

Heikki Pasanen

”ENEMMÄN KUIN TAVALLINEN VALLAN- VAIHDOS”

Dagens Nyheterin ja Helsingin Sanomien ulkopoliittinen uutisointi vuoden 1980 Yhdysvaltain presidentinvaaleista

TIIVISTELMÄ

Heikki Pasanen: ”Enemmän kuin tavallinen vallanvaihdos” – Dagens Nyheterin ja Helsingin Sanomien ulkopoliittinen uutisointi vuoden 1980 Yhdysvaltain presidentinvaaleista

Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Historian tutkinto-ohjelma
Toukokuu 2024

Tutkin pro gradu -tutkielmassani Dagens Nyheterin ja Helsingin Sanomien ulkopoliittista uutisointia vuoden 1980 Yhdysvaltain presidentinvaaleista. Käytän tutkimusmetodinani sisällönanalyysia, jonka avulla olen teemotellut lehtien raportoinnista tarkasteluun Ruotsin ja Suomen kannalta merkittäviä ulkopoliittisia aiheita. Helsingin Sanomissa esille nousi erityisesti vaaliasetelman vaikutus suurvaltasuhteisiin, kun taas Dagens Nyheterissä käsiteltiin tämän lisäksi vaalituloksen merkitystä kehitysmaiden tulevaisuudelle. Vaalit olivat merkittävä virstanpylväs Yhdysvaltain ulkopoliitikassa, sillä vastakkain olivat Neuvostoliiton vastaista linjaansa vaalien alla kiristänyt istuva demokraattipresidentti Jimmy Carter ja koko poliittisen uransa kommunisminvastaisuutta ajanut republikaanista Ronald Reagan. Ruotsille ja Suomelle Reaganin valinta näyttöytyi ongelmallisena, sillä kumpikin maa oli ollut kylmän sodan aikaisessa ulkopoliitikassaan puolueeton Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton välillä. Maiden käsitykset puolueettomuudesta kuitenkin myös erosivat merkittävästi toisistaan. Siinä missä Ruotsille puolueettomuudesta oli tullut yli vuosisadan kestäneen rauhan myötä osa identiteettiä, Suomelle puolueettomuus oli lähinnä välttämättömyys Neuvostoliitolle hävityn sodan jälkeen.

Dagens Nyheter ja Helsingin Sanomat eivät nähneet kumpaakaan Yhdysvaltain vaalien pääehdokkaista suosiollisessa valossa. Carter näyttöytyi ulkopoliittisten kriisien keskellä heikolta ja ailahtelevalta johtajalta, kun taas entinen elokuvatähti Reagan vaikutti vaaralliselta villin lännen ajattelijalta. Sekä ruotsalais- että suomalaislehti kannattivat presidentiksi vastahakoisesti Carteria. Reagan kuitenkin voitti vaalit lopulta sekä äänten että valitsijamiesten määrässä ylivoimaisesti. Dagens Nyheterissä suurinta ulkopoliittista huolta Reaganin valinnasta tunnetaan kehitysmaiden, erityisesti Latinalaisen Amerikan, puolesta, kun taas Helsingin Sanomissa suurimpana uhkana pidettiin neuvostovastaisen Reaganin vaikutusta suurvaltasuhteisiin ja Euroopan turvallisuuteen. Syinä näihin eroavuuksiin pidän Ruotsin roolia kehitysavun edelläkävijänä ja Suomen Ruotsia uhanalaisempaa geopoliittista asemaa. Vuoden 1975 Etyj-kokousta isännöineessä maassa herätti tyrmistystä avoimesti liennytystä vastustaneen Reaganin valinta presidentiksi, kun taas Ruotsissa Etyj-kokousta pidettiin arvokkaana, mutta ei maalle kohtalonkysymyksenä. Vaikka Ruotsilla tiedetään sittemmin olleen salassa läheiset suhteet Yhdysvaltain ja Naton kanssa kylmän sodan aikana, tutkimistani vuoden 1980 Dagens Nyheter -lehdistä tätä ei voida päätellä. Sen sijaan tarkastelemieni Helsingin Sanomien sivuilta voi selvästi havaita Suomen ja Neuvostoliiton välisen YYA-sopimuksen varjon Suomen suhtautumisessa vaalitulokseen. Lehdessä esiintyy jopa neuvostoliittolainen kolumnisti vaalitulosta kommentoimassa. Lehtien kriittinen suhtautuminen Reaganiin on mielestäni kuitenkin myös luonnollista, sillä paitsi että hänen useat totuus pohjaltaan kyseenalaiset lausuntonsa, niin aiemmalla urallaan kuin vuoden 1980 kampanjastaankin, herättivät ihmetystä, myös hänen poliittiset linjauksensa erosivat merkittävästi Yhdysvaltain aiemmista republikaanipresidenteistä. Maailmantila oli 1980-luvun alussa Neuvostoliiton Afganistanin hyökkäyksen, Iranin panttivankikriisin, Puolan levottomuuksien ja aina taustalla vaanivan ydinsodan varjossa uhkaava. Ronald Reaganin astumista virkaan tammikuussa 1981 pidettiin lehdissä aidosti huolestuttavana tapahtumana, jonka maailmanpoliittisia seurauksia ei vielä tuolloin osattu ennakoita.

Avainsanat: Ruotsi, Suomi, Yhdysvallat, kylmä sota, presidentinvaalit

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check -ohjelmalla.

Sisällys

1. Johdanto.....	1
1.1 Tutkimuskysymys ja aikaisempi tutkimus	1
1.2 Lähteet ja metodi	4
1.3 Ruotsi, Suomi, Reagan ja ”uusi kylmä sota”	6
1.4 Dagens Nyheter ja Helsingin Sanomat – eri lähtökohdista melko samanlaisiksi lehdiksi	9
2. Esivaalit ja puoluekokoukset	21
2.1 Ikämiehiä, laumajournalismia ja ulkopoliittisia kriisejä.....	21
2.2 Vaarallisen yhtenäiset republikaanit ja vaarallisen hajanaiset demokraatit.....	44
3. Kampanjointi ja vaalitulos.....	56
3.1 Ruotsin ja Suomen pää-äänenkannattajat Reagania pysäyttämässä	56
3.2 Huolia Pohjolan puolueettomilta: Elämä maapallolla ja pienten maiden rajat uhattuina	82
4. Vaalien jälkeen	93
4.1 Päteviä miehiä, vaarallista ulkopoliitikkaa	93
4.2 ”Enemmän kuin tavallinen vallanvaihdos”	105
5. Päätelmät: Askel tuntemattomaan	112
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus.....	119

1. Johdanto

Vuoden 1980 Yhdysvaltain presidentinvaalit osoittautuivat murroskohdaksi paitsi Yhdysvaltain ulkopoliitikassa myös kylmän sodan asetelmassa. Vaaleissa pääehdokkaana kohtasivat istuva demokraattipresidentti Jimmy Carter ja hänen republikaanihaastajansa Ronald Reagan. Kolmantena ehdokkaana olleen maltillisen illinoisilaisen republikaanikongressiedustajan John Andersonin rooliksi muodostui lähinnä rokottaa¹ kummankin pääehdokkaan ääniä. Siinä missä demokraattien esivaaleissa Massachusettsin liberaalin senaattorin Edward M. Kennedyn ehdokkuus tarjosi Carterille todellisen vastuksen ja repi pahasti demokraattipuoluetta, pääsi Reagan vaalitaistoon yhtenäisen republikaanipuolue takanaan. Hänen kovimmasta republikaanihaastajastaan esivaaleissa, entisestä CIA-johtajasta ja YK-suurlähettilästä George Bushista, tuli hänen varapresidenttiehdokkaansa.²

Vaikka Carterkin oli presidenttikautensa loppupuolella kiristänyt merkittävästi linjaa Neuvostoliittoa kohtaan, oli tiukempi suhtautuminen Neuvostoliittoon ja kommunismiin yksi Reaganin merkittävimmistä kampanjateemoista. Reaganin mukaan liennytpolitiikan vaikutukset eivät olleet Yhdysvaltain kannalta suosiollisia ja vain Yhdysvaltain aseellinen ylivoima ratkaisisi suurvaltakilpailun maalle suosiollisesti. Asevarustelu rahoitettaisiin markkinataloudella, johon Neuvostoliitto ei pystyisi vastaamaan. Vasta tämän jälkeen voitaisiin neuvotella maiden välillä.³ Historioitsija Jukka Seppinen on todennut, että Yhdysvallat heräsi tuolloin liennytyksen harhakuvasta. Hänen mukaansa vaalit voittanut Reagan toi mukanaan uuden aikakauden suurvaltasuhteisiin.⁴ Historiantutkijat Antero Holmila ja Matti Roitto taas ovat kirjoittaneet, että Reaganin valtaannousu oli vallankumouksellinen erityisesti kylmän sodan kovimpiin vuosiin palanneella retoriikallaan.⁵

1.1 Tutkimuskysymys ja aikaisempi tutkimus

Tutkimuksessani tarkastelen kahden pohjoismaisen sanomalehden, ruotsalaisen *Dagens Nyheterin* ja suomalaisen *Helsingin Sanomien*, ulkopoliittista uutisointia vuoden 1980 Yhdysvaltain presidentinvaaleista. Millaisina lehdet näkivät vaalin pääehdokkaiden tarjoamat ulkopoliittiset vaihtoehdot ja miksi? Entä millaisia ulkopoliittisia vaikutuksia lehtien mukaan Reaganin valinnalla olisi Ruotsille ja Suomelle? Kyseisten presidentinvaalien lopputulos oli Ruotsin ja Suomen kannalta

¹ Valtiotieteilijä David McKay on todennut Yhdysvaltain presidentinvaalien kolmansista ehdokkaista, että vaikka ne joskus pärjäisivätkin vaaleissa hyvin, on tällöinkin kyse enemmän protestiäänistä kuin varsinaisesta innostuksesta kyseistä ehdokasta kohtaan. Tästä oli hänen mukaansa kyse myös Andersonin tapauksessa. McKay 2018, 107–108.

² Patterson 2005, 150; Boller 2004, 356–358.

³ Kantola 2017, 166.

⁴ Seppinen 2001, 651–652.

⁵ Holmila & Roitto 2018, 281–282.

ulkopoliittisesta näkökulmasta erityisen merkittävä, sillä Reaganin kärjistetyn kriittinen suhtautumistapa Neuvostoliittoon asetti Ruotsin ja Suomen kaltaiset Neuvostoliiton lähellä sijaitsevat puolueettomat maat hankalaan asemaan.⁶ Tutkimukseni ulkopuolelle rajaan Yhdysvaltain sisä- ja talouspolitiikan, jossa Reaganilla oli niin ikään keskeinen rooli Franklin D. Rooseveltin jälkeen ensimmäisenä presidenttinä, joka kyseenalaisti liittovaltion roolin kansalaisten hyvinvoinnin takaajana.⁷

Yhdysvaltain presidentinvaalit käynnistyvät toden teolla vaalivuoden alussa, tammi-helmikuussa, kun niin demokraattien kuin republikaanienkin esivaalit alkavat. Esivaalien lopullisten tulosten selvittyä puolueet valitsevat kesän puoluekokouksissaan varsinaiset pääehdokkaat, jotka aloittavat sitten kampanjoinnin kohti marraskuun ensimmäisen tiistain vaali-iltaa. Vaalit voittanut astuu virkaan tammikuun puolivälin jälkeisissä virkaanastujaisissa. Tutkielmani aikarajaus noudattaa tätä vaalien perinteistä kaavaa siten, että tarkastelen Dagens Nyheter- ja Helsingin Sanomat -lehtiä pääasiassa kronologisesti ja osin teemoittain vuoden 1980 alusta vuoden 1981 tammikuun loppuun. Ulotan tutkitavan ajanjakson vielä hieman Reaganin virkaanastujaisien jälkeen, sillä hänen esiintymisensä ensimmäisessä lehdistötilaisuudessaan presidenttinä tammikuun lopulla osoitti, ettei hänen tiukka suhtautumisensa Neuvostoliittoon ollut pelkkää vaaliretoriikkaa.⁸

Suomalainen historiantutkija Jussi M. Hanhimäki ja ruotsalainen Pohjois-Amerikan tutkija Erik Åsard ovat valottaneet laajasti Pohjoismaiden ja Yhdysvaltojen suhteita kylmän sodan aikana. Siinä missä Hanhimäki keskittyy teoksessaan *Scandinavia and the United States: An Insecure Friendship* (1997) lähinnä ulkopoliittikkaan on näkökulma Åsardin toimittamassa teoksessa *Det Blågula Stjärnbaneret: USA:s Närvaro och Inflytande i Sverige* (2016) laajempi käsittäen erilaisia yhteiskunnallisia teemoja. Kumpikin teos kuitenkin palvelee tutkimustani Ruotsin, Suomen ja Yhdysvaltojen välisten suhteiden ja maiden eroavien ulkopoliittisten linjojen ymmärtämisessä erityisesti vuoden 1980 presidentinvaalien aiheuttamassa murroksessa.

Suhtautuminen Reaganiin on vaihdellut katsontakannan mukaan ja esimerkiksi Yle Teemalla vuonna 2020 esitetty yhdysvaltalainen historiadokumentti *The Reagans* esitti hänet Yhdysvaltain kansaa jakaneena hahmona.⁹ Hän kuitenkin tuli valituksi Yhdysvaltain presidentiksi kahdesti ylivoimaisin luvin sekä valitsijamiesten että äänten määrässä, joten hänen kansaltansa saamaa mandaattia ei käy kiistäminen. Saadakseni Reaganista monipuolisen kuvan olen tutustunut kyseisen dokumentin lisäksi kahteen hänestä julkaistuun elämäkertaan eli yhdysvaltalaishistorioitsija H.W. Brandsin teokseen

⁶ Boller 2004, 356–357.

⁷ Kantola 2017, 146.

⁸ Henriksson 2016, 294.

⁹ The Reagans 2020b.

Reagan: The Life (2016) ja kattavasti Yhdysvaltoihin perehtyneen ruotsalaistoimittaja Karin Henriks-sonin kirjaan *Ronald Reagan: Elämäkerta* samalta vuodelta. Carterin ja Reaganin välisen vallanvaihdon yksityiskohtia käsittelee yhdysvaltalaishistorioitsija Carl M. Brauer kirjassaan *Presidential transitions: Eisenhower through Reagan* (1986). Yhdysvaltain poliittista historiaa ja yhteiskuntaa minulle selvensivät erityisesti yhdysvaltalainen historiantutkija James T. Patterson kattavalla teoksellaan *Restless Giant: The United States from Watergate to Bush v. Gore* (2005) ja valtiotieteilijä David McKay yleisteoksellaan *American politics and society* (2018). Yhdysvaltalaishistorioitsija Ronald E. Powaski on syventynyt Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton kylmän sodan aikaisiin suhteisiin kirjassaan *The Cold War: The United States and the Soviet Union 1917–1991* (1998).

Näiden lisäksi työni tutkimuskirjallisuuteen kuuluu Ruotsin ja Suomen poliittista historiaa, ulkopoliitiikkaa ja lehdistöhistoriaa käsitteleviä teoksia. Ruotsin poliittista historiaa avaa erityisesti ruotsalaisten valtiotieteilijöiden Bengt Owe Birgerssonin, Stig Hadeniuksen, Björn Molinin ja Hans Wieslanderin toimittama teos *Sverige efter 1900: En modern politisk historia* (1984) ja ruotsalaisen yhteiskunnan historiaa historiantutkija Hans Albin Larssonin toimittama *Boken om Sveriges historia* (1999). Historioitsijoiden Seppo Hentilän, Christian Krötzlin ja Panu Pulman teos *Pohjoismaiden historia* (2002) ja brittiläisen Pohjoismaiden tutkijan Mary Hilsenin kirja *The Nordic Model: Scandinavia since 1945* (2008) puolestaan liittävät Ruotsin ja Suomen historian osaksi yleispohjoismaista kontekstia. Ruotsin lehdistöhistoriaa käsittelee perusteellisesti Karl Erik Gustafssonin ja Per Rydénin toimittama moniosainen *Den svenska pressens historia* (2001 ja 2002). Teossarja on tyyliltään monitieteellinen ja sisältää niin historiantutkijoiden kuin kirjallisuustieteilijöidenkin kirjoittamia artikkeleja, mutta olen poiminut teoksesta lähinnä Dagens Nyheteriä ja toisaalta laajemmin Ruotsin kylmän sodan aikaista lehdistöä koskevia tietoja.

Jukka Seppinen on tarkastellut Suomen kylmän sodan aikaista ulkopoliitiikkaa ja 1970- ja 1980-vaihteen poliittista ilmapiiriä kriittissävytteisessä teoksessaan *Mahdottomasta mahdollinen: Suomen tie Euroopan unioniin* (2001). Tätä teosta tasapainottaa historiantutkija Jorma Kallenaution sävyltään maltillisempi *Suomi kylmän rauhan maailmassa: Suomen ulkopoliitiikka Porkkalan palautuksesta 1955 Euroopan unionin jäsenyyteen 1995* (2005). Suomen lehdistöhistoriasta olen poiminut tutkimuskirjallisuudekseni historiantutkija Esko Salmisen *Vaikeneva valtiomahti: Neuvostoliitto/Venäjä Suomen lehdistössä 1968–1991* (1996), historiantutkija Alekski Mainion *Erkon kylmä sota: Helsingin Sanomat Moskovan varjossa* (2018) ja historioitsijakolmikko Niklas Jensen-Eriksenin, Mainion ja Reetta Hännisen *Suomen suurin: Helsingin Sanomat 1889–2019* (2019). Salmisen teos on paitsi kattava tutkimus Suomen lehdistöstä kylmän sodan ajalta myös otteeltaan vertaileva Suomen ja eri maiden lehdistöistä kylmän sodan aikana. Mainion kirja taas on tuore läpileikkaus Helsingin Sanomien

kylmän sodan aikaisesta historiasta ja tarjoaa arvokasta taustatietoa paitsi Erkköjen suvun myös eri toimittajien taustojen vaikutuksesta lehden ulkomaan uutisointiin. Jensen-Eriksenin, Mainion ja Hännisen teos on Helsingin Sanomia koskevan tutkimusprojektin yhteen kokoava teos, joka auttoi minua asettamaan tutkimusaiheeni osaksi lehden laajempaa historiallista kontekstia.

1.2 Lähteet ja metodi

Dagens Nyheterin ja Helsingin Sanomien valintaa lähdeaineistoksi perustelen sillä, että ne olivat 1980-luvun alun Ruotsissa ja Suomessa paitsi poikkeuksellisia informaationtarjoajia myös potentiaalisia mielipiteenmuodostajia. Sanomalehdet olivat merkittäviä uutislähteitä, sillä kaapelitelevisio uutiskanavineen, internetistä ja sosiaalisesta mediasta puhumattakaan, oli vasta tekemässä tuloaan, kun taas radio ja televisio tarjosivat nopean, mutta varsin rajallisen pääsyn tuoreimpiin uutisiin. Sanomalehdet panostivat kattavaan uutisten taustoitukseen ja olivat yhä varsin ketteriä toimijoita.¹⁰ Historioitsija Markku Kuisma on todennut, että Helsingin Sanomat on väkilukuun suhteutettuna länsimaiden suurin laatusanomalehti ja sitä kykenee haastamaan ainoastaan sen pohjoismaiset kilpailijat, lähinnä Dagens Nyheter. Kuisma kuitenkin muistuttaa, että siinä missä ruotsalaislehdellä on ollut maassaan aina vähintään yksi kilpaileva laatulehti, Helsingin Sanomat on kotimarkkinaansa ja kielialueeseensa nähden poikkeuksellisen hallitsevassa asemassa.¹¹ Kummankin lehden taustoista ja merkityksestä, niiden synnystä aina 1980-luvun kynnykselle, kerron tarkemmin myöhemmin johdannossa.

Selailtuani läpi tilaamani Dagens Nyheterin digiarkistosta ottamiani kuvakaappauksia vuosien 1980 ja 1981 numeroista ja Tampereen yliopiston sanomalehtilukusalissa valokuvaamiani vuosien 1980 ja 1981 Helsingin Sanomia, otin niiden Yhdysvaltain presidentinvaaleja käsittelevistä teksteistä tarkasteluun ulkopoliittisen uutisoinnin. Tutkimukseni metodina käytän sisällönanalyysia. Sisällönanalyysissa pyrkimyksenä on etsiä teksteistä teemoja ja merkityksiä. Tutkielmani tarkoituksena ei olekaan kiinnittää huomiota tiettyjen asioiden mainintojen määrään lehdissä, vaan kuvata kokonaisvaltaisesti lehtien ulkopoliittista uutisointia Ruotsin ja Suomen kannalta merkittävistä presidentinvaaleista.¹² Täten olen hyödyntänyt samanlaista lähestymistapaa kuin Salminen teoksessaan *Vaikeneva valtiomahti*, jossa hän on käyttänyt kuvailevaa historiantutkimusta suomalaislehdistön itesesensuurin kartoittamiseen.¹³

¹⁰ Jonsson 2002, 245.

¹¹ Kuisma 2019, 7.

¹² Tuomi & Sarajärvi 2009, 91, 93, 104, 106.

¹³ Salminen 1996, 29.

Vaaliuutisoinnin tutkimisen rajaamista ulkopoliittiseen uutisointiin perustelen sillä, että näiden Pohjolan puolueettomien maiden kylmän sodan aikainen kriittinen geopoliittinen asema teki Yhdysvaltain presidentin harjoittamasta ulkopoliitiikasta niiden kannalta erityisen merkityksellisen. Yhdysvaltain sisä- ja talouspolitiikan olen rajannut tutkimukseni ulkopuolelle. Silloin kun nämä aiheet sivuavat vaaliuutisoinnissa myös ulkopoliitiikkaa, olen kuitenkin ottanut joitakin niistä kertovia tekstejä tarkasteluun. Keskeisenä esimerkkinä tästä on Yhdysvaltain kristillisen oikeiston nousu, joka vaikutti merkittäväällä tavalla paitsi maan sisäpolitiikkaan myös maan neuvostovastaisemmaksi muuttuneeseen ulkopoliitiikkaan.

Koska lehdissä toistuvat tietyt ulkopoliittiset aiheet yhä uudelleen, en itse käsittele niitä joka kerta erikseen. Hyvänä esimerkkinä tästä on Iranin panttivankikriisi, joka toistuu tutkimieni lehtien sivuilla useasti, mutta jota itse käsittelemän tutkielmassani vain muutaman kerran. Tapahtuma oli merkittävä vaalien lopputuloksen kannalta, mutta Ruotsin ja Suomen kannalta en pidä sitä kovinkaan merkittävänä. Lehtien aihetta koskevassa uutisoinnissa harvoin, jos koskaan, viitataan Ruotsiin tai Suomeen.

Kun teemoittelin lehtien ulkopoliittista uutisointia presidentinvaaleista, esille nousivat kirjoitukset, jotka tarkastelivat vaaliasetelmaa osana kylmän sodan suurvaltakamppailua ja vaalituloksen vaikutusta kehitysmaiden tulevaisuuteen vaihtoehtoisesti joko Carterin tai Reaganin alaisuudessa.¹⁴ Kyseisten teemojen painottamista tutkimuksessani perustelen sillä, että lehdet käsittelevät niitä Ruotsin ja Suomen näkökulmista. Siinä missä Helsingin Sanomissa korostui vaalien merkitys suurvaltasuhteiden kannalta, Dagens Nyheterissä keskeiseen rooliin suurvaltasuhteiden lisäksi nousi vaalien vaikutus kehitysmaihin, erityisesti Latinalaiseen Amerikkaan. Näitä teemoja käsittelemällä välittyikin jotain olennaista lehtien suhtautumisesta ehdokkaisiin ja samalla taustalla vaikuttavasta Ruotsin ja Suomen kylmän sodan ajan ulkopoliitiikasta.

Lehtien ulkopoliittisesta uutisoinnista olen valinnut tarkasteluun erityisesti pääkirjoitukset ja kirjeenvaihtajien raportit. Lisäksi käsittelemän kolumneja, jotka ovat lehden linjan kannalta merkittäviä kuten ulkomaantoimituksen päälliköiden tai pääkirjoitustoimittajien kirjoittamia. Sen sijaan esimerkiksi lehtien viikonloppunumeroissa julkaistut pitkät yhdysvaltalaislehdistöistä lainatut reportaasit olen rajannut tutkimukseni ulkopuolelle, sillä ne kertovat enemmän vuoden 1980 Yhdysvalloista kuin saman ajankohdan Ruotsista ja Suomesta. Perkaamaani aineistoa oli runsaasti, sillä minulle kertyi useita satoja sivuja artikkeleista tekemiäni muistiinpanoja, jotka Dagens Nyheterin tapauksessa olivat ruotsista suomeksi kääntämiäni. Yhdysvaltain vaalit oli selvästi vuoden pääuutinen sekä Dagens

¹⁴ Tuomi & Sarajärvi 2009, 91, 93, 104, 106.

Nyheterissä että Helsingin Sanomissa. Esimerkiksi Lake Placidin talviolympialaiset ja Moskovan kesäolympialaiset jäivät selvästi taakse. Ainoa aihe, joka haastoi vaalit näkyvyydessään, oli Iranin panttivankikriisi, joka jatkui Carterin kauden lopusta aina Reaganin virkaanastujaisiin saakka.

1.3 Ruotsi, Suomi, Reagan ja ”uusi kylmä sota”

Ruotsi ja Suomi olivat toisen maailmansodan jälkeen puolueettomia valtioita, vaikkakin niiden puolueettomuudelta uupui, Sveitsistä ja Itävallasta poiketen, kotimaiseen tai kansainväliseen lakiin sidottu pohja. Ruotsin ja Suomen kylmän sodan aikainen puolueettomuus pohjautui maiden ulkopoliittisiin perinteisiin ja sitoutumiseen puolueettomuuspolitiikkaan. Kuitenkin maiden puolueettomuuspäämäärät myös erosivat toisistaan merkittävällä tavalla: Suomen tavoitteena oli lähinnä varmistaa maan suvereniteetin ja itsenäisyyden säilyminen, kun taas vähemmän Neuvostoliiton painetta kokenut Ruotsi pyrki näiden ohella edistämään omia idealistisia ja globaaleja tavoitteitaan muun muassa YK:n ja kehitysmaaprojektien kautta.¹⁵ Hilsonin mukaan Ruotsissa puolueettomuudesta tuli osa identiteettiä, sillä se oli johdattanut maan jo yli vuosisadan kestäneeseen rauhaan ja vakauteen. Ruotsi, toisin kuin Suomi, ei ollut joutunut osalliseksi esimerkiksi kumpaakaan maailmansotaan.¹⁶

Historioitsija Henrik Meinander on todennut, että kumpikin maa määritteli itsensä sotilaallisesti liittoutumattomaksi ja ajoi samalla puolueettomuuspolitiikkaa. Ruotsissa maata pitkään johtanut Sosialidemokraattinen puolue näki, että ulko- ja sisäpolitiikka muodostivat kokonaisuuden, jossa puolueettomuuspolitiikalla oli merkittävä rooli kansankodin rakentamisessa.¹⁷ Kun maailma jakaantui pian toisen maailmansodan jälkeen itä- ja länsiblokkiin, Ruotsi pyrki osoittamaan riippumattomuuttaan. Puolueettomuuspolitiikan nähtiin tekevän mahdolliseksi jompaankumpaan suurvaltablokkiin liittymisen ja käsitteestä sotilaallinen liittoutumattomuus tuli maalle yhteneväinen puolueettomuuden kanssa. Ruotsin hallitus näki, että maalla olisi suurempia mahdollisuuksia vaikuttaa rauhan ja liennytyksen puolesta, jos se olisi riippumaton valtablokeista. Ruotsi saattoi vaikuttaa maailmanpolitiikkaan ainoastaan YK:n ja sen alaosastojen kautta ja vuonna 1946 maasta tulikin YK:n jäsen kaikkien eduskuntapuolueiden tuella.¹⁸

Sosialidemokraatit onnistuivat myymään ruotsalaisille ajatuksen puolueettomuuspolitiikasta takuuna hyvinvoinnille ja tasa-arvolle. Vaikka asiat eivät varsinaisesti liittyneet toisiinsa, maan voimakas talouskasvu 1950- ja 1960-luvuilla sai monet ruotsalaiset luottamaan sosialidemokraatteihin myös

¹⁵ Fischer & Aunesluoma & Makko 2016, 7, 10.

¹⁶ Hilson 2008, 127.

¹⁷ Meinander 2018a, 45.

¹⁸ Molin 1984, 271–272.

ulkopolitiikassa.¹⁹ Toisaalta sekä Ruotsi että Suomi solmivat kylmän sodan aikana niin salassa kuin avoimesti sopimuksia, jotka asettivat maiden puolueettomuudet kyseenalaiseksi.²⁰

Kylmän sodan jälkeen selvisi, että molempia suurvaltoja avoimesti kritisoinut Ruotsi oli salaisesti sopinut kylmän sodan aikana varsin pitkälle menevästä sotilaallisesta yhteistyöstä Yhdysvaltain kanssa.²¹ Itse asiassa Ruotsin puolueettomuuden pohjana olivat Yhdysvalloilta ja Natolta saadut lupaukset avusta Neuvostoliitosta mahdollisesti tulevaa hyökkäystä vastaan.²² Hanhimäen mukaan Yhdysvaltain hallinnossa Ruotsiin suhtauduttiin ”näkyttömänä liittolaisena”, olihan maan varteentotettava puolustuskyky selvästi suunnattu idästä tulevaa uhkaa vastaan ja näin ollen myös USA:lle eduksi.²³ Ruotsin turvallisuuspoliittinen alttius ja rajallinen sotilaallinen kyky eivät olisi olleet ongelmia vain Ruotsille vain myös Natolle, jonka huomio kiinnittyi tämän pohjoisen selustan strategiseen avainasemaan. Sekä Ruotsin että Yhdysvaltain toimintaa kuitenkin ohjasi halu pitää yhteistyö salaisena, jottei puolueettomuuspolitiikan julkisuuskuva himmenisi.²⁴

Ruotsalainen historioitsija Dag Blanck on kirjoittanut, että Ruotsissa vallitsi Yhdysvalloista positiivinen kuva. Tämä kuva muodostui nopeasti toisen maailmansodan jälkeen, kun Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain välille syntyi poliittista ja ideologista jännitettä. Yhdysvaltoihin luotettiin, sillä maa oli lyönyt toisessa maailmansodassa natsi-Saksan ja esiintyi kylmän sodan aikana vapauden ja demokration tyyssijana totalitaarista kommunismia vastaan. Ainoastaan rotukysymys ja Vietnamin sota loivat säröä tähän positiiviseen mielikuvaan ruotsalaisten keskuudessa.²⁵

Suomen puolueettomuutta varjosti maan Neuvostoliiton kanssa vuonna 1948 avoimesti solmima YYA-sopimus, joka edellytti Suomea torjumaan kaikin mahdollisin keinoin sen alueelle suoraan tai Neuvostoliiton kautta kohdistuvan sotilaallisen hyökkäyksen. Sopimus uusittiin lopulta kolme kertaa, vuosina 1955, 1970 ja 1983, ja vaikka se Meinanderin mukaan vakautti Suomen aiemmin jännitteiset neuvostosuhteet, asetti se samalla Suomen liittoutumattomuus- ja puolueettomuusjulistukset kyseenalaisiksi.²⁶ Kuitenkin kylmän sodan aikana sekä Ruotsin että Suomen ulkopoliittisia valintoja pidettiin tasapainoa luovina epävakaassa maailmassa. Pohjoismaissa oli 1960- ja 1970-lukujen turvallisuuspoliittisessa ajattelussa vallalla näkemys ”Pohjolan tasapainosta”, jonka muodostivat puolueeton

¹⁹ Meinander 2018a, 45.

²⁰ Meinander 2018b, 297, 302–303.

²¹ Meinander 2018b, 297–298

²² Hilson 2008, 127–128.

²³ Hanhimäki 1997, 47–48.

²⁴ Agrell 2016, 198.

²⁵ Blanck 2016, 52, 70–71.

²⁶ Meinander 2018b, 297–298.

Ruotsi, jonka USA- ja Nato-kytköksiä ei siis tunnettu, lännessä Natoon kuuluneet Norja ja Tanska ja idässä YYA-sopimuksella sidottu Suomi.²⁷ Hilson on kuitenkin todennut, ettei Pohjolan tasapainossa ollut kyse mistään tietoisesta turvallisuusyhteistyöstä, vaan pikemminkin maiden välisestä vuoropuhelusta ja valtioiden lopulta omatoimisesti tekemistä päätöksistä.²⁸

Tässä Pohjolan tasapainossa Ruotsin, Suomen, Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton muodostama kehikko vaikutti erikoisella tavalla kaikkien neljän maan ulkopoliittisiin valintoihin. Neuvostoliitto ei halunnut Ruotsin liittyvän Natoon, joten maa kohteli läntistä naapurimaataan Suomea varoen. Toisaalta myöskään Ruotsi ei ollut liittymässä Natoon, sillä tämä olisi voinut aktivoida neuvostojoukot ja tuottaa ongelmia Suomelle. Yhdysvalloille tämä puolestaan merkitsi Ruotsin auttamista sotilaallisessa varustautumisessa, mutta hiljaisuuden vallitsemista Suomen ja Neuvostoliiton välisistä suhteista.²⁹ Ruotsille YK, pohjoismaisuus ja puolueettomuuspolitiikka vahvoilla puolustusvoimilla täydennettyinä olivat tuki ja turva kylmän sodan maailmassa.³⁰

Tutkimusajankohtani eli vuosien 1980 ja 1981 Ruotsissa vallitsi suuri yhtenäisyys ulkopoliitiikasta eduskuntapuolueiden kesken. Ruotsalainen valtiotieteilijä Stig Hadenius arvioi 1980-luvun alussa, että syy vaikenemiseen ulkopoliitiikasta oli, etteivät suurvallat olleet kiinnostuneita Ruotsin alueesta tai muodostaneet akuuttia uhkaa. Koska Ruotsi oli säilyttänyt hyvät suhteet kumpaankin suurvaltablockiin ja maan liittoutumattomuuteen vaikutettiin suhtautuvan arvostavasti sekä idässä että lännessä, tarvetta aktiiviselle keskustelulle ei ollut.³¹ Suomi joutui puolestaan harjoittamaan pidättyväistä linjaa länttä kohtaan ja vaalimaan hyviä suhteita Neuvostoliittoon, vaikka pitkästä rajastaan huolimatta maalla ei ollut juurikaan yhteistä suuren kommunistisen naapurinsa kanssa.

Siinä missä Ruotsi saattoi toisen maailmansodan jälkeen ottaa vastaan Yhdysvaltain tarjoamaa Marshall-apua, kehittää merkittävästi omia asevoimiaan ja pohtia jopa yhteistä puolustusliittoa Norjan ja Tanskan kanssa,³² oli toisen maailmansodan häviäjävaltioihin kuuluneen Suomen ulkopoliittinen liikumatila huomattavasti kapeampi kuten vuoden 1947 Pariisin rauhansopimuksen tiukat rajoitukset maan aseelliselle varustautumiselle osoittivat. Suomi pyrki kuitenkin pitämään yllä suhteita kumpaankin suurvalttaan ja onnistuikin tässä kuten vuonna 1972 Helsingissä järjestetyt Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton väliset ensimmäiset strategisten ydinaseiden rajoittamiseen pyrkineet Salt-neuvottelut

²⁷ Hentilä & Krötzl & Pulma 2002, 282.

²⁸ Hilson 2008, 130.

²⁹ Hanhimäki 1997, 50.

³⁰ Larsson 1999, 333.

³¹ Hadenius 1984, 316–317.

³² Hentilä & Krötzl & Pulma 2002, 275–276, 279; Molin 1984, 271.

ja vuonna 1975 Helsingissä järjestetty Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestön Etyj:n huippukokous osoittavat. Hanhimäki on nimittänyt Suomen tuolloista roolia osuvasti ”sillanrakentajaksi”.³³

Helsingin kokouksen menestys osoittautui kuitenkin 1970- ja 80-lukujen taitteessa rajalliseksi, kun Carterin presidenttikausi ja Reaganin alkava presidenttikausi näyttivät tuoneen mukanaan ”uuden kylmän sodan”. Puolueettomien Ruotsin ja Suomen kompromissihenkinen ulkopoliittikka oli vaikeasti yhteensovittavissa Reaganin ajaman vanhanaikaisen jyrkän kylmän sodan ulkopoliittikan kanssa. Vuonna 1981 ei ollut vielä merkkiäkään myöhemmästä neuvotteluhenkisestä Reaganista. Kylmän sodan osapuolet olivat päinvastoin jälleen palaamassa liennytyistä edeltäneeseen hyiseen tilanteeseen.³⁴ Ruotsille ja Suomelle tämä näyttäytyi uhkaavana.

1.4 Dagens Nyheter ja Helsingin Sanomat – eri lähtökohdista melko samanlaisiksi lehdiksi

Tutkimieni lehtien taustat paitsi muistuttavat toisiaan myös eroavat toisistaan merkittävästi. Helsingin Sanomien historia on pitkälti Erkköjen lehtimogulisuvun ja aluksi Edistyspuolueen leimaamaa. Dagens Nyheterillä on sen sijaan ollut useita omistajia ja myös lehden puoluetusta on eri vuosikymmeninä vaihdellut.

Rudolf Wall perusti Dagens Nyheterin Tukholmassa vuonna 1864. Lehti saavutti nopeasti suosiota kasvavassa alemmassa keskiluokassa. Lehden tarkoituksena oli puhutella yhteiskuntaeliittiä laajempia kansankerroksia, mutta toisaalta 1870-luvun alussa lehti asettui avoimesti, maaseudun etuja ajavan, Lantmannapartiet-puolueen taakse. 1860- ja 1870-lukujen Dagens Nyheter ajoi muun muassa uskonnonvapautta ja kansakoulun erottamista valtionkirkosta. Lehti kannatti militarisminvastaisuutta ja rauhanoptimismia ja samalla säästöjä puolustusmenoihin.³⁵ Kun Wallin perijäkseen kaavailema poikansa kuoli, myi hän lehden vuonna 1888 tehtailija Fredrik Vult von Steijernille. Tämän johdolla lehti säilytti radikaaliliberaalin poliittisen imagonsa, mutta samalla lehden sosiaalipoliittista linjaa vahvistettiin. Lehti nautti jatkossa yhä enemmän mainetta työläislukijoille ystävällisenä julkaisuna ja se tunnettiin vasemmiston keskeisimpänä äänenkannattajana.³⁶

Dagens Nyheterin omistus vaihteli, kun Vult von Steijernin jälkeen eri liikemiesomistajat kauppasivat Tryckeribolaget-osakeyhtiön alle myytyä lehteä aina eteenpäin. 1900-luvun alun kasvavaa ruotsalaislehdistöä leimasi eduskuntapuolueiden tarve profiloitua sanomalehtien tukijoina ja samalla mielipiteiden muodostajina. Dagens Nyheter siirtyi lähemmäs Liberaalipuoluetta, sillä vuosisadan vaihteen

³³ Hanhimäki 1997,144.

³⁴ Hanhimäki 1997, 143–144, 146, 153.

³⁵ Johannesson 2001, 128–129, 149, 154–155.

³⁶ Petersson 2001, 244, 259.

poliittisten mullistusten vaikutuksesta Lantmannapartiet-puolueen valta-asema väistyi. Liberaalien puoluejohtaja Karl Staaff oli tiiviissä yhteydessä Dagens Nyheterin silloisen päätoimittaja Otto von Zweigbergkin kanssa. Puoluepoliittisuus ilmeni eniten sosialidemokraattisissa lehdissä, mutta myös oikeistolaisissa ja liberaaleissa julkaisuissa puolueen ja lehden yhteydenpito oli kasvavan tiivistä. Esimerkiksi aikaisemmin puoluepolitiikan ulkopuolinen Svenska Dagbladet lakkasi kiihtyneen puolustuspoliittisen keskustelun keskellä kutsumasta itseään vapaamieliseksi ja siirtyi tukemaan oikeistoa.³⁷

Dagens Nyheterin päätoimittaja von Zweigbergk ja toimitussihteeri Oscar Hemberg ryhtyivät kehittämään lehteä Yhdysvalloista saaduin opein varteenotettavaksi tekijäksi ruotsalaislehdistöissä.³⁸ Sotien välisenä aikana lehti sai uudeksi päätoimittajakseen Sten Dehlgrenin, joka korvasi sairauden takia vuonna 1922 syrjään vetäytyneen von Zweigbergkin. Dehlgrenin johdolla Dagens Nyheteristä tuli lopulta Ruotsin johtava sanomalehti niin levikiltään kuin mainosmäärältään. Hän johti lehteä aina vuoteen 1946 saakka. Samalla kun sanomalehdet kasvattivat Ruotsissa painoarvoaan, suuret pääomanomistajat ryhtyivät kilpailemaan vaikutusvallasta lehtien tukijoina. Dagens Nyheterin osakeista jo puolta hallinnoi Bonnierin vaikutusvaltainen suku vuosien 1920-luvun suurostojensa jälkeen.³⁹

Sotienjälkeinen Dagens Nyheter oli uuden päätoimittajansa Herbert Tingstenin johdolla puoluepoliittisesti lähellä Liberaalia Kansanpuoluetta ja suhtautui sosialidemokraatteihin hyvin kriittisesti. Tingsten vastusti Neuvostoliittoa ja kommunistista järjestelmää ja hyökkäsi niitä vastaan, jotka vaativat Ruotsilta puolueetonta suhtautumista idän ja lännen välisessä vastakkainasettelussa. Tingsten väläytti jopa ydinaseen hankkimista Ruotsille. Hän kannatti sosiaalipoliittisia uudistuksia ja tasa-arvoa ja vastusti monarkiaa ja valtionkirkkoa. Tingstenin välit lehden omistajasuku Bonnieriin muuttuivat kuitenkin jännitteisiksi, sillä aina 1800-luvun puolivälistä lähtien liberaalia aatetta ajaneet Bonnierit kannattivat lehden ankkuroimista liberaaleihin, kun taas Tingsten ei halunnut tähän sitoutua.⁴⁰

1950-luvun alussa Dagens Nyheter oli Ruotsin johtava lehti niin mielipiteillään, uutisillaan kuin mainoksillaankin. Nyt lehteä pystyi haastamaan vain niin ikään Bonnierien omistama ja liberaaleja arvoja edustanut iltalehti Expressen.⁴¹ Vaikka kylmän sodan alun Dagens Nyheterin puoluepoliittinen tausta oli yhä liberaalissa kansanpuolueessa, vuoden 1956 eduskuntavaaleissa lehden toimitus kehotti

³⁷ Lundström 2001, 22, 39, 48–50, 65.

³⁸ Lundström 2001, 74–75.

³⁹ Rydén 2001, 153–154, 213.

⁴⁰ Engblom 2002, 27–28; Sundin 2006, 136.

⁴¹ Engblom 2002, 67.

lopulta lehteä sovintoon sosialidemokraattien kanssa. Lehti irtaantui vähitellen aiemmasta puolustaustastaan, mistä sen omistajasuku oli harmissaan.⁴²

Tingsten, lehden päätoimittaja vuosina 1945–1959, oli Yhdysvaltain ystävänä merkittävä mielipidevaikuttaja Ruotsissa. Hän näki USA:n tulevaisuuden maana, joka tarjosi miltei rajattomia mahdollisuuksia sosiaalisen aseman nousulle, koulutukselle, tutkimukselle ja talouden kehitykselle. Hän oli myös kylmän sodan asetelmassa ehdottomasti Yhdysvaltain puolella ja kannatti Ruotsin Nato-jäsenyyttä, sillä USA ja Nato edustivat vapautta ja demokratiaa Neuvostoliiton tukahduttavaa kommunismia vastaan.⁴³ Tingsten ei ollut ajattelussaan yksin. Larsson on muistuttanut, että Itä-Euroopan maiden Neuvostoliittoon liittämisen ja Suomen itsenäisyystaistelun myötä Neuvostoliitto ja kommunismi näyttäytyivät ruotsalaisille todellisina uhkina ja Yhdysvallat taas ihailtavana maana, josta imettiin vaikutteita yhä enemmän.⁴⁴

1960-luvun puolivälissä alkaneen Vietnamin sodan myötä kuitenkin niin Ruotsin kirjallisuudessa, politiikassa kuin lehdistössäkin alkoi vilkas Yhdysvaltoja kritisoinut keskustelu. Pohdintaa herätti paitsi USA:n sodankäynti myös Ruotsin suhtautumistapa sotaan. Dagens Nyheterin kommunisminvastainen ja amerikkalaisystävällinen linja väistyi uuden päätoimittajansa Olof Lagercrantzin myötä ja nyt joukko vasemmistolaisempia kirjoittajia esiintyi lehden sivuilla.⁴⁵

Historioitsija Sverker Jonssonin mukaan Dagens Nyheter yhdessä Aftonbladetin kanssa vaikuttivat suuresti ruotsalaisten USA-vastaiseen henkeen Vietnamin sodassa. Toisaalta lehteen vaikutti ympäröivä yhteiskunta, joka 1960- ja 70-luvuilla vasemmistolaistui. Myös monien, Jonssonin ”neljäkymmentälukulaisiksi” (”fyrtiotalister”) nimittämien, uusien toimittajien puoluesympatiat olivat vasemmistossa, ja tällä oli suuri vaikutus lehden uutisointiin. Erityisesti monet vanhemman polven toimittajat kokivat tilanteen itselleen vieraaksi. 1960-luvun lopulla alkanut kehitys oli kuitenkin yleiseurooppalaista Pariisista Tukholmaan. Larsson on korostanut, että kokemus oli yhteinen sodanjälkeiselle sukupolvelle, joka kyseenalaisti vanhempiansa sukupolven, usein porvarillisina pidetyt, arvot, oli kyse sitten yliopistoista tai vaikkapa länsimaisesta talousjärjestelmästä. Dagens Nyheterin artikkeleissa saivat huomiota nyt niin naisten tasa-arvo, ympäristökysymykset kuin kehitysmaiden heikko tilakin ja koska nämä teemat yhdistettiin poliittiseen vasemmistoon, pidettiin erityisesti oikeistossa lehteä vasemmiston äänenkannattajana. Päätoimittaja Lagercrantz harjoittikin monella tapaa radikaalia linjaa. Vietnamin sodan vastustamisen lisäksi hän muun muassa kritisoi liberalismia ja

⁴² Molin 1984, 225; Sundin 2006, 124–125.

⁴³ Blanck 2016, 52–54.

⁴⁴ Larsson 1999, 333.

⁴⁵ Blanck 2016, 71.

kulutussyhteiskuntaa, kehui Maon Kiinaa ja puhui maltillisemmän suhtautumisen puolesta Neuvostoliittoon ja Itä-Euroopan kommunistivaltioihin.⁴⁶

1970-luvun alussa lehteä syytettiin yhä enemmän vasemmistolaisuudesta, mikä sai lehden johtokunnan puheenjohtajan Albert Bonnier jr:n lähestymään lehden toimitusta kirjeellä. Bonnier kritisoi toimitusta vasemmistolaisuudesta ja yrittäjävastaisuudesta, jotka olivat Bonnierien periaatteiden vastaisia. Vaikka tapaus herätti tuhtumusta toimituksessa, Bonnierien ja ulkoisen paineen seurauksena oli lopulta lehden julistautuminen riippumattomaksi ja poliittisesti sitoutumattomaksi julkaisuksi. Lehden toimitus päätti myös, että sen pääkirjoitukset olisivat vastedes toimittajien nimellä julkaistuja, jolloin tiedettäisiin paremmin kirjoituksien taustat.⁴⁷

Ruotsissa kuten muuallakin Euroopassa vasemmistolaiskehitys alkoi 1970-luvun puolivälin jälkeen vähitellen hiljentyä paitsi Vietnamin sodan päättymisen myös vasemmiston sisäisen hajanaisuuden myötä. Larssonin mukaan erityisesti äärivasemmiston korostetun salliva suhtautuminen kommunistiseen yksinvaltaan ja sosialististen maiden vapaudenrajoitukseen karkotti joukosta vähemmän idealistisia ajattelijoita.⁴⁸ Dagens Nyheterissä nostettiin esille USA:n epäkohtien ohella koko kylmän sodan ajan myös Neuvostoliiton totalitaarisen järjestelmän ongelmia, mikä oli lehden kannattaman Nato-jäsenyyden tavoin ristiriidassa Ruotsin virallisen puolueettomuuspolitiikan kanssa. Salminen nostaa omassa tutkimuksessaan esille, että lehti jatkoi määrätietoisesti liberaalin peruslinjansa noudattamista, jolle olennaista oli yksilön oikeuksien puolustaminen ja sotilaallisten interventioiden vastustaminen.⁴⁹

Tutkimusajankohtanani Dagens Nyheter oli konsernina taloudellisissa ongelmissa, mutta Ruotsin aamuisin ilmestyvistä sanomalehdistä edelleen ylivertainen. 1970-luvun puolivälissä lehti saavutti huipunsa 450 000 lukijan levikillään, johon se ei enää jatkossa yltänyt. Inflaation ja Ruotsin heikon talouskehityksen tuomat rasitteet todennäköisesti rokottivat lehden maksavia lukijoita⁵⁰. Vaikka nyt Maltillisen Kokoomuksen (Moderata Samlingspartiet) linjaa noudattanut Svenska Dagbladet varakkaampine lukijoineen kiri laskussa ollutta Dagens Nyheteriä kiinni, oli Dagens Nyheter 1980-luvun alun 400 000 levikillään yhä kaksi kertaa kilpailijaansa suositumpi. Dagens Nyheter kuten koko Ruotsin lehdistö sai paitsi tutkimusajankohtanani myös koko kylmän sodan ajan toimia ulkopoliittisessa

⁴⁶ Jonsson 2002, 161–162, 164, 188; Larsson 1999, 296.

⁴⁷ Jonsson 2002, 225–227.

⁴⁸ Larsson 1999, 297.

⁴⁹ Salminen 1996, 133, 255.

⁵⁰ Jonssonin mukaan sitä, missä määrin Dagens Nyheterin vasemmistolaiseksi koettu sisältö karkotti lukijoita, on vaikea arvioida, mutta lehden sisäisissä selvityksissä myös sisällöllä tulkittiin olleen vaikutusta lukijoiden laskevaan määrään. Jonsson 2006, 156.

uutisoinnissaan valtiollisista toimijoista riippumattomasti.⁵¹ Maan itäisessä naapurissa asiat olivat toisin.

Suomessa lehdistö oli aina 1950-luvulle saakka puoluepoliittista ja lehtien sitoutumattomiksi julistautuminen alkoi yleistyä vasta 1960-luvun jälkeen. Suurvaltoihin suhtautuminen lehdistössä vaihteli. Kun vielä 1950-luvulla amerikkalaisuutta suorastaan ihannointiin, niin vuonna 1956 valitun tasavallan presidentin Urho Kekkosen ohjaamana lehdistöstä tuli käytännössä Suomen näennäisen ystävällismielisen neuvostopolitiikan välikappale. Jos jo presidentti J.K. Paasikivi oli pyrkinyt tekemään kovalla kädellä lehdistölle selväksi, missä menevät Neuvostoliiton kritisoinnin rajat, Kekkosen johdolla ja eritoten hänen terävien myllykirjeidensä myötä lehtien toimitustyön suitsinnasta tuli käytännönläheistä ja arkipäiväistä.⁵²

Suomen ja Neuvostoliiton välisestä YYA-sopimuksesta tuli paitsi Suomen ulkopoliitiikan myös Neuvostoliitosta ja sen johtajista kirjoittamisen perusta. Tämä kehitys ”huipentui” vuonna 1974 Suomen ja Neuvostoliiton yhteiseen julkilausumaan, jossa edellytettiin kummankin maan tiedotusvälineiden palvelevan toiminnassaan maiden välistä ystävyyttä ja luottamusta. Neuvostoliiton tavoitteita palveli myös Suomen sisäinen kehitys, sillä maa vasemmistolautui Ruotsin tapaan 1960- ja 1970-lukujen yhteiskunnallisen ja kulttuurisen kehityksen⁵³ myötä. Neuvostoliiton Suomen suurlähettiläät, kuten Vladimir Stepanov vuosina 1974–1979, myös kohdistivat Tehtaankadun tukikohdastaan Suomen lehdistöön aktiivisesti voimakasta arvostelua ja painostusta.⁵⁴

Juuri suomalaislehdistön kontrollointi oli Neuvostoliitolle ensisijaista, sillä maan näkökulmasta televisio korvasi lehdistön vasta 1980-luvulla kansainvälisen propagandan välineenä. Toisaalta tutkimusajankohtanani, vuosina 1980 ja 1981, Neuvostoliiton painostustoiminta Suomen lehdistöä kohtaan oli jo vähentynyt. Syynä voi toki olla se, että Neuvostoliitossa katsottiin tyytyväisenä Suomen suurten sitoutumattomien sanomalehtien lisääntyvää vaikenemista Neuvostoliiton epäkohdista. YYA-sopimuksen kritisointi oli nyt lähes olematonta ja Suomen valtionjohdon viralliset näkemykset muodostivat käytännössä jokaiselle tiedotusvälineelle pohjan Suomen ja Neuvostoliiton välisestä suhteesta uutisoinnille. Samalla tavoin Kekkosen terävät huomautukset lehdistön toiminnasta vähenivät paitsi

⁵¹ Jonsson 2002, 230; Jonsson 2006, 151, 155–156; Gustafsson 2002, 264–265, 269, 368.

⁵² Salminen 1996, 19, 36, 38

⁵³ Ironista oli, että tämä Neuvostoliittoa hyödyttävä uusvasemmistolainen kehitys oli alun perin lähtöisin Yhdysvalloista, 1960-luvun puolivälin kalifornialaisyliopistoista. Salminen 1996, 47.

⁵⁴ Salminen 1996, 43–44, 47.

lehtien kasvaneen kuuliaisuuden todennäköisesti myös hänen korkean ikänsä ja vähentyneen aktiivisuutensa vuoksi.⁵⁵

Salminen on painottanut, että tänä aikana suomalaislehdistö erkani länsimaiselle lehdistölle tyypillisestä neljännen valtiomahdin roolista, mikä vahingoitti myös suomalaista demokratiaa. Lehdistön realistista kuvausta Neuvostoliitosta kuitenkin rajoitti toisen maailmansodan kokemuksen ja YYA-sopimuksen Suomelle muodostama sotilaallinen uhka. Tämä selitti myös tiedotusvälineiden tietoista vaikenemista tai jopa neuvostojärjestelmän katteetonta kehumista. Tässä kontekstissa Suomen valtiojohdolle, erityisesti Kekkoselle, lehdistön varovaisuus tai suoranainen itsesensuuri näyttäytyi hyväksyttävänä toimintana, sillä taustalla oli Suomen valtiollinen etu. Samalla kuitenkin Suomen ja sen lehdistön julkisuuskuva ulkomailla kärsi merkittävästi tästä journalistisesti kyseenalaisesta käytännöstä. Lehdistön ja valtiovallan roolit alkoivat sekoittua keskenään, vaikka lehdistön vallan pitäisi pohjautua pelkästään tapahtumien totuudenmukaisuuden selvittämiseen.⁵⁶

Suomalaisen lehdistön lippulaiva Helsingin Sanomat oli Suomen valtiojohtoon ja Neuvostoliittoon nähden varsin riippumaton toimija, vaikka sekin alkoi kylmän sodan edetessä antamaan yhä enemmän periksi niin Kekkoselle kuin Neuvostoliitollekin. Lehden tiukka suhtautuminen Suomen itäiseen naapuriin oli perua jo 1800- ja 1900-lukujen vaihteesta, jolloin sen edeltäjä Päivälehti puolusti Suomen perustuslaillisia oikeuksia ja vastusti venäläisten sortotoimia – ja joutui tämän vuoksi sensuurin kohteeksi. Eero Erkkö ohjasi nimensä Päivälehdestä Helsingin Sanomiksi muuttanutta julkaisua kohti nuorsuomalaisten vasenta laitaa ja näin lehdestä muotoutui vapaamielinen, mutta samalla sosiaalista omaatuntoa korostava sanomalehti. Sortovuosien aikainen maanpakolaisuutensa Yhdysvalloissa näkyi Erkon tavassa muokata lehteä sekä markkinataloushenkiseksi että suvaitsevaiseksi julkaisuksi.⁵⁷ Jensen-Eriksen, Mainio ja Hänninen painottavat, että lehden juuret olivat lännessä ja erityisesti Yhdysvalloissa, sillä vaikka 1900-luvun alussa vaikutteita imettiin Tukholmasta, Berliinistä, Pariisista ja vielä kansainvälisenä säilyneestä Pietarista, niin juuri Eero Erkon Yhdysvalloissa viettämä aika vaikutti suuresti johtavan suomalaissanomalehden länsimaiseen identiteettiin.⁵⁸

Helsingin Sanomat halusi avata Suomelle ikkunoita länteen ja sijaitsi poliittisesti keskellä, ei sosialistisena, muttei myöskään konservatiivisena julkaisuna. Eero Erkon pojan Eljas Erkon myötä lehti siirtyi vasemmistolaisemmasta linjasta hieman oikeammalle ja samalla jyrkensi antikommunistista

⁵⁵ Salminen 1996, 85, 95–96, 124

⁵⁶ Salminen 1996, 148, 263–264.

⁵⁷ Mainio 2018, 18, 20–22.

⁵⁸ Jensen-Eriksen & Mainio & Hänninen 2019, 202–203.

kantaansa Venäjän korvannutta Neuvostoliittoa kohtaan.⁵⁹ Historiantutkijat Raimo Salokangas ja Päivi Tommila näkevät, että lehdellä oli puoluetustallaan etulyöntiasema, sillä edistyspuolue oli liberaalipuolue, joka pystyi tavoittamaan niin oikeiston kuin vasemmistonkin edustajia. Työväkikin piti lehden tilausta mahdollisena, sillä se ei ajanut voimakkaan oikeistolaista ja vasemmistoa karkottavaa politiikkaa ja oli sisällöltään laadukas.⁶⁰ Lehden kehitys muistutti jo huomattavasti aiemmin perustetun Dagens Nyheterin kehitystä, vaikka lehtien poliittiset taustat erosivat toisistaan.

Eljas Erkko irtaantui vähitellen edistyspuolueesta⁶¹ ja vuoden 1943 alussa hän julisti Helsingin Sanomat puolueista riippumattomaksi sanomalehdeksi – kolme vuosikymmentä Dagens Nyheterin vastaavaa julistusta aiemmin. Samana vuonna perustettiin Suomalais-Amerikkalainen Yhdistys, jonka puheenjohtajaksi Erkko valittiin. Eljas oli ollut kahdeksanvuotiaana poikana vanhempiansa mukana maanpaossa Yhdysvalloissa, mikä selittää myös nuoremman Erkon Yhdysvaltain ihailua. Toisen maailman sodan jälkeen hän pyrki muokkaamaan lehdestä kansainvälisemmän julkaisun erotuksena Suomen muista, enemmän maakuntahenkisistä, sanomalehdistä. Samaan aikaan ennen talvisotaa Suomen ulkoministerinä kovaa Neuvostoliiton vastaista linjaa vetänyt Erkko joutui nyt suostumaan pääministeri J.K. Paasikiven vanhasuomalaiselle Neuvostoliittoa ymmärtämään pyrkivälle linjalle.⁶² Toisen maailmansodan jälkeisessä Suomessa ulkopoliittiset realiteetit olivat muuttuneet.

Neuvostoliiton lisääntyneestä vaikutusvallasta huolimatta lehti säilytti vahvasti länteen katsovan linjansa. Se esimerkiksi uutisoi niin Iso-Britannian pääministerin Winston Churchillin kuin Yhdysvaltain presidentin Harry S. Trumanin näkemyksistä jakautuneesta maailmasta ja sosialismin vaaroista ja kritisoi Itä-Euroopan joutumista osaksi Neuvostoliiton valtapiiriä. Tämän kehityksen nähtiin uhkaavan myös Suomen itsenäisyyttä. Suomen ja Neuvostoliiton välisen YYA-sopimuksen lehti päätyi kuitenkin alun voimakkaan kritiikkinsä jälkeen hyväksymään välttämättömänä pahana.⁶³

Presidentiksi noussut Paasikivi ymmärsi Erkon Yhdysvaltain yhteyksien hyödyn kahtiajakautuneessa kylmän sodan maailmassa. Erkolla ja Helsingin Sanomilla oli keskeinen rooli amerikkalaismyönteisyyden edistämisessä Suomessa. Jensen-Eriksen, Mainio ja Hänninen jopa toteavat, ettei ole virhe tämän kylmän sodan aikaisen amerikkalaishehkutuksen perusteella puhua Erkosta Yhdysvaltain Suomen suurlähetystön ja Yhdysvaltain keskustiedustelupalvelu CIA:n asiamiehenä. Yhdysvaltain

⁵⁹ Jensen-Eriksen & Mainio & Hänninen 2019, 48, 205.

⁶⁰ Salokangas & Tommila 1998, 217–218.

⁶¹ Lähinnä valtiomiesten, kuten presidenttien K.J. Ståhlberg ja Risto Ryti, hautomona tunnettu puolue hiipui lopulta olemattomiin, eivätkä sen seuraajat Suomen Kansanpuolue, Vapaamielisten Liitto tai Liberaalinen Kansanpuolue saavuttaneet mainittavaa suosiota. Jensen-Eriksen & Mainio & Hänninen 2019, 42–43.

⁶² Mainio 2018, 29, 42–44, 50.

⁶³ Mainio 2018, 55, 71, 74–78.

ulkoministeriön 1940-luvun lopun raportit antoivat hänelle tunnustusta tavastaan selittää Yhdysvaltain politiikkaa ja toimintaa suomalaisille lukijoilleen ja Neuvostoliiton amerikkalaisiin kohdistaman propagandan vastustamisesta.⁶⁴ Näin ollen sekä Suomen valtiojohto että Erkkko itse hyötyivät lehden amerikkalaisesta pohjavireestä hankalassa ulkopoliittisessa tilanteessa.

Lehti tuki avoimesti presidentti Paasikiven uudelleenvalintaa vuoden 1950 presidentinvaaleissa ja osoitti iloaan hänen voitosta. Eduskunnan puhemies Urho Kekkosen tappio sen sijaan herätti lehdessä huvittuneisuutta, sillä Erkkko suhtautui Kekkosen taktikoivaan kampanjointitapaan kriittisesti. Hän esimerkiksi epäili Kekkosta poliittiseksi opportunistiksi tämän muutettua suhtautumistaan Neuvostoliittoon sen tulikivisestä vastustajasta ymmärtäjäksi. Erkon ja Kekkosen välinen kiistely oli jatkoa pitkäaikaiselle nuor- ja vanhasuomalaiselle köydenvedolle Suomen ulkopoliitiikan suunnasta. Erkkko suhtautui Neuvostoliiton vaikutusvallan kasvuun Suomen sisäpolitiikassa Kekkosta selvästi kriittisemmin, kun taas Kekkonen oli valmis hyväksymään tämän Suomen edun, ja kenties oman poliittisen etunsa, vuoksi. Toimittajien kriittistä suhtautumista Kekkoseen jo tämän pääministeriaikoina selitti hänen pyrkimyksensä hillitä lehdistön kriittistä kirjoittelua Neuvostoliitosta. Vuoden 1956 presidentinvaalien aikaan lehden toimituksessa nähtiin yleisesti, että Kekkosen valinta palvelisi Neuvostoliiton etuja. Kun Kekkonen kuitenkin voitti vaalit, lehti antoi hänelle lähinnä laimean onnentoivituksen presidentinvirkaan.⁶⁵

Samalle vuodelle Kekkosen valinnan kanssa sijoittui Unkarin kansannousun verinen kukistaminen, jonka Helsingin Sanomat tuomitsi kovin sanoin ja kritisoi Suomen vaiti ollutta valtionjohtoa. Lehti myös arvosteli tuoretta presidenttiä liian läheisistä suhteista Neuvostoliiton johtaja Nikita Hruštšoviin, joka oli juuri haukkunut suomalaistoimittajia näiden kriittisestä uutisoinnista Neuvostoliitosta. Suomeen alkoi kuitenkin muodostua varovaisempi keskustelukulttuuri vuoden 1958 yöpakosten ja vuoden 1961 noottikriisin myötä. Vaikka Mainio painottaa, ettei Erkon antikommunistinen linja lakannut, oli Helsingin Sanomien toimituksessakin nyt ymmärretty Neuvostoliiton kasvava vaikutusvalta lehdistön toimintaan.⁶⁶

Noottikriisin aikaan lehden valta-aseman ja riippumattomuuden tukena olivat Eljas Erkkko, suuri lukijakunta ja hyvä taloudellinen tilanne. Helsingin Sanomat oli tuolloin keskeinen yhteiskunnallinen vaikuttaja. Tämän tunnusti myös Kekkonen, joka pyrki säilyttämään asialliset välit Erkkkoon vuoden 1962 presidentinvaalien alla. Lehti pysyi kuitenkin Kekkosen vastaisena. Esimerkiksi noottikriisin

⁶⁴ Jensen-Eriksen & Mainio & Hänninen 2019, 208–210.

⁶⁵ Mainio 2018, 90–91, 93–94, 97, 134, 136–137.

⁶⁶ Mainio 2018, 87, 139, 142–144, 152–154

aluksi se kirjoitti pilkallisesti, että nootti oli Havaijilla oleilleelle Kekkoselle ikävä yllätys. Noottikriisin rauhanomainen ratkaisu kuitenkin katsottiin Helsingin Sanomienkin toimituksessa Kekkosen ansioksi ja lehti jakoi yleisen käsityksen, että vaalit olivat käytännössä ratkaistu. Tästä huolimatta Mainio korostaa, että lehti oli monella tapaa edelleen itsenäinen, eikä Neuvostoliiton, ääri vasemmiston tai vielä Kekkosenkään talutusnuorassa. Esimerkiksi lehden myötämielinen suhtautuminen Yhdysvaltoihin ilmeni varapresidentti Lyndon B. Johnsonin vuoden 1963 Suomen vierailun ylistämisenä. Lehti piti vierailua kunnianosoituksena Suomelle ja korosti myös Johnsonin poikkeamista Erkon tukeman Suomalais-Amerikkalaisen Yhdistyksen luona sen 20-vuotispäivänä.⁶⁷

Eljas Erkon kuoltua lehti siirtyi jo kolmannen polven Erkon, Eljas Erkon pojan, Aatos Erkon huomaan. 1960-luvun puolivälissä virassaan aloittanut Aatos Erkko uudisti lehden toimitusta ja nyt lehden sivuille päätyi jopa vasemmistolaisia kirjoituksia.⁶⁸ Tässäkin kehityksessä Helsingin Sanomat muistutti Dagens Nyheteriä, joka muutamaa vuotta aiemmin oli siirtynyt uuden päätoimittajansa Lagercrantzin myötä vasemmistolaisemmalle linjalle. Toisaalta Helsingin Sanomissa korostui Erkkojen omistajasuvun rooli, kun taas Dagens Nyheterissä Bonnierit pysyttelivät enemmän taustalla. Syy on selvä: Erkot kuuluivat jo Päivälehdessä perustajiin, kun taas Bonnierit olivat tulleet lähinnä osakkeenomistajiksi Wallin perustamaan lehteen.

Lehden uusi vasemmistolaisempi ote kertoi sukupolven vaihtumisesta. Nuoremmat toimittajat eivät olleet kokeneet sota-ajan kärsimyksiä ja 1950-luvun jyrkkä kommunisminvastaisuus tuntui heistä vieraalta. Neuvostoliiton väkivaltainen tunkeutuminen Tšekkoslovakiaan vuonna 1968 kuitenkin vielä tuomittiin lehdessä ja tästä muodostui ase ääri vasemmistoa vastaan.⁶⁹ Suomen kommunistit jakautuivat Tšekkoslovakian miehitykseen suhtautumisessa Eurooppa-henkisempiin enemmistöläisiin ja Neuvostoliitolle uskollisiin vähemmistöläisiin, joita ryhdyttiin nimittämään keulakuvansa Taisto Sinisalonen mukaan taistolaisiksi. Helsingin Sanomille tämä tarkoitti leimaantumista sosialidemokraateihin, sillä lehden johdossa ja pääkirjoitustoimituksessa vallitsi yhä selvän kommunisminvastainen henki. Lehti vältteli kaikkein jyrkimpien vasemmistolaisten palkkaamista toimitukseen. Samalla esimerkiksi politiikantoimitukseen värvättiin sosialidemokraattitaustaisia toimittajia ja lehdessä arvosteltiin voimakkaasti Suomen kommunistipuolueen ”vanhoja stalinisteja” ja ”taistolaisvaltiaita”.⁷⁰

Lehden ulkomaantoimitus sen sijaan kallistui 1960-luvulla vasemmalle, kun Vietnamin sota muokkasi toimittajien mielenmaisemaa. Lehden kriittisen Vietnam-uutisoinnin taustalla painoi paljolti

⁶⁷ Mainio 2018, 158, 177, 186–187, 190, 192, 209–210.

⁶⁸ Mainio 2018, 220–221, 223.

⁶⁹ Mainio 2018, 223, 230, 232.

⁷⁰ Jensen-Eriksen & Mainio & Hänninen 2019, 321–324.

Yhdysvaltain oma kriittinen tarkastelu, sillä Atlantin takanakin sukupolvi oli vaihtunut toisen maailmansodan veteraanisukupolvesta nuorempaan. Silti lehden yhdysvaltalaisystävällisessä linjassa alkoi esiintyä halkeamia. Tämä oli samalla vastaus 1960-luvulla esitettyyn arvosteluun, jossa väitettiin Erkköä ja lehteä Yhdysvaltain kritiikittömiksi kannattajiksi. Vietnamin sodan kauhujen lisäksi Yhdysvaltoja ryhdyttiin arvostelemaan lehdessä myös Latinalaisen Amerikan ja Afrikan sorrosta. Lännenkovan arvostelun keskellä Neuvostoliitto liittolaisineen pääsi helpommalla.⁷¹

1970-luvun myötä Neuvostoliiton painostava vaikutus alkoi näkyä suomalaislehdissä yhä enemmän ja Helsingin Sanomat ei ollut tässä poikkeus. Vaikka lehti vastusti kehitystä, syyllistyi se nyt itsekin itsesensuuriin ja kompromisseihin journalismissaan. Lisäksi lehdistön ja Kekkonen välinen alun kireä asetelma oli kääntynyt pääläelleen: Kekkonen oli nyt se, joka ripitti lehdistöä. Helsingin Sanomienkin johto patisti toimitustaan sovittelevammalle linjalle niin häntä kuin Neuvostoliittoakin kohtaan. Konkreettisimmin tämä linjanmuutos ilmeni lehden suhtautumisessa Kekkonen uudelleenvalinnan ilman vaaleja mahdollistavaan poikkeuslakiin. Jos vielä poikkeuslakisuunnitelmien julkistamisen aikaan se kritisoi hanketta ankarasti, niin hankkeen kietouduttua lehden ja Erkon puoltamaan EEC-sopimukseen se muutti suhtautumistaan. Aiemman kritiikkinsä sijaan lehden toimitus keskittyi nyt lähinnä poikkeuslain sarkastiseen käsittelyyn, mikä oli seurausta sen turhautumisesta lehden johdon siltä odottamaan varovaisuuteen.⁷²

Ulkopoliittisessa uutisoinnissa Helsingin Sanomat otti voimakkaasti kantaa vuoden 1973 Chilen sotilasvallankaappaukseen vastaan, jossa se kertoi Yhdysvaltain keskustiedustelupalvelulla CIA:lla olleen merkittävä rooli. Lehdessä rinnastettiin oikeiston hiljaisuus tapahtumasta vähemmistökommunistien hiljaisuuteen vuoden 1968 Tšekkoslovakian tapahtumista. Dagens Nyheterin tavoin myös Helsingin Sanomien toimituksessa näkyi yhä vahvemmin 1960- ja 70-lukujen yhteiskunnan vasemmistolaistumiskehitys. Vaikka lehden johto oli edelleen antikommunistinen, syntyi toimitukseen lopulta, nuorempien toimittajien myötä, taistolaisen oma kuppikunta. Toimituksen sisällä esiintyi kovasanaisia-kin yhteenottoja lehden linjasta. Mainion mukaan 1970-luvulla ulkomaantoimituksella oli kuitenkin huomattavan suuret mahdollisuudet vaikuttaa itse lehden sisältöön. Hän kertoo, että usein lehden johdolla oli tiedossa etukäteen ainoastaan juttujen aiheet, jolloin lehden lopullisesta sisällöstä saattoi tulla sille yllättävä.⁷³

⁷¹ Mainio 2018, 243, 246, 250, 255–256.

⁷² Mainio 2018, 262, 265–268.

⁷³ Mainio 2018, 280–283, 286–289, 292.

Vaikka lehti pyrki pitämään linjansa läpi vuosikymmenten samana, Jensen-Eriksenin, Mainion ja Hännisen mukaan se todellisuudessa vaihteli Suomessa vallitsevan puoluekentän ja lehden omistajien mukaan. Eero Erkon aikana lehti noudatti keskustavasemmistolaisista linjaa, kun taas Eljas Erkon kommunisminvastaisuus muutti lehteä oikeistolaisemmaksi. Aatos Erkon kaudella lehti alkoi kallistua vasemmalle.⁷⁴ Äärivasemmiston lisääntyneestä näkyvyydestä huolimatta Helsingin Sanomat pysyi Mainion mukaan 1970-luvullakin riippumattomana liberaalilehtenä. Lehden suhteet Neuvostoliittoon olivat jännitteiset, mitä kuvaa hyvin se, ettei sillä ollut pitkään aikaan edes omaa Moskovan kirjeenvaihtajaa. Lehden kommunisminvastaisessa johdossa kirjeenvaihtajan pesti nähtiin tarpeettomana ja kalliina. Lopulta vasta 1970-luvun puolivälissä kirjeenvaihtajaverkosto laajeni myös itärajan taakse. Tosin samalla perustettiin myös Washingtonin kirjeenvaihtajan virka.⁷⁵

Jos Neuvostoliiton sanelevasta vaikutuksesta Suomen lehdistöön on kirjoitettu paljon, niin Mainio nostaa esille myös Yhdysvaltain Suomen suurlähetystön Helsingin Sanomien johdolle esittämän kritiikin lehden USA-utisoinnista.⁷⁶ Nämä Neuvostoliiton ja Yhdysvaltain vaikutusyriytykset ja myös vaikuttamisessa onnistumiset mielestäni vain korostavat lehden keskeistä asemaa mielipidevaikuttajana 1970- ja 80-lukujen Suomessa ja perustelevat, miksi esimerkiksi sen ulkopoliittista uutisointia vuoden 1980 Yhdysvaltain presidentinvaaleista on tärkeä tutkia. Molemmat kylmän sodan aikaiset suurvallat halusivat vaikuttaa lehden linjauksiin ja täten suomalaislukijoiden saamaan informaatioon.

Jos muutos lehden suhtautumisessa Neuvostoliittoon oli merkittävä, niin Kekkoseen suhtautuminen muuttui lehdessä täysin. Vuonna 1975 Aatos Erko teki poikkeuksellisen päätöksen juhlistaa 75-vuotissyntymäpäiväänsä viettävää Kekkosta, yleensä mainoksilla koristelulla, Helsingin Sanomien etusivulla. Jos päiväsankari ei suonutkaan lehdelle syntymäpäivähaastattelua, antoi hän luvan ottaa itsestään juhlakuvia Tamminiemessä. Kekkosen ja lehden välinen vuosikymmenten mittainen kamppailu näytti päättyneen presidentin selvään voittoon. Mainio sivaltaa, että lehti muistutti toiminnassaan paikoin Neuvostoliiton satelliittivaltioiden journalismia.⁷⁷ Itsekin havahduin vuoden 1980 lehden uutisointia selatessani Kekkosen 80-vuotispäivien poikkeukselliseen hehkutukseen, joskin tuolloin etusivu oli jälleen normaalisti mainosten peittämä.

Vuoden 1978 presidentinvaaleissa lehden toimitus noudatti Erkon ohjetta kritiikittömästä Kekkosen tukemisesta ja antoi vaaleja edeltävässä pääkirjoituksessaan varauksettoman tuen tämän viidennelle presidenttikaudelle. Erko näki Kekkosen ainoaksi vaihtoehdoksi, jotta Suomen ja Neuvostoliiton

⁷⁴ Jensen-Eriksen & Mainio & Hänninen 2019, 51.

⁷⁵ Mainio 2018, 293, 296–297, 300–301.

⁷⁶ Mainio 2018, 306.

⁷⁷ Mainio 2018, 304–305.

väliset rauhanomaiset suhteet säilyisivät.⁷⁸ Erkko veikin lehteä ajanhengen mukaisesti yhä lähemmäs Neuvostoliittoa. Jensen-Eriksen, Mainio ja Hänninen kärjistävät hänen toimintansa neuvostosuhteiden ylläpitämisessä jopa ”isänmurhaksi”, niin paljon nuoremman Erkon toiminta vanhemmasta Erkosta erosi. Siinä missä Eljas Erkko oli pitänyt neuvostoliittolaiset mahdollisimman etäällä niin itseltään kuin lehdestään, hänen poikansa solmi yhä aktiivisemmin kontakteja Tehtaankadulle.⁷⁹

Neuvostoliiton hyökkäys Afganistaniin vuonna 1979 tuomittiin lehden pääkirjoituksessa lähinnä yleisluonteisesti, sillä sama tuomio koski ”muidenkin suurvaltojen vastaavia tekoja”. Silti lehdessä painotettiin, ettei tapahtuman merkitystä suurvaltojen viereisten pienten valtioiden kannalta voinut vähätellä. Lehti tosin paheksui yhtä lailla Carterin ”liioiteltua” reaktiota tilanteeseen kuten kauppa-boikotteja. Lehden mukaan maailma ajautuisi kaaokseen, jos kaikki menettelisivät Yhdysvaltojen tavoin. Toimittajat kuten Moskovan kirjeenvaihtaja Pentti Suominen saivat kuitenkin kertoa Afganistanin tapahtumista varsin vapaasti. He kuvailivat esimerkiksi paikallisten huolia ja sotilaallisen operaation miltei mahdotonta toteutettavuutta.⁸⁰ Suomen valtionpäämiehen heikentyneestä kunnosta lehdessä täytyi sen sijaan lisääntyvästä todistusaineistosta huolimatta vaieta.

Kekkonen oli 1970- ja 1980-lukujen taitteessa yhä maan ulko- ja sisäpolitiikkaa suvereenisti määrittävä henkilö. Tämän tunnisti myös Erkko, joka oli ohjannut lehtensä yhä lähemmäs Kekkosta. Toisaalta Mainio korostaa, että Kekkosella oli vain rajalliset henkilökohtaiset yhteydet lehden toimitukseen, vaikka hän lähettikin sille joskus kuuluisia myllykirjeitään miedompia viestejä. Kekkosen heikentyvästä terveydestä levisi huhupuheita, mutta kukaan Suomen lehdistössä ei uskaltanut tarttua aiheeseen. Tämä koski myös Suomen lehdistön lippulaivaa. Erkko ei halunnut uhrata parantuneita suhteitaan Kekkoseen ikäkysymykseen kajoamalla.⁸¹ Tutkimissani lehdissä hänestä uutisoitiinkin tavalliseen tapaan maansa ylimpänä poliittisena johtajana.

Vuonna 1981 Helsingin Sanomat ylitti levikillään 400 000 tilaajan rajan ja oli kiistatta Suomen johtava sanomalehti.⁸² 1980-luvulla lehti ohitti jopa Dagens Nyheterin Pohjoismaiden suurilevikkisimpänä aamulehtenä, vaikka Suomessa oli huomattavasti Ruotsia kapeampi väestöpohja.⁸³ Samalla kun lehti panosti kotimaantoimitukseen, siitä tuli Dagens Nyheterin tavoin entistä kansainvälisempi. Kun Eljas Erkon aikana lehdellä oli ollut muutama kirjeenvaihtaja, 1980-luvulle tultaessa heitä oli jo

⁷⁸ Mainio 2018, 308.

⁷⁹ Jensen-Eriksen & Mainio & Hänninen 2019, 299.

⁸⁰ Mainio 2018, 321–324.

⁸¹ Mainio 2018, 335–336, 340.

⁸² Mainio 2018, 358.

⁸³ Leino-Kaukiainen & Nygård & Salokangas 1988, 131.

yhdeksässä eri kohteessa, Moskova ja Washington mukaan lukien. Lehti matkusti yhä enemmän ulkomaille kuten tavalliset suomalaisetkin ja tarve maailmankuvan avartamiselle oli ilmeinen.⁸⁴

1980-luvun alun maailma oli levoton. Suomen asema on aina suurvaltakriisien myötä vaikeutunut ja tämä nähtiin riskinä myös vuonna 1980, kun Yhdysvaltain presidentiksi valittiin neuvostovastainen Reagan. Mainio kirjoittaa kylmän sodan aikaisia Helsingin Sanomia käsittelevässä tutkimuksessaan lyhyesti, ettei Reaganiin suhtauduttu lehden toimituksessa suopeasti, sillä hänen arvioitiin horjuttavan maailmanpolitiikan tasapainoa.⁸⁵ Jensen-Eriksen, Mainio ja Hänninen taas mainitsevat, että toimituksen kriittinen suhtautuminen Reaganiin heijastui myös lehden sivuille.⁸⁶ Näitä näkemyksiä vuoden 1980 Yhdysvaltain vallanvaihdoksesta käsitellen laajemmin omassa tutkimuksessani.

2. Esivaalit ja puoluekokoukset

2.1 Ikämiehiä, laumajournalismia ja ulkopoliittisia kriisejä

Vuoden 1980 presidenttiehdokkaiden esivaaliasetelmat selkiytyivät sekä demokraattien että republikaanien osalta varsin nopeasti. Dagens Nyheterin uutisointi on jo esivaalien aikaan kuitenkin kattavaa, sillä aihetta ovat käsittelemässä niin Yhdysvaltain kirjeenvaihtajat Harald Hamrin ja Kurt Mälarstedt kuin useat eri pääkirjoitustoimittajatkin. Ajoittain lehti nostaa etusivulleenkin esivaalien tärkeimpiä hetkiä. Esivaalien tulosten varmentuessa kevään mittaan lehden uutisointi kuihtuu paikoin uutistoimistojen varaan, kunnes kesän puoluekokoukset palauttavat aiheen jälleen pääuutisten joukkoon.

Helsingin Sanomat käyttää huomattavasti enemmän kansainvälisiä uutistoimistoja ja kirjoittajina on useita eri toimittajia. Eniten äänessä on kuitenkin Yhdysvaltain kirjeenvaihtaja Veikko I. Pajunen. Hänen kirjoitustensa merkitys on koko lehden kannalta suuri, sillä 1970-luvulla lehden kirjeenvaihtajat olivat kuin Aatos Erkon henkilökohtaisia lähettäjäitä maailmalla ja monet heistä olivat hänen henkilökohtaisesti valitsemiaan luottomiehiä.⁸⁷ Dagens Nyheteristä poiketen lehden pääkirjoituksia ei julkaista toimittajien nimillä. Historiantutkija Esko Salmisen mukaan suomalaislehdissä nimetömyyden katsottiin korostavan pääkirjoituksen roolia lehden virallisena kantana eikä yksittäisen toimittajan kannanottona.⁸⁸

⁸⁴ Mainio 2018, 360.

⁸⁵ Mainio 2018, 390.

⁸⁶ Jensen-Eriksen & Mainio & Hänninen 2019, 224.

⁸⁷ Mainio 2018, 307.

⁸⁸ Salminen 1988, 286–287.

Mediasirkusta Iowan maissipelloilla

Iowan osavaltion käynnistämässä republikaanien esivaaleissa aluksi johtoon kiri George Bush. Dagens Nyheterissä Hamrin jopa arvelee Ronald Reaganin tappion olevan psykologisesti raskaampi kuin mitä pelkät prosenttilukemat kertovat.⁸⁹ Reaganista elämäkerran kirjoittanut H.W. Brands on korostanut, että Reagan alun perin aliarvioi Bushia, joka kampanjoi Iowassa ahkerasti ja sai paljon huomiota tiedotusvälineiltä, jotka olivat tulleet osavaltioon lähinnä seuraamaan istuvan presidentin, demokraattien Jimmy Carterin, pärjäämistä. Reagan arvioi vaalien alkavan kunnolla vasta New Hampshirestä.⁹⁰ Bushin voittoon Iowassa suhtaudutaan Dagens Nyheterissä yllättyneesti ja hänestä kirjoitetaan henkilökuva. Toisaalta Hamrin varoittaa lukijoitaan siitä, että Yhdysvaltain poliittiset kommentaattorit tapaavat kiihtyä liikaa tuloksia arvioidessaan, vaikka vaalivuoden avaus suuri yllätys olikin. Voiton kerrotaan lisäävän Bushin tunnettuutta ja samalla mainitaan hänen olevan meriiteiltään kokeneempi kuin yksikään toinen ehdokkaista. Toisaalta Bushin YK- ja CIA-taustan ohella Hamrin mainitsee hänen kannattavan vahvaa puolustusta ja vastustavan Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton välistä Salt II -sopimusta nykymuodossaan.⁹¹ Bush ei näytä saavankaan lehdeltä merkittävästi Reagania positiivisempaa vastaanottoa.

Helsingin Sanomissa Pajunen analysoi Bushin Iowan voiton jälkeen, että vaikka Bushin poliittinen linja on samantyyppinen kuin ”oikeistosiiven suosikki” Reaganilla, kerännee tämä myös maltillisempien republikaanien ääniä. Bushin monipuolisesta taustasta poiketen Reaganilla on Pajusen mukaan ansioaan ”vain kaksi toimikautta Kalifornian kuvernöörinä”. Samalla hän kuitenkin nostaa esille tämän valtakunnallisen tunnettuuden ja presidentiksi pyrkimisen jo 12 vuoden ajalta. Lukijoita muistutetaan myös Reaganin korkeasta iästä: ”Bush ja muut nuorekkaat ehdokkaat saivat kuitenkin Reaganin näyttämään hieman kanteistaan kuluneelta.”⁹² Reagan täytti vuonna 1980 69 vuotta, eikä ketään näin vanhaa ollut aikaisemmin valittu presidentiksi.⁹³

Esivaalit aloittavaan Iowan puoluekokoukseen ja sen saamaan suureen huomioon suhtaudutaan Dagens Nyheterissä hyvin kriittisesti. Hamrinin mukaan jotkut näkevät Iowan tapahtumat demokratian toteutumisenä, kun taas toisille se on osoitus joukkomedian turmelevasta vaikutuksesta

⁸⁹ Harald Hamrin, ’Presidenkampanjen i USA – Oväntad seger för Bush’, *DN*, 23.1.1980, 16; Harald Hamrin, ’Politisk tusenkonstnär’, *DN*, 23.1.1980, 16.

⁹⁰ Brands 2016, 222.

⁹¹ Harald Hamrin, ’Presidenkampanjen i USA – Oväntad seger för Bush’, *DN*, 23.1.1980, 16; Harald Hamrin, ’Politisk tusenkonstnär’, *DN*, 23.1.1980, 16.

⁹² Veikko I. Pajunen, ’Carterin voitto yllätysuuri – Kennedy jäi kauas jälkeen Iowan äänestyksessä’, *HS*, 23.1.1980, 22.

⁹³ Sittemmin Reaganin presidenttiehdokkuuden ja presidentiksi valinnan ikäennätyksen, 69 vuotta, ovat rikkoneet niin republikaani Donald Trump, 70, vuonna 2016 kuin demokraatti Joe Bidenkin, 77, vuonna 2020. Presidentinvaaleissa on toki ollut vuosien saatossa ehdolla muitakin iäkkäämpiä ehdokkaita kuten republikaanit Bob Dole, 73, vuonna 1996 ja John McCain, 72, vuonna 2008 tulematta kuitenkaan valituiksi.

demokraattiseen prosessiin. Painotuksistaan päätellen Hamrin kallistuu jälkimmäiselle kannalle. Hän toteaa Iowan olevan valtavine media uutisointeineen kuin sirkusta, jossa todellisuus ja näytelmä sekoittuvat. Hamrin kuvailee Iowan demokraatti- ja republikaaniaktiivien vapaamuotoista vaalikokousta aina luokkahuoneita myöten, mutta samalla hän muistuttaa, ettei pääosin valkoisista maanviljelijöistä koostuva Iowa edusta siirtolaisjuuriltaan ja ammattiryhmiltään rikasta Yhdysvaltoja⁹⁴.⁹⁵

Helsingin Sanomat suhtautui Iowaan samansuuntaisesti. Pajusen mukaan Iowan merkitys on suuri, koska Carterin voittokulku oli edellisissä vaaleissa alkanut sieltä ja nyt muut pyrkivät uusimaan hänen temppunsa. Toisaalta itse presidenttiehdokkuuden kannalta sillä ei ole vielä suurta merkitystä, vaan kyseessä on suuntaa antava äänestys, jossa muutamat tuhannet republikaani- ja demokraattipuolueiden jäsenet ja äänestäjät pääsevät kertomaan omat mielipiteensä.⁹⁶ Lehden pääkirjoituksessa huomautetaan, että Iowa edustaa valkoista protestanttista maanviljelyväestöä, jonka tausta juontaa Englantiin. Silti Iowan saamalla yleismaailmallisella huomiolla todetaan olevan arvoa ja Carterille ja Bushille povataan Iowan tulosten pohjalta hyviä mahdollisuuksia myös tulevaisuudessa.⁹⁷ Nämä pääkirjoituksen näkemykset ovat kuitenkin varsin yleisluontoisia ja päivänpoliittisia, eivätkä mielestäni pohjautu mihinkään syvällisempään analyysiin Yhdysvaltain politiikan realiteeteista.

Carterin selkeä voitto senaattori Edward Kennedystä demokraattien esivaaleissa Iowassa on Dagens Nyheterin pääkirjoituksen mukaan merkki paitsi Carterin muuntautumisesta edellisten vaalien kansanmiehestä kansakunnan hyvinvoinnista huolehtivaksi valtiomieheksi myös Kennedyn kampanjan ahdingosta Iranin panttivankikriisiin⁹⁸ ja Neuvostoliiton Afganistaniin hyökkäyksen⁹⁹ keskellä. Kriisit antoivat Carterille mahdollisuuden osoittaa johtajuutta, jonka puutteesta monet, Kennedy mukaan lukien, häntä kritisoivat. Lisäksi pääkirjoitustoimittaja Anders Mellbourn katsoo Kennedyjen suvun perhemyytin karisseen Edward Kennedyn yltä, sillä hänen esiintymisensä äänestäjien edessä ovat jättäneet toivomisen varaa. Toisaalta lehden pääkirjoituksen mukaan ulkomaailman tulisi olla

⁹⁴ Jimmy Carterin vuoden 1976 menestyksen innoittamana Iowa on kuitenkin pitänyt paikkansa puolueiden esivaalien käynnistäjänä aina viime vuosiin saakka, vaikka demokraattipuolueessa vuoden 2024 esivaaleissa paikan ottikin Yhdysvaltain väestörakennetta monipuolisemmin edustava Etelä-Carolina.

⁹⁵ Harald Hamrin, 'I dag samlas farmare och världspres i Iowa – Starten går mot Vita huset', *DN*, 21.1.1980, 14.

⁹⁶ Veikko I. Pajunen, 'Iowa aloitti USA:n presidenttikilvan', *HS*, 22.1.1980, 18.

⁹⁷ 'Lähtölaukaus', *HS*, 23.1.1980, 2 [pääkirjoitus].

⁹⁸ Panttivankikriisi oli seurausta vuoden 1978 Iranin islamilaisesta vallankumouksesta, jossa Yhdysvaltojen tukema šaahi Mohammed Reza Pahlavi joutui väistymään vallasta. Kun Carter päästi syöpään sairastuneen šaahin Yhdysvaltoihin hoitoon, protestoivat iranilaiset opiskelijat ottamalla panttivangiksi 60 Yhdysvaltain Teheranin suurlähetystön työntekijää marraskuussa 1979. Kantola 2017, 131–132. Lopulta panttivangeiksi jääneet amerikkalaiset pääsivät vapaaksi vasta Reaganin virkaanastujaispäivänä. Boller 2004, 361–362.

⁹⁹ Neuvostoliitto pyrki hyökkäyksellään Afganistaniin varmistamaan itselleen ystävällismielisen kommunistihallituksen vallassaolon mujahideen-liikkeen uhatessa sitä. Neuvostoliiton johdon mukaan neuvostojoukot saapuivat Afganistanin sen presidentin Babrak Karmalin toiveesta. Neuvostoliiton käsitysten mukaan maiden välinen ystävyyssovitimus velvoitti niitä toimimaan yhdessä ulkoisten vihollisten uhatessa. Powaski 1998, 223–224.

huolestunut, jos vain kansainväliset kriisit nostavat Yhdysvaltain istuvan presidentin suosiota.¹⁰⁰ Näin ollen lehti analysoi jo esivaalien varhaisessa vaiheessa, että maailmanpoliittinen tilanne voi toimia paitsi Carterin hyväksi myös haitaksi, eikä istuvan presidentin kannatus ole vakaalla pohjalla.

Helsingin Sanomissa Pajunen kuvaa Kennedyn tappiota Iowassa musertavaksi ja toteaa, että ”[...] Kennedyn nimessä ei olekaan enää erityistä taikaa valtakunnallisella tasolla.” Kennedyn nimen hohde on esillä sekä ruotsalais- että suomalaislehdessä, mutta Edwardin ei katsota lunastavan veljiensä Johnin ja Robertin luomia odotuksia. Pajunen myös kertoo, että yleisesti arvioidaan ulkopoliittisen tilanteen keskittäneen tukea istuvalle presidentille.¹⁰¹ Dagens Nyheterin Mellbournin tavoin Pajunen näkee, että kriisin aikana äänestäjät tukeutuvat istuvaan presidenttiin, mutta jos Iranin panttivankikriisi ja Afganistanin sota pitkittyvät, Carterin kannatus voi alkaa laskea.¹⁰²

Brandsin mukaan Carterista tulikin Iranin panttivankikriisin myötä Valkoisen talon panttivanki, jonka hyvät tarkoitukset Iranissa olivat epäonnistuneet. Carterin kova linja Neuvostoliiton hyökkäykseen Afganistanissa taas näytti osoittavan, että presidentin ja liennytysolehti politiikan konservatiiviset vastustajat olivat olleet alun perin oikeassa ja että Carter oli herännyt Neuvostoliiton uhkaan myöhään. Liennytyksen vuosikymmenenä konservatiivit ja erityisesti uskonservatiivit (neoconservative) olivat tehneet näkemästään amerikkalaisen puolustuksen laiminlyönnistä politiikkansa kulmakiven. Heidän mukaansa Neuvostoliitto oli saanut vaarallisen etumatkan niin ydinaseiden kuin perinteisten aseiden määrässä.¹⁰³ Historiantutkija Markku Ruotsila on kirjoittanut, että 1970- ja 80-lukujen Yhdysvalloissa suosioon nousseessa uskonservatismissa¹⁰⁴ kyse oli juuri Neuvostoliiton ja kommunismin vastustamisesta ja monet sen kannattajista olivat itse asiassa entisiä kommunisteja ja sosialisteja.¹⁰⁵ Brandsin mukaan Reagan omaksui tämän neuvostovastaisen näkökannan ja lupasi palauttaa Yhdysvaltain aseistuksen maailmanjohtavaksi.¹⁰⁶ Koska Carterin republikaaninen haastaja ei ollut vielä tiedossa, ei ruotsalais- tai suomalaislehdessä kuitenkaan vielä tässä vaiheessa avoimesti liputeta istuvan presidentin puolesta.

¹⁰⁰ Anders Mellbourn, 'Ledarskap för USA', *DN*, 23.1.1980, 2 [pääkirjoitus].

¹⁰¹ Veikko I. Pajunen, 'Carterin murskavoitto Kennedystä Iowassa', *HS*, 23.1.1980, 3.

¹⁰² Veikko I. Pajunen, 'Carterin voitto yllätysuuri – Kennedy jäi kauas jälkeen Iowan äänestyksessä', *HS*, 23.1.1980, 22.

¹⁰³ Brands 2016, 217, 220, 266–267.

¹⁰⁴ Vanha republikaanipuolue oli ennen toista maailmansotaa kannattanut nationalistista ja eristäytymistä ajavaa ulkopoliittista. Neuvostoliiton ja kommunismin luoma maailmanlaajuinen uhka kylmän sodan maailmassa pakotti puolueen kuitenkin miettimään ulkopoliittista linjaansa uudelleen ja koska Yhdysvalloista oli muotoutunut maailmanpolitiikan mahtivaltio, kannatti nyt yhä suurempi osa puolueesta Yhdysvaltain keskeistä roolia kommunismin vastustajana. Ruotsila 2018, 50.

¹⁰⁵ Ruotsila 2018, 50.

¹⁰⁶ Brands 2016, 217, 220, 266–267.

Kennedyn Mainen puoluekokouksesta saama esivaalitulokset pari viikkoa myöhemmin päätyi Dagens Nyheterin pääkirjoitukseen asti, ja siinä kerrotaan hänen edistyneen Iowan suureen tappioonsa verrattuna.¹⁰⁷ Samalla kuitenkin Mälarstedt kertoo äänensävyyn Carterin ja Kennedyn välillä muuttuneen yhä katkerammaksi. Hänen mukaansa on jo vaarana, että heidän riitansa voi johtaa syvään jakoon demokraattipuolueessa.¹⁰⁸ Toisessa lehden pääkirjoituksessa myös huomautetaan, että Kennedyn ja Carterin sananvaihto Iranin yhdysvaltalaispanttivankien tilanteesta osoittaa, kuinka yhteen punottua suurpolitiikasta on tullut Yhdysvaltain presidentinvaalien kanssa ja varoitetaan panttivankien joutumisesta poliittiseksi lyömäaseeksi.¹⁰⁹

Helsingin Sanomissa toimittaja Kirsti Eklund analysoi Mainen puoluekokouksen tuloksen merkitsevän, että Carterin menestyksestä huolimatta Kennedy säilytti yhä mahdollisuutensa. Vaikka tämä ei saavuttanut voittoa, osoitti hän tuloksella kampanjansa olevan yhä hengissä. Toisaalta Eklund ihmettelee Yhdysvaltain tiedotusvälineiden kohtuuttoman Kennedy-keskeistä esivaaliuutisointia ja nimitää yhdysvaltalaismedian uutisointia Mainen esivaaleista suorastaan ”tiedotusvälinesirkukseksi”.¹¹⁰ Lehdessä perätäänkin Yhdysvaltain presidentinvaaleihin asiakeskeisempää otetta. Kennedy-keskeisyyden arvostelu on toisaalta mielestäni hieman päälle liimattua, sillä niin ruotsalais- kuin etenkin suomalaislehdessä Kennedy esiintyy tiuhaan tahtiin, usein vieläpä suurissa valokuvissa edesmenneen presidentin lesken ja uudelleen avioituneen Jacqueline Onassiksen kanssa.

Mediakritiikin kohteeksi joutuu Helsingin Sanomissa myös Carterin parantunut asema, kun ulkomaantoimituksen päällikkö Olli Kivinen käsittelee erittäin kriittisessä kolumnissaan Carterin nousua takaisin uskottavaksi presidentiksi ja varteenotettavaksi presidenttiehdokkaaksi. Hänen mukaansa on merkillistä, että yhdysvaltalaismedia on unohtanut Iranin panttivankitilanteen ja Neuvostoliiton Afganistaniin tekemän hyökkäyksen myötä hetkessä yhteiskunnan ongelmat, kuten inflaation ja työttömyyden. Kivisen mukaan sekä Kennedy että Reagan ovat jääneet kauaksi istuvan presidentin kannatuksesta. Syiksi tähän hän listaa isänmaallisuuden amerikkalaisia kokoavana voimana, median toiminnan syyllisten ja ansioituneiden käsittelyssä ja Carterin poliittisen ajoituksen kyvyn. Hän muistuttaa, että Yhdysvaltain presidentin toiminta vaikuttaa koko maailman tapahtumiin, mikä tekee virasta jopa vaarallisen poliittisten pisteiden tavoittelussa.¹¹¹ Dagens Nyheterin Mälarstedtin tavoin Kivinen pitää uhkaavana, että Carter käyttäisi tiukkalinjaista ulkopoliittikkaa vaaliaseena Kennedyä vastaan, mikä loisi maailmaan tarpeetonta epävakautta.

¹⁰⁷ Anders Mellbourn, 'Edward Kennedy', *DN*, 12.2.1980, 2 [pääkirjoitus].

¹⁰⁸ Kurt Mälarstedt, 'Allt hätskare ton Carter – Kennedy', *DN*, 15.2.1980, 15.

¹⁰⁹ Olof Santesson, 'Turer kring gisslan', *DN*, 16.2.1980, 2 [pääkirjoitus].

¹¹⁰ Kirsti Eklund, 'Carter voitti Mainessa – Kennedyllä vielä mahdollisuuksia presidenttikilvassa', *HS*, 12.2.1980, 16.

¹¹¹ Olli Kivinen, 'Carterin nousu', *HS*, 17.2.1980, 30 [kolumni].

Kivinen arvostelee myös kovin sanoin amerikkalaislehdistöä, jonka ansioituneetkin kirjoittajat ovat laiminlyöneet kriittisyytensä Carteria kohtaan. Hän kirjoittaa ”laumajournalismiksi” kuvatusta ilmiöstä, joka on hänen mukaansa Yhdysvalloissa hyvin suuressa roolissa.¹¹² Kivisen analyysi tuntuu jopa surrealistiselta, sillä se tapahtuu Kekkosen ajan Suomessa, jossa presidentin toiminnan kriittinen tarkastelu oli lehdissä, nyt myös Helsingin Sanomissa, vähintäänkin pidättyväistä.

Iowan ja Mainen vapaamuotoisempia puoluekokouksia¹¹³ seuranneen New Hampshiren esivaalin kerrotaan Dagens Nyheterin etusivulla olevan puolueiden ehdokkaita seulovan esivaalisarjan ensimmäinen ja täten tärkeä.¹¹⁴ Mälarstedt keskittyy esivaalia edeltävässä reportaasissaan kahteen republikaaniehdokkaaseen, Bushiin ja John Andersoniin. Uutisointi heistä kahdesta eroaa merkittävästi. Vaikka Bush kuvailee itseään mieluummin maltilliseksi konservatiiviksi, ”moderat”¹¹⁵, kuin suoraan konservatiiviksi, Mälarstedt ei tätä niele. Hänen mukaansa Bush tuskin eroaa näkemyksiltään muista ehdolla olevista republikaaneista: Bushin mielestä yhteiskunnan ei tule puuttua kansalaisten hyvinvointiin, puolustusta on vahvistettava Neuvostoliiton uhan vuoksi ja veroja on laskettava. Mälarstedtin skeptisyyttä Bushia kohtaan todennäköisesti selittääkin tämän huomattavasti ruotsalaisesta hyvinvointivaltioajattelusta poikkeavat näkemykset. Mälarstedtin mukaan Bushilla on kuitenkin suuret mahdollisuudet tulla valituksi puolueensa presidenttiehdokkaaksi niitä ”asiantuntijoita” mukaillen ”jotka ymmärtävät amerikkalaista politiikkaa”.¹¹⁶ Helsingin Sanomien pääkirjoituksen tavoin nämäkin näkemykset pohjautuvat mielestäni enemmän kirjoittajan senhetkisiin huomioihin kuin mihinkään kestävimpiin analyyseihin.

Andersonista on kirjeenvaihtaja Mälarstedtin mukaan tullut median suosikki, josta ei kuitenkaan veikata republikaanien presidenttiehdokasta. Vaikka monet yhdysvaltalaiskolumnistit kiittelevät hänen pätevyyttään ja rehellistä luonnettaan, ei hän Mälarstedtin mukaan voi nousta ehdokkaaksi republikaaniäänestäjistä eroavilla mielipiteillään. Mälarstedt itsekkin antaa tunnustusta Andersonille siitä, ettei tämä peittele näkemyksiään poliitikoille tyypilliseen ”tyhjäänpäiväiseen hölynpölyretoriikkaan”. Hän voisi houkutella molempien puolueiden maltillisia ehdokkaita ja näin olla varteenotettava ehdokas itse presidentinvaaleissa. Alkujaan konservatiivisen Andersonin kerrotaan sittemmin

¹¹² Olli Kivinen, 'Carterin nousu', *HS*, 17.2.1980, 30 [kolumni].

¹¹³ Huom. Yhdysvalloissa varsinaisia *esivaaleja* kutsutaan termillä *primary*, kun taas vapaamuotoisempia vaalikokouksia nimitetään termillä *caucus*. Esimerkiksi vuoden 2020 Yhdysvaltain presidentinvaalien yhteydessä Suomen tiedotusvälineissä puhuttiin caucus-termin yhteydessä yleisesti *vaalikokouksista*. Kuitenkin *esivaaleista* puhuminen sekä Iowan (caucus) että New Hampshiren (primary) tapauksissa on varsin tavallista, joten en asioita yksinkertaistaakseni tässä yhteydessä tee niiden välille eroa ja käytän käsitteitä rinnakkain.

¹¹⁴ 'USA-VALET: Helylle slår ut ärlighet', *DN*, 25.2.1980, [etusivu].

¹¹⁵ Huom. Ruotsissa Kokoomuspuolue tunnetaan ”Maltillisena Kokoomuksena”, ”moderaterna”. Oikeistopuolue Högern erikseen vaihtoi vuonna 1969 rasisitteeseen katsomansa nimen maltilliseksi kokoomukseksi, Moderata Samlingspartiet. Molin 1984, 267.

¹¹⁶ Kurt Mälarstedt, ”GeorgeWho?” [sic] jämsides med Reagan”, *DN*, 25.2.1980, 16.

profiloituneen republikaanien vasemmalla laidalla, kritisoineen Yhdysvaltain vahvuuden mittaamista vain sotilaallisella mittapuulla ja nostaneen esille Yhdysvaltain köyhyysongelman ja mustien huonon työllisyystilanteen. Näistä näkemyksistä lehden toimitus vaikuttaa olevan hänen kanssaan samaa mieltä. Mälarstedt mainitsee myös, että Anderson on syntyperältään ruotsalainen – hänen isänsä muutti Yhdysvaltoihin Länsi-Götanmaalta.¹¹⁷

Amerikkaa jälleen suureksi tekemässä

Helsingin Sanomissa Pajunen kuvaa New Hampshiren esivaalia ”Yhdysvaltain ylimainostetuimmaksi poliittiseksi tapahtumaksi”. Koska sekä poliitikot että tiedotusvälineet kuitenkin antavat New Hampshirelle niin paljon huomiota, ovat ne hänen mukaansa pienestä koostaan huolimatta suuntaa antavia koko vaaliprosessille. Esivaalien ei kuitenkaan Pajusen mukaan katsota muuttavan nykyistä asetelmaa, jossa Carter on selvässä johdossa ja republikaanien esivaaleissa on kaksi selkeää vaihtoehtoa. Reagan ja Bush olivat kampanjoidessaan New Hampshiresä toisiaan kohtaan niin kohteliaita, että Pajunen luonnehtii tämän seuraamista jopa ikävystyttäväksi. Kiistely vaaliväittelyn käytännönjärjestelyistä sai tilanteen kuitenkin hetkellisesti kiristymään. Bush olisi halunnut väittelystä alkupe räisen suunnitelman mukaisesti kaksintaistelun, kun taas Reagan tahtoi väittelyyn mukaan vähemmän tunnetutkin republikaaniehdokkaat. Tapahtuman saaneesta huomiosta selvästi tuohtunut Pajunen kuvaa esivaaleja ja yhdysvaltalaisten tiedotusvälineiden uutisointia niistä Eklundin tavoin ”vaalisirkukseksi”.¹¹⁸

Pajusen esittämistä näkemyksistä voi päätellä, että hänen mielestään Yhdysvaltain vaaleissa kulkee julkisuuskeskeisyys asiakysymysten edellä. Vertailu käy selvästi suomalaisen asiakeskeisempään vaalikeskusteluun. Toisaalta Helsingin Sanomien kirjeenvaihtajan huomioita tukee valtiotieteilijä David McKay, jonka mukaan esivaaliprosessin erottaminen suorasta puolue toiminnasta nosti median luomia ehdokkaita, jotka saattoivat olla hyviä kampanjoimisessa, mutta joista harvoin tuli menestyksekkäitä presidenttejä. Esivaalijärjestelmän tarkoituksena oli siirtää valta presidenttiehdokkaiden valinnassa puolue johdolta puolueiden omille äänestäjille¹¹⁹. Tämän kehityksen sysäjäjänä oli ollut vuoden 1968 kaoottinen demokraattien puoluekokous, jossa Vietnamin sodan vastaisten protestien keskellä lähinnä puoluejohtajat valitsivat demokraattien presidenttiehdokkaaksi Lyndon B. Johnsonin varapresidentin Hubert Humphreyn.¹²⁰

¹¹⁷ Kurt Mälarstedt, ”John Who?” – en udda outsider”, *DN*, 25.2.1980, 16.

¹¹⁸ Veikko I. Pajunen, ’Vaalisirkus alkaa New Hampshiresä’, *HS*, 26.2.1980, 15.

¹¹⁹ Samalla puolueiden ehdokkaiksi alkoi vakiintua äänestäjäkuntaa selvästi radikaalimpia edustajia niin vasemmalla kuin oikealla – olivathan puolueiden esivaaleissa äänestävät lähinnä puolueuskollista väkeä, jotka eivät puoluejohtajien tavoin miettineet varsinaisten presidentinvaalien asetelmaa. McKay 2018, 225.

¹²⁰ McKay 2018, 107, 224, 227.

New Hampshiren esivaalin tuloksista uutisoidaan myös Dagens Nyheterissä kattavasti. Lehden pääkirjoituksen yhteydessä on myös näyttävä valokuva Reaganista kampanjoimassa takanaan kyltti ”Reagan – Let’s Make America Great Again”. Juuri republikaanien välinen taisto saa lehdessä suurimman huomion, sillä demokraattien esivaalit etenivät odotetusti Carterin johdossa. Vaikka vielä Iowan esivaalien aikaan lehdessä arvioitiin Bushin mahdollisuuksia hyviksi, on sen mukaan ”pääsuosikki” Reaganin voitto New Hampshiressä mielipidetiedusteluihin verrattuna sensaatiomainen.¹²¹ Brandsin mukaan Iowan tappio sai Reaganin kampanjoimaan Uuden Englannin New Hampshiressä sinnikkäämmiin kuin keskilämmen maissipelloilla.¹²² Toisaalta Reaganin ikä ja maine puhtaasti republikaanisena ehdokkaana, jolla ei ole kykyä houkuttaa muita äänestäjäryhmiä, ovat lehden mukaan yhä hänen heikkouksiaan.¹²³ Mälarstedt arvioikin, että New Hampshiren lopputulokset voivat houkuttaa uusia republikaaneja kampanjoimaan puolueen presidenttiehdokkuudesta. Hän mainitsee yhdeksi mahdollisista nimistä entisen presidentin Gerald Fordin.¹²⁴

Demokraattien tilanne New Hampshiren esivaalin jälkeen esitetään lehdessä Carterin kannalta kah-tiajakoisena. Pääkirjoitustoimittaja Mellbourn toteaa, Kennedyn olisi pitänyt voittaa Carter miltei omalla kotikentällään, jotta hän olisi kyennyt esittämään itsensä kykenevänä pärjäämään Carteria vastaan myöhemmin. Carter kuitenkin voitti hänet selvällä erolla. Toisaalta Mellbourn muistuttaa kyynisen realistisesti, että presidentti Carterin suosio lepää kansainvälisessä kriisitilanteessa ja hänen tässä yhteydessä osoittamassaan johtajuudessa. Konkreettiset saavutukset häneltä puuttuvat. Mellbourn listaa Carterin ongelmiksi Iranin ja Afganistanin kriisien lisäksi kansainvälisen innottomuuden tämän ajamaa Neuvostoliiton olympiaboikottia kohtaan ja Yhdysvaltain talouden yhä huolestuttavamman tilan. Carter ei hänen mukaansa voikaan loputtomasti luottaa kriisitilanteen tuomaan isänmaalliseen tukeen.¹²⁵

Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa ihmetellään Reaganin selvää voittoa Bushista, vaikka mielipidetiedusteluissa he olivat tasoissa. Lehti arvioikin vähätellen, että Reaganin voitossa on kyse lähinnä paikallisista ja satunnaisista tekijöistä kuten ainoan koko osavaltioon leviävän ”vanhoillisuudesta kuullun” lehden hänelle antamasta tuesta. Ulkopolitiikan suuri rooli taas tekee lehden mukaan vaalityön Carterin puolesta, sillä tämän ”[...] esiintyminen päättäväisenä maanisänä Valkoisen talon ruusutarhassa on riittänyt.” Lehti nostaa Dagens Nyheterin tavoin esille, että maailman tapahtumat voivat

¹²¹ Anders Mellbourn, ’Slutet på början i USA’, *DN*, 28.2.1980, 2 [pääkirjoitus].

¹²² Brands 2016, 222.

¹²³ Anders Mellbourn, ’Slutet på början i USA’, *DN*, 28.2.1980, 2 [pääkirjoitus].

¹²⁴ Kurt Mälarstedt, ’Carter slog som väntat Kennedy i New Hampshire – Reagan drog snabbast mot Bush’, *DN*, 28.2.1980, 17.

¹²⁵ Anders Mellbourn, ’Slutet på början i USA’, *DN*, 28.2.1980, 2 [pääkirjoitus].

toki myös laskea Carterin osakkeita, mutta tuskin kuitenkaan ennen kuin demokraattien esivaalit ovat ohi.¹²⁶

Republikaanien esivaalien edetessä tilanne kääntyi yhä suotuisammaksi Reaganin kannalta, mutta Dagens Nyheteristä löytyy edelleen huomattavan paljon palstatilaa Andersonille. Esimerkiksi lehden pääkirjoituksen yhteydessä on esillä, selvästi Yhdysvaltain pääpuolueiden ehdokkaita pilkaten, sarjakuvamuotoinen pilakuva ruotsalaispariskunnasta. Vaimo kehuu miehelleen Andersonia muun muassa asialliseksi ja selväjärkiseksi, johon mies vastaa, ettei tällä sitten ole mahdollisuuksia tulla valituksi ehdokkaaksi Yhdysvaltain vaaleihin.¹²⁷

”On pelottavaa, että tämä mies...”

Kun Reagan varmistaa asemiaan republikaanien johtavana ehdokkaana, Dagens Nyheter selvittää lukijoilleen niin hänen poliittisia linjauksiaan kuin henkilökohtaista taustaansaakin. Reagan on ensimmäistä kertaa näyttävästi lehden etusivulla 12. päivä maaliskuuta. Etusivun keskellä on suuri uutisjuttu pääotsikkonaan ”Suuri Amerikka” ja alaotsikkonaan ”Reagan haluaa aseistaa”. Juttua sävyttää suuri valokuva Reaganista hartaana käsi sydämellä, mutta kärkevintä on kuitenkin Hamrinin kanta: ”On pelottavaa, että tämä mies on matkalla puolueensa ehdokkaaksi presidentinvaaleissa [...]”¹²⁸. Tässä vaiheessa lehden tapa suhtautua Yhdysvaltojen presidentinvaaliin muuttuu. Jos aikaisemmin huomio on ollut istuvan presidentin ulkopoliittisessa kriisinhoidossa, niin nyt nähdään suoranaisena uhkana hänen todennäköisin republikaanihaastajansa. Lehden sisäsivuilla sanat Reagania kohtaan vain kovenevat.

Hamrinin tekstin otsikon ”Jumalan ja Reaganin avulla Amerikasta tulee suurempi” voi tulkita sarkastiseksi, mutta se myös vastaa hänen kuvailuaan Reaganin lähes herätyskristillisistä kampanjatilaisuuksista. Reportaasinsa alussa Hamrin toistaa jo lehden etusivulla esitellyn näkemyksensä Reaganin valinnan pelottavuudesta. Hän tarkentaa, että yleensä toimittajalta odotetaan tasapainoista ja objektiivista uutisten välittämistä ja pyytää oman näkemyksensä esille tuomista näin mielestäni jopa epäsuorasti anteeksi. Hamrin kuitenkin perustelee ulostuloaan sillä, ettei hän ole omien sanojensa mukaan koskaan aiemmin seurannut demokraattisessa valtiossa eturivin politiikkaa, joka Reaganin tavoin yksinkertaistaisi ja vääristelisi vakavia ja monimutkaisia kysymyksiä. Hamrin kertoo, että niiden kolmen päivän aikana, jona hän on seurannut Reaganin kampanjointia Floridassa, hän ei ole

¹²⁶ ’Jimmy Carter ruusutarhassa’, *HS*, 29.2.1980, 2 [pääkirjoitus].

¹²⁷ Anders Mellbourn, ’Liberal tisdag i USA’, *DN*, 6.3.1980, 2 [pääkirjoitus].

¹²⁸ ”’Ett stort Amerika’ – Reagan vill rusta”, *DN*, 12.3.1980, [etusivu].

kertaakaan kuullut tämän tunnustavan jonkin Yhdysvaltain tai maailman ongelman olevan niin suuri tai vaikeasti ratkaistava, etteikö sitä voisi pelkistää lyhyeen ja yksinkertaiseen muotoon.¹²⁹

Hamrinin mukaan Reagan näki kymmenvuotisen liennytysohjelmaan hyödyttäneen ainoastaan Neuvostoliittoa ja vaati muutosta. Reaganin mielestä Carter oli sallinut Yhdysvaltain jäädä jälkeen ja pudota toiselle sijalle ”vaarallisen ja imperialistisen mahdin [Neuvostoliiton]” taakse. Nyt olisikin aika varustautua moraalisesti ja sotilaallisesti ja tehdä Yhdysvalloista suuri. Hamrin lyttää Reaganin esiintymisen entisen b-luokan näyttelijän poliittiseksi show’ksi, joka ei osoita syvällistä ymmärrystä Yhdysvaltojen ja maailman poliittisista realiteeteista.¹³⁰

Hamrin kuitenkin esittää Reaganille ja hänen yleisölleen myös kehuja heidän rauhallisuudestaan ja kohteliaisuudestaan, mutta kehutkin sisältävät epäilyksen siemenen. Itse asiassa Reaganin sanojen sijaan Hamrin pitää merkillisempänä tämän sametinpehmeää äänensävyä ja ystävällistä hymyä. Jo reportaasinsa alussa Hamrin toteaa Reaganin ilmaisevan itseään ystävällisesti, vaikka lausuu ”mitä pöyristyttävämpiä uhkauksia”. Hänen mukaansa Reagan ei kertaakaan korota ääntään tai pane kättään nyrkkiin puhuessaan Brezhnevistä, Carterista, Castrosta tai ”hallituseliitistä” Washingtonissa, joka on ”vienyt meiltä vapautemme”. Yleisökin on Reaganin tavoin kohteliaan rauhallista ja hyväkäytöksistä ja hän arvelee tämän johtuvan siitä, että niin puhuja kuin kuulijatkin kuuluvat samaan valkoiseen, hiljaiseen, sopivan vanhaan ja sopivan nuoreen, hyvin toimeentulevaan ja hyvin pukeutuvaan kansalaisten liittoumaan. Kampanjatilaisuuksien juhluutta voi Hamrinin mielestä selittää myös luottamus siihen, että Jumala on konservatismiin ja Reaganin puolella.¹³¹ Lehdessä suhtaudutaankin Reaganiin sarkastisesti ja kokonaisuudessaan epäillen, mitä selittää uskonnon suuren yhteiskunnallisen roolin ihmettely¹³² ja ruotsalaisten yleinen kriittinen suhtautuminen Yhdysvaltain kovalinjaiseen ulkopoliittikkaan jo Vietnamin sodan päivistä lähtien.¹³³

Ruotsi toimi vastaanottajana Vietnamin sodan aikaisia kutsuntoja vältelleille yhdysvaltalaisille ja lisäksi pääministeri Olof Palme vertasi Yhdysvaltain suurpommituksia Vietnamissa jouluna 1972 natsien julmuuksiin. Palmen kommentista raivostunut presidentti Richard Nixon määräsi diplomaattisuhteet Ruotsiin jäädytettäväksi, ja kesti yli vuoden ennen kuin maiden väliset suhteet palasivat normaaleiksi. Vaikka mitään virallista sovintoa maiden välillä ei tehty, Vietnamin sotaretken

¹²⁹ Harald Hamrin, 'Med Gud och Reagan bli Amerika större', *DN*, 12.3.1980, 12.

¹³⁰ Harald Hamrin, 'Med Gud och Reagan bli Amerika större', *DN*, 12.3.1980, 12.

¹³¹ Harald Hamrin, 'Med Gud och Reagan bli Amerika större', *DN*, 12.3.1980, 12.

¹³² Käänteisesti taas erityisesti Ruotsin avoin seksuaalikasvatus ja uskonnon vähäinen rooli ruotsalaisten elämässä saivat täystyrmäyksen Yhdysvalloissa jo 1950-luvulla. 1960-luvulla erityisesti USA:n uskonnollisessa lehdistössä otettiin tiuknokkaan Ruotsin avoin seksuaalisuus ja täten rappeutunut moraalit ja penättiin Ruotsin luterilaisen kirkon puuttumista asiaan. Hanhimäki 1997, 87, 124.

¹³³ Blanck 2016, 78–79.

päättymisen myötä Ruotsin kritiikiltä putosi pohja.¹³⁴ Dagens Nyheterissä Reaganin kova ulkopoliittinen retoriikka Neuvostoliittoa kohtaan yhdistetään kuitenkin juuri näihin katkeriin Vietnamin sodan päiviin.

Mielenkiintoisesti Ruotsin suhtautumisessa Yhdysvaltoihin ja Suomen suhtautumisessa Neuvostoliittoon on jotain yhteistä. Vaikka Ruotsi kritisoi julkisesti Palmen johdolla voimakkaasti Yhdysvaltoja Vietnam-politiikasta, maa oli salaa ulko- ja turvallisuuspolitiikassaan Yhdysvalloille myönteinen ja jopa Yhdysvalloista riippuvainen. Ruotsi oli brittitutkija Mary Hilsonin mukaan kulttuurisesti, taloudellisesti ja sotilaallisesti osa länttä – ja lännen johtava valtio oli Yhdysvallat.¹³⁵ Ruotsalainen valtiotieteilijä Stig Hadenius onkin painottanut, ettei ollut epäilystäkään, missä Ruotsin kansa ja eduskunnan suuri enemmistö olivat ideologisesti kylmän sodan aikana.¹³⁶ Suomi taas harjoitti julkisesti Neuvostoliittoa kohtaan ystävällismielistä, historianutkija Jussi M. Hanhimäen sanoin ”hyvä naapuri” -, ulkopoliittikkaa vaikka ideologisesti ja kulttuurisesti suomalaiset olivat hyvin neuvostovastaisia.¹³⁷ Toisin sanoen Ruotsin ja Suomen julkisuudessa harjoittama ulkopoliittikka ei kertonut koko totuutta, eikä välttämättä totuutta lainkaan, valtionjohdon tai kansan mielipiteistä ja tämä sama heijastui myös maiden sanomalehdissä.

Dagens Nyheterissä nostetuista uhkakuvista huolimatta Reaganin voittokulku alkukevään esivaaleissa oli vahvaa. Hamrin alkaakin jo pohtia Reaganin mahdollisuuksia istuvaa presidenttiä vastaan. Epäilykset häntä kohtaan ovat kuitenkin suuret. Hamrin kertoo Yhdysvalloissa muisteltavan vuoden 1964 presidentinvaaleja, joissa republikaanit valitsivat ehdokkaakseen konservatiivisen Barry Goldwaterin, jonka jälkimaine kiteytyi hänen suositukseensa ”pommittaa Vietnam kivikaudelle”. Goldwaterin häviö istuvalle demokraattipresidentille Lyndon B. Johnsonille oli yksi Yhdysvaltain historian suurimmista vaalitappioista. Hamrin menee jopa niin pitkälle, että toteaa ”[...] tuskin olevan mitään epäilystä siitä, että Reagan olisi Carterin ’ihannevastustaja’ marraskuussa.” Reaganin konservatiiviset näkökannat ulkopoliittisissa, taloudellisissa ja sosiaalisissa kysymyksissä tekisivät hänestä toisin sanoen ”mahdottoman” suuren yleisön silmissä.¹³⁸ Toisaalta on syytä muistaa, että tällaisella näkökannalla oli tuolloin myös Carter itse.¹³⁹

¹³⁴ Hanhimäki 1997, 130, 142; Selén 1995, 55.

¹³⁵ Hilson 2008, 129.

¹³⁶ Hadenius 1996, 246.

¹³⁷ Hanhimäki 1997, 50.

¹³⁸ Harald Hamrin, ’Reagan kan upprepa Goldwaters katastrof’, *DN*, 13.3.1980, 18.

¹³⁹ ”At the time all my political team believed he was the weakest candidate the Republicans could have chosen”. Brauer 1986, 219.

Kennedy painolastilla

Demokraattien esivaalien tilannetta luonnehditaan Dagens Nyheterissä epäselväksi. Hamrin kuvailee Kennedyn ehdokkuutta ongelmien sävyttämäksi. Hamrinin näkemystä säestää myös hänen kirjeenvaihtajakollegansa Mälarstedt, jonka reportaasi keskittyy Kennedyn heikkouksiin. Mälarstedt ennakoii Kennedyn häviävän jälleen yksissä esivaaleissa. Kennedyä ei ole kuitenkaan lyömässä niinkään Carter, vaan hänen oman menneisyytensä varjot. Mälarstedt listaa Kennedyn ongelmiksi kymmenen vuoden takaisen Chappaquiddickin auto-onnettomuuden¹⁴⁰, hänen maineensa naiseen menevänä ja hänen avioliittonsa ongelmat.¹⁴¹ Kennedyn ulkopoliittisten linjauksien sijaan lehden suurin huomio kiinnittyy hänen sukutaustaansa ja yksityiselämänsä kohuihin.

Helsingin Sanomissa Kennedyn mahdollisuuksiin suhtaudutaan vielä Dagens Nyheteriäkin pessimistisemmin. Eklund kertoo New York Timesin ottaneen jälleen suurennuslasin alle Chappaquiddickin auto-onnettomuuden. Hän jopa toteaa, että ”[s]enaattori Edward Kennedyn kampanja Yhdysvaltain presidentiksi on saanut todennäköisesti kuolettavan iskun.” Eklundin mukaan Chappaquiddick on raskas taakka Kennedylle, joka on leimautunut eliittiin päästessään onnettomuudesta helpolla. Lisäksi tapaus on nostanut esille sekä Kennedyn väitetyt naisjutut että pohdinnan hänen kriisinhoitokyvyistään kovan paikan tullen.¹⁴² Näiden Dagens Nyheterissä ja Helsingin Sanomissa esitettyjen happamien näkemysten jälkeen lukijalle syntyykin mielestäni käsitys, ettei Kennedyllä ole mitään todellisia mahdollisuuksia Carteria vastaan. Tämä Kennedy on varustettu painolastilla.

Kuka ehdokkaista sopisi Neuvostoliitolle?

Reaganin vankistaessa asemaansa republikaanien esivaaleissa entisen republikaanipresidentti Fordin päätös olla asettumatta ehdolle nostetaan Dagens Nyheterissä aina pääkirjoitukseen asti. Pääkirjoitustoimittaja Olof Santesson on Fordin päätökseen hyvin pettynyt. Ford ei hänen mukaansa ollut mikään loistelias valtionpäämies, mutta hän oli kunniallinen henkilö ja vakaa hahmo. Vaikka Santesson luonnehtii Fordia ”syväksi konservatiiviksi”, ei hän pidä tätä Reaganin tapaan ”täysin taantumuksellisenä” ja muistuttaa, että mielipidetiedustelujen mukaan Fordilla olisi Reagania paremmat mahdollisuudet Carteria vastaan.¹⁴³

¹⁴⁰ Päihtynyt Kennedy ajoi Chappaquiddickissa vuonna 1969 autonsa sillalta jokeen ja jätti autoon 28-vuotiaan avustajansa Mary Jo Kopecheneen hukkumaan, tekemättä asiasta heti ilmoitusta. Patterson 2005, 128.

¹⁴¹ Harald Hamrin, ’Reagan kan upprepa Goldwaters katastrof’, *DN*, 13.3.1980, 18; Kurt Mälarstedt, ’Ödesval för Kennedy – Kvinnorna blev hans fall’, *DN*, 16.3.1980, 14.

¹⁴² Kirsti Eklund, ’Chappaquiddick kummittelee yhä’, *HS*, 13.3.1980, 23.

¹⁴³ Olof Santesson, ’Ford ger upp’, *DN*, 17.3.1980, 2 [pääkirjoitus].

Pääkirjoituksessa kuvataan Reaganin nousua republikaanien presidenttiehdokkaaksi ikäväksi ja arvioidaan häntä poikkeuksellisen kovin sanankääntein: ”[...] huolimatta lukuisista vuosistaan politiikassa ja julkisuudessa on ikääntynyt Reagan yksioikoisen taantumuksellinen, armottoman tietämätön nykyaikaisen yhteiskunnan ja kansainvälisten ongelmien vaatimuksista.” Santesson arvelee, että Carterilla, jos hän voittaa demokraattien ehdokkuuden, olisi helppo tehtävä päihittää Reagan. Santesson kuitenkin muistuttaa, ettei mikään ole vielä selvää ja ”[...] paljon kummallisuuksia voi olla edessä amerikkalaisessa politiikassa tänä sisä- ja ulkopoliittisten jännitysten vuotena.”¹⁴⁴

Myös Helsingin Sanomissa Fordin kielteinen ratkaisu uutisoidaan näyttävästi aina pääuutissivulla asti,¹⁴⁵ mutta sisäsivuilla lähinnä kansainvälisiä uutistoimistoja käyttäen. Poikkeuksen tekee kuitenkin Moskovan kirjeenvaihtaja Pentti Suominen, joka kertoo, että Fordin luopuminen on pettymys Neuvostoliiton ulkopoliittiselle johdolle. Hänen mukaansa Neuvostoliitto ja maan uutistoimistot seuraavat esivaaleja mutta eivät kuitenkaan virallisesti tue ketään ehdokkaista, kommunistien Gus Hallia lukuun ottamatta. Toisaalta Neuvostoliiton tuki ei Suomisen mielestä vuoden 1980 USA:n poliitiksessa ilmapiirissä olisikaan kenenkään ehdokkaan eduksi. Hänen mukaansa Carter on kääntänyt tilanteen omaksi edukseen ajamalla voimakkaan neuvostokriittistä ulkopoliitiikkaa.¹⁴⁶

Suominen kirjoittaa, että Neuvostoliiton tiedotusvälineistä voi rivien välistä päätellä, kuka ehdokkaista sopisi sille parhaiten. Carterista kannattajineen vaietaan ja tämän nähdään olevan ison rahan ja sotilaallisten haukkojen ehdokas, kun taas Nixonia ja Fordia muistellaan rationaalisina ja liennyttävinä. Neuvostoliittolaiset Suomisen mukaan tuskin uskovat, että Carter palaisi ”järkiinsä” vaalikampanjan jälkeen, mutta senaattori Kennedykään ei luultavasti innosta neuvostojohtoa. Vaikka neuvostomedia julkaisi mielellään Kennedyn Carterin jyrkkää ulkopoliittista linjaa arvostelleet lausunnot, ei tästä pidä tehdä johtopäätöksiä, sillä maassa ollaan valmiita lainaamaan kenen tahansa merkkihenkilön Carter-kritiikkiä, niin suurta tämän epäsuosio Neuvostoliitossa on. Suominen myös toteaa, että Franklin D. Rooseveltin jälkeiset demokraattipresidentit, kuten kylmän sodan käynnistäjänä muistettu Harry S. Truman ovat olleet Neuvostoliiton näkökulmasta epäedullisia.¹⁴⁷ Havaintojeni mukaan Helsingin Sanomat eroaa ilmeisen laajassa Neuvostoliiton USA-näkemyksen esittelyssä Dagens

¹⁴⁴ Olof Santesson, ‘Ford ger upp’, *DN*, 17.3.1980, 2 [pääkirjoitus].

¹⁴⁵ Kirjoitan ”pääuutissivusta”, sillä Helsingin Sanomien etusivu on lehden pitkäaikaisen käytännön, lähinnä mainostulojen maksimoimisen, vuoksi varattu mainostajille. Jensen-Eriksen & Mainio & Hänninen 2019, 95. Sen sijaan Dagens Nyheterissä etusivu oli muutettu mainossivusta uutissivuksi jo vuonna 1909. Lundström 2001, 73. Mielestäni onkin ironista, että vaikka Helsingin Sanomat oli Erkkojen suvun vaikutuksesta varsin amerikkalaismyönteinen lehti, niin tässä yhteydessä lehti ei ottanut vaikutteita amerikkalaisista sanomalehdistä näyttävine etusivuineen. ‘Ford ei lähde esivaali-taistoon’ *HS*, 17.3.1980, 3.

¹⁴⁶ Pentti Suominen, ‘Fordin luopuminen oli pettymys Neuvostoliitolle’, *HS*, 18.3.1980, 19.

¹⁴⁷ Pentti Suominen, ‘Fordin luopuminen oli pettymys Neuvostoliitolle’, *HS*, 18.3.1980, 19.

Nyheteristä. Myöhemmin lehdessä julkaistaan jopa neuvostoliittolaisen uutistoimisto APN:n kolumnistin näkemyksiä Yhdysvaltain poliittisista tapahtumista.

Toimittaja Kyösti Karvonen näkee uutisanalyysissaan Carterin ja Reaganin välisen vaaliasetelman konkretisoituvan Carterin esittämissä vientitiukennuksissa Neuvostoliittoon ja Reaganin lupauksissa vielä kireämmästä neuvostolinjasta: ehdokkaat suorastaan kilpailevat siitä, kummalla heistä on tiukempi asenne Neuvostoliittoa kohtaan. Poliittisen oikeiston kosiskelu voi kääntyä Karvosen mielestä vielä huolestuttavaksi, mutta hän toteaa vahingoniloisesti: ”Reagan ei silti liene vanhoilla päivillään kovinkaan vahva kehäkettu ja hänen kömpelöt sisä- ja ulkopoliittiset huitaisunsa saattavat päätyä vielä omaan leukaan.”¹⁴⁸ Tämä on ristiriidassa samaisessa Helsingin Sanomien numerossa olevan toimittaja Rauli Virtasen, New Yorkin arkea kuvaavan, artikkelin kanssa. Yhdysvaltalaisen patriootisuus on Virtasen mukaan nousussa ja Neuvostoliittoon suhtaudutaan kriittisesti, mikä selittää ”Reaganin kaltaisten kovaa tekstiä suoltavien miesten” menestystä niin Manhattanilla kuin muuallakin Yhdysvalloissa.¹⁴⁹ Lehdessä siis huomioidaan Reaganin nousu, mutta häntä pidetään ristiriitaisesti sekä amatöörimäisenä että etenkin suhtautumisessaan Neuvostoliittoon vaarallisena.

Dagens Nyheterin pääkirjoitussivulla julkaistussa ”Friskytten”-nimimerkin¹⁵⁰ kolumnissa pohditaan yhdysvaltalaisen kiinnostusta ulkopoliittisiin aiheisiin ja toisaalta muun maailman, erityisesti Ruotsin, kiinnostusta Yhdysvaltain asioihin. Kirjoittaja nostaa esille republikaanien ennakkosuosikin Reaganin esiintymisen Floridan Fort Lauderdaleissa uskollisimpien kannattajiensa edessä lounaalla vastaamassa kysymyksiin. Kirjoittajan mukaan hän oli väittänyt luotettaviin tietoihin vedoten Neuvostoliiton tarjoavan Länsi-Saksalle öljyä Iranista ja Saudi-Arabiasta, jos länsisaksalaiset lopettaisivat yhteistyön Yhdysvaltojen ja Naton kanssa – ilman, että kukaan yleisöstä olisi kyseenalaistanut tätä. Friskytten toteaa Reaganin olevan epäilemättä muutenkin vähäisen vaikutuksen tekevistä presidenttiehdokkaista ulkopoliittisesti tietämättömin, mutta hän silti ihmettelee, miten tällaisen väittämän voi esittää saamatta suurempia moitteita.¹⁵¹

Maailman asiat eivät Friskyttenin mukaan juurikaan kiinnosta amerikkalaisia. USA:lla katsotaan olevan maailmanlaajuista vastuuta, mutta nimimerkki toteaa hieman ylimielisesti, ettei lukijan tulisi tästä päätellä mitään amerikkalaisten mahdollisuuksista hankkia tietoa maailmasta. Yhdysvaltalaislehdissä raportoidaan toki paljon esimerkiksi Iranista, mutta näissä raporteissa ei ole kyse niinkään Iranista, vaan amerikkalaisista panttivangeista. Friskytten kiteyttää suurvallan määritelmäksi, että kun

¹⁴⁸ Kyösti Karvonen, ’Vaali on kohta kahden kauppa’, *HS*, 20.3.1980, 22.

¹⁴⁹ Rauli Virtanen, ’Boikottitunnelmia baaritiskin ääreltä: Amerikkalainen kimara’, *HS*, 20.3.1980, 27.

¹⁵⁰ Friskytten jatkoi Dagens Nyheterin perustajan Rudolf Wallin samannimisen 1800-luvulla ilmestyneen sarkastisen lehdin perinnettä, jonka tarkoituksena oli nälviä kulloisiakin valtaapitäviä. Nordmark 2001, 104–105.

¹⁵¹ Friskytten, *DN*, 22.3.1980, 2 [kolumni].

on tarpeeksi suuri tekijä, tulevat omat ongelmat koko maailman ongelmiksi. Yhdysvaltain esivaalit ovat näin ollen ”ainakin meille Ruotsin joukkotiedotusvälineissä” maailmanuutisia.¹⁵²

Friskyttenin mukaan yhdysvaltalaiskollegat hämmästelevät, miksi ruotsalaislukijoilla olisi kiinnostusta Yhdysvaltain esivaaleihin tai muihin tapahtumiin. Kirjoittajan mukaan voikin olla sympaattista supervallan komentelun puutetta, etteivät amerikkalaiset vaadi ruotsalaisia tietämään heistä, kun heidän eivät välitä ruotsalaisista.¹⁵³ Nimimerkin ajattelusta kumpuaa, että lehdessä kyllä nähdään Reaganin valinta ulkopoliittisesti Carteria riskialttiimpana, mutta samalla tunnustetaan, ettei ulkopoliittikka nouse amerikkalaisten omassa äänestyspohdinnassa keskiöön. Brandsin mukaan amerikkalaiset harvoin äänestävätäkään presidentistä ulkopoliittikan perusteella, vaan arkiset kysymykset kuten ostovoima ja työpaikat merkitsevät enemmän.¹⁵⁴

Carterin kannatuksen pohja pettää

Reaganin voittokulun jatkuessa Carterin heikkoudet alkavat nousta esille.¹⁵⁵ Kennedyn menestys ja toisaalta Carterin ahdinko päättyivät aina Dagens Nyheterin pääkirjoitussivulle asti Mellbournin toimittamaan pääkirjoitukseen ”Särkyvä Carter”. Mellbournin mukaan yleinen ilmapiiri on alkanut vaikuttaa äänestäjien mielipiteisiin ja hiljainen tyytymättömyys Carteria kohtaan, joka on ollut havaittavissa koko kevään, konkretisoitui presidentin häviämässä esivaaleissa New Yorkissa ja Connecticutissa. Hiljainen, mutta laaja tuki niin Iranin suurlähetystön valtauksen kuin Neuvostoliiton Afganistanin hyökkäyksen jälkeen on alkanut huveta.¹⁵⁶ Jo aiemmin lehdessä esitetyt huolet Carterin kannatuksen huterasta pohjasta alkavat näin ollen toteutua.

Mellbourn kuitenkin muistuttaa, etteivät Kennedyn mahdollisuudet ole puoluekokousedustajien määrässä merkittävästi parantuneet. Hän varoittaa, että Kennedyn kireminen ja näin ollen esivaalien pitkittyminen ja demokraattien sisäinen riitely voisi johtaa samanlaiseen tilanteeseen kuin Reaganilla vuoden 1976 republikaanien esivaaleissa. Tuolloin Reagan jatkoi epätoivoista kampanjointia istuvaa presidenttiä Fordia vastaan aina riitaiseen puoluekokoukseen asti ja päätyi lopulta lähinnä heikentämään Fordin asemaa tämän kamppailussa Carteria vastaan. Lehti antaakin epäsuorasti ymmärtää, että sen mielestä Kennedyn kampanjan jatkaminen olisi virhe, joka vain avittaisi sen vieroksuman Reaganin pääsyä Valkoiseen taloon. Mellbournen mukaan ”[s]ärkyvälle Carterille jopa äärimmäisyyksien mies Ronald Reagan saattaisi olla hankala vastustaja.”¹⁵⁷ Koska Reagan on säilyttänyt

¹⁵² Friskyttenin, *DN*, 22.3.1980, 2 [kolumni].

¹⁵³ Friskyttenin, *DN*, 22.3.1980, 2 [kolumni].

¹⁵⁴ Brands 2016, 220.

¹⁵⁵ Harald Hamrin, ’Carters stjärna börjar dala’, *DN*, 19.3.1980, 16.

¹⁵⁶ Anders Mellbourn, ’Den bräcklige Carter’, *DN*, 27.3.1980, 2 [pääkirjoitus].

¹⁵⁷ Anders Mellbourn, ’Den bräcklige Carter’, *DN*, 27.3.1980, 2 [pääkirjoitus].

republikaanien johtoasemansa Wisconsinin esivaalien jälkeen, yritetään lehden aiemmin ylistämää Andersonia houkutella nyt riippumattomaksi ehdokkaaksi. Santessonin mukaan tähän ryhtyessään Anderson saattaisi tahtomattaan auttaa Reaganin voittoon.¹⁵⁸ Nämä sanavalinnat alleviivaavat lehden hapanta suhtautumista Reaganiin. Lehdessä käydäänkin kuin varjokampanjaa Reagania vastaan yleisen vaaliuutisoinnin taustalla.

Helsingin Sanomissa Pajunen kertoo pääuutissivulla, että ”puolueammattilaiset” Washingtonissa veikkaavat Carterin saavan vastaansa Reaganin syksyn vaaleissa.¹⁵⁹ Näillä ”puolueammattilaisilla” hän viittaa todennäköisesti Yhdysvaltain television poliittisiin kommentaattoreihin, joita riittikin kolmella eri valtakunnallisella kanavalla. Kaapelitelevisio oli vuonna 1980 vasta tekemässä tuloaan.¹⁶⁰

Kekkonen, Brezhnev, Reagan – vanhat herrat virassa tai virkaan pyrkimässä

Pajusen mukaan Kennedy jatkaa demokraattien esivaaleissa kampanjaansa Carterin suosion romahuttamisen varalta, kun taas ”[...] George Bush jäi [...] vaanimaan, uupuuko 69-vuotias Reagan poliittisesti tai muuten ennen kesän puoluekokousta.”¹⁶¹ Lehden sisäsivulla vielä lisätään, että ”Reagan on aiemmissakin vaalitaisteluissa tehnyt yllättäen kohtalokkaita virheitä ja 69-vuotiaana hänen terveytensäkin saattaa pettää.”¹⁶² Reaganin iän ja kunnan jatkuva esilletuominen vaikuttaa mielestäni kummalliselta sitä taustaa vasten, että Suomessa oli tuolloin vallassa 80-vuotias presidentti, jonka heikentyvästä terveydentilasta ei käyty minkäänlaista julkista keskustelua¹⁶³. Kenties lehti haluaa tätä kautta välittää jonkinlaisen viestin myös Suomen tasavallan presidentin heikentyvästä kunnosta ja otollisesta hetkestä astua sivuun. Erityisesti Pajusen tapauksessa tämä vaikuttaa myös todennäköiseltä, sillä historiantutkija Aleksi Mainion mukaan ulkomaantoimittaja Pajunen oli saanut tietoja Kekkonen ailahtelevasta terveydentilasta jo vuonna 1976. Helsingin Sanomien päätoimittaja Heikki Tikkanen ei kuitenkaan halunnut arkaan aiheeseen koskettavan.¹⁶⁴

Salminen on pohtinut syitä sille, miksi Kekkonen heikentyneestä terveydentilasta vaiettiin Suomen tiedotusvälineissä. Itse asiassa Kekkonen terveydestä pyrittiin tarjoamaan jopa edullinen kuva.

¹⁵⁸ Olof Santesson, Wisconsin, *DN*, 3.4.1980, 2 [pääkirjoitus].

¹⁵⁹ Veikko I. Pajunen, 'Carter ja Reagan lisäsivät etumatkaa', *HS*, 3.4.1980, 3.

¹⁶⁰ McKay 2018, 148–149.

¹⁶¹ Veikko I. Pajunen, 'Carter ja Reagan lisäsivät etumatkaa', *HS*, 3.4.1980, 3.

¹⁶² 'Carter ja Reagan vahvoilla – Kärkiehdokkaille selvä voitto kaksissa esivaaleissa', *HS*, 3.4.1980, 21.

¹⁶³ Vaikka Kekkonen heikentyneestä terveydentilasta käytiin keskustelua politiikan sisäpiireissä jo pian vuoden 1978 presidentinvaalien jälkeen, tuli tieto Kekkonen sairastumisesta julkisuuteen vasta syksyllä 1981. Lopulta 26.10.1981 Kekkonen esitti kirjeessään valtioneuvostolle olevansa sairauden vuoksi estynyt hoitamaan presidentinvirkaa ja suositti valtioneuvostoa ryhtymään valmistelemaan uuden tasavallan presidentin valintaa. Valtioneuvosto linjasi pääministeri Mauno Koiviston hoitavan tasavallan presidentin tehtäviä uuden valintaan eli tammikuussa 1982 järjestettyihin valitsijamiesvaaleihin saakka. Seppinen 2001, 657–658

¹⁶⁴ Mainio 2018, 338.

Salmisen mukaan taustalla on vaikuttanut paitsi Kekkonen kiistaton asema Suomen ulkopoliitikan johtajana myös hänen otteensa Suomen lehdistöstä. Ensimmäiset julkiset tiedot Kekkonen terveydelisestä alamäestä tulivat *New York Timesiltä* kesäkuussa 1979, kun amerikkalaisjulkaisu nosti esille presidentin muistikatkot. Salmisen haastattelussa Tikkanen mainitsee, että tiedossa olivat tuolloin Kekkonen ja suomalaisten merkkihenkilöiden välisissä tapaamisissa ilmenneet presidentin heikentynyt muisti ja näkö sekä taipumus sotkea nimiä. Hän kuitenkin puolustautuu sanomalla, että Kekkonen ikä oli yleisessä tiedossa, eivätkä ikääntymisen merkit tulleet sikäli yllätyksenä. Tikkasen mukaan Helsingin Sanomat ei julkaissut tietojaan avoimesti, sillä lehdellä ei ollut saatavilla virallisia lääkärin- tai todistajanlausuntoja ja asian tuominen julkisuuteen olisi voinut tehdä vahinkoa Suomen ulkopoliitikkalle, joka oli suurimmaksi osaksi Kekkonen varassa. Tikkanen kiisti Salmisen haastattelussa lehden toimineen yhteistyössä Tamminiemen kanssa Kekkonen julkisuuskuvan suojelemiseksi.¹⁶⁵

Salminen vertaa analyysissään Suomen vaikenemista presidentin terveydestä myös epäedullisesti Neuvostoliiton käytäntöihin. Nuorihan ei ollut myöskään tutkimusajankohtanani 73-vuotias neuvostojohtaja Leonid Brezhnev, jonka terveysongelmat paljastuivat kaikessa karuudessaan vasta vuosia myöhemmin.¹⁶⁶ Republikaaniehdokkaan iän korostaminen yhdessä Yhdysvaltain tiedotusvälineiden ”laumajournalismin” arvostelemisen kanssa kertovatkin mielestäni enemmän 1980-luvun alun suomalaisesta kuin yhdysvaltalaisesta yhteiskunnasta. Yhdysvaltain avoimessa keskusteluilmapiiirissä oli jotain sellaista, mitä Suomesta puuttui.

On aika ottaa Reagan tosissaan

Esivaalien edetessä Dagens Nyheterin suhtautumisessa Reaganiin tapahtuu selvä muutos. Hamrin kirjoittaa artikkelinsa ”Ennen USA:n vaaleja – on aika ottaa Reagan tosissaan” ingressissä, että Wisconsinin ja Kansasin esivaalien jälkeen on korkea aika arvioida Reagania ja hänen presidenttimahdollisuuksiaan uudelleen. Hamrinin mukaan on toki liian aikaista ennakoida Reagania marraskuun 4. päivän vaalien voittajaksi, mutta Carter ei voi enää sivuuttaa Reagania. Tavallinen arvio Reaganista yhdysvaltalaisissa tiedotusvälineissä on ollut, että tämä on konservatiivinen, ellei jopa taantumuksellinen kaukana politiikan oikealla laidalla. Hänellä on katsottu olevan suuret mahdollisuudet voittaa republikaanien presidenttiehdokkuus, muttei mitään mahdollisuuksia päästä Valkoiseen taloon. Nyt näin ei voi enää Hamrinin mukaan arvioida: niin Illinoisin, New Yorkin, Connecticutin, Wisconsinin kuin Kansasin esivaalit ovat todistaneet presidenttiehdokkaan, joka on syytä ottaa tosissaan.¹⁶⁷

¹⁶⁵ Salminen 1996, 167–170.

¹⁶⁶ Brezhnev oli esiintynyt esimerkiksi Helsingin Etyj-kokouksessa vuonna 1975 voimakkaasti lääkittynä. Salminen 1996, 131, 168.

¹⁶⁷ Harald Hamrin, ’Inför USA:s presidentenval – Dags ta Reagan på allvar’, *DN*, 3.4.1980, 10.

Esivaalit ovat Hamrinin mukaan antaneet Reaganille ainakin osittain oikeuden korostaa olevansa se republikaaniehdokas, joka kykenee vetoamaan sitoutumattomiin ja tavallisesti demokraatteja äänestäviin ja näin ollen voittamaan Carterin marraskuun vaaleissa. Hamrinin artikkelin viimeinen kappale kuvaa hyvin hänen omaa asennoitumistaan Reaganiin: ”[a]inoa johtopäätös minkä voi tehdä näistä luvuista on, että Reagan ei ole – tai yhdysvaltalaiset äänestäjät eivät näe häntä – ’äärilaidanpoliitikko(na).’”. Hamrinin mukaan osittain tämä voi johtua siitä, että monien amerikkalaisäänestäjien on arvioitu siirtyneen oikealle ja täten lähemmäs niitä näkökantoja, joiden puolesta Reagan on jo pitkään taistellut.¹⁶⁸ Tämä on selvässä ristiriidassa lehden aiempien kirjoitusten kanssa, joissa on aliarvioitu Yhdysvaltojen konservatiivisuutta ja täten Reaganin pärjäämisen mahdollisuuksia. Hamrinin kirjoituksen voi tässä mielessä tulkita olevan myös itsekriittinen.

Iranin panttivankikriisin jatkuessa ja Carterin aseman heikentyessä, lehti suhtautuu häneen empaattisesti. Santessonin mukaan ”Carterilla alkaa olla liian monia palloja pidettäväksi ilmassa.” Hänen mukaansa voi toivoa, että Yhdysvaltain presidentillä on onnea. Samalla hän kuitenkin toteaa, että vaikuttaa siltä, ettei tilanne ole lähimainkaan Carterin hallinnassa tämän hyvistä aikeista huolimatta. Tämä taas on Santessonin mukaan ongelma paljon useammalle kuin amerikkalaisäänestäjille ”tänä murheellisena vuotena 1980”.¹⁶⁹ Lehti siis maalaillee varsin synkkää kuvaa Reaganin mahdollisesta valinnasta presidentiksi. Vuodesta 1980 voi muodostua maailmalle kohtalokas.

Carterin ymmärtämisestä huolimatta kumpikaan pääehdokkaista ei kerää Dagens Nyheteriltä suosionosoituksia esivaalien aikana ja esivaalien päätyttyä he eivät ole lehden mukaan suosittuja amerikkalaisten keskuudessa.¹⁷⁰ ”Tympääntyneisyyttä USA:ssa” -otsikoitu pääkirjoitus kuvaa yhdysvaltalaisten innottomuutta kumpaakin oletettua pääehdokasta kohtaan. Pääkirjoituksen mukaan Carterin hauraus on ollut nähtävissä jo pitkään. Iranin ja Afganistanin kriisit, jotka nostivat aluksi hänen suosiotaan, ovat nyt alkaneet vaikuttaa vastakkaiseen suuntaan. Talouden ongelmat 20 prosenttia lähestyvine inflaatioineen puolestaan horjuttavat Carterin asemaa demokraattisen puolueen ydinkannattajien kuten työntekijöiden ja köyhien vähemmistöjen keskuudessa. Toisaalta Reagan on lehden mukaan päässyt kampanjassaan tähän asti liian helpolla. Mellbourn kirjoittaa, etteivät joukkotiedotusvälineet ole käyttäneet murto-osaakaan siitä energiasta, jota ne ovat käyttäneet Kennedyn yksityiselämään, ”asiavirheisiin ja typeryyksiin Reaganin näennäisen nokkelissa iskulauseissa”. Mellbourn kertoo, että lehdistö ja televisio ovat luvanneet tähän parannusta, minkä täytyy hänen mukaansa

¹⁶⁸ Harald Hamrin, 'Inför USA:s presidentenval – Dags ta Reagan på allvar', *DN*, 3.4.1980, 10.

¹⁶⁹ Olof Santesson, 'Många bollar för Carter', *DN*, 9.4.1980, 2 [pääkirjoitus].

¹⁷⁰ Anders Mellbourn, 'Partilöst USA', *DN*, 21.4.1980, 2 [pääkirjoitus]; Anders Mellbourn, 'Olust i USA', *DN*, 24.4.1980, 2 [pääkirjoitus]; Anders Mellbourn, 'Missvisande USA-val', *DN*, 5.6.1980, 2 [pääkirjoitus].

pitkän ajan kuluessa vahingoittaa Reagania.¹⁷¹ Helsingin Sanomien Karvosen tavoin myös Mellbourn asettaa toiveensa republikaaniehdokkaan harkitsemattomaan retoriikkaan, joka voisi vielä kääntää tilanteen Carterin eduksi.

Kun maltillinen republikaani Anderson vain muutamaa päivää myöhemmin ilmoittautuu vaalien kolmanneksi ehdokkaaksi, todetaan Dagens Nyheterin pääkirjoituksessa, että tämän tarjoama poliittinen vaihtoehto on maltillisuus, konkretia ja pätevyys. Tämä on selvä piikki republikaanien varsinaiselle ehdokkaalle Reaganille. Mellbourn kirjoittaa, että vaikka isänmaallinen ylemmyys ja yksinkertaiset konservatiiviset ratkaisut vaikuttavat tuottaneen tähän mennessä parhaiten tulosta amerikkalaisessa vaalikampanjassa, herättävät Andersonin ihanteet vastakaikua suurissa joukoissa amerikkalaisia. Samaan aikaan lehti tosin muistuttaa, että kolmansilla ehdokkailla on ikuinen ongelma: ne voivat viedä niin paljon tukea pois toiseksi parhaimmalta ehdokkaalta, tässä tapauksessa Carterilta, että huonoin, toisin sanoen Reagan, tulee valituksi.¹⁷² Dagens Nyheter näin ollen suoraan nimittää esivaalien aikaisessa pääkirjoituksessaan Andersonia vuoden 1980 presidentinvaalien parhaimmaksi ehdokkaaksi ja Carteria toiseksi parhaimmaksi, kun taas Reaganin lehti näkee huonoimmaksi ehdokkaaksi.

Carterin ahdinko kuitenkin vain kasvoi huhtikuussa, kun Iranin panttivankien epäonnisessa vapautusyrityksessä menehtyi amerikkalaisia sotilaita huonojen sääolosuhteiden ja ilma-alusten teknisten häiriöiden vuoksi. Santesson suhtautuu pääkirjoituksessaan jossain määrin ymmärtäväisesti Yhdysvaltojen ja Carterin ratkaisuun. Toisaalta kirjoituksen loppupuolella korostetaan panttivankikriisin epäonnisen sotilaallisen ratkaisuyrityksen seurauksia Carterille itselleen. Santesson toteaa yleistävästi, että ”meille” välittyy jälleen vaikutelma, etteivät amerikkalaiset osaa käyttää omaa teknologiaansa. Ennen kaikkea tapauksesta arvioidaan tulevan symbolinen esimerkki Carterin ja hänen hallintonsa kömpelyydestä ja epäpätevyydestä.¹⁷³

Myös Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa kysytään, miksi Carter ryhtyi yritykseen, jonka tiedettiin olevan riskialtis.¹⁷⁴ Ulkomaantoimituksen päällikkö Kivinen analysoi kolumnissaan, että kansalaiset ovat nähneet Carterin toiminnan panttivankikriisissä heikkona. Hänen mukaansa onnistuminen olisi taannut Carterille voiton syksyn vaaleissa, sillä panttivankikriisi on käytännössä syrjäyttänyt kaiken muun Yhdysvaltain julkisuudesta. Kivisen sanoin ”[v]apautus olisi kaatanut vastaehdokkaat kuin

¹⁷¹ Anders Mellbourn, 'Olust i USA', *DN*, 24.4.1980, 2 [pääkirjoitus].

¹⁷² Anders Mellbourn, 'Andersons Alternativ', *DN*, 28.4.1980, 2 [pääkirjoitus].

¹⁷³ Olof Santesson, 'Farligt fiasko', *DN*, 26.4.1980, 2 [pääkirjoitus].

¹⁷⁴ 'Jimmy Carterin epäonnen yritys keskellä kriisiä', *HS*, 26.4.1980, 2 [pääkirjoitus].

keilat”.¹⁷⁵ Myös kirjeenvaihtaja Pajunen arvioi epäonnistuneen vapautusyrityksen voivan muodostua kohtalokkaaksi Carterille.¹⁷⁶

Haukat pääsemässä voitolle Carterin hallinnossa

Panttivankikriisin ratkaisuyritys saa Dagens Nyheterin muuttamaan käsitystään Carterin hallinnosta negatiivisemmaksi. Ulkoministeri Cyrus Vance erosi protestiksi Iranin panttivankien vapautusyrityksestä, jolloin Carterin kovalinjaisen puolalaistaustaisen turvallisuuspoliittisen neuvonantajan Zbigniew Brzezinskin rooli korostui. Santesson kirjoittaa pääkirjoituksessaan Vancella olleen tärkeä rooli Brzezinskin kaltaisten ”presidentti Jimmy Carterin hallinnon haukkojen hillitsemisessä”.¹⁷⁷ Yhdysvaltalaisen historiantutkijan Ronald E. Powaskin mukaan Vance tunnettiin pragmaatikkona, joka tunnisti Neuvostoliiton valtapyrkimykset, mutta joka piti Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton välisiä hyviä suhteita välttämättöminä. Brzezinski taas halusi, että Yhdysvallat kiristäisi Neuvostoliiton vastaista ulkopoliittista linjaansa esimerkiksi kolmannen maailman tapahtumissa.¹⁷⁸

Santessonin mukaan Vancen oli monivuotisen virkamieskokemuksensa avulla helppo tulla toimeen niin Yhdysvaltain vastustajien kuin ystävien kanssa, kun taas Brzezinski herättää sekalaisia tunteita. Santesson näkee, että neuvonantajakriisi saattaa asettaa Carterin entistä haavoittuvammaksi vaalivuonna, kun tällä ei olisi enää varaa lisäongelmiin. Hän on selvästi huolestunut istuvan presidentin kyvystä hoitaa Yhdysvaltain ulkopoliittikkaa. Vaarana kun on, että ulkopoliittisen kaaoksen keskellä valtaan nousee arvaamaton Reagan. Pääkirjoitus päättyy yhteenvetoon: ”Nyt Vance on ulkona. Köydenvedon presidentin linjasta näyttää voittaneen Brzezinski. Se on huolestuttavaa.”¹⁷⁹

Carterin koventuva ulkopoliittikka oli kuitenkin ilmeistä jo Iranin panttivankikriisin ratkaisuyritystä aiemmin. Helsingin Etyj-neuvotteluissa Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton välillä saavutettu menestys oli kilpistynyt miltei täydelliseen liennytyksen tyrehtymiseen. Yhdysvaltalaisen historioitsijan James T. Pattersonin mukaan neuvostojohtaja Brezhnev ei ollut koskaan suuri liennytyksen ystävä. 1970-luvulla Neuvostoliitto esimerkiksi varusti Itä-Euroopan joukkojaan siirrettävillä SS-20-ohjuksilla, joita lännen olisi ollut hyvin vaikea torjua. Carter ja Brezhnev kuitenkin pitivät huippukokouksen Wienissä kesäkuussa 1979 ja tiedottivat Salt II -sopimuksesta, joka rajoitti maiden ohjuksien ja pommikoneiden määrää. Tätä sopimusta kohtaan esiintyi USA:ssa suurta vastustusta paitsi liennytyksen vastaisten ”haukkojen” keskuudessa senaatissa myös Valkoisen talon sisällä. Brzezinski ei

¹⁷⁵ Olli Kivinen, ’Kysymyksiä, kysymyksiä’, *HS*, 26.4.1980, 29 [kolumni].

¹⁷⁶ Veikko I. Pajunen, ’Carterin taakka kasvane’, *HS*, 27.4.1980, 36.

¹⁷⁷ Olof Santesson, *Rådgivaren avgår*, *DN*, 29.4.1980, 2 [pääkirjoitus].

¹⁷⁸ Powaski 1998, 203–204.

¹⁷⁹ Olof Santesson, *Rådgivaren avgår*, *DN*, 29.4.1980, 2 [pääkirjoitus].

luottanut neuvostoliittolaisiin ja olisi halunnut lisätä Yhdysvaltojen puolustusmenoja. Senaatti ei lopulta onnistunut neuvostovastaisen mielialan vallitessa ratifioimaan sopimusta. Carter vastasi kasvaaviin ulkopoliittisiin paineisiin sallimalla mannertenvälisen MX-ohjusten kehittämisen ja liittymällä loppuvuodesta Nato-maiden lausuntoon, jossa todettiin, että ellei Neuvostoliitto poistaisi Eurooppaa uhkaavia ydinaseita, Nato vastaisi siirtämällä mantereelle rajatun määrän risteily- ja Pershing II -ohjuksia vuoden 1983 alussa.¹⁸⁰

Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton väliseltä liennytykseltä putosi lopullisesti pohja Neuvostoliiton hyökkäystä Afganistaniin joulukuussa 1979. Carterin ja Vancen toiveet kylmän sodan liennyttämisestä sammuivat ja Carterista tuli konservatiivisten republikaanien tapaan kovaa ulkopoliittista linjaa ajava haukka. Määräämänsä vuoden 1980 Moskovan kesäolympialaisten boikotin lisäksi hän esimerkiksi lopetti viljanviennin Yhdysvalloista Neuvostoliittoon, veti Salt II -sopimuksen senaatin harkinnasta ja vaati armeijan värväysten uudelleen käynnistämistä.¹⁸¹ Brandsin mukaan Carter ei itse asiassa enää koko presidenttikautensa aikana puhunut julkisesti liennytyksestä.¹⁸²

Helsingin Sanomien pääkirjoituksen mukaan yhä useammat katsovat Yhdysvaltain joutuneen ulkopoliitikassaan tuuliajolle ja päätöksenteko perustuu nyt yhä enemmän ”kovan linjan miesten” tai tuntemattomien neuvonantajien valmistelutyöhön. Lehden mukaan Brzezinskin aseman korostuminen on vaaraksi erityisesti Euroopalle, sillä ”[...] Puolasta lähtöisin oleva Brzezinski katsoo Eurooppaa vuosikymmeniä sitten paikoilleen pysähtyneestä lähtökohdasta.” Lehti viittaa mielestäni tällä kommentilla alentuvasti Itä-Euroopan ja itäeurooppalaistaustaisten ”pysähtyneisiin” näkemyksiin Neuvostoliitosta ja todistaa samalla suomalaisen näkökulman esimerkillisyyttä. Itä-Euroopan maista poiketen Suomi oli onnistunut säilyttämään hyvät välit niin Neuvostoliittoon kuin Yhdysvaltoihinkin ja tarjonnut puitteet Helsingin Etyj-kokoukselle. Lehti painottaa silti, että Yhdysvaltain epäonnisen ulkopoliitikan taustalla on Brzezinskin lisäksi Carterin persoona: ”[h]än on yrittänyt soveltaa uskonnollisia, moraalisia ja idealistisia ajatuksiaan maailmanpolitiikan kovien tosiseikkojen hallitsemiseen, eikä pyrkimys näytä onnistuvan.” Helsingin Sanomien mukaan ulkopoliitikalla on poikkeuksellisen suuri rooli presidentinvaaleissa, mikä voi näyttyä jatkossakin kovina otteina.¹⁸³ Tästä suomalaislehden toimitus esittää huolensa ruotsalaisvirkaveljiensä tavoin.

Pajunen käyttää Carterista poikkeuksellisen kovaa kieltä, kuten hänen tekstinsä otsikko ”Carter mitaloi Euroopan liennytyksen” toukokuun lehden pääuutissivulla kertoo. Carterin mukaan länsi ei voi

¹⁸⁰ Hanhimäki 1997, 154; Patterson 2005, 122–123.

¹⁸¹ Patterson 2005, 123.

¹⁸² Brands 2016, 220.

¹⁸³ ’Cyrus Vancen ero on vakava isku Yhdysvalloille’, *HS*, 30.4.1980, 2 [pääkirjoitus].

jatkaa entisellään, samalla kun Neuvostoliitto sotii Afganistanissa. Toiminnalla täytyy olla seurauksensa. Pajusen mielestä tämä on aivan eri viesti kuin vielä Carterin neljän vuoden takaisessa presidentinvaalikampanjassa, jota käytiin Helsingin Etyj-kokouksen jälkeen.¹⁸⁴ Hän leimaa Carterin pitämän puheen tämän virkakauden kovimmaksi ulkopoliittiseksi puheeksi. Carterilla on nyt tarjolla ”jäättäviä vaihtoehtoja” liennytykselle. Toisaalta Reaganin odotetaan pian vastaavan vieläkin kovemmilla puheilla.¹⁸⁵

Samalla Helsingin Sanomat ottaa pääkirjoituksessaan vahvasti kantaa Länsi-Saksan sosialidemokraattiliittokansleri Helmut Schmidin jatkon puolesta, sillä lehden mukaan tämän edellytykset kansainvälisten kriisien ratkaisemiseen ovat paremmat kuin Iso-Britannian ja Ranskan johtajien. Schmidin kristillisdemokraattihaastaja Franz Josef Strauss ei tulisi lehden mielestä edes kysymykseen.¹⁸⁶ Tässä tulee hyvin ilmi lehden liberaali linja, joka Aatos Erkon ja 1960- ja 70-lukujen yleiseurooppalaisen vasemmistolaiskehityksen myötä lähestyi myös Suomen sosialidemokraatteja. Lehti vieroksui tiukan oikeistolaisia näkökulmia, joita muun muassa muutamaa vuotta aiemmin virkaansa noussut Margareth Thatcher edusti.

Pääkirjoitus heijastaa Suomen positiivista asennetta Länsi-Saksan uutta idänpolitiikkaa kohtaan. Suomalaiselle tärkeä Etyj-prosessi mahdollistui Euroopassa vallinneiden suotuisten olosuhteiden ansiosta. Keskeisessä roolissa olosuhteiden parantumisessa oli Länsi-Saksan sosialidemokraattisen liittokanslerin Willy Brandtin lanseeraama uusi idänpolitiikka (Ostpolitik), jolla tavoiteltiin suopeampaa suhtautumista Neuvostoliittoon ja välien luomista Itä-Saksaan.¹⁸⁷ Yhdysvaltojen kiristynyt ulkopoliittinen pakottaa länsieurooppalaiset ottamaan Helsingin Sanomien mukaan nyt enemmän vastuuta.¹⁸⁸ Tämä länsieurooppalainen vastuunkanto olisi lehden toiveissa liennyttävää Suomen ja Länsi-Saksan ulkopoliittikan mukaisesti, eikä aggressiivista Reaganin ja yhä enemmän myös Carterin tapaan.

Kun molempien puolueiden ehdokkaat ovat käytännössä selvillä, esivaalit saavat Dagens Nyheterissä yhä vähemmän palstatilaa. Esivaalien päätös uutisoidaan kuitenkin näyttävästi. Lehden pääkirjoituksessa kritisoidaan Yhdysvaltain vaaliasetelmaa ja puolueiden tapaa valita ehdokkaansa hyvin voimakkaasti, kuten jo otsikko ”Harhaanjohtava USA:n vaali” kertoo. Vaikka pääkirjoitustoimittaja Mellbournin mukaan itse ehdokastaisto menetti jo aikaisin jännityksensä, ei tämä tarkoita, että

¹⁸⁴ Veikko I. Pajunen, Carter mitätöi Euroopan liennytyksen, *HS*, 10.5.1980, 3.

¹⁸⁵ Veikko I. Pajunen, ”Carterilta kovia syytöksiä – ’NL uhkaa maailmanrauhaa’, liennytykselle ennakkoehtoja”, *HS*, 10.5.1981, 39.

¹⁸⁶ ’Strauss ulos, Schmidt ylös’, *HS*, 13.5.1980, 2 [pääkirjoitus].

¹⁸⁷ Hilson 2008, 135; Hanhimäki 1997, 104.

¹⁸⁸ ’Strauss ulos, Schmidt ylös’, *HS*, 13.5.1980, 2 [pääkirjoitus].

Yhdysvaltain kansa olisi selkeästi ja innokkaasti ilmaissut, minkä politiikan he haluaisivat hallitsevan tulevaisuudessa.¹⁸⁹

Reaganin lehti kuitenkin kehottaa ottamaan vielä toistamiseen tosissaan. Kirjeenvaihtaja Hamrinin mukaan Yhdysvallat on hiljalleen heräämässä todellisuuteen, että Reaganista voi tulla maan seuraava presidentti. Hän sysää vastuuta Reaganin huomiotta jättämisestä Yhdysvaltain itärannikon, New Yorkin, Washingtonin ja Bostonin, hallitsemalle mediakentälle, joka on lähellä demokraattipuoluetta ja etenkin sen liberaalia siipeä. Hamrinin sanoin ”Ronald Reagan on ollut pitkään outolintu tässä maailmassa – vieras, vaikeatajuinen ja kohde, josta on helppo tehdä pilkkaa.” Reaganista on Hamrinin mukaan muodostunut klisee ”amatööripoliitikkona, entisenä näyttelijänä, merkityksettömänä ja osamattomana henkilönä, Hollywood Amerikan edustajana”. Hamrin jopa toteaa mielestäni ylimielisesti, ettei sillä ole merkitystä, onko kuva oikea, vaan sillä, että kasvava määrä amerikkalaisia ei näe Reagania tällä tavoin.¹⁹⁰ Hamrinin analyysistä voi päätellä, että lehden toimituksessa suhtaudutaan hämmästyneesti Reaganin menestykseen kevään esivaaleissa ja suorastaan epäuskoisesti tämän potentiaaliin syksyn vaaleissa.

Korkea inflaatio ja nouseva työttömyys ovat kuitenkin heikentäneet uskoa demokraattien taloudenhoitokykyyn ja antaneet Reaganille mahdollisuuden. Esivaalit, kannatusmittaukset ja mielipidetiedustelut ovat Hamrinin mukaan osoittaneet, ettei Reagania voida enää pitää ainoastaan republikaanien oikeistosiiven miehenä. Hän nimittää suorastaan ”epänormaaliksi” sitä kehityskulkua, jossa Reagan on esivaalista toiseen onnistunut saamaan ääniä työväen- ja alemman keskiluokan äänestäjiltä, jotka eivät yleensä äänestä Reaganin kaltaista ehdokasta. Tämä ei Hamrinin mukaan tarkoita sitä, että Reagan olisi jo voittanut keskustaryhmät kokonaisuudessaan puolelleen, mutta hän on tehnyt jo riittävän suuria aluevaltauksia muodostaakseen ”todellisen uhan” demokraattien perinteiselle valta-asemalle.¹⁹¹ Huomionarvoista on, että Hamrinin syvällisestä analyysistä Reaganin suosion syistä puuttuu kokonaan ulkopoliittikka. Tämä mielestäni merkitsee, että lehdessä arvioidaan, ettei ulkopoliittikka, ainakaan vaalikampanjan tässä vaiheessa, ole suuresti amerikkalaisten äänestyskäyttäytymiseen vaikuttava tekijä.

¹⁸⁹ Anders Mellbourn, ’Missvisande USA-val’, *DN*, 5.6.1980, 2 [pääkirjoitus].

¹⁹⁰ Harald Hamrin, ’Bildn av Ronald Reagan som en obetydlig och okunnig amatörpolitiker har i åratal spritts ut av amerikanska massmedier. – Nu måste USA ta Reagan på allvar’, *DN*, 7.6.1980, 11.

¹⁹¹ Harald Hamrin, ’Bildn av Ronald Reagan som en obetydlig och okunnig amatörpolitiker har i åratal spritts ut av amerikanska massmedier. – Nu måste USA ta Reagan på allvar’, *DN*, 7.6.1980, 11.

2.2 Vaarallisen yhtenäiset republikaanit ja vaarallisen hajanaiset demokraatit

Dagens Nyheterin uutisointi republikaanien ja demokraattien kesän puoluekokouksista kuvaa hyvin puolueiden erilaisia lähtökohtia marraskuun vaaleihin. Siinä missä republikaanit saattoivat keskittyä puolueen yhtenäisyyden julistamiseen, Carter kamppaili edelleen sitkeän Kennedyn kanssa, tällä kertaa puoluekokouksen säännöistä.

Republikaanien puoluekokousta ennakoiva pääkirjoitus antaa aluksi tunnustusta puolueelle ja Reaganille. Detroit kokouspaikkana on Santessonin mukaan hyvä valinta, sillä kyseessä on vaikeuksissa olevan autoteollisuuden keskus, joka on tärkeä sekä Yhdysvaltain että maailman taloudelle. Täällä Reagania juhlietaan tulevana pelastajana. Hänen sanomansa on, että pohjimmiltaan maa on terve ja vahva ja itseensä uskomalla ja johtajaa vaihtamalla asiat paranevat.¹⁹² Reaganin viesti vuoden 1980 vaalikampanjassa oli hyvin pelkistetty: 1970-luvun alamäen pysäyttämiseen riittäisi vasemmistoliberalismin lopettaminen ja paluu konservatiiviseen arvomaailmaan. Tämä viesti taas on täysin ristiriidassa sekä Dagens Nyheterin että Helsingin Sanomien jo 1800-luvulta asti jatkuneen, ja 1960- ja 70-lukujen myötä juuri vasemmistolaisemmaksi muuttuneen, liberalismin kanssa. Reaganin retoriikka kuitenkin vetosi erityisesti Yhdysvaltain heikentyneeseen valkoiseen keskiluokkaan taloudellisten ongelmien keskellä.¹⁹³ Yhdysvaltain äänestäjäkunnan ja Pohjolan sitoutumattomien liberaalilehtien tavoitteet vaikuttivat menevän pahasti ristiin.

Republikaanisen puolueen vanhan valtaus Detroitissa

Epävarman Detroitin ja itsevarmuutta loistavan presidenttiehdokkaan kontrasti on pääkirjoitustoimitaja Santessonin mukaan nähtävissä tehokkaana mainoskampanjana. Puoluekokous tulee hänen mukaansa tarjoamaan Reaganin huippukunnossa yksinkertaisine iskusanoineen, hauskoine kertomuksineen ja mukavine anekdootteineen. Tämän jälkeen Santesson keskittyy pohtimaan eri tahojen näkemyksiä Reaganista. Euroopassa hänet on todennäköisesti aliarvioitu, sillä suurin osa näkee hänet lähinnä eläköityneenä näyttelijänä, jota kenenkään ei tarvitse ottaa tosissaan. Santesson lisää sarkastisesti eurooppalaisten otaksumaan amerikkalaiseen ulkonäkökeskeisyyteen viitaten, että Luoja tietää värjäkö hän turhamaisuudessaan tummina pysyneitä hiuksiaankin.¹⁹⁴ Dagens Nyheterillä on selvä tarve ymmärtää suuresti vierastamansa Reaganin suosiota ja esivaaleihin verrattuna sen analyysi on yhä terävämpää.

¹⁹² Olof Santesson, 'Dedikation i Detroit', *DN*, 14.7.1980, 2 [pääkirjoitus].

¹⁹³ Holmila & Roitto 2018, 281–282.

¹⁹⁴ Olof Santesson, 'Dedikation i Detroit', *DN*, 14.7.1980, 2 [pääkirjoitus].

Lehden pääkirjoituksessa todetaan, että Yhdysvalloissa tuskin kukaan on alistanut Reaganin ohjelmaa ja kyvykkyyttä ankaran tutkimuksen kohteeksi. Santessonin mukaan Reaganin ”jotenkin järkevästi” hoitaman Kalifornian kuvernöörin viran jälkeen on taipumus nähdä hänen toimivan samoin myös Yhdysvaltain presidenttinä, mikäli tulee valituksi. Hänen muistutetaan palkanneen teknisesti päteviä ja taitavia työntekijöitä ja omanneen kyvyn delegoida. Santessonin mukaan mikään ei kuitenkaan puhu sitä vastaan, etteikö hän olisi tosissaan aloittamassa uutta varusteluaaltoa sen päälle, joka on jo nyt käynnissä. Johtajana ilman mitään näkyviä valtiomiestaitoja hän toimisi sormi liipaisimella kriisitilanteessa.¹⁹⁵ Reaganin kaltaisen henkilön valinta presidentiksi kireässä maailmanpoliittisessa tilanteessa olisi lehden mukaan suuri riski, jota Yhdysvaltain ei pitäisi ottaa. Toisaalta lehden suhtautumisessa on mukana myös tarpeetonta pelonlietsontaa, sillä Brandsin mukaan Reagan ei koskaan ollut mikään impulsiivinen henkilö, vaan itse asiassa pohti tekemiään päätöksiä niin politiikassa kuin muutenkin elämässään huolella.¹⁹⁶

Helsingin Sanomat taas antaa Reaganista naivin kuvan, sillä sen mukaan poliitikko-Reaganin sanoma ei juurikaan eroa Reaganin tähdittämien b-elokuvien tarjoama sanomasta – ”[...] korkea moraali ja rehellisyys palkitaan aina ja hyvä voittaa pahan.”¹⁹⁷ Reaganin Carterista poikkeavan Taiwan-linjan lehti on nostanut aina pääkirjoitukseensa asti. Lehden mukaan kiinalaisten on syytä toivoa Carterin voittoa, sillä Reagan on ilmoittanut, että kun hän nousee presidentiksi, Yhdysvallat pitää Taiwania jälleen itsenäisenä valtiona ja ”oikeana Kiinana”. Lehti kirjoittaa, että ”[s]ellainen amerikkalaisen ulkopoliittikan äkkikäänös järkyttäisi tuntuvasti tämänhetkisiä suurpoliittisia asetelmia.”¹⁹⁸ Helsingin Sanomat näkee Dagens Nyheterin tavoin, että Carterin uudelleenvalinta olisi maailmanpoliittisen jatkuvuuden tae, kun taas Reaganin voitto olisi potentiaalisesti maailmanpoliittinen järjestys.

Kirjeenvaihtaja Pajunen analysoi omassa reportaasissaan republikaanien ohjelmepoliittista julistusta, jossa ehdotetaan liennytyksen korvaamista tiukemmalla ulkopoliitiikalla ja vaaditaan lisärahaa aseistukselle. Pajusen mukaan julistus on osoitus republikaanien linjan muuttumisesta oikeistolaiseksi: ”[o]hjelmajulistus osoitti, että oikeistolaiset voimat ovat päässeet vankasti valtaan puolueessa, jossa myös monet äärioikeistolaiset yhdenasian liikkeet ovat saaneet näkyvästi jalansijaa.” Pajusen mielestä tämä johtuu Reaganin vaikutuksesta. Hänen mukaansa itärannikon maltilliset republikaanit jäävät mielipiteineen sivustakatsojiksi Reaganin puolueessa. Vaikka republikaanien ohjelmepoliittinen julistus ei varsinaisesti sidokaan mahdollista presidenttiä, antaa se Pajusen mukaan käsityksen

¹⁹⁵ Olof Santesson, 'Dedikation i Detroit', *DN*, 14.7.1980, 2 [pääkirjoitus].

¹⁹⁶ Brands 2016, 332.

¹⁹⁷ 'B-luokan filmit myyvät taas', *HS*, 8.7.1980, 16.

¹⁹⁸ 'Carterin kumarrus Aasian suuntaan', *HS*, 12.7.1980, 2 [pääkirjoitus].

puolueen kenttävään asenteista.¹⁹⁹ Hän luo kuvaa suoranaisestä vanhan republikaanipuolueen valtauksesta Reaganin johdolla.

Suomessa edellisiin republikaanipresidentteihin Fordiin ja sisäpoliittisten skandaalien ryvettämään, Nixoniin suhtauduttiin positiivisesti, muistettiinhan heidät suurvaltojen liennytskehityksestä. Vaikka länsirintaman rakoilemista oli havaittavissa Yhdysvaltain toimien arvostelusta demokraattipresidentti Johnsonin aloittamassa Vietnamin sodassa, vuoden 1968 Yhdysvaltain presidentinvaaleissa valituksi tullut Nixon ja hänen ulkoministerinsä Henry Kissinger näkivät liennytspolitiikan tuovan länsimaita jälleen yhteen.²⁰⁰ Nixonin valinta Yhdysvaltain presidentiksi ei ollut aluksi herättänyt riemua Pohjoismaissa, sillä muistissa olivat tämän kommunismin vastaiset hyökkäykset 1950-luvulta. Lisäksi Pohjoismaiden vasemmistopoliitikot pitivät hänen koettua taantumuksellisuuttaan häiritsevänä. Nixonin presidenttikauden kovat linjaukset Kaakkois-Aasiassa eivät nekään herättäneet ilon tunteita.²⁰¹ Suomen tasavallan presidentti Kekkonen sai kuitenkin Nixonilta myönteisen vastaanoton heinäkuun 1970 Yhdysvaltain vierailulla esittämälleen näkemykselle, jonka mukaan turvallisuuskonferenssi voisi tarjota Itä-Euroopan maille mahdollisuuden vahvistaa omaa kansallista identiteettiään.²⁰² Republikaanipuolueen uudelta johdolta Reagan keulakuvanaan myönteisyyttä tällaisia aloitteita kohtaan oli selvästi Helsingin Sanomien mukaan turha odottaa.

Dagens Nyheterissä kirjeenvaihtaja Mälarstedt arvioi republikaanipuolueen vaaliohjelmaa selvän konservatiiviseksi sosiaalikesymyksissä, hieman vähemmän konservatiiviseksi talouskesymyksissä ja ”miltei haukkamaiseksi” ulkopoliitikassa. Hän toteaa vaaliohjelman ulkopoliittisen osuuden sisältävän kovasävyisimpiä ja synkimpiä muotoiluja kuin missään amerikkalaisessa vaaliohjelmassa vuosikymmeniin. Ohjelman mukaan Neuvostoliiton uhka on suurempi kuin koskaan ja tähän on vastattava asevarustelulla. Tasoissa oleminen Neuvostoliiton kanssa ei enää riitä, vaan amerikkalaisen sotavoiman on oltava ylivoimainen. Mälarstedt kertoo ohjelman pääsanoman olevan, että Amerikan on oltava jälleen vahva ja tässä onnistumiseen tarvitaan republikaanipresidentti.²⁰³

Eriyistä huomiota Dagens Nyheterin puoluekokousuutisoinnissa saa Ford, jota lehden sivuilla selvästi muistellaan kaiholla. Mälarstedtin mukaan Ford on republikaanipuolueen vanhempi valtiomies, vaikka itse puoluekokous on Reaganin. Ford oli diplomaattinen Yhdysvaltain presidentti kahden vuoden ajan. Toisaalta Mälarstedt myöntää, ettei tämä ollut ”jännittävin Yhdysvaltain presidentti”.

¹⁹⁹ Veikko I. Pajunen, 'Republikaanien ohjelma vetää jyrkkää linjaa', *HS*, 12.7.1980, 17.

²⁰⁰ Holmila & Roitto 2018, 258.

²⁰¹ Hanhimäki 1997, 136.

²⁰² Kallentautio 2005, 354–355.

²⁰³ Kurt Mälarstedt, 'Fyra dagars jubelfest för Reagan – Alltför stor konservatism kan bli problem i finalen', *DN*, 14.7.1980, 6.

Lujaotteisuutta Fordilla oli enemmän kuin näkemystä, eikä tätä nähty myöskään erityisen taitavana poliitikkona. Nyt Fordin arvostus Yhdysvalloissa on kuitenkin kasvanut ja republikaanien unelma-vaalilipuke syksyn vaaleissa sisältäisi hänet Reaganin varapresidenttinä. Mälarstedt painottaa omassa analyysissään, kuinka keskeinen rooli Fordilla on puolueen yhdistämisessä keskustan ja Reaganin ”äärimmäisten konservatiivisten näkemysten” välillä.²⁰⁴ Lehdessä selvästi kaivataan takaisin maltillisempaan pidettyyn republikaanipuolueeseen. Mielestäni tämä kaihoisuus on hieman erikoista, sillä Ruotsilla oli huomattavan paljon erimielisyyksiä myös aikaisempien republikaanipresidenttien kanssa. Nyt nuo erimielisyydet on kuitenkin asetettu lehdessä taka-alalle. Itselleni syntyykin lehden uutisoinnista ristiriitainen käsitys, kun se toisaalta kritisoi aiempia republikaanihallintoja Vietnamin sodan aikaisista julmuuksista, mutta toisaalta kaipaa takaisin ”vanhaa republikaanipuoluetta”. Selittäjänä tekijänä Dagens Nyheterin muuttuneille käsityksille on todennäköisesti Reaganin torjuva suhtautuminen liennytykseen, jota Nixon ja Ford olivat presidenttikausinaan ajamassa.

Koska Reaganille ei löydy republikaanipuolueessa haastajia, puhutaan Helsingin Sanomien Pajusen mukaan Detroitissa ”kruunajaisista”. Hän kirjoittaa, että Reaganin 12 vuotta kestäneen republikaanien johtoon pyrkimisen lisäksi Detroitissa kruunataan ”[...] hänen kannattajiensa sinnikäs työ, jolla vanhoilliset ja oikeistolaiset voimat ovat saaneet puolueen haltuunsa.” Pajusen mielestä maltillisten republikaanien linjauksia ei ole juurikaan enää otettu huomioon puolueen ohjelmassa.²⁰⁵ Hänen mukaansa maltilliset näyttävät puolueen yhtenäisyyden nimissä kuitenkin ryhmittäytyvän Reaganin taakse, kun vielä vuoden 1976 esivaaleissa Reagan ja ”äärioikeistolaisuus” leimattiin vaarallisiksi, jotka tulisi pysäyttää. Pajusen toteakin painokkaasti, että republikaanien Detroitin ohjelmajulistuksessa ”[...] lyötiin lukkoon erittäin haukkamainen ulko- ja sotilaspoliittinen linja.”²⁰⁶ Kirjeenvaihtajan raportoinnista käy hyvin selväksi republikaanipuolueen Nixonin ja Fordin ajoista selvästi kiristynyt ulkopoliittinen linja.

Ford oli ollut neuvostojohtaja Brezhnevin kanssa allekirjoittamassa Helsingin sopimusta Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö Etyjin huippukokouksessa vain viisi vuotta aiemmin. Sopimuksen tunnustus toisen maailmansodan jälkeisille valtiorajoille ja näin ollen epäsuorasti rautaesiripulle rai-
vostutti kuitenkin jo sen kirjoitushetkellä Reaganin ja muut kovempaa ulkopoliitiikkaa kannattaneet

²⁰⁴ Kurt Mälarstedt, 'Han kunde blivit republikanernas presidentkandidat: Ford – klippan i partiets mitt', *DN*, 16.7.1980, 8.

²⁰⁵ Veikko I. Pajunen, "'Kruunajaiset' Detroitissa – Jännitystä jäljellä vain Reaganin aisaparin valinnassa", *HS*, 15.7.1980, 15.

²⁰⁶ Veikko I. Pajunen, "Ford tuki Reagania – 'Carter ei pysty hoitamaan virkaansa'", *HS*, 16.7.1980, 17.

oikeistorepublikaanit.²⁰⁷ Detroitissa republikaanien ulkopoliittisilla haukoilla oli mahdollisuus takaisinmaksuun ja tätä tilaisuutta he eivät jättäneet käyttämästä hyödyksi.

Juuri ennen Reaganin virallista valintaa republikaanien presidenttiehdokkaaksi Dagens Nyheterin Mälarstedt esittelee lukijoilleen puoluekokouksessa Reaganista luotua kuvaa. Mälarstedtin mukaan kyseinen mielikuva vangitsee amerikkalaisia unelmia, vapautta ja menestystä. Tämä iskostuu puoluekokouksen yhteydessä runsaasti jaetussa valokuvassa Reaganista cowboyna. Hänessä on jotain, mikä vetoaa hyvin vahvasti Yhdysvaltain keskiosiin itä- ja länsirannikon asutuskeskusten välillä. Tässä on Mälarstedtin mukaan kyse perinteisistä amerikkalaisista arvoista, jossa perhe, lippu ja yksilön vapaus asetetaan keskiöön. Hän kirjoittaa, että tällä yksinkertaisella sanomalla yhdessä Reaganin ajaman sosiaalisen, poliittisen ja taloudellisen konservatiivisuuden kanssa voi hyvin tulla valituksi Yhdysvaltain presidentiksi vuonna 1980. Mälarstedt kuitenkin kysyy, onko tämä vakaa pohja presidenttinä toimimiseen 1980-luvun monimutkaisessa maailmassa. Mälarstedt ei itse tähän usko. Reaganin työtoverit ja ”sivistyneemmät kannattajat” taas kertovat tämän olevan myös poliittinen pragmaattikko, realisti.²⁰⁸ Pattersonin mukaan Reaganin konservatiivikannattajat arvostivat hänen puhe- ja kampanjointitaitojaan. He näkivät, että Reagan on suurimmassa osassa asioista heidän kanssaan samaa mieltä, vaikka Kalifornian kuvernöörinä tämä osoitti olevansa kompromissivalmis niin verotuksen korottamisessa kuin aborttien sallimisessakin.²⁰⁹

Mälarstedtin mukaan tämä mielikuva Reaganista ”salaisena maltillisena” (”moderaten in lönndom”), joka ympäröi itsensä hyvillä neuvonantajilla ja kuuntelee näitä, voi lopulta viedä hänet voittoon syksyn vaaleissa. Vaikka Reaganin jo nimeämät ulkopoliittiset neuvonantajat ovat yhtä syvän konservatiivisia kuin Reagan itse, ovat he tärkeässä roolissa muuttamassa yleistä vaikutelmaa Reaganista jokseenkin vastuuttomana ja tietämättömänä. Reaganilla itsellään on ollut Mälarstedtin mukaan suuri osuus tämän vaikutelman syntymisessä.²¹⁰ Useat Reaganin pitkän poliitikkouran aikaiset, tieteelliset ja totuus pohjaltaan varsin kyseenalaiset, lausunnot²¹¹ antavatkin mielestäni ruotsalais- ja suomalais-sanomalehdille myös aihetta niiden skeptisyydelle häntä kohtaan.

Reaganin verrattain myöhäinen poliittinen menestys on Mälarstedtin mukaan jonkinlainen henkilökohtainen voitto köyhissä oloissa Illinoisissa varttuneelle Reaganille. Nyt hän on moninkertainen

²⁰⁷ Patterson 2005, 102.

²⁰⁸ Kurt Mälarstedt, 'Ronald Reagan – en dröm om 'gamla goda tider': Effektiv, säger motståndarna', *DN*, 17.7.1980, 8.

²⁰⁹ Patterson 2005, 130.

²¹⁰ Kurt Mälarstedt, 'Ronald Reagan – en dröm om 'gamla goda tider': Effektiv, säger motståndarna', *DN*, 17.7.1980, 8.

²¹¹ Yksi esimerkki näistä on Reaganin vuoden 1980 vaalikampanjan yhteydessä esittämä näkemys herätyskristillisten kokouksessa. Hänen mukaansa kouluissa pitäisi opettaa evoluutioteorian sijasta luomisoppia. Aiemmin urallaan Reagan taas oli esimerkiksi todennut radio-ohjelmassa ivalliseen tyyliin luontokadosta, että kuulijat tuskin jäivät mistään paitsi, vaikka eivät saanetkaan todistaa lentoliskoja vierailmassa etupihoillaan. Brands 2016, 210–211, 228.

miljonääri Kaliforniassa sijaisevine tiloineen ja hevosineen.²¹² Reaganin vaatimattomaan perhetaustaan nähden kansankotiajattelua viljelleen Ruotsin pää-äänenkannattajassa suhtaudutaan häneen jopa yllättävän kriittisesti. Tätä selittää kuitenkin todennäköisesti Reaganin ajama politiikka, joka oli valtion avustusten karsimispyrkimyksineen ristiriidassa paitsi ruotsalaisen hyvinvointivaltioajattelun myös Reaganin omakohtaisesti nuoruudessaan nauttiman, taloudellisia mahdollisuuksia luovan, New Deal -politiikan²¹³ kanssa. Tämä Reaganin henkilökohtainen poliittinen siirtymä oli kuitenkin osa yleisamerikkalaista kehitystä, jossa noustessaan tuloluokassa ylöspäin monet yhdysvaltalaiset etäännyivät työläisten suosioon tähänneistä demokraateista. Siinä missä Franklin D. Roosevelt, Harry S. Truman, John F. Kennedy ja Lyndon B. Johnson vielä onnistuivat esimerkiksi hyödyntämään kampanjoissaan ammattiyhdistysten tukea, oli niiden merkitys 1970-luvulla jo selvästi laskenut.²¹⁴ Tämä kehitys oli selvästi havaittavissa myös vuoden 1980 vaaleissa.

Helsingin Sanomissa Pajunen povaa selvästi Suomen ja Ruotsin kaltaisiin maihin viitaten, että ”[a]nkeat ajat ovat edessä puolueettomilla mailla ja niillä länsieurooppalaisilla hallituksilla, jotka pyrkivät kehittämään riippumattomia, liennytysooliittisia aloitteita, jos Ronald Reagan valitaan presidentiksi.” Pajunen mukaan republikaanit suhtautuvat puolueettomuuteen ja irtiottoihin Natossa tuomitsevasti ja näkevät ulkopoliittikan mustavalkoisena.²¹⁵ Näin ollen hän epäsuorasti vihjaa, etteivät Helsingin Etyj-kokouksen kaltaiset hankkeet olisi mahdollisia Reaganin johtaman Yhdysvaltojen kanssa. Lehden toimituksessa selvästi pelätään Suomen ulkopoliittisen liikkumatilan kaventumista, mikäli Reagan valittaisiin presidentiksi. Vaalien lähestyessä tämä tehdään lukijoille yhä selvemmäksi.

Lehti kuitenkin myöntää, että Kalifornian kuvernöörin ”vaativaa työtä” Reagan hoiti ”varsin pätevästi” ja ilman skandaaleja. Se myös muistuttaa viran olleen paljon merkittävämpi kuin Carterin vastaava ”harjoittelupaikka” Georgiassa.²¹⁶ Yhdysvaltalaisen historiantutkijan Carl M. Brauerin mukaan Reagan hyötyi kokemuksestaan moninaisen Kalifornian kuvernöörinä, sillä Carterin kotiosavaltio Georgia oli varsin pieni ja yhden puolueen hallitsema. Yhdysvaltojen johtaminen Georgian tavoin ei onnistunut.²¹⁷ Kuvernöörivuosinaan Reagan säilytti Helsingin Sanomien mukaan ”äärivanhoillisen

²¹² Kurt Mälarstedt, 'Ronald Reagan – en dröm om 'gamla goda tider': Effektiv, säger motståndarna', *DN*, 17.7.1980, 8.

²¹³ Esimerkiksi Reaganin poika Ron Reagan on kuvannut isänsä perhettä Roosevelt-liberaaleiksi vieläpä Illinoisin republikaanisella asuinalueella. *The Reagans 2020a*.

²¹⁴ Patterson 2005, 78.

²¹⁵ Veikko I. Pajunen, 'Reagan valmis kovan linja ulkopoliittikkaan: Puolueettomuus, liennytys ja sooloilu tuomitaan', *HS*, 17.7.1980, 15.

²¹⁶ 'B-luokan näyttelijän päärooli', *HS*, 17.7.1980, 15.

²¹⁷ Brauer 1986, 222.

maineensa” ja korosti isänmaallisuutta, kommunistien tuomitsemista, perhe-elämää ja maanpuolustusta. Lehti jopa todistaa, että tämä ”[...] oli kuin isähahmo suoraan Valittujen Palojen sivuilta.”²¹⁸

Joko sarkastisena piikkinä tai kehuna tulkittava viittaus Valittuihin Paloihin on mielenkiintoinen, sillä *Valitut Palat*, tai kuten Yhdysvalloissa julkaisu tunnettiin, ”*Reader’s Digest*”, oli kylmän sodan aikaan yksi CIA:n välikappaleista amerikkalaismyönteisyyden edistämiseksi ja Helsingin Sanomien lehtimoguli Eljas Erkkö oli edistämässä julkaisun ilmestymistä Suomessa. Itse tulkitsen lehden esittämän kommentin vilpittömänä kehuna, sillä menihän esimerkiksi Valittujen Palojen ensinumero kuin kuumille kiville Neuvostoliiton ja valvontakomission 1940-luvun lopulla piinaamassa Suomessa.²¹⁹ Tuskin tällaisen idyllisen julkaisun ”isähahmo” voi lopulta kovin paha olla.

Toimiessaan kuvernöörivuosien jälkeen puhujana ja pakinoitsijana Reagan saattoi Helsingin Sanomien mukaan keksiä asioita maailmankatsomukseensa perustuvissa puheissaan. Esivaaleissa tästä tuli toimittajien selvitystyön myötä Reaganille taakka, jolloin tämä neuvonantajien ohjeesta vaihtoi ”tunnetuksiin latteuksiin” esimerkiksi liittovaltion liian suuresta roolista.²²⁰ Reaganista elämäkerran kirjoittanut ruotsalaistoimittaja Karin Henriksson on kirjoittanut, että Hollywoodin vaikutus sai Reaganin selvästi horjumaan todellisuuden ja keksityn välillä²²¹ ja, että monet kriittiset toimittajat ja Yhdysvaltain politiikkaa kommentoivat näkevät hänen selvineen huolimattomista kommenteistaan liian helpolla. Yhdysvaltain politiikassa puhumisen taito on kuitenkin hyvin olennainen ja tähän Reagan sai Hollywood-vuosinaan korvaamatonta oppia.²²² Reaganin selvät asiavirheet peittyivät taitavan retoriikan ja tarinankerronnan alle.

Dagens Nyheterin mukaan USA:n asema on ulkopoliittisesti heikentynyt Vietnamin sodan tappion, kolmannen maailman kehityksen ja Iranin vallankumouksen jälkeen. Lisäksi Yhdysvaltain taloutta koettelee teollisen maailman talouskriisi, joka alkoi tilanteessa, jossa maan rooli maailmantalouden johtajana oli jo muutenkin ehditty kyseenalaistaa. Näissä tunnelmissa Reaganin yksinkertainen sanoma vanhojen kunniallisten arvojen korostamisesta ja vahvan Amerikan tarpeellisuudesta ovat saaneet lehden mukaan helposti vastakaikua. Pääkirjoitustoimittaja Melbourn kirjoittaa, että ”Reaganin pinnallisen imagon tarjoama vastaansanomaton eleganssi ja huolettomuus tyydyttää monien amerikkalaisten tarvetta presidentille, joka ilmaisee USA:n perustavanlaatuisia kunnollisuutta ja joka osaa

²¹⁸ ’B-luokan näyttelijän päärooli’, *HS*, 17.7.1980, 15.

²¹⁹ Jensen-Eriksen & Mainio & Hänninen 2019, 208–209, 214.

²²⁰ ’B-luokan näyttelijän päärooli’, *HS*, 17.7.1980, 15.

²²¹ Yksi esimerkki tästä on, että vuoden 1980 vaalikampanjan aikana Reaganin kertoma tarina yhdysvaltalaisesta pommi-koneesta toisessa maailmansodassa osoittautui olevan peräisin toista maailmansotaa käsitelleestä sotaelokuvasta. Patterson 2005, 161.

²²² Henriksson 2016, 141, 149.

käyttäytyä kuin todellinen kansallinen johtaja.”²²³ Vaikka lehti näkee Reaganin näyttelijäntaustansa vuoksi pinnallisena henkilönä, antaa se siis toisaalta tunnustusta tämän presidentillisestä olemuksesta. Tutkimieni lehtien perusteella Ruotsissa ja Suomessa ei huolta aiheuttanutkaan Reaganin miellyttäväksi koettu persoona, vaan juuri hänen aggressiiviseksi ja arvaamattomaksi ennakoitu ulkopolitiikkansa.

Näennäisen maltillinen Reagan

Siitä huolimatta, että Dagens Nyheter antaa Reaganille tunnustusta, lehti myös toppuuttelee samassa pääkirjoituksessa Reaganin ihailijoita. Mellbournin mukaan Reaganin politiikassa ja republikaanipuolueen vaaliohjelmassa on onttoutta ja ristiriitaisuutta. Tässä ei ole hänen mielestään kyse ainoastaan siitä, että Reagan itse on etenkin ulkopoliittisissa kysymyksissä usein huomiota herättävän tietämätön. Järjetön varustautuminen kohti sotilaallista ylivertaisuutta ei käy yhteen neuvotteluhenkisen intressipolitiikan kanssa, jota vastikään Reaganin kannattajaksi ilmoittautunut, ja lehden lähinnä Vietnamin sodan julmuuksista muistama, Kissinger edustaa. Tätä vastakkainasettelua eivät Reagan ja republikaanipuolue todennäköisesti pysty piilottamaan pitkään ja tämä on Mellbournin mielestä jo ilmennyt Detroitin puoluekokouksessa hankalana varapresidentin valintana.²²⁴

Siinä missä yksittäisistä Ford-kehuistaan huolimatta Dagens Nyheter suhtautuu Reaganin tavoin myös Nixonin, Fordin ja Kissingerin republikaanipuolueeseen kriittisesti, näkee Helsingin Sanomat tämän vanhan republikaanipuolueen parempana vaihtoehtona kuin Reaganin johtaman. Tähän mielestäni todennäköisenä syynä on Suomen näiltä republikaaneilta saama vastakaiku liennytsaloitteilleen kuten Etyj-kokoukselle,²²⁵ kun taas Ruotsilla ei vastaavanlaisia kokemuksia ollut. Tuoreimpana muistissa republikaaneista oli lähinnä Nixonin ja Palmen välinen avoin vihanpito Vietnamin sodasta²²⁶.

Republikaanien puoluekokouksen päättänyttä Reaganin puhetta Dagens Nyheterin Mälarstedt kuvaillee tämän yritykseksi lieventää kuvaansa ankarana konservatiivina, myötätunnottomana ja hieman asioista tietämättömänä, joka on monelle muodostunut niin Yhdysvalloissa kuin ulkomaillakin. Ulko- ja puolustuspolitiikasta Mälarstedt mainitsee, että Reaganin tavalliseen tapaansa painotti USA:n

²²³ Anders Mellbourn, 'Reagans stora stund', *DN*, 18.7.1980, 2 [pääkirjoitus].

²²⁴ Anders Mellbourn, 'Reagans stora stund', *DN*, 18.7.1980, 2 [pääkirjoitus].

²²⁵ Henry Kissinger esimerkiksi arvosti 1970-luvun lopun muistelmateoksessaan Suomen hyviä suhteita Neuvostoliittoon, vaikka samaan aikaan erityisesti monet republikaanipuolueen oikean laidan poliitikot kritisoivat liennytspolitiikkaa. Hanhimäki 1997, 150–151.

²²⁶ Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö Suomessakin olisi esiintynyt järkytystä Yhdysvaltain Vietnamin politiikkaa kohtaan. Esimerkiksi Helsingin Sanomat uutisoi lukijoilleen näyttävästi yhdysvaltalaisjoukkojen vietnamilaissiviileille tekemistä hirveyksistä. Mainio 2018, 251–252.

vahvuuden palauttamista, mutta tällä kertaa vaikenen vaatimuksestaan ohittaa Neuvostoliitto asevoimissa.²²⁷ Näitä näennäisiä linjanmuutoksia ei ruotsalaislehdessä kuitenkaan oteta tosissaan.

Myös Helsingin Sanomissa pidettiin Fordia ihanteellisena varapresidenttiehdokkaana Reaganille, jolta ”toisen luokan elokuvatähtenä” puuttuu poliittista arvovaltaa. Lehti menee arvostelussaan jopa niin pitkälle, että toteaa pääkirjoituksessaan: ”Reagan ei ole tehnyt mitään sellaista, mikä antaisi aiheen odottaa, että hänen valintansa presidentiksi olisi onneksi Yhdysvalloille ja maailmalle.” Reaganin ulkopoliittikka päinvastoin tietäisi maailmalle sotilaallisten ja suurpoliittisten jännitteiden kasvua. Lehden mukaan USA ei voi enää pysyvästi nousta 1950-luvun huipputasolleen, mutta sen sijaan maa voisi edistää esimerkiksi moraalista ja humaania johtamista maailmassa. Tähän ei Reagan ole kuitenkaan halukas, eikä Carter kyvykäs. Reaganin näyttelijäntaustaa ja olettamaansa naiiviutta korostaen lehti päättää pääkirjoituksensa varoitukseen: ”Reagan ja republikaaninen puolue tuntuvat tarjoavan amerikkalaisille ikään kuin paluuta menneisyyteen, jossa kaikki on turvallista kuin villin lännen filmissä: on konnia ja sankareita, hyvä voittaa ja paha saa palkkansa. Jos amerikkalaiset vaaleissa hyväksyvät tällaisen maailmankuvan, he pettävät itseään.”²²⁸

Pajunen kirjoittaa ”äärioikeiston” kärsineen tappion, kun Reagan valitsi lopulta esivaalien aikaisen kilpakumppaninsa George Bushin varapresidenttiehdokkaakseen.²²⁹ Republikaanien ”kaunaiselle äärioikeistolaiselle siivelle” hän näyttäytyy Pajusen mukaan liian perinteiseltä, hienostuneelta ja maltilliselta itärannikon republikaanilta. Lehdessä Bushia ei kuitenkaan pidetä paljoakaan Reagania maltillisempänä, vaan erot ovat lähinnä marginaalisia. Pajusen mukaan 56-vuotias Bush saattaa kuitenkin nousta tulevaisuudessa presidentiksi, sillä ”Reagan saattaa joutua ikänsä vuoksi tyytymään yhteen toimikauteen tai hän voi myös kuolla virassa.”²³⁰

Reaganin puoluekokoukselle pitämästä linjapuheesta Pajunen toteaa maalailleen, että tämä ”[...] entisen näyttelijän koulitulla kaunopuheisuudella julisti poliittista evankeliumiaan.” Pajusen mukaan puhe oli pinnallista ja iskulauseiden toistamista, mutta samalla hän luonnehtii Reaganin kampanjoin-tiyyliä myös tehokkaaksi. Vaikka Pajunen arvostelee voimakkaasti Reaganin sanoman sisältöä, on hän tämän tavasta esittää se hyvin vaikuttanut. Carterilta vastaava taito puuttuu, vaikka hänen sanomansa on Pajuselle ja suomalaislehdelle mieluisampi. Fordin saapuminen Bushin ja Reaganin

²²⁷ Kurt Mälarstedt, 'Reagan söker blidka kvinnorna med gest', *DN*, 19.7.1980, 6.

²²⁸ 'Ronald Reagan, George Bush ja maailma', *HS*, 18.7.1980, 2 [pääkirjoitus].

²²⁹ Veikko I. Pajunen, 'Ronald Reagan otti George Bushin aisaparikseen', *HS*, 18.7.1980, 3.

²³⁰ Veikko I. Pajunen, 'Reaganin aisapariksi toiseksi paras – Bush nimitettiin varapresidenttiehdokkaaksi vasta Fordin luovutettua', *HS*, 18.7.1980, 17.

luokse lavalle taas kertoo republikaanipuolueen yhtenäisyydestä.²³¹ Tämä on jotain, mikä demokraattien puoluekokouksesta jäi uupumaan.

Epäyhtenäisyyttä New Yorkissa

Dagens Nyheterin otsikot kuten ”Avoin puoluekokous vielä mahdollinen” ja ”Kampanja Carteria vastaan” kertovat hyvin Carterin lähtökohdista demokraattien puoluekokoukseen elokuussa.²³² Negatiivisuudesta huolimatta lehti nostaa esille Carterin ulkopoliittisia saavutuksia ja Kennedyn heikon aseman. Demokraattien puoluekokousta pohjustavan pääkirjoituksensa alussa Mellbourn muistuttaa, että Carter on usein ollut poliittisesti heikossa tilassa, mutta on onnistunut kampeamaan itsensä ylös. Tällä kertaa Carterilla on kuitenkin ongelmana löytää persoonalleen tai politiikalleen luottamuksen aiheita, sillä tyytymättömyys häntä kohtaan kumpuaa sekä politiikan sisällöstä että johtajuuden puutteesta. Ulkopoliitikasta Melbourn nostaa esille, että Vietnamin sodan ja Watergaten leimaamassa ilmapiirissä Carterin lupasi palauttaa USA:n suuruuden ja moraalin. Teheranin panttivankikriisi, Neuvostoliiton sota Afganistanissa, josta huolimatta Yhdysvaltain liittolaiset eivät ole katkaisseet suhteitaan Neuvostoliittoon, ja USA:n olympiaboikotti, jota suurin osa Länsi-Eurooppalaisista valtioista uhmaa, ovat kuitenkin vieneet Carterilta uskottavuutta.²³³ Powaskin mukaan eurooppalaiset näkivät Afganistanin konfliktin lähinnä paikallisena selkkauksena, ei liennytyksen vaarantamisen arvoisena. Maat kuten Ranska ja Länsi-Saksa hyötyivät merkittävästi neuvostomaiden kanssa käytävästä kaupasta, jota ne eivät halunneet katkaista Carterin ulkopoliitiikan vuoksi.²³⁴

Dagens Nyheterin mielestä huomattava osa Carteriin suunnatusta ulkopoliittisesta kritiikistä on kuitenkin liioiteltua: maailman muuttuessa suurvallat eivät enää saa kaikkea haluamaansa toteutettua ja tätä kohtaan esitetyistä sotaisuussyytöksistä huolimatta Carter on esimerkiksi ansiokkaasti neuvotellut Camp Davidin rauhansopimuksen Israelin ja Egyptin välille.²³⁵ On huomionarvoista, että lehti puolustaa Carteria sotaisuussyytöksiltä eikä syytöksiltä liiallisesta myötämielisyydestä Neuvostoliittoa kohtaan. Tämä on luonnollista kylmän sodan suurvaltojen välissä tasapainoilevan puolueettoman maan näkökulmasta. Toisaalta Dagens Nyheterin historiallinen tausta oli jo 1800-luvulta lähtien ollut militarisminvastaisuudessa ja rauhanoptimismissa.

²³¹ Veikko I. Pajunen, 'Poliittinen ristiretki alkoi – Reagan lähti valtaamaan Valkoisen talon isännyyttä', *HS*, 19.7.1980, 16.

²³² Kurt Mälarstedt, 'Öppet konvent ännu möjlighet', *DN*, 6.8.1980, 8; Anders Mellbourn, 'Kampanjen mot Carter', *DN*, 10.8.1980, 2 [pääkirjoitus].

²³³ Anders Mellbourn, 'Kampanjen mot Carter', *DN*, 10.8.1980, 2 [pääkirjoitus].

²³⁴ Powaski 1998, 226.

²³⁵ Anders Mellbourn, 'Kampanjen mot Carter', *DN*, 10.8.1980, 2 [pääkirjoitus].

Pääkirjoitustoimittaja Mellbournin mukaan asiakeskeisen kritiikin sijaan vakavinta Carterin kannalta on kuitenkin mielikuva hänestä päättämättömänä ja yksityiskohtiin takertuvana. Carter on myös useaan kertaan ajautunut konfliktiin kongressin kanssa. Valtakunnan politiikan kokemattomuus voi Mellbournin mielestä toimia selittäjänä aluksi, mutta ei enää silloin, kun samat virheet toistuvat yhä uudelleen. Carter-kriittisyydestään huolimatta pääkirjoitus päättyy kuitenkin vakavaan varoitukseen, että perinteinen poliittinen viisaus on, että jo varmistuneen ehdokkuuden pysäyttäminen on tuomittu epäonnistumaan. Näin ollen Dagens Nyheter kehottaa Kennedyä epäsuorasti vetäytymään Carterin haastamisesta, jottei tämä heikentäisi Carterin asemaa entisestään syksyn vaaleihin. Kaoottisesta puoluekokousviikosta New Yorkissa hyötyisi vain Reagan.²³⁶ Vaikka lehti näkee Carterin monessa suhteessa epäonnistuneen presidenttinä, Reagan on häntä selvästi suurempi uhka.

Ruotsalaisia neuvoja ahdingossa olevalle Carterille

Dagens Nyheter antaa kuin neuvoja presidentti Carterille, kun se toteaa pääkirjoituksessaan, ettei tämän tule toivoa uudelleenvalintaa, jos hän jatkaa ainoastaan budjettileikkauksista ja sotilaallisesta varustautumisesta puhumista. Tällä alalla hän ei Mellbournin mukaan tule milloinkaan päihittämään Reagania. Carterin ainoa mahdollisuus on yrittää tavoittaa laiminlyötyjä äänestäjiä keskustassa ja vasemmistossa. Tämä kuulostaa mielestäni enemmän ruotsalaiselta kuin yhdysvaltalaiselta äänestäjäkunnalta. Mellbourn jatkaa Carterin neuvomista antamalla hänelle tunnustusta puoluekokouspuheesta, jossa Carter arvosteli Reagania vastuuttomaksi ja kokemattomaksi ääriajattelijaksi. Tämä on tärkeää aikana, jolloin Reagan tekee parhaansa esiintyäkseen klassisena amerikkalaisena keskustapoliitikkona.²³⁷ Tätä hän ei liberaalin ja sitoutumattoman Dagens Nyheterin mukaan ole, mutta lehden pelko on suuri, että yhdysvaltalaisäänestäjiin Reaganin näytelmä menee täydestä. Siksi Carterin Reaganiin kohdistama kritiikki ei tule päivääkään liian aikaisin.

Reagan on pinnallisuudestaan huolimatta Mellbournin mukaan taitava väittelijä ja puhuja. Usein ikävyyttävä ja vain vähän innostava Carter tarvitsisi jotain omaakin onnistuakseen. Mellbournin mielestä Carterin ja Reaganin kohtaamista odottaessa voi iskeä suorastaan masennus. Pääkirjoituksensa lopuksi hän kuitenkin painottaa, että vaikka kumpikaan ehdokkaista ei herätä innostusta, vaaleja ei pidä luonnehtia merkityksettömiksi. Tämä olisi Mellbournin mielestä kevytmielistä ja vaarallista. Reagan edustaa hänen mukaansa pohjimmiltaan niin vaarallisia intressejä ja ideapiirejä, ettei ainakaan niin kauan kuin Yhdysvallat on ollut kansainvälinen suurvalta, vastaavia tahoja ole ollut suorassa yhteydessä maan ylimpään valtiojohtoon. Väitteet siitä, että vaalit olisivat yhdentekevät,

²³⁶ Anders Mellbourn, 'Kampanjen mot Carter', *DN*, 10.8.1980, 2 [pääkirjoitus].

²³⁷ Anders Mellbourn, 'Chansen för Carter', *DN*, 16.8.1980, 2 [pääkirjoitus].

hyödyttävät konservatiiveja, ”ellei suorastaan taantumuksellisia” intressejä.²³⁸ Dagens Nyheter tuo selkeästi esille omia edistyksellisiä, 1960- ja 70-luvuilla lähes sosialidemokraattisiksi muuttuneita, ihanteitaan, kun se arvioi Yhdysvaltain vaaliasetelmaa. Mitä useampi yhdysvaltalainen vaivautuisi vaaliuurnille, sitä eteenpäin katsovampaa politiikkaa tässä maailman suurimmassa demokratiassa lehden mukaan harjoitettaisiin.

Kirjeenvaihtaja Mälarstedt kuitenkin pitää lähes kiusallisena demokraattipuolueessa nähtävissä olevaa hajaannusta ja vertaa Carterin, Mellbournin kehuman, puoluekokouspuheen saamaa laimeaa vastaanottoa Kennedyn puheen aiheuttamaan hurmukseen. Kennedyn kehonkieli puoluekokouslavalla innottomine kättelyineen Carterin kanssa oli Mälarstedtin mukaan paljonpuhuva.²³⁹ Kontrasti republikaanien puoluekokouksen harmoniaan Detroitissa oli valtava. Brauer on kirjoittanut, että kirjoitetut puheet, retoriikka ja muiden poliitikkojen kanssa toimiminen tuottivat Carterille ongelmia, joita hänen republikaanisella haastajallaan ei ollut.²⁴⁰ Tämä näkyi New Yorkissa.

Suomalaisia myönnytyksiä Reaganin kaatamiseksi

Helsingin Sanomissa paitsi Reaganista myös Carterista luodaan ulkopoliittisesti negatiivinen kuva, sillä hänen mielletään antaneen periksi Reaganin koville linjauksille. Lehden mukaan Carter aikoo vaalikampanjassaan sivuuttaa Yhdysvaltain ja Neuvostoliiton suhteiden aallonpohjan ja idän ja lännen välisen liennytyksen tyrehtymisen. Lehti taas päinvastoin haluisi elvyttää liennytyksen Helsingin viiden vuoden takaisen Etyj-kokouksen hengessä. Se kuitenkin myöntää, että ”[h]änen on helppo omaksua tämä asenne, koska ulkopoliittinen ilmapiiri on tänä vuonna tuntuvasti kiristynyt Yhdysvalloissa ja koska republikaanien oikeistajohtaja Reagan on joka tapauksessa liennytyksen ankara vastustaja.”²⁴¹

Lehti ymmärtääkin käytännön syistä, eli vaarallisen Reaganin voittamisen tähden, nyt vallalla olevan ajanhengen ja sen mukaan yleisestä kielteisestä suhtautumisestaan Neuvostoliittoon Carter voisi erikseen mainita ansiokseen olympiaboikotin ja viljan vientikiellon – Salt II-sopimusta hänen tuskin kannattaa mainita lainkaan. Lehti muistuttaa myös, että asemäärärahoja ja asekehittelyä on lisätty Carterin kaudella hänen edellisistä vaalilupauksistaan huolimatta. Carterin ulkopoliittikka on ollut kaiken kaikkiaan mielijohteista ilman harkintaa, mistä Yhdysvaltain liittolaiset ovat olleet ymmällään.²⁴²

²³⁸ Anders Mellbourn, 'Chansen för Carter', *DN*, 16.8.1980, 2 [pääkirjoitus].

²³⁹ Kurt Mälarstedt, 'Demokraternas konvent avslutat: Bitter attack mot Reagan – Kyilig Kennedy på podiet', *DN*, 16.8.1980, 8.

²⁴⁰ Brauer 1986, 178, 202.

²⁴¹ 'Valtiomiehen elein vaalitaisteluun', *HS*, 15.8.1980, 25.

²⁴² 'Valtiomiehen elein vaalitaisteluun', *HS*, 15.8.1980, 25.

Sekä ruotsalais- että suomalaislehti arvioivat Carterin tiukentuneessa suhtautumisessa Neuvostoliittoon olevan kyse vaalikampanjasta, kun taas Reaganin ne näkevät olevan asenteeltaan vilpittömän neuvostovastainen. Sitä enemmän lehtien sivuilla herättää huolta, että republikaanit olivat puoluekokouksessaan sopuisia ja demokraatit riitaisia. Siinä missä republikaanit lähtevät lehtien näkökulmasta syksyn vaaleihin vaarallisen yhtenäisinä, ovat demokraatit vaalien kynnyksellä vaarallisen hajanaisia. Tämä kaikki suosii lehtien pelkäämää Reagania.

3. Kampanjointi ja vaalitulos

3.1 Ruotsin ja Suomen pää-äänenkannattajat Reagania pysäyttämässä

Esivaalien ja puoluekokousten päätyttyä ja presidentinvaalikampanjan käynnistyttyä ehdokkaiden ulkopoliittisia linjaeroja selvitetään yhä tarkemmin Dagens Nyheterin lukijoille. Lehden Washingtonin kirjeenvaihtaja Kurt Mälarstedt ottaa esille Ronald Reaganin toteamuksen, että Yhdysvallat olisi taistellut Vietnamin sodassa ”jalon asian” puolesta.²⁴³ On mielenkiintoista, että Reaganin lausunnot Vietnamin sodasta ovat lehden sivuilla mainittuina vain ohi menneen, vaikka 1970-luvun alussa Yhdysvallat jäädytti jopa diplomaattisuhteet Ruotsiin pääministeri Olof Palmen tiukkasanaanaisen sotakritiikin vuoksi. Lisäksi lehti itse oli ollut näyttävästi mukana ruotsalaisten informoimisessa Yhdysvaltojen sodassa tekemistä kauheuksista. Toisaalta aikaa sodasta oli jo kulunut ja vuoden 1980 Ruotsissa vaihtui Keskustapuolueen Thorbjörn Fälldinin johtama kokoomushenkkinen porvarihallitus²⁴⁴, joka nimenomaan halusi pyrkiä eroon Palmen sosialidemokraattihallituksen aktivistisesta ulkopoliittisesta perinnöstä.²⁴⁵ Dagens Nyheterkin todennäköisesti halusi kääntää uuden sivun uutisoinnissaan, eikä jumittua Vietnamin sotaan. Toki lehden kritiikki Reaganin kovalinjaista ulkopoliittikkaa kohtaan on mielestäni helppo liittää juuri Ruotsin kokemuksiin Yhdysvaltain toiminnasta Vietnamissa.

Helsingin Sanomissa Washingtonin kirjeenvaihtaja Veikko I. Pajunen tekee huomioita Reaganin käyttämästä kovasta kielestä Neuvostoliittoa kohtaan. Reagan vaatii Yhdysvalloille samanlaista sotilaallista voimaa kuin maalla oli vielä 1960-luvun alussa. Hän näkee liennytyksen hyödyttäneen yksipuolisesti Neuvostoliittoa, joka pyrkii aseelliseen ylivoimaan ja on uhka maailmanrauhalle. Pajusen mukaan ”[e]nsimmäisessä suuressa vaalitaistelupuheessa Reagan teki suosionosoitusten raikuessa selväksi kovan sävyn, jota hän pyrki presidenttinä toteuttamaan Yhdysvaltain suhteissa

²⁴³ Kurt Mälarstedt, ”Reagans angrepp hårdnar: ’Carter har del i Sovjets invasion’”, *DN*, 21.8.1980, 11.

²⁴⁴ Valta Ruotsissa oli vaihtunut vasemmistosta porvareihin jo vuoden 1976 eduskuntavaaleissa, kun sosialidemokraattien ja vasemmiston kannatuksen lasku mahdollistivat ensi kertaa 44 vuoteen porvarihallituksen muodostamisen vaalituloksen pohjalta ilman sosialidemokraatteja. Birgersson 1984, 288–289.

²⁴⁵ Hanhimäki 1997, 130, 154–155; Selén 1995, 66.

Neuvostoliittoon, jos hän voittaisi marraskuun vaalit.”²⁴⁶ Varsinaisen vaalikampanjan alettua suomalaislehden huoli Reaganin Neuvostoliiton politiikasta selvästi kasvaa. Hän on nyt virallisesti Yhdysvaltain toisen suuren pääpuolueen presidenttiehdokas, jonka linjauksilla on maailmalle ja Suomelle konkreettista merkitystä.

Pajunen myöntää, että maailmanpoliittisen tilanteen, jota leimaavat liennytyksen keskeytys, Afganistanin tapahtumat ja Iranin panttivankikriisi, vuoksi asetelma on otollinen sotilaalliselle varustautumiselle. Hän kirjoittaa, että puhuessaan samalle yleisölle eli sotaveteraaneille kumpikin presidenttiehdokkaista esitti yhä kovempaa linjaa. Tekstinsä otsikossa Pajunen kuvailee ehdokkaiden käytöstä ”kilvan sotarumpua kumistamiseksi”. Toisin kuin Reagan, Jimmy Carter ei Pajusen mukaan kuitenkaan itse olisi valmis aloittamaan varustelukilpailua, vaan lähinnä vastaisi tarvittaessa Neuvostoliiton aloitteeseen. Pajunen toteaaakin pahaenteisesti, että ”[r]epublikaanien presidenttiehdokkaan puheista, hänen aiemmista kannanotoistaan sekä hänen avustajiensa kaavailuista päätellen hänellä on mielessään monipuolinen ja kauaskantoinen ohjelma asevoimien vahvistamiseksi.”²⁴⁷

Suomettuneisuutta Länsi-Saksassa?

Samaan aikaan Helsingin Sanomien Bonnin kirjeenvaihtajan Matti Klemolan mukaan länsisaksalaisen mielipidetutkimuslaitoksen kyselyissä yhä useammat länsisaksalaiset ilmaisevat halukkuuttaan itsenäisempään ja riippumattomaan politiikkaan. Klemola arvelee tämän johtuvan pääasiassa uudesta idänpolitiikasta, jota Länsi-Saksa on harjoittanut jo kymmenen vuotta. Hän luettelee idänpolitiikan hedelmiä idänkaupan kukoistuksesta sukulaisten matkusteluun ja länsisaksalaisten sodanpelon vähenemiseen. Toisaalta Klemolan mukaan länsisaksalaisten muuttuneissa ajatuksissa ei voi olla kyse ainoastaan liennytyksipolitiikan ansioista, vaan hänen mielestään ajat ovat muuttuneet 1960-luvun alusta, jolloin Yhdysvaltain rooli oli keskeisempi ja Berliinin muuri rakentui. Klemola vierittää syytä presidentti Carterille: ”[m]uutoksen, jos sellaiselle ylipäättään on löydettävissä edes likimääräistä ajankohdtaa, on täytynyt tapahtua presidentti Jimmy Carterin kahden viimeisen virkakauden [sic] aikana.”²⁴⁸

Pajusen tavoin Klemola luo kauhukuvia Reaganin mahdollisella valinnalla. Klemolan mukaan mahdollisen Reaganin valinnan myötä Länsi-Saksan ja Yhdysvaltojen liittolaissuhde muuttuisi vielä hankalammaksi. Hän painottaa, että toisin kuin Englannin ”rajattomasti Yhdysvalloille uskollinen” Margaret Thatcher, sosialidemokraattiliittokansleri Helmut Schmidt haluaisi olla Ranskan presidentti

²⁴⁶ Veikko I. Pajunen, 'Reagan vaatii aseylivoimaa – Kova tuomio liennytykselle ja Saltille', *HS*, 19.8.1980, 18.

²⁴⁷ Veikko I. Pajunen, 'Puolustusmenot vaaliaseena – Carter ja Reagan kumistavat kilvan sotarumpua', *HS*, 23.8.1980, 23.

²⁴⁸ Matti Klemola, 'Länsisaksalaiset itsenäisinä – Yhä useammat pyrkivät pois Yhdysvaltain talutusnuorasta', *HS*, 23.8.1980, 22.

Giscard d'Estaingin tapaan itsenäisempi. Klemola tulkitsee Schmidtin haluavan maalleen taloudellisen suuruuden lisäksi kansallista mahtia ja arvokkuutta. Kirjeenvaihtaja vertaa Länsi-Saksan uudesta idänpolitiikastaan samaa arvostelua Suomesta esitettyihin suomettumissyytöksiin. Hänen mielestään puolueettomuudesta tai ”suometumisesta” ei Länsi-Saksan politiikassa ole kyse, vaikka ”maan oikeisto-opposition hurjapää” näin uskottelevatkin.²⁴⁹

Yhteneväisyyksistään huolimatta Länsi-Saksan ja Suomen ulkopoliittikkaa ei voikaan suoraan verrata toisiinsa. Euroopan neljännen puolueettoman, tai ainakin puolueettomuuteen pyrkivän, maan, Suomen, ulkopoliittikkaa ohjasi yli 1300 kilometrin maaraja Neuvostoliiton kanssa ja maiden välille vuonna 1948 solmittu YYA-sopimus. Historioitsija Seppo Hentilän mukaan YYA-sopimuksen sotilaalliset artikkelit varjostivat Suomen puolueettomuutta, sillä nämä velvoitteet erottivat Suomen muista länsimaista ja Pohjoismaista, vaikka Suomi esimerkiksi oikeus- ja yhteiskuntajärjestelmältään näihin kuuluikin.²⁵⁰ Historioitsija Jorma Kallenaution mukaan Suomen kallistuminen kohti Neuvostoliittoa oli YYA-sopimuksen myötä ilmeistä niin maan ulko- kuin turvallisuuspolitiikassakin.²⁵¹

Samalla kun Suomi mukautui Neuvostoliiton vaikutukseen ja hyväksyi rajoitetun suvereeniuden, suomalaiset yrittivät tehdä puolueettomuudestaan uskottavan ja torjua syytökset suometumisesta. ”Suometumisella” tarkoitettiin valtion ulko- ja sisäpolitiikan määrittymistä ystävällisillä suhteilla Neuvostoliittoon, vaikka vaarana olisi vieraantuminen perinteisistä ystävistä ja oman suvereniteetin rajoittuminen.²⁵² Termi sai alkunsa Itävallan lehdistöstä jo 1950- ja 60-lukujen vaihteessa, mutta saavutti suurempaa suosiota erityisesti 1960-luvun lopun Länsi-Saksassa. Siinä missä Itä-Euroopan maat joutuivat osaksi Neuvostoliiton valtapiiriä väkivalloin, viitattiin suometumisella eräänlaiseen Suomen malliin eli luisumiseen vähitellen kohti Neuvostoliiton etupiiriä.²⁵³ Toisaalta Klemola on osaltaan torjumassa tätä Suomea kohtaan esitettyä kritiikkiä, sillä hän ohjeistaa kirjoituksessaan terävästi Yhdysvaltain lisäksi Neuvostoliittoa. Hänen mukaansa Neuvostoliiton väkivaltainen puuttuminen

²⁴⁹ Matti Klemola, 'Länsisaksalaiset itsenäisinä – Yhä useammat pyrkivät pois Yhdysvaltain talutusnuorasta', *HS*, 23.8.1980, 22.

²⁵⁰ Hentilä & Krötzl & Pulma 2002, 278.

²⁵¹ Kallenaution 2005, 290.

²⁵² Hanhimäki 1997, 151, 179.

²⁵³ Mainio 2018, 191.

Puolan tapahtumiin²⁵⁴ toisi Bonnin ja Washingtonin jälleen tiivistä yhteen ”kuin 1970-lukua liennytyksineen ja idänpoliittikkoineen ei olisi ollut olemassakaan”.²⁵⁵

Julkista kompurointia asiakysymysten sijaan

Syyskuun alun Helsingin Sanomissa uutisoidaan Yhdysvaltain presidentinvaalikampanjoinnin perinteisesti käynnistävästä Labour Daystä. Toimittaja Kirsti Eklundin suurin huomio kiinnittyy republikaanien ehdokkaaseen. Eklundin mukaan Reaganin odotetaan yleisesti möläyttävän jotain kampanjansa haittaavaa, kuten ”jalon” Vietnamin sodan suhteen on jo käynyt. Häntä onkin neuvottu pysymään Carterin arvostelussa, jossa Eklundin sanoin ”kyllä riittää aineistoa”. Tiukan Reagan-kritiikkinsä ohella Eklund toteaa, että Carterilla on vaikeuksia löytää virkakaudesta jotain äänestäjiä uudelleen innostavaa.²⁵⁶ Tämä näkemys Carterin innostamattomuudesta toistui lehdessä jo esivaaleissa, mutta pian ruotsalais- ja suomalaislehdet saattoivat kohdistaa päähuomionsa republikaaniehdokkaan kompurointeihin.

Syyskuun alun Dagens Nyheterin etusivulla Reaganin kerrotaan aloittaneen ”jo valmiiksi heikon” kampanjansa sarjalla ajattelemattomia kömmähdyksiä, jotka ovat vieneet pois huomiota hänen kampanjansa pääteemalta eli Carterin epäonnistumisilta.²⁵⁷ Lehden sisäsivuilla on Mälarstedtin kattava reportaasi Reaganin ”munauksista”. Mälarstedtin mukaan Reagan voi syyttää heikosti sujuneesta kampanjanavauksestaan lähinnä itseään ja verbaalisia kömmähdyksiään. Vaikka munaukset eivät ole hänen mukaansa ainoa tai tärkein syy Reaganin etumatkan kaventumiselle, ovat ne ratkaisevalla tavalla siirtäneet huomiota Carterista Reaganiin. Mälarstedt tosin nostaa yllättävästi esille, kuin hieman Reagania puolustellen, että amerikkalaiset tiedotusvälineet ovat ottaneet pääuutisekseen mieluummin hänen kampanjansa virheet ja hämmennyksen kuin ”kovan, usein hyvin muotoillun” jokapäiväisen kritiikkinsä Carteria kohtaan.²⁵⁸ Tämä tukee lehden jo esivaalivaiheessa

²⁵⁴ Puolassa vuonna 1980 lihan kohonneesta hinnasta alkaneet protestit olivat jatkoa maassa jo 1950- ja 1970-luvuilla esiintyneille mielenosoituksille tehtaiden huonoista työolosuhteista, kommunistihallinnon korruptiosta ja yleisestä ruoan korkeasta hinnasta. Yhdysvaltain vaalivuoden aikaiset levottomuudet olivat kuitenkin aiempaa suuremmat ja johtivat Solidarisuus-liikkeen perustamiseen Lech Walesan johdolla. Koska Neuvostoliiton ulkopolitiikan suurin päämäärä oli estää sen naapurimaiden joutuminen itselleen ”vihamielisiksi” katsomiensa tahojen valtaan, pelättiin Euroopassa ja Yhdysvalloissa Puolan olevan Unkarin ja Tšekkoslovakian tiellä. Vaikka Neuvostonliiton johdossa pohdittiin tosissaan Solidarisuus-liikkeen sotilaallista nujertamista, riskit operaatiolle arvioitiin lopulta liian suuriksi – olihan Neuvostoliitto jo Afganistanissakin ongelmissa. Seppinen 2001, 684; Brands 2016, 332–333.

²⁵⁵ Matti Klemola, ’Länsisaksalaiset itsenäisinä – Yhä useammat pyrkivät pois Yhdysvaltain talutusnuorasta’, *HS*, 23.8.1980, 22.

²⁵⁶ Kirsti Eklund, ’USA:n vaalikampanja loppusuoralle – Pääehdokkaat Carter ja Reagan edelleen lähes tasoissa’, *HS*, 2.9.1980, 21.

²⁵⁷ ’Bakåt för Reagan’, *DN*, 9.9.1980, [etusivu].

²⁵⁸ Kurt Mälarstedt, ’Små grodor faller Reagan’, *DN*, 9.9.1980, 10.

yhdysvaltaistiedotusvälineistä esittämää kritiikkiä niiden poukkoilevasta julkisuuskeskeisestä uutisoinnista asiakysymyksiin keskittymisen sijaan.

Esimerkeiksi Reaganin munauksista Mälarstedt mainitsee jo aiemmin esille nousseet Vietnamin sodan puolustuspuheet ja toiveet virallisten suhteiden muodostamisesta Taiwaniin. Mälarstedt arvioi, etteivät nämä munaukset vaikuta Reaganin kannatukseen suuresti²⁵⁹, vaan moni äänestäjistä voi jopa arvostaa Reaganin suorapuheisuutta. Hänen mukaansa on kuitenkin vaarana, että Reaganin lausunnot ja onnettomat muotoilut horjuttavat sitä vastuullista kuvaa, jonka tämä haluaa itsestään luoda. Mälarstedt kirjoittaa, että suurin osa Reaganin mokista on tapahtunut silloin kun hän on puhunut ilman papereita tai lehdistötilaisuuksissa. Nyt hänen kampanjaväkensä on karsinut tämän lehdistötilaisuuksien määrää korkeintaan yhteen viikossa ja yrittänyt saada hänet pysymään kirjoitetussa sanassa. Pisteliäästi Mälarstedt mainitsee Reaganilta kuitenkin löytyvän Carterin kampanjan käyttöön ”melko hiuksia nostattavia” lausuntoja myös ajaltaan Kalifornian kuvernöörinä.²⁶⁰

Helsingin Sanomissa Eklund arvostelee Reaganin lisäksi koko yhdysvaltalaisista poliittista kulttuuria. Hän nostaa esille kiistan Carterin ja Reaganin välisten tv-väittelyiden järjestämisestä. Eklundin mukaan väittelyissä korostuvat televisiokeskeisyys, esiintymistaidot ja ulkonäkö asiaosaamisen kustannuksella. Hänen mielestään vaalikampanjoinnissa ovat muutenkin politiikan sijaan korostuneet epäolennaisuudet Darwinin evoluutioteoriasta, Ku Klux Klanin syntymäkaupungista ja tutkaa välttämään pystyvistä sotilaslentokoneista kiistelyistä lähtien. Eklundin arvio yhdysvaltalaisen vaalikampanjoinnin alusta on suorastaan tyly: ”[k]ampanjan ensimmäinen viikko on ollut kuin juopuneiden pingpongia.”²⁶¹ Sekä Dagens Nyheterin että Helsingin Sanomien toimittajat ovat selvän turhautuneita Yhdysvaltain vaalikampanjointiin, jossa he näkevät huomion olevan aivan väärissä asioissa kuin kaikkein olennaisimpina pitämissään suurvaltasuhteissa.

Presidentinvaalit ydinsodan varjossa

Kummassakin lehdessä on Yhdysvaltain presidentinvaalien suoran käsittelyn ohella ulkopoliittisia kirjoituksia, jotka sivuavat vaaliasetelmaa. Näitä ovat muun muassa ydinasekilvan tulevaisuutta pohjivat artikkelit. Esimerkiksi Reaganin kömmähdyksien ohella samainen Dagens Nyheter käsittelee pääkirjoituksessaan kitkerään sävyyn suurvaltojen ydinasepolitiikkaa. Lehti arvostelee ankarasti suurvaltoja Geneven käynnissä olevan tarkkailukokouksen tuloksettomuudesta ja siteeraa

²⁵⁹ Esimerkiksi eräs Reaganin kampanjatyöntekijöistä kertoi vuoden 1980 vaalikampanjasta myöhemmin, että Reagan teki kampanjassaan niin paljon munauksia, että toimittajille oli itse asiassa vaikeuksia päättää, mistä niistä kirjoittaa. Tämä runsaudenpula lopulta saattoi kääntyä Reaganin eduksi. Brands 2016, 228.

²⁶⁰ Kurt Mälarstedt, ’Små grodor faller Reagan’, *DN*, 9.9.1980, 10.

²⁶¹ Kirsti Eklund, ’USA:n vaalisirkus vauhtiin – Poliittiset ohjelmat jäävät ’pikkuasioiden’ varjoon’, *HS*, 9.9.1980, 21.

kantaaottavasti Willy Brandtin varoitusta ”ihmiskunnan varustautumisesta kuoliaaksi”. Pääkirjoitus-toimittaja Olof Santessonin mielestä Ruotsilla voisi olla osuutensa ydinasekysymyksen sovittelussa, mutta suurvallat eivät tätä hyväksy. Pääsyy Geneven kokouksen epäonnistumiselle on Santessonin mukaan koko suurpoliittisen ilmapiirin kovettuminen. Yhdysvalloissa on hänen mukaansa takerruttu ajatukseen, että vastapuoli pyrkisi vahvuudessaan ylivoimaan – tällä hän viittaa selvästi Reaganiin. Piikkinä Neuvostoliiton suljettua järjestelmää kohtaan Santesson kuitenkin toteaa, että Yhdysvaltojen ulkopoliittista keskustelua sentään tunnetaan maailmalla, toisin kuin Neuvostoliiton.²⁶²

Dagens Nyheterin mukaan edellytykset Salt II -sopimukselle olivat heikentyneet jo ennen Afganistanin kriisin puhkeamista, sillä Neuvostoliitto oli käyttänyt koko 1970-luvun USA:n ydinkärjissä ohittamiseen. Nyt Yhdysvalloissa monet, heidän joukossaan Reagan, eivät kuitenkaan tyydy enää edes amerikkalaisten etumatkaan latausten määrässä, vaan haluavat aloittaa, lehden mielestä järjettömän, asevarustelun tehdäkseen maasta täysin ylivertaisen. Santessonin mukaan Carter on osittain antanut periksi tälle mielipidevaikuttamiselle, eikä hänen mielestään vaalisyksynä voi mikään saada Yhdysvaltoja panostamaan varustautumisen rajoituksiin Genevessä tai muuallakaan. Pääkirjoituksen lopuksi kuitenkin muistutetaan, ettei nyt ole aika hylätä neuvotteluja, sillä kenelläkään ei ole varaa antaa kriittisessä tilanteessa periksi.²⁶³ Ydinsodan varjo vaaniikin raskaana lehtien suurvaltauutisoinnin taustalla ja tässä kontekstissa Yhdysvaltain vaalituloksella on valtava merkitys – tuleeko valituksi jo tutuksi tullut, mutta linjaansa kiristänyt, Carter vai tarttuko vallankahvaan puolueettomien maiden kannalta uhkaavaa retoriikkaa käyttävä Reagan.

Helsingin Sanomissa ulkomaantoimituksen päällikkö Olli Kivinen antaa kolumnissaan suurvalloille tunnustusta siitä, että ne vuoden kiertelyn jälkeen edes tunnustelevat neuvotteluja euro-ohjuksista. Kivisen mukaan tämä on lupaavaa, vaikka esimerkiksi USA:n vaalit ja Afganistanin tilanne ovat käynnissä. Hän menee tulkinnoissaan hyvinkin pitkälle: ”[s]uomeksi sanottuna tämä merkitsee, että mikäli Jimmy Carter valitaan uudestaan presidentiksi tullaan aseriisunta Salteineen kaikkineen nostamaan koipussista.” Reagan uutena presidenttinä taas luonnollisesti valitsisi oman linjansa. Kivinen analysoi, että Nato näkee Neuvostoliiton käyttöön ottaman modernin aseistuksen niin merkittävänä, että euro-ohjukset tulevat tarpeeseen, kun taas Neuvostoliitto pitää kyseisten ohjusten lyhempää ja nopeampaa matkaa itselleen uhkana. Kivinen toteaa huolestuneena, että osapuolten välillä olevat puolueettomat maat ovat joka tapauksessa uhattuina, koska niillä ei ole mahdollisuuksia torjua ilmatilassaan mahdollisesti kulkevia ohjuksia.²⁶⁴

²⁶² Olof Santesson, ’Bakslag om kärnvapen’, *DN*, 9.9.1980, 2 [pääkirjoitus].

²⁶³ Olof Santesson, ’Bakslag om kärnvapen’, *DN*, 9.9.1980, 2 [pääkirjoitus].

²⁶⁴ Olli Kivinen, ’Puitteita euro-ohjuksille’, *HS*, 21.9.1980, 40 [kolumni].

Lehden turvallisuuspoliittinen huoli on mielestäni myös oikeutettua. Erityisesti Neuvostoliiton aseellinen varustautuminen Kuolan niemimaalla kasvatti Norjan, Ruotsin ja Suomen pohjoisten alueiden merkitystä myös USA:n ja Naton strategian kannalta, mikä uhkasi Pohjolan tasapainoa. Neuvostoliiton aseistautuminen tällä Suomen lähialueella oli itse asiassa suurimmillaan juuri 1970-luvun lopulla ja 1980-luvun alussa.²⁶⁵ Se, kuka olisi Yhdysvaltain presidenttinä vastaamassa kiristyvään tilanteeseen, oli Suomen kannalta merkittävä kysymys.

Äärioikeistolaisia, uusioikeistolaisia vai uuskonservatiiveja?

Helsingin Sanomien laajempaa, taustoittavaa, raportointia edustaa toimittaja Sakari Määttäsen juttu paitsi Kaliforniasta myös Yhdysvalloista yleensä. Määttäsen mainitsee ohimennen kevyeen tyyliin, että Kaliforniasta on kotoisin Reaganin tapaan myös Yhdysvaltain kommunistisen puolueen varapresidenttiehdokas Angela Davis, joka on vaaleissa ehdolla ”Itä-Suomen pojan” Arvo Hallbergin eli Gus Hallin rinnalla.²⁶⁶ Parivaljakosta on vain muutamia mainintoja lehden sivuilla, johtuen luultavasti kommunistiehdokkaiden vähäpätöisestä roolista amerikkalaisessa politiikassa ja jo Hallin lukuisista aiemmista epäonnistuneista presidenttiehdokkuuksista. Hänen ehdokkuudessaan ei varsinaisesti ollut mitään uutta.

Kalifornian entinen kuvernööri Ronald Reagan, tai ”Ronnie” kuten Määttäsen häntä kepeästi nimitää, on sen sijaan reportaasissa näyttävästi esillä. Määttäsen esittää Reaganin osana laajempaa kehitystä yhdysvaltalaisessa yhteiskunnassa: ”[h]änestä on nyt täpärällä tulla Yhdysvaltain neljäskymmenes presidentti, mikä tietysti johtuu siitä, että poliittisen kellon viisari maan populistisella kellotau- lulla on heilahtanut vahvasti oikealle.” Määttäsen mukaan Reagania tukevat ”uusioikeistolaiset” konservatiivit ovat oikeastaan Vietnamin sodan aikana epäsuosioon joutuneita liberaaleja,²⁶⁷ jotka korostavat USA:n asevoimien vahvistamisen tarvetta ja uskovat Neuvostoliiton pyrkivän ylivaltaan ensin Euroopassa ja myöhemmin muualla maailmassa.²⁶⁸

Sekä ruotsalais- että suomalaislehdessä nostetaan esille Yhdysvaltain nouseva ”uusioikeisto” ja suomalaislehdessä puhutaan jopa ”äärioikeistosta” todennäköisesti osoittamaan kärjistävästi eroa Reaganin ja aiempien maltillisempien republikaaniehdokkaiden välillä. Näiden termien käyttäminen alkoi lehdissä jo republikaanien puoluekokouksen aikaan, mutta vaalien lähestyessä sanojen painoarvo

²⁶⁵ Hanhimäki 1997, 127.

²⁶⁶ Sakari Määttäsen, ’Hölkämietteitä länsirannikolta presidentinvaalien alla: Kalifornian kymmenet kummajaiset’, *HS*, 12.10.1980, 28.

²⁶⁷ Tätä Määttäsen näkemystä tukevat myös historian tutkija Markku Ruotsilan esittämät havainnot uuskonservatiiveista entisinä sosialisteina ja kommunisteina. Ruotsila 2018, 50.

²⁶⁸ Sakari Määttäsen, ’Hölkämietteitä länsirannikolta presidentinvaalien alla: Kalifornian kymmenet kummajaiset’, *HS*, 12.10.1980, 28.

vain kasvaa. Toisaalta huomionarvoisesti historiantutkija Esko Salmisen mukaan kylmän sodan aikainen suomalainen vasemmisto antoi usein ”äärioikeistolaisen” leiman voimakkaan neuvostokriittisinä pitämilleen henkilöille tai lehtijulkaisuille.²⁶⁹ Mielestäni Helsingin Sanomien käyttämää ”äärioikeisto”-termiä voikin vuoden 1980 kontekstissa pitää viittauksena myös Neuvostoliiton ja kommunisminvastaisuuteen, olihan lehti 1960- ja 70-luvulla kallistunut muun suomalaisyhteiskunnan mukana vasemmalle. Historioitsija Markku Ruotsilan mukaan Reaganin republikaaneihin ei voi viitata ”äärioikeistona” sanan varsinaisessa merkityksessä. Varsinaista äärioikeistolaisuutta on Yhdysvalloissa esiintynyt läpi maan historian niin mustiin kohdistettuna rasismina kuin juutalaisvastaisuutenakin. Toisaalta Ruotsilan mukaan on selvää, että Reagan käytti rassistista koodisanastoa vaalienaikaisessa ääntenkalastelussaan.²⁷⁰

Reaganin suuri suosio etelän osavaltioissa oli osa 1960-luvulta alkanutta kehitystä, jossa monet etelän osavaltioiden äänestäjät jättivät demokraattipuolueen ja siirtyivät republikaanien kannattajiksi. Georgiasta kotoisin oleva Carter oli lähinnä poikkeus, joka vahvisti säännön. Siinä missä demokraatit presidentti Lyndon B. Johnsonin johdolla ajoivat kansalaisoikeuslakeja 1960-luvun alun Yhdysvalloissa, ryhtyi vuonna 1968 presidentiksi pyrkinyt ja valittu Richard Nixon etelän osavaltioiden entisten demokraattien ääniä tavoittaakseen omaksumaan kampanjaansa kriittisemmän äänenpainon mustien oikeuksia kohtaan. Tämä heijastui yhä enemmän myös republikaanien puolueohjelmaan.²⁷¹ Keskustelu Reaganin mahdollisesta rassistisuudesta on jatkunut vilkkaana näihin päiviin asti. Siinä missä hänen poikansa Ron Reagan on kertonut, ettei tämä käyttänyt kotona rassistista kieltä, on muutama vuosi sitten julki tullut äänite Reaganista keskustelemassa Nixonin kanssa halventavaan sävyyn tummaihoisista YK-kokouksessa luonut varjon Reaganin rotukäsitysten ylle.²⁷²

Jos ”äärioikeistosta” kirjoittamalla halutaan todennäköisesti osoittaa eroa Reaganin ja vanhan republikaanipuolueen välillä ja korostaa Reaganin neuvostovastaisuutta, niin toimittaja Määttäsenkin mainitsemalla ”uusioikeistolla” taas todennäköisesti viitataan lehdissä ”uuskonservatiiveihin”, joista yhdysvaltalainen historioitsija James T. Patterson on kirjoittanut kattavasti. Pattersonin mukaan oli Reaganin onni ajoittua 1970-luvulla alkaneeseen poliittisen konservatismiin aaltoon, jolla oli käänteentekevä vaikutus aina vuosisadan loppuun ja kauemminkin. Toisaalta konservatiivit eivät Pattersonin mukaan olleet monessakaan asiassa yhtenäisiä, vaan heihin kuului niin Yhdysvaltain eristäytymisen kannattajia kuin ”kylmän sodan satureitakin” ja niin keskushallinnon vastustajia kuin liittovaltion sosiaalikonservatiiivista toimintaa tukeviakin. Vuonna 1980 useat ryhmät, joilla ei aiemmin ollut

²⁶⁹ Salminen 1996, 121.

²⁷⁰ Ks. esim. Ruotsila 2018, 68–75, 104–105, 107.

²⁷¹ Patterson 2005, 78; Kantola 2017, 29–30.

²⁷² The Reagans, 2020b.

mitään tekemistä toistensa kanssa, kuitenkin yhdistyivät useita eri päämääriä ajavan ”ristiretken” puolesta. Näitä ryhmiä olivat muun muassa valkoiset tehdastyöläiset, etelän valkoiset ihmisoikeuksien vastustajat, republikaanit keskusvallan kriitikot ja erilaiset uskonnolliset yhteisöt. Tätä koalitiota Reagan onnistui käyttämään vuoden 1980 vaaleissa taitavasti hyväkseen.²⁷³

Toisaalta Ruotsila käyttää Määttäsen mainitsemaa uusoikeisto-käsitettä (”New Right”) kuvaamaan paitsi neuvostovastaisia uuskonservatiiveja myös 1960-luvun kulttuurisia mullistuksia vastustamaan nousseita arvokonservatiivisia republikaaneja.²⁷⁴ Havaintojeni mukaan Helsingin Sanomissa käytetäänkin rinnakkain sekä ”uuskonservatiivi”- että ”uusoikeisto”-käsitteitä. Tämä käsitteiden rinnakkuus ja sekoittuminen kuvaavat mielestäni hyvin uuden republikaanipuolueen ihmettelyä. Reaganin ajan republikaaneja kuvaavat termit hakivat lehdessä vasta muotoaan.

Määttäsen reportaasi Kaliforniasta tarjoaa lukijoille uusoikeiston esittelyn ohella kattavaa ajankuvaa vuoden 1980 Yhdysvalloista, ottamatta suoraan kantaa Reaganin puolesta tai vastaan. Yhdysvaltojen yhteiskunnan pinnallisuuden, ja Reaganin osallisuuden tässä, hämmästyttely kuitenkin kuuluttaa jatkuvasti tekstin taustalla. Tutkijat Raimo Salokangas ja Päiviö Tommila ovat jakaneet lehdistön uutisointityylin kahteen eri leiriin: tapahtumauutisiin, jotka keskittyvät uutistapahtumien kuvailuun ja uutisjournalismiin, joka edustaa kriittistä ja puolueetonta toimittajatyötä, mutta jossa on kuitenkin mahdollisuus kantaottavuuteen. Tutkijakaksikon mukaan perusteellinen tutkiva journalismi oli 1950-luvulta 1980-luvulle suomalaisessa lehdistössä vielä harvinaista ja mahdollinen kriittisyys kirjoittelussa johtui pikemminkin puoluetusta.²⁷⁵ Mielestäni Määttäsen teksti edustaa enemmän tapahtumauutisointia, mutta siinä esiintyy jo uutisjournalismin piirteitä.

Historiantutkijoiden Niklas Jensen-Eriksenin, Aleksi Mainion ja Reetta Hännisen mukaan idealistiseen Määttäseen itse asiassa henkilöityi Helsingin Sanomien 1960-luvulla alkanut vastakkainasettelu nuoremman ja vanhemman toimittajapolven välillä. Tutkijakolmikron mukaan Määttänen asui 1960-luvun lopulla New Yorkissa, mikä selittää hänen kattavan analyysinsä vuoden 1980 vaaleista. Siinä missä Aatos Erkko suhtautui Määttäsen innostavaan tyyliin suopeasti, ei lehden silloinen päätoimittaja Teo Mertanen osannut päättää, miten suhtautua häneen. Erityisesti Määttäsen tavasta nostaa jatkuvasti esille Yhdysvaltain yhteiskunnan epäkohtia, ei välitetty siinä vanhemmassa toimittajajoukossa, joka oli tottunut lähinnä amerikkalaismyönteiseen uutisointiin.²⁷⁶ Toisaalta Salmisen mukaan journalistisia periaatteita noudattavat sanomalehdet pyrkivät asiatiedon ja harkitun mielipiteen

²⁷³ Patterson 2005, 130–132.

²⁷⁴ Ruotsila 2018, 108.

²⁷⁵ Salokangas & Tommila 1998, 277–278.

²⁷⁶ Jensen-Eriksen & Mainio & Hänninen 2019, 216–218.

tarjoamiseen lukijoilleen levikkiin, aatteeseen tai alueeseen katsomatta. Hänen mielestään niin sitoutumaton- kuin usein puoluelehdistökin pyrki 1980-luvun Suomessa antamaan lukijalle itselleen mahdollisuuden muodostaa mielipiteensä ja maailmankuvansa lehden tarjoamista uutisista ja kommentista.²⁷⁷ Näin mielestäni tapahtuu myös toimittaja Määttäsen vuoden 1980 Kalifornian reportaasissa.

Selvästi Määttästä kantaavampi ote on lehden Geneven kirjeenvaihtajalla Lauri Karénilla, joka sysää vastuun suurvaltasuhteiden huonontumisesta kovin sanoin Neuvostoliitolle. Hän toteaa, että ”neuvostojoukkojen tunkeutuminen Afganistaniin aloitti kansainvälisen ilmapiirin uuden jääkauden”.²⁷⁸ Tuskin onkaan yllättävää, että Karén oli saanut vuosien saatossa neuvostokriittisestä tyylistään kritiikkiä Suomen tasavallan presidentiltä Urho Kekkoseelta.²⁷⁹ Karén oli aiemmin työskennellyt myös Yhdysvaltain kirjeenvaihtajana ja Mainion mukaan Aatos Erkkö valitsi tämän luottomiehensä kyseiseen tehtävään ”patavanhoillisenä konservatiivina”, joka ei suuttuttaisi amerikkalaisia.²⁸⁰ Karénin esittämät näkemykset Neuvostoliitosta ja liennytyksen yksisuuntaisuudesta voisivat ollakin kuin Reaganin suusta: ”[v]oimasuhteiden tähänastinen kehitys on epäilemättä suosinut Neuvostoliittoa, joka ei mielellään näe mahdollisuuksiensa heikentymistä.” Hän myös toteaa, että eurooppalaiset olivat unessa, kun Neuvostoliitto sijoitti Länsi-Euroopan läheisyyteen aiempaa tehokkaampia ohjuksia.²⁸¹

Dagens Nyheter käsittelee syksyn pääkirjoituksissaan Helsingin Sanomia enemmän Latinalaisen Amerikan roolia Yhdysvaltain presidentinvaaleissa. Pääkirjoitustoimittaja Anders Mellbourn toteaa happamasti, että USA:n tiukat kannanotot esimerkiksi El Salvadorin sotilasjuntan puolesta osoittavat, ettei maa uskalla ajaa politiikkaa, joka heikentäisi sen perinteistä vaikutusvaltaa ja valta-asemaa. Mellbourn kuitenkin arvioi, ettei Carterin koventuneen politiikan taustalla vaikuta tässäkään ainoastaan yleinen suurvallan asennoituminen, vaan nimenomaan vaalikampanja Reagania vastaan. Hän toteaa suorasanaisesti, että republikaanihaastaja on sitoutunut vahvasti niihin piireihin, jotka puoltavat kompromissitonta pohjoisamerikkalaista ylivalta politiikkaa. Tällä politiikalla on huono maine Latinalaisessa Amerikassa ja Mellbournin esittämästä kritiikistä päätellen myös Dagens Nyheterin toimituksessa. Mellbournin mielestä Carter pelaa Latinalaisessa Amerikassa ”kaksinpeliä” lähinnä kovan linjan ulkopoliittikan kannattajien äänen haalimiseksi, kun taas Reaganilla on käynnissä ainoastaan ”yksinpeli”. Reagan olisi toisin sanoen myös valmis toteuttamaan kampanjan aikaiset kovat linjauksensa. Mellbournin mukaan ainakin Latinalaisen Amerikan kansat ovat ymmärtäneet, ettei

²⁷⁷ Salminen 1988, 291.

²⁷⁸ Lauri Karén, 'USA ja NL valmistautuvat kiireettä euroaseneuvotteluihin Genevessä', *HS*, 15.10.1980, 34.

²⁷⁹ Salminen 1996, 104.

²⁸⁰ Mainio 2018, 301.

²⁸¹ Lauri Karén, 'Ohjusneuvottelut alkoivat vähin äänin', *HS*, 18.10.1980, 28.

USA:n vaalien lopputulos ole merkityksetön.²⁸² Ruotsalaislehti näkee, että Carter olisi paitsi Euroopan myös Latinalaisen Amerikan kannalta turvallisempi valinta Yhdysvaltain presidentiksi. Syksyn edetessä tämä ajattelu lehdessä vain lisääntyy, kun mukaan keskusteluun liittyy entinen pääministeri Palme voimakkaine kehitysmaihin liittyvine näkemyksineen.

Carter voittaa, mutta miten?

Mielestäni parhaiten Dagens Nyheterin skeptisyys Yhdysvaltain vaaliasetelmaa kohtaan ilmenee muutama viikko ennen vaalipäivää julkaistussa kahdessa pääkirjoitustoimittaja Santessonin kirjoittamassa kolumnissa, joista toinen käsittelee Reagania ja toinen Carteria. Jo kolumnin otsikko ”Reaganin pysäyttäminen” kertoo tekstin sisällöstä ja kirjoittajan asenteesta. Santessonin mukaan kaukaa katsottuna vaikuttaa selvältä, että Carter voittaa Reaganin, mutta läheltä katsottuna tämä on paljon epävarmempaa. Hän toteaa yleistävästi, että ”[m]onet meistä toimittajista, jotka ovat näinä päivinä lyhyemmän tai pidemmän aikaa seuranneet ehdokkaita heidän kampanjamatkoillaan, uskovat kyllä yhä Carterin voittoon.” Santesson kuitenkin lisää epäilevästi, ettei miltei kukaan tiedä, miten tämä tulee tapahtumaan. Hänen mukaansa paljon on kiinni siitä, nolaako Reagan itsensä pitkillä, väsyttävillä matkoilla ympäri Yhdysvaltoja.²⁸³

Santesson kertoo matkustelleensa Reaganin mukana jo aiemmin ja huomanneensa, että kun syyskuun alussa kampanjointi alkoi toden teolla, tämä aina illansuussa menetti keskittymistään. Kun Santesson jälleen lokakuussa matkusti Reaganin mukana, tämä vaikutti nyt opetelleen käsikirjoituksen eikä ottanut turhia riskejä. Vaikka Reagan aloittaa päivät kampanjakentällä Carteria myöhemmin ja päättää ne aikaisemmin, on tämä ”luonnollinen suoritus pian 70-vuotiaalta poliitikolta”. Toisaalta hetken päästä huomaa, ettei Reagan ole niin nuori kuin ensisilmäyksellä vaikuttaa. Santesson analysoi jopa hänen ontuvaa kävelytyyliään. Ääni Reaganilla on kuitenkin nuori ja se onkin hänen suurin voimavaransa. Santesson jopa kehaisee, että ”[t]ämä Reagan kuulostaa miellyttävältä, eikä useinkaan niin taantumukselliselta.”²⁸⁴ Ristiriita Reaganin maltillisen esiintymisen ja hänen poliittisen sanomansa välillä on esiintynyt ruotsalaislehden uutisoinnissa aina esivaaleista lähtien. Liberaali ja 1960- ja 70-luvuilla vasemmistoa lähestynyt lehti näki Reaganin konservatiivit linjaukset luotaantyöntävinä, mutta hänen tapansa esittää ne puoleensavetävänä.

Kolumninsa lopussa Santesson keskittyy varoittelemaan Reaganin valinnan seurauksista. Ulko- ja turvallisuuspolitiikassa Reagania ympäröi Santessonin mukaan ”kokonainen lauma haukkoja ja

²⁸² Anders Mellbourn, 'Centralamerika i valskugga', *DN*, 26.9.1980, 2 [pääkirjoitus].

²⁸³ Olof Santesson, 'Att stoppa Reagan', *DN*, 14.10.1980, 2 [kolumni].

²⁸⁴ Olof Santesson, 'Att stoppa Reagan', *DN*, 14.10.1980, 2 [kolumni].

kylmän sodan satureita” ja hänen voittaessa ”tällä jengillä” olisi hyvin vahva vaikutusvalta uuden presidentin politiikkaan. Santessonin Reaganista käyttämä kieli on mielestäni poikkeuksellisen voimakasta ja tuomitsevaa ja korostaa Dagens Nyheterin hänestä luomaa uhkakuvaa maailmanpolitiikan horjuttajana. Santesson myös arvostelee toimittajia heidän vähäisistä yrityksistään painostaa Reaganin tiimiä ulkopoliittisissa kysymyksissä. Toisaalta hän mainitsee, että Reaganin lehdistösihteeri rajoittaa pääsyä tämän luokse ja täten minimoi Reaganin joutumista riskialttiisiin keskusteluihin.²⁸⁵ Reaganista luodaankin lehdessä ristiriitaisesti kuvaa sekä vaarallisena sodanlietsojana että noloihin tilanteisiin taipuvaisena vanhana herrana.

Armottomasta Reagan-kritiikistään huolimatta, myös Santessonin näkemys Carterista on hyvin kriittinen kuten jo kolumninsa otsikko ”Jimmy Carterin ongelma” kertoo. Santesson kysyy tekstinsä aluksi, miksi Carterin on niin vaikea selvittää Reaganista. Hänen mukaansa kuusi, seitsemän vuotta sitten ei yksikään amerikkalainen arvioija olisi voinut uneksiakaan, että Reagan, ”yksi republikaani-puolueen yksioikoisimmista konservatiivijohtajista”, voisi todella olla uskottava presidenttiehdokas.²⁸⁶ Tämä on mielestäni erikoinen väite, sillä Reagan oli tuolloin jo Yhdysvaltain suurimman osavaltion Kalifornian kuvernööri.

Nyt kun Carterin kamppailu Reagania vastaan on tulokseltaan epävarma, on Santessonin mukaan helppo osoittaa inflaation ratkaisevana tekijänä. Hänen mukaansa keskiluokkaiset amerikkalaiset, alempi keskiluokka etulinjassa, ovat järkyttyneitä. He kaipaavat takaisin ”unenomaiseen ihannetiilaan”, jossa amerikkalaiset saattoivat tuntea olevansa ihmeellisempiä kuin muut ja Reagan lupaa viedä heidät sinne ”uurteisin, miehekkäin mielikuvin”. Santesson näkee, että yhdysvaltalaiset haihattelevat, jos he tosissaan kaipaavat takaisin USA:n johtamaan toisen maailmansodan jälkeiseen maailmaan. Santessonin mielestä nämä ajat ovat takana ja amerikkalaisten pitäisi vain sopeutua uuteen maailmanjärjestykseen.²⁸⁷

Carter taas vaikuttaa Santessonin mukaan koko ajan marisevammalta. Aina nousee uusia vaaroja ja ongelmia, joita hän yrittää ratkoa ilman suurta menestystä. Akateeminen talous- ja turvallisuuspoliittinen keskustelu on koventunut Yhdysvalloissa sillä tavoin, ettei se enää hyödytä liittovaltion hyvinvointipolitiikan ja ulkopoliittisen liennytyksen jatkamisen edustajia. 1980-luvun alun Ruotsille näistä kumpikin näyttäytyi jatkamisen arvoisena ja Dagens Nyheterin toimitus näkee Carterin olevan tästä kanssaan samaa mieltä. Carterin terävät hyökkäykset Reagania vastaan uhkaavat kuitenkin Santessonin mukaan muuttua bumerangeiksi. Hänen mukaansa itse asiassa ”pahinta mitä voisi tapahtua” olisi

²⁸⁵ Olof Santesson, 'Att stoppa Reagan', *DN*, 14.10.1980, 2 [kolumni].

²⁸⁶ Olof Santesson, 'Problemet Jimmy Carter', *DN*, 19.10.1980, 2 [kolumni].

²⁸⁷ Olof Santesson, 'Problemet Jimmy Carter', *DN*, 19.10.1980, 2 [kolumni].

kansan kääntyminen ”kaiken huipuksi” sille kannalle, että Reagania kohdellaan epäoikeudenmukaisesti.²⁸⁸ Santesson jatkaa lehden linjaa jakaa presidentti Carterille kuvitteellisia neuvoja Atlantin takaa, jotta pelätty Reagan ei parantaisi asemiaan.

Santesson suosittelee Carterin vaalien yleisstrategiaksi pelastaa mahdollisimman paljon jäljellä olevasta Roosevelt-koalitiosta etelän valkoisineen, liberaaleineen, ammattiliittoaktiiveineen ja vähemmistöryhmineen. Kovin toiveikas tämän toteutumisessa hän ei kuitenkaan vaikuta olevan. Hän kertoo seuranneensa Carterin vierailua karjamesseilla Pohjois-Carolinan tupakkaviljelmillä, jossa niin mustat kuin valkoiset tapasivat häntä innolla, mutta lisää sitten: ”[...] ominaiselta tunnelmalta Jimmy Carterin ympärillä vaikuttaa, että samalla kun hän yrittää sytyttää ihmisjoukkoja, karjakauppa jatkuu keskeytyksettä 50 metrin päässä.”²⁸⁹

Santesson päättää kolumninsa toteamalla, että kaikesta huolimatta Carterilla on oikeus osoittaa suuria eroja itsensä ja Reaganin välillä, mutta antaa samalla varoituksen: ”[...] mitä tulee USA:n johdattamiseen pois Ronald Reaganin vaarasta vaikuttaa Jimmy Carter olevan itsensä pahin vihollinen.”²⁹⁰ Dagens Nyheterissä tunnutaankin haikailevan Carteria karismaattisemman demokraattiehdokkaan perään, niin tärkeää Reaganin päihittäminen koko maailman turvallisuuden kannalta olisi. Demokraattien esivaaleissa ei ollut kuitenkaan tarjolla kuin sekä amerikkalaisen äänestäjäkunnan että ruotsalaislehden karsastama Edward Kennedy.

Helsingin Sanomien ulkomaantoimituksen päällikön Kivisen mukaan Reaganin kovat puheet ovat vaalien lähestyessä vaihtuneet varovaisuuteen, sillä presidentiksi tullessaan hänen on kannettava vastuuta sanoistaan. Selvästi Carteria puoltava Kivinen näkee optimistisesti, että ”[...] Carter on pystynyt kääntämään monen ajatukset tärkeysjärjestyksessä ensimmäisenä olevaan asiaan eli sotaan ja rauhaan, joka on supervallassa hyvin merkittävä asia kokonaan eri tavalla kuin pienessä tai keskisuuressa eurooppalaisessa valtiossa [...]”²⁹¹ Sota ja rauha -teemalla jatkaa myös kirjeenvaihtaja Pajunen, jonka mukaan valokeilaan on noussut Carterin kritiikki Reaganista sotaisana. Pajunen mainitsee, että Reagan osti televisioaikaa puheelle, jossa tämä korosti rauhan merkitystä, mutta painotti kuitenkin oikeiston mieliksi ”vahvaa rauhaa”. Pajunen on Reaganin rauhanpuheita kohtaan skeptinen, sillä hänen mukaansa Reaganin aiemmat sotaisat puheet syövät tämän uskottavuutta asiassa.²⁹²

²⁸⁸ Olof Santesson, 'Problemet Jimmy Carter', *DN*, 19.10.1980, 2 [kolumni].

²⁸⁹ Olof Santesson, 'Problemet Jimmy Carter', *DN*, 19.10.1980, 2 [kolumni].

²⁹⁰ Olof Santesson, 'Problemet Jimmy Carter', *DN*, 19.10.1980, 2 [kolumni].

²⁹¹ Olli Kivinen, 'Ei toivoa superhahmosta', *HS*, 19.10.1980, 48 [kolumni].

²⁹² Veikko I. Pajunen, 'Carter syytti Reagania sotapolitiikasta', *HS*, 21.10.1980, 23.

Pajusen skeptisyydelle antaa tukea Bonnin kirjeenvaihtaja Klemola, joka kertoo Reaganin lausuneen länsisaksalaisen Die Welt -lehden haastattelussa, ettei hän usko Neuvostoliiton pystyvän vastaamaan Yhdysvaltojen ja länsiliittolaisten asevarusteluun, sillä maan voimavarat ovat taloudellisesti rajalliset. Klemolan mukaan Reaganin mielipiteet ovat linjassa juuri Länsi-Saksan vaalit hävinneen kristillisdemokraattisen opposition kanssa ja uutta idänpolitiikkaansa ajava Bonnin sosialidemokraattihallitus voisikin joutua vaikeaan tilanteeseen, mikäli Reaganin voittaa vaalit.²⁹³ Lehdessä nostetaan huomiota herättävän aktiivisesti esille Suomelle ulkopoliittisesti läheisen Länsi-Saksan näkemyksiä, kun taas esimerkiksi Margaret Thatcherin USA-näkemyksistä vaietaan.

Ruotsalainen historiantutkija Dag Blanck on todennut, että ruotsalaisten käsityksissä Yhdysvalloista on kyse koko ajan myös ruotsalaisista itsestään.²⁹⁴ Tämä tulee mielestäni hyvin ilmi myös vuoden 1980 Dagens Nyheterin sivuilta. Lehdessä esimerkiksi puhutaan yhä lisääntyvästä ”amerikkalaisesta mustamaalaavasta vaalikampanjoinnista”²⁹⁵ ja verrataan jopa suoraan yhdysvaltalaisia vaalikulttuuria ruotsalaiseen ja presidentti Jimmy Carteria Ruotsin pääministeri Thorbjörn Fälldiniin.²⁹⁶ Ruotsalainen valtiotieteilijä Erik Åsard on painottanut, että vaikka monet amerikkalaiset ideat, tuotteet ja trendit ovat epäilemättä vaikuttaneet ruotsalaiseen yhteiskuntaan, niin vastaavaa ei ole tapahtunut maan politiikassa, joka on säilynyt leimallisen ruotsalaisena, maan oman poliittisen historian ja perinteen muovaamana.²⁹⁷

Ruotsin ja Yhdysvaltain poliittisten järjestelmien ja valtiomuotojen eroavaisuuksia korostaa myös Dagens Nyheterin tarve selittää Yhdysvaltain presidentin tehtäviä lukijoilleen. Ruotsi ja Yhdysvallat eroavat huomattavasti toisistaan, sillä Ruotsi on kuninkaallisista prameuksista riisuttu parlamentaarinen demokratia²⁹⁸, kun taas Yhdysvalloissa on käytössä presidenttikeskeinen järjestelmä, jota määrittää vahva vallanjako eri valtionelementtien välillä. Lehdessä julkaistaan jopa ”työpaikkailmoitus” Yhdysvaltain presidentin vaatimaan tehtävään ja pohditaan, mitä Yhdysvaltain presidentti merkitsee ”meille” eli ruotsalaisille.²⁹⁹ Helsingin Sanomissa ei tuoda Yhdysvaltain presidentinvaaleja näin lähelle suomalaislukijoita, vaan säilytetään vaaleista mielestäni varsin etäinen vaikutelma.

²⁹³ Matti Klemola, ”NL ei kykene uuteen varustelukierteeseen”, *HS*, 23.10.1980, 21.

²⁹⁴ Blanck 2016, 84.

²⁹⁵ Kurt Mälarstedt, ’Reagan leder i opinionsundersökningarna – Carter leder pajkastningen’, *DN*, 9.10.1980, 16.

²⁹⁶ Olof Santesson, ’Att stoppa Reagan’, *DN*, 14.10.1980, 2 [kolumni]; Olof Santesson, ’Problemet Jimmy Carter’, *DN*, 19.10.1980, 2 [kolumni].

²⁹⁷ Åsard 2016, 248.

²⁹⁸ 1970-luvun lopun Ruotsissa tuli täysimääräisesti voimaan pitkään valmisteltu ja 1970-luvun alussa hyväksytty valtiosäännön muutos, jossa perustuslakiinkin kirjattiin käytännössä jo pitkään käytössä ollut parlamentaarinen hallinto ja kuninkaanvallan rajaaminen vain edustuksellisiin tehtäviin. Birgersson 1984, 282.

²⁹⁹ ’Sökes: President’, *DN*, 24.10.1980, 33; ’Sökes: President till större nation’, *DN*, 24.10.1980, 33; ’USA:s president – vad betyder han för oss?’, *DN*, 24.10.1980, 33; Åsard 2016, 249–250.

Dagens Nyheterin työpaikkailmoituksessa kerrotaan tehtävää kuvattavan ”maailman vaikeimmaksi” ja ”mahdottomaksi” ja siihen sisältyy lehden mukaan ”vapaan maailman johtajuus”. Velvoitteisiin taas kuuluu ”tarvittaessa painaa nappia ja aloittaa kolmas maailmansota ja/tai ydinsota”.³⁰⁰ Washingtonin kirjeenvaihtajan Harald Hamrinin sarkastisesti otsikoima pitkäkö teksti ”Carter, Reagan kamppailevat rauhasta” käsittelee juuri Carterin ja Reaganin näkemyksiä rauhasta ja ydinaseista. Hamrinin mukaan keskustelu sodasta ja rauhasta on ollut pitkään piilossa ja kytemässä pinnan alla, mutta on tullut nyt näyttävästi mukaan amerikkalaiseen vaalikampanjaan. Hän pitää Helsingin Sanomien Kivisen tapaan todennäköisenä, että tämä teema tulee hallitsemaan suurta osaa jäljellä olevasta vaalikampanjasta.³⁰¹ Vihdoin ruotsalais- ja suomalaislehdet saavat siis sitä, mitä ne ovat koko vaalikampanjan ajan amerikkalaisen mediasirkuksen ja pinnallisuuden keskellä kuuluttaneet eli keskustelua suurvaltasuhteista ja presidenttiehdokkaiden ulkopoliittisista linjoista.

Sodasta, rauhasta ja b-luokan elokuvista

Dagens Nyheterissä todetaan hieman vaalien panosta vähätellen, ettei Yhdysvaltain presidentin valinta tuo suurta muutosta, oli presidenttinä kuka tahansa. Sisä- ja ulkopoliittiset peruspiirteet pysyvät Yhdysvalloissa samoina ja konsensushenkisyys ja yhteenkuuluvuus vallitsevat amerikkalaisessa politiikassa.³⁰² Yhdysvaltain demokraattinen järjestelmä säilyi 1970- ja 1980-lukujen taitteessa yhtenä maailman vakaimmista.³⁰³ Sitä vastoin uusi presidentti tuo lehden mukaan uuden äänenpainon ja tyylin Valkoiseen taloon. Tämä voi tapahtua niin radikaalisti, että sillä todella on merkitystä, kuka on presidenttinä.³⁰⁴ Lehti näkee tästä potentiaalisesta muutoksesta olevan kyse myös vuoden 1980 presidentinvaaleissa.

Lehti jatkaa ainakin määrällisesti tasapuolista uutisointiaan ehdokkaista julkaisemalla lokakuun 24. päivän presidentinvaaliteemaisessa sunnuntainumerossaan kattavat, mutta kirjoittajiltaan tarkemmin nimeämättömät³⁰⁵, kuvaukset kummankin ehdokkaan kampanjointityylistä. Reaganista kertovassa artikkelissa tämän kerrotaan esiintyvän paikkakunnasta ja yleisöstä riippumatta, oli kyse sitten työttömistä Ohiossa tai korkeaporvareista Manhattanilla, ”kokoneen näyttelijän ylivoimaisella kyvyllä viehättää, vakuuttaa ja ’sokaista’ kuulijansa”. Lehti kuvaa tätä ”vaikuttavaksi roolisuoritukseksi” ja sen mukaan entinen elokuvatähti Reagan on ottanut käyttöönsä kaikki näyttelijäntaitonsa elämänsä suurimmalla näyttämöllä. Tämä näytelmä on lehden mukaan parempi kuin mikään hänen

³⁰⁰ ’Sökes: president’, *DN*, 24.10.1980, 33.

³⁰¹ Harald Hamrin, ’Carter, Reagan slåss om freden’, *DN*, 21.10.1980, 13.

³⁰² ’Sökes: President till större nation’, *DN*, 24.10.1980, 33.

³⁰³ Patterson 2005, 90.

³⁰⁴ ’Sökes: President till större nation’, *DN*, 24.10.1980, 33.

³⁰⁵ Lokakuun 24. päivän lehdessä koko sunnuntainumeron tekstien kirjoittajiksi on mainittu Harald Hamrin, Kurt Mälarestedt ja Klas Bergman, mutta lehti ei erikseen tarkenna, kuka on kirjoittanut minkäkin osuuden. *DN*, 24.10.1980, 63.

roolisuorituksistaan Hollywoodin b-elokuvissa. Hieman ristiriitaisesti tämän jälkeen artikkelissa todetaan, ettei tämä kaikki ole vain näytelmää. Itse asiassa pahin virhe, minkä voi tehdä yrittäessään ymmärtää Reagania, on nähdä hänet ainoastaan näyttelijänä. Reaganilla on miltei kahdenkymmenen vuoden kokemus intensiivisestä politiikasta³⁰⁶ seisoessaan nyt Valkoisen talon kynnyksellä.³⁰⁷ Reaganin poliittiset vastustajat sortuivat hänen aliarviointiinsa pelkkänä näyttelijänä, vaikka hänen miellyttäväksi katsottu persoonansa teki vaikutuksen myös heihin. Carteriin verrattuna hän oli taitava poliittisten suhteiden luomisessa, missä näyttelijäntaidot auttoivat. Tästä Reagan saikin lempinimen ”Great Communicator”, hyvä viestijä.³⁰⁸

Vaikka kampanjointityyliään kuvanneessa Dagens Nyheterin artikkelissa Reagan sai jopa ylistystä silloisesta ”roolistaan”, saman lehden elokuva-arvosteluissa hänen suhtaudutaan hyvin kriittisesti ja jopa ivallisesti. Ruotsin televisio oli ottanut ohjelmistoonsa Reaganin tähdittämän elokuvan presidentinvaalien alla.³⁰⁹ Lehden elokuvakriitikko Hanserik Hjerténin mukaan presidenttiehdokas Reaganin elokuvaurasta saa esimerkin kyseisestä lännenelokuvasta. Elokuvan perusteella hänen mukaansa ”tuskin on ollut turhanpäiväisempää näyttelijää”. Hjertén päättää tekstin Reaganin kannalta kyseenalaisen toiveikkaasti toteamalla elokuvasta, että ”jos yleisö nielee tällaista, voi heidän ajatella nielevän myös Reaganin”.³¹⁰ Myös lehden haastatteleminen Yhdysvaltoja tuntevien akateemisten ruotsalaisiasiantuntijoiden näkemyksissä³¹¹ on silmiinpistävä, ettei yksikään heistä suhtaudu Reaganiin positiivisesti.

Toisaalta jos Reagan ei saa Dagens Nyheteriltä suitsutusta, ei saa Carterkaan. Carterin kampanjointia käsittelevän laajan artikkelin mukaan hän ei ole mikään suosittu Yhdysvaltain presidentti. Tämä ei johdu ainoastaan hänen poliittisesta taitamattomuudesta, vaan osittain huonosta tuurista ja hiukan myös persoonasta. Carteria sanotaan usein taitavaksi kampanjoijaksi, mutta jos häntä seuraa esimerkiksi viikon ajan, näkee hänen loistokkuutensa puutteen, jota tavataan kutsua karismaksi. Tämä lehden tyly arvio tuli hyvin ilmi jo aiemmasta Santessonin kirjoituksesta Carterista Pohjois-Carolinan tupakkaviljelmillä. Tällä kertaa lehti kuitenkin täydentää näkemystään kertomalla Carterista

³⁰⁶ 1960- ja 1970-lukujen Kalifornian kuvernöörivuosien jälkeen ja hävittyään presidentti Gerald Fordille republikaanien esivaaleissa Reagan piti vuosina 1976–1979 satoja puheita, koskien lähinnä ulko- ja puolustuspolitiikkaa, joista monet hän oli kirjoittanut itse käsin. Reagan ei muuttanut mielipiteitään ja tämä ideologinen jatkuvuus kasvatti hänen poliittista suosiotaan. Patterson 2005, 146–147.

³⁰⁷ ’REAGAN – i sitt livs svåraste roll’, *DN*, 24.10.1980, 34.

³⁰⁸ Brauer 1986, 217–218.

³⁰⁹ Cecilia Steen-Johnsson, ’Ronald, Reagan i sin gamla roll’, *DN*, 24.10.1980, 64.

³¹⁰ Hanserik Hjertén, ’Ronald Reagan spelar buskis’, *DN*, 27.10.1980, 63.

³¹¹ ’Vad betyder presidenten för oss?’, *DN*, 24.10.1980, 34.

kampanjoimassa aiemman kilpailijansa Kennedyn rinnalla. Lehden mukaan Kennedy ottaa yleisön haltuunsa, kun taas Carter vain yrittää tätä.³¹²

Vaikka Carter ei olekaan parhaimmillaan pitämässä vaalipuheita ja suurten kansankokousten edessä, on hän artikkelin mukaan sitäkin parempi pienemmillä näyttämöillä eli niin kutsutuissa kaupungintalon kohtaamisissaan. Niissä Carter on toisinaan mestarillinen. Hänellä on mahdollisuus osoittaa älykkyyttään ja yksityiskohtien hallintaa monimutkaisissakin ongelmissa.³¹³ Siinä missä Reagan saa Dagens Nyheteriltä kehuja mukavasta persoonastaan ja arvostelua tietämättömyydestään, on lehden näkemys Carterista täysin päinvastainen: hänen persoonansa on harmaa, mutta asiantuntemuksensa kiistatonta.

Yhdysvaltain kristillisen oikeiston nousu huolestuttaa Pohjolan evankelisluterilaisia

Ruotsin ja Yhdysvaltain yhteiskuntien eroavaisuudet nousevat jälleen esille Mellbournin toimittamassa lokakuun lopun Dagens Nyheterin pääkirjoituksessa ”Jumalallinen Amerikka”, jossa ihmetellään uskonnon kasvavaa roolia Yhdysvaltain politiikassa. Mellbournin mukaan televisio ja rikkaat rahoittajat ovat saaneet herätyskristillisen sanoman leviämään läpi USA:n. ”Moraalinen enemmistö”, joksi uuden uskonnollisen liikkeen tunnetuimmat jäsenet itseään ”oireellisesti” nimittävät, on suunnannut katseensa yhteiskunnan lisääntyvää sääntöjen hajoamista ja muuttumista kohtaan. Näin abortit, avioerot, homoseksuaalisuus, marijuana, kommunismi, uudistusmielisyys ja kansainväliset intressit niputetaan yhteen monenkirjavaksi uhkakuvaksi.³¹⁴ Tässä kehityksessä erityisesti Yhdysvaltain korkeimman oikeuden päätös Roe v. Wade vuodelta 1973, joka mitätöi useimpien osavaltioiden abortin kieltävät lait, keräsi paitsi liberaalien kannatusta myös herätti erityisesti konservatiivien keskuudessa vahvaa vastustusta.³¹⁵

Etelän baptisti Carter jakoi Reaganin tavoin korostetun kristillisen arvopohjan.³¹⁶ Vaikka vuoden 1980 vaaleissa vaikutti olevan selvä konservatiivi (Reagan) vastaan liberaali (Carter) -jako, suostui Carter itse asiassa vain vastahakoisesti olemaan nimenomaan ”liberaali” ehdokas.³¹⁷ Carter oli esimerkiksi mainostanut ensimmäisessä vaalikampanjassaan itseään uudelleensyntyneenä kristittynä, joka on sitoutunut perhe-elämään ja korkeaan moraaliin. Hän toimi jopa pyhäkoulussa opettajana. Tämän kaiken ajateltiin tuovan hänelle kannatusta evankelisten protestanttien keskuudessa.³¹⁸

³¹² 'CARTER – hårt trängd på upploppet', *DN*, 24.10.1980, 63.

³¹³ 'CARTER – hårt trängd på upploppet', *DN*, 24.10.1980, 63.

³¹⁴ Anders Mellbourn, 'Det gudomliga Amerika', *DN*, 27.10.1980, 2 [pääkirjoitus].

³¹⁵ Patterson 2005, 3.

³¹⁶ Kantola 2017, 149.

³¹⁷ McKay 2018, 129.

³¹⁸ Patterson 2005, 105, 142.

Dagens Nyheterin mukaan Carterin ongelma kuitenkin on, ettei hän ole täyttänyt politiikassaan herätyskristillisten odotuksia. Nyt konservatiivikristilliset liikkeet asettavat voimansa ja rahansa Reaganin taakse. Lehden pääkirjoitus tosin päättyy värikkäästi kuivailtuun painokkaaseen näkemykseen, että ne oikeistolaiset, jotka yrittävät tehdä ”valtavilla propagandakampanjoillaan” ”uskonnonvapauden amerikkalaisesta onnelasta” ”virallisen jumalavaltion” ovat todennäköisesti aliarvioineet herätyskristillisyyden yksilökeskeisen uskonkäsitteen. Tässä keskeistä on uskon oleminen yksityisasiana, jota ei tulisi sotkea politiikkaan. Ei edes silloin, kun kyse on presidentin valinnasta.³¹⁹

Tämä Mellbournin esittämä näkemys kuvastaa mielestäni kuitenkin enemmän ruotsalaista ajattelua kuin Yhdysvaltain muuttunutta poliittista todellisuutta, jossa kristillinen oikeisto nosti ensi kertaa suuresti päätään poliittisena voimana. Yhdysvaltalaishistorioitsija Donald T. Critchlowin mukaan maltillisen republikaanipresidentin Gerald Fordin poliittista keskustaa tavoitteleva linja loi valtatyhjiön Yhdysvaltain poliittiseen oikeistoon, jonka Reagan kannattajineen täytti. Evankelisprotestantit, perinteiset katolilaiset ja mormonit vierastivat Yhdysvaltain maallistuvaa yhteiskuntaa, toivoivat ruokailun palauttamista kouluihin ja vastustivat korkeimman oikeuden hyväksymää aborttioikeutta. Reagan nosti esille kokemansa valtion moraalisen, taloudellisen ja sotilaallisen alemmuustilan jo vuonna 1976, kun hän haastoi Fordin republikaanien esivaaleissa.³²⁰ Tämä retoriikka vain korostui, kun hän kohtasi demokraatin Carterin vuoden 1980 presidentinvaaleissa. Pattersonin mukaan vuoteen 1980 mennessä uskonnollinen oikeisto oli itse asiassa matkalla Yhdysvaltain 1900-luvun vahvimaksi ruohonjuuritason liikkeeksi. Uskonnollisen oikeiston voimakas nousu tulikin lopulta suurena yllätyksenä monille yhdysvaltalaisille.³²¹ Yllätys se oli myös ruotsalais- ja suomalaislehdille.

Dagens Nyheterin pääkirjoituksen tavoin myös Helsingin Sanomien kirjeenvaihtajan reportaasissa korostetaan uskonnon merkitystä Yhdysvaltain presidentinvaaleissa. Erityistä huomiota Pajuselta saa saarnaaja Jerry Falwell: ”Falwell ja muut saarnaajat sekä heidän johtamansa ’kristikansa’ ovat samalla Yhdysvaltain kovalinjaisen uusoikeiston tärkeimmät liittolaiset, jotka ovat ristiretkellä poliittista ’moraalittomuutta’ vastaan.”³²² Patterson kertoo, että Falwell vastusti tupakointia, juomista, tanssia ja rock-musiikkia ja vaati Raamatun kirjaimellista tottelemista. Naisten tulisi pukeutua pitkähelmaisiin hameisiin ja alistua ”Raamatun mukaisesti” miesten tahtoon.³²³

³¹⁹ Anders Mellbourn, ’Det gudomliga Amerika’, *DN*, 27.10.1980, 2 [pääkirjoitus].

³²⁰ Critchlow 2015, 121.

³²¹ Patterson 2005, 133–135.

³²² Veikko I. Pajunen & Sverker Ström, ’Herätysliikkeen poliittinen ristiretki – Saarnaaja Jerry Falwell kerää ääniä oikeistolle’, *HS*, 23.10.1980, 21.

³²³ Patterson 2005, 138–139.

Vaikka Falwell oli esimerkiksi vastustanut kansalaisyhteiskuntakehitystä jo 1960-luvulla, vasta 1970-luvun puolivälissä hän pyörsi päätöksensä olla osallistumatta poliittiseen keskusteluun. Kun Falwell perusti muiden samanmielisten uskonnollisten konservatiivien kanssa, *Dagens Nyheterin* Mellbourninkin happamasti mainitseman, ”Moraalinen enemmistö” -liikkeensä vuonna 1979, hän siirtyi puoluepolitiiseen taisteluun. Samalla hän teki Pattersonin mukaan selväksi, ettei liikkeessä itse asiassa ollut kyse uskonnollisuudesta, vaan nimenomaan politiikasta. Liike oli viileä esimerkiksi suhtautumisessaan ammattiyhdistyksiin, ympäristönsuojeluun ja sosiaalisiin hyvinvointiohjelmiin,³²⁴ mikä selittää mielestäni Helsingin Sanomien Pajusen kriittistä suhtautumista Falwelliin. Kyseiset asiat olivat pohjoismaisessa hyvinvointivaltiossa arkipäivää. Lisäksi Helsingin Sanomat oli etäännyttänyt liberaalin Edistyspuolueen juuristaan ja lähentynyt sosialidemokraatteja, vaikka mitään virallisia suhteita ei lehden ja puolueen välille solmittukaan.³²⁵ Tämä aatteellinen ero loi entistä suuremman kuilun Yhdysvaltain nouseva kristillisen oikeiston ja Helsingin Sanomien välille.

Suomalaislehdessä nousee jopa uskonnon merkittävän roolin käsittelyssä esille ulkopoliittikka. Pajusen mukaan Falwell nimittäin kertoo velvollisuudekseen ottaa kantaa myös ulkopoliittisiin asioihin, vaikkei olekaan alan asiantuntija. Pajusen reportaasi päättyy kantaaottavan painokkaasti Falwellin antamaan liennytyksen tuomitsevaan lausuntoon: ”Neuvostoliittolaisten kanssa voidaan aina puhua, mutta emme saa olla naiveja [sic]. Kun on tekemisessä roiston kanssa, täytyy tiedostaa, että kyseessä on roisto.”³²⁶ Falwellin äärimmäisen kriittistä suhtautumista Neuvostoliittoon selitti maan rooli kommunismin eli uskonnonvastaisen ”pahuuden” levittäjänä. Hän esimerkiksi vastusti Salt II –sopimusta ja ohjeisti Yhdysvaltain poliittisia johtajia toimimaan päättäväisemmin kommunismia vastaan.³²⁷

Toisaalta Pajunen arvioi, että Reaganin oma tiukka linja Neuvostoliittoa vastaan on todennäköisesti vaalitaktisista syistä vaihtunut tasapainoa hakevaksi. Mielenkiintoisesti aiemmin lehdessä on arvioitu Carterin muuttaneen omaa neuvostolinjaansa tiukemmaksi niin ikään vaalitaktisista syistä. Pajunen kirjoittaa Reaganin esiintymisestä, että hänen puheensa ovat tarkkaan mietittyjä ja monien mielestä äänenväriä ja liikutuskin ovat harkittuja – toistuvathan nämä puheissa aina samaan aikaan. Samalla Pajunen antaa Reaganin persoonasta myös eniten tunnustusta koko vaaliuutisointinsa ajalta, mikä mielestäni selvästi johtuu hänen läsnäolostaan tämän Illinoisin kampanjatilaisuuksissa. Pajusen mukaan Reagan vaikuttaa aidosti hyvántahtoiselta, mukavalta ja ystävälliseltä mieheltä, joka karttaa

³²⁴ Patterson 2005, 138–139.

³²⁵ Jensen-Eriksen & Mainio & Hänninen 2019, 316.

³²⁶ Veikko I. Pajunen & Sverker Ström, ’Herätysliikkeen poliittinen ristiretki – Saarnaaja Jerry Falwell kerää ääniä oikeistolle’, *HS*, 23.10.1980, 21.

³²⁷ Patterson 2005, 139.

pahansuopaisuutta ja ilkeyttä.³²⁸ Siinä missä esimerkiksi Nixon keskittyi kampanjoissaan vetoamaan ihmisten pelkoihin, Reaganille oli ominaista juuri optimismi ja inspiroiva ote.³²⁹ Pajunen myös myöntää, ettei Reaganin virkeydessä ole vaalikampanjansa perusteella moittimista Yhdysvaltain presidentin rasittavaan viranhoitoon.³³⁰

Sen sijaan suomalaiset eivät kollektiivina olleet lämmenneet ajatukselle Reaganista presidenttinä, sillä vain päivää myöhemmin lehden pääuutissivun oikeassa yläkulmassa kerrotaan mielipidetiedustelusta³³¹, jonka tuloksien mukaan 36 prosenttia suomalaisista toivoo Carterin ja ainoastaan 14 prosenttia Reaganin voittoa, kun taas 32 prosentille vaalituloks on yhdentekevä. Siinä missä Carterin voittoon uskoo peräti 72 prosenttia kyselyyn vastaajista, Reaganin voittoa povaa ainoastaan 12 prosenttia. Lehti vetää tilaamansa mielipidetiedustelun tulokset yhteen: ”[s]uomalaisilla on vankka usko siihen, että Yhdysvaltain presidentti Jimmy Carter tulee uudelleen valituksi lähestyvissä presidentinvaaleissa.”³³² Tämä on selvässä linjassa myös Helsingin Sanomien toimituksen omien toiveiden kanssa.

Koko maailmalle kohtalokkaat presidentinvaalit

Vuoden 1980 presidentinvaalien tärkeys korostuu kampanjoinnin edetessä kohti vaali-iltaa. Tätä kuvastaa hyvin yläotsikko lokakuun 24. päivän Dagens Nyheterin perjantaiosiossa: ”Vaalit, jotka ohjaavat tulevaisuuttamme”.³³³ Vaalikampanjoinnin huipentaneen Carterin ja Reaganin välisen televisioväittelyn lehti näkee päättyneen ilman voittajaa ja samalla se vertaa sitä Ruotsin vastaaviin. Lehden mukaan asiakysymykset jäivät tilaisuudessa taka-alalle.³³⁴ Tämä on linjassa lehden Yhdysvaltain pinnallisuudesta esittämän kritiikin kanssa. Toisaalta valtiotieteilijä Bengt Owe Birgersson on kuvannut vuotta aiempaa Ruotsin omaa puoluejohtajien välistä eduskuntavaalien tv-väittelyä toteamalla, ettei se koskaan päässyt vauhtiin. Oppositiojohtaja Palmén ja porvarisen ehdokkaan välillä ei järjestetty edes pääministeritenttiä, sillä oikeistopuolueet³³⁵ eivät päässeet keskenään sopuun

³²⁸ Veikko I. Pajunen, 'Reaganin tarkistetut mielipiteet – Uusi sävy vetoamuksissa riippumattomille äänestäjille', *HS*, 25.10.1980, 24.

³²⁹ Kantola 2017, 386–387, 394–395.

³³⁰ Veikko I. Pajunen, 'Reaganin tarkistetut mielipiteet – Uusi sävy vetoamuksissa riippumattomille äänestäjille', *HS*, 25.10.1980, 24.

³³¹ Erikoisesti lehdessä ei kerrota, kuinka montaa suomalaista mielipidetiedustelua varten haastateltiin. Ainoa taustoittava tieto tuloksille on, että Suomen Gallup teetti kyselyn syyskuussa Helsingin Sanomien toiveesta.

³³² 'HS-Gallup – Suomalaiset uskovat Carterin voittoon', *HS*, 26.10.1980, 3.

³³³ 'Valet som styr vår framtid', *DN*, 24.10.1980, 33.

³³⁴ 'TV-duell utan triumfer', *DN*, 30.10.1980, [etusivu]; Olof Santesson, 'Ännu oklart i USA', *DN*, 30.10.1980, 2 [pääkirjoitus].

³³⁵ Vuonna 1979 Ruotsissa oli vallassa liberaalisen kansanpuolueen puheenjohtajan, pääministeri Ola Ullstenin johtama vähemmistöhallitus, joka sai keskeisissä äänestyksissä tukea hajanaiselta oppositiolta. Birgersson 1984, 297–299.

pääministeriehdokkaastaan.³³⁶ Valtiotieteilijä Stig Hadenius on kirjoittanut, että vuoden 1979 Ruotsin eduskuntavaaleja kuvattiin kokonaisuudessaan laimeiksi ja innottomiksi.³³⁷

Pääkirjoitustoimittaja Santessonin mukaan Yhdysvaltain vaaliväittelystä oli etukäteen maalailtu presidentinvaalit ratkaisevaa hetkeä. Hänen mielestään on kuitenkin vaikea uskoa, että tiistai-illan kaksintaistelun ratkaisi vaalit. Suuremmin epäonnistui Carter. Santesson arvioi, että osalle katsojista on voinut olla hyvin vaikea nähdä, mitkä ovat ne suuret erot ehdokkaiden välillä, joista Carter on puhunut. Hänen mukaansa tämän ”[h]aastaja onkin yhä enemmän vaimentanut vahvaa konservatiivista virettään alkukantaisessa julistuksessaan.” Carteria hän sen sijaan kuvaa ”jäykäksi”, joka kuulostaa ”kunnalliskamreerilta”, vaikka tämä puhuu ihmiskunnan kohtalonkysymyksistä. Reaganin Santesson mainitsee liikkuneen väittelystä hyvin yleisellä tasolla. Hänen mukaansa tämän näyttelijänkykyjä huomasi merkillisen vähän. Lisäksi Santessonin mielestä vaikuttaa siltä, että Reagan ei enää uskalla päästä valloilleen anekdoottejaan ja ”miellyttävää puhetaitoaan” sen pelossa, että paljastaisi ”luutuneet” todelliset mielipiteensä.³³⁸ Santesson näkeekin esivaalien jälkeisen ”uuden Reaganin” olevan silmänlumetta. Todellinen Reagan selviäisi amerikkalaisille vasta vaalien jälkeen, mikäli ne erehtyvät häntä presidentiksi äänestämään.

Amerikkalaishistorioitsija H.W. Brands on todennut Carterin ja Reaganin välisestä ainoasta tv-väittelystä, että Carter odotetusti osoitti olevansa yksityiskohtien mestari, mutta hänen persoonansa vetoavuus jäi vajavaiseksi. Reagan vaikutti yksinkertaisesti miellyttävämmältä kuin huumorintajuton Carter. Siinä missä Carter oli valmentautunut tenttiin pänttäämällä asiaosaamista, Reaganin valmistautumisrutiineihin kuului lähinnä iskulauseiden ja sutkautuksien oikea-aikainen ajoittaminen. Tentistä jäivätkin elämään Reaganin letkautus ”Siinä sitä taas mennään” (”There you go again”), vastauksena Carterin syytöksiin hänen aikeistaan heikentää terveydenhoitoa, ja Reaganin katsojille esittämä havainnollistava kysymys ”Oletteko paremmassa jamassa nyt kuin neljä vuotta sitten?” (”Are you better off than you were four years ago?”).³³⁹

Helsingin Sanomien Kivinen yksinkertaistaa vaalien asetelman ”haukkojen” ja ”kyyhkyjen” väliseksi kamppailuksi, jossa haukkojen tavoitteena on ydinaseylivoima Neuvostoliittoon vastaan, kun taas kyyhkyille riittäisi ydinasetasapaino Neuvostoliiton kanssa. Hänen mukaansa ”maailma on uuden ja seurauksiltaan arvaamattoman kierteen edessä”, jos haukat voittavat, sillä nämä uskovat neuvostoliittolaisten ajattelevan ydinsodan olevan voitettavissa ja neuvostoliittolaiset puolestaan uskovat

³³⁶ Birgersson 1984, 299.

³³⁷ Hadenius 1984, 322.

³³⁸ Olof Santesson, ’Ännu oklart i USA’, *DN*, 30.10.1980, 2 [pääkirjoitus].

³³⁹ Brands 2016, 228–229.

amerikkalaisten ajattelevan samalla tavoin.³⁴⁰ Lehden kokema tarve tasapainoilla kahden suurvallan välissä on usein ilmeinen. Vastuu liennytyksen heikentymisestä asetetaan mielestäni katteettomasti kummankin osapuolen harteille. Toisaalta Kivinen, joka aloitti Helsingin Sanomien ulkomaantoimituksen esimiehenä jo vuonna 1970, puolusti historiantutkija Aleksii Mainion mukaan toimituksessa alaisiaan samanaikaisesti lehden kommunisminvastaisen johdon syytöksiltä että kritisoi heitä amerikkalaisvastaisuudesta,³⁴¹ joten tasapainoileminen saattoi olla myös Kivisen oma valinta. Historiantutkijoiden Niklas Jensen-Eriksenin, Mainion ja Reetta Hännisen mukaan Kivinen kuului itse asiassa lehden länsimielisimpiin ja oikeistolaisimpiin toimittajiin.³⁴²

Historiantutkija Jukka Seppinen on todennut, että suomettumisen pahin seuraus oli Neuvostoliiton etujen näkeminen Suomen etuna.³⁴³ Tästä on mielestäni merkkejä myös vuoden 1980 Helsingin Sanomissa. Lehden toimituksella on esimerkiksi suuri tarve puhua liennytyksen puolesta, vaikka tämä puoltaisi Neuvostoliiton etumatkaa aseistuksessa. Toisaalta tämä on myös luonnollista, sillä Suomen ulkopoliittinen asema oli läntisten liittolaisten puutteessa ja YYA-sopimuksen varjossa jatkuvasti uhanalainen. Maan täytyi mukautua itänaapurinsa ulkopoliittisiin näkemyksiin. Brittitutkija Mary Hilson taas näkee, että juuri suurvaltojen vuoropuhelua ja liennytystä edistämällä Kekkonen pyrki vastaamaan suomettumissyttöksiin^{344, 345}

Historiantutkija Jussi M. Hanhimäki on nimittänyt Pohjoismaita ”liennytyksen kättilöiksi” ja tässä joukossa Suomen rooli oli keskeisin. Toisaalta kuten Hanhimäki on muistuttanut, Suomen ja Neuvostoliiton suhde ei ollut tasa-arvoinen, vaan perustui äänettömään ymmärrykseen siitä, että Suomi antoi Neuvostoliiton ulko- ja turvallisuuspolitiikan kannalta suotuisia lupauksia.³⁴⁶ Lehdissä tämä ilmeni suoranaisten itsesensuurina eli toimittajien tietoisena arkailuna ja liioiteltuna varovaisuutena, kun he uutisoivat Neuvostoliitosta. Suomessa oli aina vuoteen 1995 asti voimassa jopa erillistä lainsäädäntöä, jossa kiellettiin loukkaamasta vieraan valtion poliittista johtoa^{347, 348}.

Omien havaintojeni mukaan vuoden 1980 Helsingin Sanomissa Neuvostoliittoa kyllä uskalletaan kritisoida, mutta tällöin lähes aina myös Yhdysvallat asetetaan rinnasteiseen asemaan. Tämä siitä

³⁴⁰ Olli Kivinen, ’Ydinyivoima puhuttaa’, *HS*, 26.10.1980, 34.

³⁴¹ Mainio 2018, 290.

³⁴² Jensen-Eriksen & Mainio & Hänninen 2019, 223, 298.

³⁴³ Seppinen 2001, 620.

³⁴⁴ Toisaalta historiantutkija Jussi M. Hanhimäen mukaan niin suuren vallan keskittäminen yhdelle miehelle, joka muokatti politiikkaansa suhteessa Neuvostoliittoon tilanteessa kuin tilanteessa nimenomaan puolsi näkemystä suomettuneisuudesta. Hanhimäki 1997, 151.

³⁴⁵ Hilson 2008, 130.

³⁴⁶ Hanhimäki 1997, 179.

³⁴⁷ Tämä sai toisinaan erikoisia mittasuhteita, mikä ilmenee esimerkiksi Helsingin Sanomien kuvailusta raihmaisesta neuvostojohtaja Leonid Brezhnevistä (”rauhallinen arvovalta”). Salminen 1996, 129.

³⁴⁸ Salminen 1996, 20–21, 88.

huolimatta, että maiden yhteiskunnalliset vapaudet ja kansalaisten mahdollisuudet vaikuttaa asioihin erosivat toisistaan kuin yö ja päivä. Salminen on kirjoittanut, että Suomen 1970-luvulla vallinneessa ilmapiirissä tätä avoimen kansanvallan ja suljetun diktatuurin samalle viivalle asettamista nimitettiin ”sillanrakentamiseksi idän ja lännen välille”. Näin ollen Salminen esittää ”sillanrakentaja” -nimityksestä täysin toisenlaisen version kuin Hanhimäki, joka näkee Suomen toimineen onnistuneesti sillanrakentajana idän ja lännen välillä muun muassa Helsingin Etyj-kokousta järjestäessään.³⁴⁹

Toisaalta myös Salminen myöntää, että tuon ajan ilmapiirissä Neuvostoliiton myötäily voidaan nähdä kansalliseksi itsepuolustukseksi. Kekkonen Suomen tasavallan presidenttinä seurannut Mauno Koivisto toteaa Salmiselle 1990-luvun puolivälissä antamassaan haastattelussa, että kun käsittelee Suomen lehdistön 1970- ja 1980-lukujen ulkopoliittista kirjoittelua, on syytä muistaa Suomen asema kylmän sodan ja YYA-sopimuksen aikana. Siinä missä Ruotsi nautti Suomen ja Norja Naton tarjoamaa suojaa, niin Suomi oli käytännössä yksin. Salmisen mukaan on kuitenkin yhtä lailla selvää, että se minkä Kekkonen katsoi, Neuvostoliiton ja Suomen antaman yhteisen julkilausuman mukaisesti, lehdistön ”ulkopoliittiseksi tehtäväksi” oli vastoin länsimaisia sananvapauskäytäntöjä.³⁵⁰

Jos vuoden 1980 Yhdysvaltojen presidentinvaaleja käsittelevässä Dagens Nyheterissä kirjoitetaan ”vaaleista, jotka ohjaavat tulevaisuuttamme”, on Helsingin Sanomien pääkirjoituksen otsikko yhtä lailla kohtalokas: ”Koko maailman kannalta tärkeä presidentinvaali”. Lehti toteaa, että ulkopuolisille vaaleille tuntuu olevan suurempaa merkitystä kuin yhdysvaltalaisille itselleen ehdokkaiden välisten ulkopoliittisten linjaerojen vuoksi.³⁵¹ Yhdysvaltalaiset eivät Helsingin Sanomien mukaan vaikuta ymmärtäneen omien presidentinvaaliensa ulkopoliittista painoarvoa, mitä lehti pitää muun maailman kannalta huolestuttavana.

Tässä yhteydessä lehti antaa aiemmasta kritiikistään huolimatta tunnustusta Carterin ulkopoliitikalle. Siinä missä yhdysvaltalaisille hänen ulkopoliittikkansa on voinut näyttää heikolta, ovat monet Latinalaisen Amerikan maat ja Iran välttyneet Yhdysvaltain ”imperialistiselta” politiikalta ja väkivallalta verrattuna vaihtoehtoiseen Fordin voittoon. Tämä näkemys on mielestäni ristiriidassa sen kanssa, että etenkin Etyj-prosessin myötä lehden suhtautuminen Fordiin on ollut positiivista. Lehti näin ollen tarkastelee vaalien ulkopoliittista vaikutusta, Dagens Nyheterin tavoin, muistakin ulkopoliittisista näkökulmista kuin ainoastaan Suomen ja Neuvostoliiton välisen pitkän itärajan. Se näkee, että Reaganin valinta palauttaisi Yhdysvallat takaisin voimankäyttöön Latinalaisessa Amerikassa ja ”yleensä

³⁴⁹ Hanhimäki 1997, 144; Salminen 1996, 52–53, 88, 176.

³⁵⁰ Hanhimäki 1997, 144; Salminen 1996, 52–53, 88, 176.

³⁵¹ ’Koko maailman kannalta tärkeä presidentinvaali’, *HS*, 28.10.1980, 2 [pääkirjoitus].

kolmannessa maailmassa”.³⁵² Vaikka Helsingin Sanomat nostaa esille Reaganin mahdollisen voiton globaalit vaikutukset, tapahtuu tämä kuitenkin huomattavasti pienemmässä mittakaavassa kuin Dagens Nyheterissä.

Jos Reaganin kampanjointia Illinoisissa seurasi Helsingin Sanomien Pajunen, Carterin kampanjointia lehti seuraa Teksasissa Kivisen johdolla. Kivisen mukaan Carterin kampanjatilaisuudessa esiintyi ”koko amerikkalaisen kansanjuhlan tarpeisto” sheriffeineen, tanssijoineen ja soittokuntineen. Ulkoisesti innokkaan Carterin kampanjan ongelmat kuitenkin tulevat ilmi kirjoituksesta. Vaikka Teksas on demokraattista aluetta, on republikaanien inflaatiokritiikki alkanut jo näkyä mielipidetiedusteluissa. Toisin kuin Pajuselta Reaganille, Kiviseltä ei ylistystä ”yllättävän pienikokoiselle” ja ”virkavuosien selvästi rasittamalle” Yhdysvaltain presidentille heru. Hänen mukaansa Carterin etelänmurteinen puhe tosin kuulostaa paikan päällä huomattavasti televisiota paremmalta.³⁵³

Juuri television merkittävä asema korostuu myös lehden uutisoinnissa Carterin ja Reaganin ainoaksi jääneestä tv-väittelystä. Kivinen menee jopa niin pitkälle, että hän toteaa: ”Yhdysvaltain presidentinvaalista on kehittynyt ainutkertainen televisionäytelmä, jolle tieteiselokuvat eivät vedä vertoja.” Lehestä välittyy aito epäusko amerikkalaisten koettua pinnallisuutta kohtaan. Kivisen mukaan päähuomio pitäisi olla ehdokkaiden asiaosaamisessa. Sitä Reaganilla ei selvästikään hänen mielestään ole. Vaikka asiatietojen hallitsijana Reagan on Kivisen mukaan Carteria heikompi, hänen tapansa esittää asioita rauhallisesti ja huolitellusti kuitenkin vetoaa kuulijoihin tiukkaa ja hieman epäselvästi artikuloidua Carteria enemmän.³⁵⁴

Kun itse vaaliväittely on käyty, onnistui Reagan Pajusen mielestä näyttäytymään varteenotettavana vaihtoehdona Carterille iästään ja näyttelijätaustastaan huolimatta. Pajunen nimittää vaaliväittelyä jopa mairittelevasti ”lattean vaalitaistelun matalaksi kohokohdaksi”. Hänen mukaansa Reagan ”hymyili, kohautteli olkapäitään ja heitti pieniä huulia”, kun taas Carter oli esiintyessään ”ilmeetön” ja ”jäykkä” ja hänen puheensa ”puisevaa”, vaikka asiakysymyksissä tämä olikin Reagania selvästi vakuuttavampi.³⁵⁵ Näillä asiakysymyksillä ei vain Helsingin Sanomien näkökulmasta tunnu olevan paljon vaikutusta yhdysvaltalaisien äänestyskäyttäytymiseen.

³⁵² 'Koko maailman kannalta tärkeä presidentinvaali', *HS*, 28.10.1980, 2 [pääkirjoitus].

³⁵³ Olli Kivinen & Sverker Ström, 'Carterin työläispuheet Texasissa – Vanha taika elää: Texasin voittaja on seuraava presidentti', *HS*, 28.10.1980, 17.

³⁵⁴ Olli Kivinen, 'Uutismiesten presidenttipeli – Tiedotusvälineiden mahtisirkus karsii nostaa ja laskee', *HS*, 29.10.1980, 23.

³⁵⁵ Veikko I. Pajunen, 'Reagan korjasi tv-väittelystä lisäpisteitä näyttelijäntaidoillaan – Carter varma asiakysymyksissä', *HS*, 30.10.1980, 25.

Huonon presidentin puolesta vielä huonompaa haastajaa vastaan

Kaksi päivää ennen vaalipäivää Dagens Nyheterin pääkirjoitus maalaa presidentinvaaleista suorastaan murheellisen kuvan kuten otsikko "Vaalit ahdistuksessa" kertoo. Kuukausien, ellei vuosien, valmistautuminen on nyt ohi ja tiistaina ratkaistaan, kumpi on "vähiten huonoiten" onnistunut voittamaan amerikkalaisten äänestäjien luottamuksen.³⁵⁶ Sekä ruotsalais- että suomalaislehden uutisoinnissa korostuu, ettei amerikkalaisten kumpaakin ehdokasta kohtaan tuntema antipatia tee heistä kummastakaan vaalien kiistatonta voittajaa, niin epäsuosittuina heidät molemmat nähdään. Lehdillä on kuitenkin selvä näkemys, kumman heistä ne mieluummin Valkoisessa talossa näkisivät.

Dagens Nyheterin Santessonin mukaan USA:n ulkopuolella suurin osa arvioijista ovat yksimielisiä siitä, että Reaganin voitto olisi suuri onnettomuus. Hänen mukaansa ne "holtittomat" kommentit ovat suurelta osin loppuneet, joissa Reaganin ei arvioida voivan olla sen huonompi kuin Carterkaan. Pääkirjoituksessa viitataan edellisen viikon lehteen, jossa Carter sai varauksettoman tuen ruotsalaisiantuntijoilta. Carterin saama tuki ei ole Santessonin mielestä yllättävää, sillä hänen mukaansa "[s]uurin osa meistä toivoo USA:ta hallitsevan presidentti, joka on ahkera ja kunniallinen, jolla on myötätuntoa laiminlyötyjä ryhmiä kohtaan, joka aristelee sotilaallisia ratkaisuja, jolta puuttuu taipumus toisen sukupuolen tai vähemmistöryhmien alistamiseen, joka haluaa varjella ympäristöä ja hillitä energiantuhlailua, jolla on realistinen näkemys suurvallan mahdollisuuksista, joka ei ole vallasta humaltunut tai kärsi suuruudenhulluudesta." Se keihin Santesson viittaa kirjoittamalla "meistä" jää epäselväksi. Kyseessä voivat olla kaikki ruotsalaiset, koko Yhdysvaltain ulkopuolinen maailma tai vain lehden toimitus. Joka tapauksessa nämä kuvailut toteutuvat lehden mukaan parhaiten Carterissa.³⁵⁷

Carter on Dagens Nyheterin mukaan käyttänyt kykyjään yrittäessään saada aikaan suurvaltojen ydinasearsenaalien rajoituksia, kehittäessään suhteita Kiinaan, luodessaan rauhaa Egyptin ja Israelin välille ja estäessään Persianlahden kriisiä, Iranin ja Irakin välille syksyllä 1980 puhjennutta sotaa, johtamasta maailmanpaloon. Santesson mainitsee Carterin ansioksi myös hänen tapansa puhua ihmisoikeuksien puolesta.³⁵⁸ Yhdysvaltalaishistorioitsija Ronald E. Powaskin mukaan Carter näki uudelleen syntyneenä baptistina Yhdysvaltain tavoitteeksi toimia vapauden, demokratian ja ihmisoikeuksien edistäjänä. Nämä ihanteet olivat unohtuneet Nixonin ja Henry Kissingerin ajan reaali politiikassa.³⁵⁹

³⁵⁶ Olof Santesson, 'Val i vända', *DN*, 3.11.1980, 2 [pääkirjoitus].

³⁵⁷ Olof Santesson, 'Val i vända', *DN*, 3.11.1980, 2 [pääkirjoitus].

³⁵⁸ Olof Santesson, 'Val i vända', *DN*, 3.11.1980, 2 [pääkirjoitus].

³⁵⁹ Powaski 1998, 2005.

Dagens Nyheterin mukaan USA on Carterin johdolla pidättäytynyt huonomaineisista väliintuloistaan kansan tahdonilmaisuja vastaan Latinalaisessa Amerikassa.³⁶⁰ Carter muun muassa leikkasi apua Argentiinan, Chilen ja Nicaraguan sortaviksi katsomistaan hallinnoista.³⁶¹ Santessonin mukaan siitä mitä ”me” pidämme hyvänä, eivät kuitenkaan monet amerikkalaiset ole vakuuttuneita. Yhdelläkään istuvalla presidentillä sitten Harry S. Trumanin, vaaleilla valitsematonta Fordia lukuun ottamatta, ei ole ollut niin heikkoja kannatuslukemia vaalien kynnyksellä kuin Carterilla.³⁶²

Santessonin mielestä vaalivuoden poliittinen keskustelu on antanut Carterille hyvin vähän mahdollisuuksia saavuttaa parempi tulos, mutta vielä vähemmän se on tarjonnut yleisölle selvyyttä siitä, kuinka ”luunkovia konservatiivisia ratkaisuja” Reagan ”sisimmässään” kannattaa. Lehti yrittääkin kääntää huomion Carterin ahdingosta Reaganin vaarallisuuteen. Santesson mainitsee Reaganin yhtäkkiä sanoneen olevansa sekä aseistariisunnan että valtion takaaman hyvinvoinnin puolella.³⁶³ Hän ei selvästikään tähän ”muuttuneeseen Reaganiin” usko.

Helsingin Sanomissa huolta herättää puolestaan Reaganin aliarvioiminen. Kivinen näkee ”Ronald Reaganin jyrkkien lausuntojen säikäyttämät asiantuntijat” liian varovaisiksi, kun he arvioivat presidentin vallan rajalliseksi. Kyseessä on hänen mukaansa suunnannäyttäjän virka: ”presidentti sanoo missä kaappi seisoo”. Presidentillä on kongressin ja virkakoneiston suuresta roolista huolimatta paljon etenkin ulko- ja turvallisuuspoliittista valtaa, sillä Yhdysvallat on presidenttivaltainen maa.³⁶⁴ Brands on kirjoittanut, että harva Yhdysvaltain presidentiksi pyrkinyt on asettanut ulkopoliittikan virkaan hakemisensa pääsyyksi, vaikka juuri ulkopoliitikassa presidentillä on eniten valtaa.³⁶⁵ Kivinen painottaa kolumnissaan, että suurvalta- asemansa takia Yhdysvaltain vaikutus tuntuu kaikkialla maailmassa. Presidentin nimen merkitys taas korostuu mitä erilaisemmat arvomaailmat vaaleissa ehdolla olevilla on.³⁶⁶ Kivinen viittaa tällä selvästi valintaan Carterin ja Reaganin välillä. Nyt jos koskaan Yhdysvaltain presidentin nimellä on väliä.

Kivinen muistuttaa lukijoitaan siitä, että presidentillä on päätäntävalta esimerkiksi liennytysoikeuden tulevaisuudesta. Hän kärjittää vaali-illan merkityksen toteamukseen: ”Salt 2 saattaa olla aamulla kuollut ja kuopattu ja Yhdysvaltain ihmisoikeuspolitiikka saattaa vesittyä kokonaan.” Carterin linja neljän vuoden perusteella tiedetään, mutta toteuttaisiko Reagan sellaista kovaa politiikkaa, josta hän on kampanjansa aikana puhunut? Kivisen mukaan Reaganin kampanjapuheet eivät ole olleet sellaisia,

³⁶⁰ Olof Santesson, ’Val i vända’, *DN*, 3.11.1980, 2 [pääkirjoitus].

³⁶¹ Brands 2016, 214.

³⁶² Olof Santesson, ’Val i vända’, *DN*, 3.11.1980, 2 [pääkirjoitus].

³⁶³ Olof Santesson, ’Val i vända’, *DN*, 3.11.1980, 2 [pääkirjoitus].

³⁶⁴ Olli Kivinen, ’Suunnannäyttäjät’, *HS*, 4.11.1980, 21 [kolumni].

³⁶⁵ Brands 2016, 269.

³⁶⁶ Olli Kivinen, ’Suunnannäyttäjät’, *HS*, 4.11.1980, 21 [kolumni].

etteikö niistä voisi perääntyä. Hän kirjoittaa epämääräisesti, että vanhoillinen Reagan varmasti veisi Yhdysvaltoja pois ”Carterin jonkinmoisesta liberalismista”, vaikka ei olekaan monien puheista tuttu ”sotahullu narri”.³⁶⁷ Kivisen kolumnista voi päätellä, että liberaalille ja vasemmistolaistuneelle lehdelle oikeistokonservatiivin Reaganin valinta olisi pettymys, mutta demokraattipresidentiksi konservatiivisen Carterinkaan ei nähdä edustavan lehden edistyksellisiä arvoja.

3.2 Huolia Pohjolan puolueettomilta: Elämä maapallolla ja pienten maiden rajat uhattuina

Carterin kampanjan suurimmiksi kompastuskiviksi muodostuivat lopulta Yhdysvaltain heikko taloustilanne korkeine inflaatioineen ja työttömyysasteineen ja Iranin panttivankikriisi.³⁶⁸ Carterin viimeisen oljenkorren katkeaminen eli Iranin panttivankien vapauttamatta jääminen oli suuri helpotus ”lokakuun yllätystä” suuresti pelänneelle Reaganin kampanjatiimille.³⁶⁹ Yhdysvaltalaiset tunsivat vuonna 1976 Carteria, entistä Georgian kuvernööriä ja maapähkinänviljelijää, kohtaan myötätuntoa maata repineiden Vietnamin sodan ja Watergate-skandaalin jälkeen. Syksyllä 1980 tämä myötätunto oli kuitenkin kulutettu loppuun. Entinen Kalifornian kuvernööri ja Hollywoodin b-elokuvien näyttelijä Reagan näyttäytyi nyt yhtä tuoreena kasvona kuin Carter neljä vuotta aiemmin.³⁷⁰ Patterson on todennut vaalien muistuttaneen vuoden 1932 vaaleja, joissa itsevarman optimistinen Franklin D. Roosevelt saavutti äänestäjien luottamuksen totisen Herbert Hooverin kustannuksella. Carter olikin ensimmäinen istuva presidentti sitten Hooverin, joka hävisi uudelleenvalinnan.³⁷¹

Vaikka suurin osa mielipidetiedusteluista osoitti Reaganin johtavan selvästi ennen vaaleja, oli hänen ylivoimaisuutensa ennakoimatonta. Yhdysvaltain vedenjakajavaaleissa hän sai taakseen 489 valitsijamiestä Carterin jäädessä vain 49 valitsijamieheen. Äänten määrässä ero oli Reaganin hyväksi kahdeksan miljoonaa, kun taas prosenteissa Reaganin lukemat olivat 51 %, Carterin 41 % ja John Andersonin 7 %. Carter tunnusti tappionsa jo alkuillasta itärannikon aikaa, vaikka vaalihuoneistot länsirannikolla olivat vielä tunteja auki.³⁷² Valtiotieteilijä David McKayn mukaan republikaanit onnistuivat luomaan vuoden 1980 vaaleissa koalition, joka yhdisti kristillisen oikeiston ajaman uskonnollisuuden ja moraalisuuden keskiluokan kaipaamaan uudelleenlaiseen taloudenhoitoon, jossa vapaa yritysasetettiin kaiken keskiöön. Koska Reagan kykeni yhdistämään nämä erilaiset ryhmittymät yhden vaaliohjelman taakse, hänen voittonsa oli lopulta selvä.³⁷³

³⁶⁷ Olli Kivinen, ’Suunnannäyttävä’, *HS*, 4.11.1980, 21 [kolumni].

³⁶⁸ Brauer 1986, 175–176.

³⁶⁹ Brands 2016, 231–232.

³⁷⁰ Fiasco 2021.

³⁷¹ Patterson 2005, 150–151.

³⁷² Boller 2004, 367; Brands 2016, 237.

³⁷³ McKay 2018, 89.

Reaganin voittoon suhtautuminen oli sekä ruotsalais- että suomalaislehdessä samanlaista kuin hänen ehdokkuuteensakin: epäuskoista. Vaalituloksen selvittyä Dagens Nyheterin Hamrin kysyy lehden etusivulla: onko Reagan taantumuksellinen, soturi vai neuvottelija? Hänen mukaansa monet amerikkalaiset liberaalit näkevät Reaganin olevan uhka USA:n, ”kylläkin alkukantaiselle”, sosiaalisen oikeudenmukaisuuden yhteiskunnalle, jota on rakennettu aina 1930-luvulta lähtien. ”Alkukantaisuudesta” puhumalla Hamrin tuo selvän arvostelevasti esille, että ruotsalaisesta näkökulmasta Yhdysvalloilla on vielä matkaa hyvinvointivaltioon. Hamrinin mukaan keskeistä on, että monet liberaalit kieltäytyvät hyväksymästä kuvausta Reaganista ”vaarallisena taantumuksellisena”, ”sosiaalisten resursien vähentäjänä” ja ”kylmän sodan soturina”. Heidän mukaansa sekä hänen aikansa Kalifornian kuvernöörinä että lausuntonsa vaalikampanjansa aikana antavat aihetta piirtää hänestä monivärisempi kuva. Vasta tulevaisuus näyttää, kumpi kuva on oikea.³⁷⁴

Dagens Nyheter kertoo etusivullaan Yhdysvaltojen tulleen vaalituloksesta ”ravistelluksi”, sillä kukaan ei osannut ennakoida sitä. Harjaantuneet kommentaattorit olivat yhtä yllättyneitä kuin kaikki muutkin. Lehden mukaan ainoastaan matalaa äänestysaktiivisuutta, 52 prosenttia, voi pitää tahrana Reaganin suurelle voitolle.³⁷⁵ Ruotsalaislehden kriitikille Yhdysvaltain heikosta äänestysaktiivisuudesta löytyy luonnollinen selitys. Ruotsin eduskuntavaaleissa äänestysaktiivisuus oli keskimäärin yli 80 prosenttia, joka on kansainväliselläkin tasolla mitattuna korkea.³⁷⁶ Yhdysvaltain heikkoa äänestysaktiivisuutta selittää todennäköisesti, etteivät vaalien pääehdokkaat herättäneet amerikkalaisissa suurta innostusta. Motiivi vaivautua vaaliurnille oli lähinnä toista ehdokasta vastaan äänestäminen.³⁷⁷ Yhdysvaltalaishistorioitsija Howard Zinn on painottanut, että vaikka Reaganin voittoa kuvataan usein ylivoimaiseksi, heikko äänestysprosentti merkitsi, että todellisuudessa häntä äänesti presidentiksi ainoastaan 27 prosenttia yhdysvaltalaisista.³⁷⁸

Yhdysvaltalaisäänestäjien kapina todellisuutta vastaan

Dagens Nyheterin Reaganin voittoa käsittelevä pääkirjoitus alkaa surumielisellä virkkeellä: ”Ensimmäistä kertaa Yhdysvaltain kansa on valinnut itselleen täysin äärimmäisyysmiehen presidentiksi.” Valinta Carterin ja Reaganin välillä oli monelle äänestäjälle ikävystyttävä. Reagan ei silti saavuttanut ainoastaan voittoa, vaan peräti maanvyörymän. ”Masentavan moni” on Santessonin mukaan joutunut uhriksi tämän ”kohtuullisille myyjäntaidoille”. Carterin kohtaama valtava takaisku on hänen

³⁷⁴ Harald Hamrin, ’Reagan – Mörkman, krigare eller förhandlare?’, *DN*, 6.11.1980, [etusivu].

³⁷⁵ ’Bara de svarta förblev Carter trogna – Konservativ våg över hela USA’, *DN*, 6.11.1980, [etusivu].

³⁷⁶ Åsard 2016, 250–251.

³⁷⁷ Boller 2004, 354.

³⁷⁸ Zinn 2005, 610–611.

mielestään ennen kaikkea seurausta amerikkalaisten äänestäjien kapinasta. Tämä kapina suuntautui korkean inflaation ja suurtyöttömyyden leimaamaa todellisuutta vastaan. Carterin tappiossa on kyse myös kapinasta sitä vastaan, ettei Yhdysvallat enää yksin hallitse maailmantapahtumia ja pysty ohjailemaan ystäviensä ja vihollistensa toimintaa.³⁷⁹

Lehden empaattinen suhtautuminen Carteriin ei päättynyt tämän vaalitappioon. Santesson antaa Carterille tunnustusta hänen yrityksestään valita uusi, kestävämpi ja realistisempi ulkopolitiikka, vaikka maailmantilanne kiristyi ja turvallisuusneuvonantaja Zbigniew Brzezinski kohdisti häneen kovaa painetta. Reaganin sen sijaan odotetaan käyttävän voimapolitiikkaa muuta maailmaa kohtaan: ”kommunistit ja muut pistetään vihdoinkin ojennukseen Afrikassa, Latinalaisessa Amerikassa, kaikkialla”. Reagan on todennut Raamatusta löytyvän vastauksen kaikkiin ongelmiin ja hänen painoksessaan syy kaikkiin ongelmiin on aina Neuvostoliitto. Yllättäen Santesson arvioi, että neuvostojohtajat voivat ymmärtää Reagania paremmin kuin epäselvää Carteria koskaan. Hänen mielestään Reaganin taidoilla, vaistolla ja reagointitavalla paljon voi kuitenkin mennä pieleen. Elämä maapallolla on tullut turvattomammaksi ”surullisten Yhdysvaltain presidentinvaalien” jälkeen.³⁸⁰

Muistoja ruotsalaisesta kehitysavusta ja Helsingin hengestä

Dagens Nyheterissä usein esitetty huoli kehityksistä kumpuaa Ruotsin historiasta. Dag Hammarskjöldin pesti YK:n pääsihteerinä, 1950-luvun puolivälistä 1960-luvun alkuun, antoi puolueettomalle Ruotsille merkittävän roolin kansainvälisten asioiden hoitamisessa. Tästä ruotsalaisesta aktiivisuudesta ja idealismista hyvä esimerkki oli maan perustama maailman ensimmäinen kehitysapuohjelma vuodelta 1962. Hanhimäki on kärjistänyt, että samaan aikaan, kun yhdysvaltalaiset alkoivat harjoittaa kovaa linjaansa Vietnamin, Pohjoismaat Ruotsin johdolla ryhtyivät viemään hyvinvointivaltiota ympäri maailmaa.³⁸¹ Vietnamin sota oli Ruotsille tilaisuus esittäytyä ”maailman moraalisen äänenä” ja tästä moraalinvartijan roolista myös vuoden 1980 Dagens Nyheter pitää kiinni kovasanaisessa Reagan-kritiikissään.

”Jimmy Carter innosti harvoja ja ärsytti monia”, on puolestaan Helsingin Sanomien tuomio istuvan presidentin historiallisesta tappiosta. Sisäpolitiikan toimimattomuuden takia uusi presidentti saattaa panostaa ulkopolitiikkaan eli Yhdysvaltain ”suuruuden” palauttamiseen, mitä niin liittolaiset kuin vastustajatkin pelkäävät. Suurella epäilyksellä siihen suhtautuu myös lehti itse. Sen mukaan Carterin ulkopolitiikka ei aina ollut onnistunutta, mutta tällä oli ”sentään edes tyydyttävän realistinen käsitys

³⁷⁹ Olof Santesson, 'Ett sorgligt val', *DN*, 6.11.1980, 2 [pääkirjoitus].

³⁸⁰ Olof Santesson, 'Ett sorgligt val', *DN*, 6.11.1980, 2 [pääkirjoitus].

³⁸¹ Hanhimäki 1997, 67, 123, 130, 134–135

maailmasta”. Reagan sitä vastoin on ulkopoliittisesti kokematon, hänen neuvonantajansa ”patavanhollisia” ja aikomuksensakin vanhasta maailmasta.³⁸² Edistysmieliselle lehdelle nämä ovat huoletuttavia piirteitä.

Niin ruotsalais- kuin suomalaislehdessä esitetty kritiikki Reaganin ulkopoliittisesta kokemattomuudesta on luonnollista. Esimerkiksi Yhdysvaltain senaatista presidenteiksi nousseet ovat olleet jo päättämässä presidentin ulkopoliittikan rahoittamisesta ja ratifioimassa ulkopoliittisia sopimuksia, kun taas entiset kuvernöörit joutuvat käytännössä oppimaan ulkopoliittikan hoitamisen työssään. Toisaalta Reaganin etuna oli, että hän oli pyrkinyt presidentiksi jo aiemminkin, jolloin hän oli ehtinyt perehtyä ulkopoliittikkaan ja pitänyt aiheesta myös runsaasti puheita.³⁸³

Reaganin pitämät puheet eivät kuitenkaan tarjonneet Helsingin Sanomille lohtua. Lehden toimituksessa toivotaan Suomen turvallisuuden näkökulmasta, että hänen pitämänsä puheet ovat nimenomaan puheita: ”Reaganin puheiden mukainen politiikka johtaa hyvin pian vanhaan asetelmaan: vastakkain kaksi supervaltaa [sic], joiden isänmaallisuus ja turvallisuuden tarve eivät tunne rajoja – eivät ainkaan pienten maiden rajoja.”³⁸⁴ Lehti vertaa vaalien jälkeistä tilannetta siis epäsuorasti jopa vuoden 1939 Molotov-Ribbentrop -sopimukseen ja vuoden 1945 Jaltan kokoukseen. Viiden vuoden takaista Helsingin sopimusta ja silloin vallinnutta ”Helsingin henkeä” lehti muistelee sen sijaan kaiholla.

Vuoden 1975 Etyjin huippukokoukseen kulminoituivat Suomen jo vuosia aiemmin Euroopan ja Pohjois-Amerikan maiden kanssa aloittamat keskustelut Euroopan turvallisuuden parantamiseen tähtäävän kokouksen järjestämisestä. Kokouksen järjestämisen mahdollistivat Suomen puolueettoman aseman ja Länsi-Saksan uuden idänpolitiikan lisäksi Neuvostoliiton halu vakinaistaa toisen maailmansodan jälkeiset rajat Euroopassa ja Nixonin ja Kissingerin käynnistämä liennytysoptiikka. Vaikka keskustelut suometumisesta olivat yhä käynnissä, keräsi kokous Helsinkiin kaikki keskeiset Pohjois-Amerikan ja Euroopan vaikuttajat, Watergate-skandaalissa ryvettyneen Nixonin korvanneesta, Fordista ja neuvostojohtaja Leonid Brezhnevistä lähtien. Tämä oli tunnustus Suomen liennytysoystä. Helsingin sopimuksen solmiminen korosti Suomen sillanrakentajan roolia, sillä erityissuhteet Neuvostoliittoon näyttivät olevan Suomelle eduksi.³⁸⁵

Kallenautio on kuvannut, että Etyj-prosessin loppuun vieminen onnistui antamaan Suomesta puolueettoman kuvan. Suomella oli Nixonin ja Fordin presidenttikausilla ongelmattomat suhteet Yhdysvaltoihin. Kekkonen jopa kutsuttiin maan 200-vuotisjuhlien yhteydessä ainoana valtionpäämiehenä

³⁸² ’Ronald Reagan, Yhdysvallat ja maailma’, *HS*, 6.11.1980, 2 [pääkirjoitus].

³⁸³ Brands 2016, 328.

³⁸⁴ ’Ronald Reagan, Yhdysvallat ja maailma’, *HS*, 6.11.1980, 2 [pääkirjoitus].

³⁸⁵ Hanhimäki 1997, 144; Kallenautio 2005, 263.

vierailulle. Helsingissä korostettiin konfliktien sijaan yhteistyötä ja jotkut uskoivat jopa kylmän sodan päättyneen³⁸⁶ vuoden 1975 kokoukseen.³⁸⁷ Myös vuoden 1980 Helsingin Sanomat ja Dagens Nyheter näkevät kylmän sodan olevan jo ohi. Ruotsalaislehdessä Helsingin kokouksesta puhutaan tosin huomattavasti vähemmän. Eurooppaa uhkaavan suursodan torjumisesta annettiin erityisesti suomalaislehdissä kiitosta Kekkoselle.³⁸⁸ Nyt tuo kaikki työ vaikutti kuitenkin valuvan hukkaan. Ero Helsingin kokouksen ja Reaganin valinnan välillä näyttäytyi Helsingin Sanomille dramaattisena. Yhdysvaltain presidentiksi oli valittu nyt Etyj-prosessin tyrmännyt henkilö.

Ruotsalais- ja suomalaispoliitikot kommentoivansa varovaisia, mutta poikkeuksiakin löytyy

Dagens Nyheter kysyy ruotsalaispoliitikoilta Reaganin valinnan vaikutuksista maailmanpolitiikkaan. Keskustapuoluetta edustava pääministeri Fälldin toteaa ympäröivästä, että suurvaltojen vastuu on aseistariisunnasta ja liennytyksestä on merkittävä. Hän kertoo hallituksensa toivovan myös Yhdysvaltain uudelta hallinnolta aktiivista osallistumista tähän kehitykseen. Ulkoministeri ja entinen pääministeri Ola Ullsten Liberaalista kansanpuolueesta taas toteaa suoremmin, että Reagan esitti kampanjansa aikana huolestuttavia lausuntoja asevarustelun kasvattamisesta ja Salt II -sopimuksesta. Hän kuitenkin muistuttaa, että konservatiivihenkilöt ovat ennenkin muuttaneet linjaansa liennyttävämmäksi vaalien jälkeen.³⁸⁹

En pidä näitä porvaristen poliitikkojen varovaisia lausuntoja yllättävinä. Kun sosialidemokraattien pitkä valtakausi oli katkolla vuosina 1976–1982, ulkopoliitikasta ei koskaan muodostunut suurta konfliktikysymystä. Porvarihallitustenkin hallitusohjelmissa korostettiin Ruotsin perinteisen puolueettomuuspolitiikan jatkoa. Hadenius on jopa todennut, ettei ulkopoliitikasta käyty tuolloin lähestulkoon lainkaan väittelyä.³⁹⁰ Toisaalta vuonna 1980 vallassa ollut Fälldinin porvarihallitus oli myös varsin heikko ottamaan ulkopoliittisesti kantaa – olihan sillä eduskunnassa ainoastaan yhden paikan enemmistö.³⁹¹ Oppositiojohtaja Palme puolestaan kertoo toivovansa, että Reagan muuttaa kriittisiä näkemyksiään Salt II -sopimuksesta.³⁹² Palme voi tuki jo oletusarvoisesti ilmaista itseään vapaammin opposition edustajana kuin pääministerinä, mutta toisaalta menneisyys osoittaa hänen olleen ulkopoliittisissa kannanotoissaan aina huomattavasti Ruotsin silloista porvarihallitusta kärkevempi.

³⁸⁶ Näin tuntui tapahtuneen erityisesti Suomessa. Helsingin Sanomien aiempi Yhdysvaltain kirjeenvaihtaja Lauri Karén kuvaa historian tutkija Aleksii Mainiolle, kuinka ilmapiiri 1970-luvun puolivälin jälkeisessä Washingtonissa oli kuitenkin jännittynyt ja täysin erilainen kuin Helsingissä, jossa hekumoitettiin yhä Etyj-kokouksen liennyttävää tunnelmaa. Yhdysvalloissa ei maailmanrauha ollut esillä, vaan kylmä sota jatkui helmiä. Mainio 2018, 302.

³⁸⁷ Hanhimäki 1997, 144; Kallenautio 2005, 263.

³⁸⁸ Salminen 1996, 119.

³⁸⁹ ' - Inställningen till Salt II oroar', *DN*, 6.11.1980, 64.

³⁹⁰ Hadenius 1996, 189, 191, 234.

³⁹¹ Birgersson 1984, 300.

³⁹² ' - Inställningen till Salt II oroar', *DN*, 6.11.1980, 64.

Helsingin Sanomissa kerrotaan puolestaan suomalaispoliitikkojen suhtautumisesta Yhdysvaltain val-
lanvaihdokseen. Sitä kuvataan ”varsin viileäksi”. Keskustapuolueen puheenjohtaja ja ulkoministeri
Paavo Väyrynen ei vielä Reaganin kovista vaalipuheista päättelisi, millaista politiikkaa hän tulee har-
joittamaan presidenttinä. Yhdysvaltain presidentin ja hallituksen vaihto saattaa kuitenkin vaikuttaa
maan kannanottoihin ja Etykin aikataulutukseen. Toisaalta Väyrynen näkee optimistisesti, että siirty-
mävaiheen jälkeen voidaan päästä eroon vaalien jumittamasta tilanteesta.³⁹³

Kokoomuksen puheenjohtaja Ilkka Suominen kertoo yllättyneensä Carterin tappiosta, mutta hänen
mukaansa tuloksella ei ole todennäköisesti merkitystä Suomen ja Yhdysvaltojen suhteille. Suominen
tarkasteleekin Reaganin valintaa enemmän kansainvälisestä näkökulmasta joko liennytyksen palaa-
misena tai kireän nykytilanteen jatkumisena. Lisäksi Väyrysen tavoin Suominen korostaa president-
tiehdokkaalla ja itse presidentillä olevan eroa. Suomen Kommunistisen Puolueen puheenjohtaja
Aarne Saarinen toteaa yllättyneensä Reaganin ylivoimasta, muttei vaalituloksesta. Hän pitää osaa
Reaganin tavoitteista taantumuksellisina, mutta korostaa niin ikään vasta presidenttiyden näyttävän
Reaganin todellisen linjan.³⁹⁴ Kaiken kaikkiaan myös suomalaispoliitikkojen kommentit ovat hyvin
yhteneväisiä, mikä tuskin on yllättävää. Esimerkiksi Seppinen on todennut, että Kekkosen johtamassa
Suomessa poliitikkojen poikkeaminen sodanjälkeisestä ”ulkopoliittisesta yksimielisyydestä” tai suo-
ranaisesta ”liturgisesta hokemisesta” oli tuomittavaa.³⁹⁵

Reaganin voiton maltilliseen kommentointiin tekee kuitenkin poikkeuksen perustuslaillisten puheen-
johtaja George C. Ehrnrooth, joka kertoo olevansa iloinen vaalituloksesta. Vaikka kansainvälinen
tilanne aluksi hänen mukaansa kiristyy, avaa uusi hallinto uudet mahdollisuudet neuvotteluille. Hel-
singin Sanomien tekstin nimeämätön kirjoittaja jopa myöntää Ehrnroothin kaukonäköisyyden:
”[t]ämä Amerikan-tuntija valitti jo viime keväänä suomalaisen julkisen sanan suhtautuvan aivan liian
nuivasti ja vähätellen Ronald Reaganiin, jonka hän ennusti kukistavan Carterin.”³⁹⁶ Yhdysvaltain
ihailija ja Neuvostoliiton arvostelija Ehrnrooth oli kuitenkin poikkeustapaus Suomen politiikassa,
joka oli jo pitkään arvostellut Kekkosta tämän läheisistä suhteista Neuvostoliittoon ja lähtenyt Ruot-
salaisesta kansanpuolueesta protestina sen tuesta, Kekkosen virkakauden jatkon ilman vaaleja vuonna
1974 mahdollistaneelle, poikkeuslaille.³⁹⁷ Ehrnroothin ja Helsingin Sanomien välinen suhdekin oli
jännitteinen. Ehrnrooth ja Aatos Erkko olivat ystäviä 20 vuoden ajan, mutta ystävyys päättyi, kun

³⁹³ ’Suomalaisarviot Reaganin valinnasta: Presidentin vaihtuminen lykkää liennytyispäätöksiä’, *HS*, 6.11.1980, 9.

³⁹⁴ ’Suomalaisarviot Reaganin valinnasta: Presidentin vaihtuminen lykkää liennytyispäätöksiä’, *HS*, 6.11.1980, 9.

³⁹⁵ Seppinen 2001, 642.

³⁹⁶ ’Suomalaisarviot Reaganin valinnasta: Presidentin vaihtuminen lykkää liennytyispäätöksiä’, *HS*, 6.11.1980, 9.

³⁹⁷ Kummisetäni & Kekkonen, 2020.

lehti uutisoi hänestä ja muista poikkeuslain vastustajista pilkallisesti.³⁹⁸ Huomionarvoisesti tämä ei kuitenkaan estänyt Erkon lehteä kysymystä häneltä Reaganin valinnasta ja Ehrnroothia vastaamasta. Kekkosen, 80, vain mainitaan lehdessä lähettäneen virallisen onnittelusähkeen Reaganille, joka on jo seitsemäs Yhdysvaltain presidentti Kekkosen neljännesvuosisadan mittaisella presidenttikaudella.³⁹⁹ Kyseistä seikkaa alleviivaa lehdessä ennen vaaleja julkaistu Kari Suomalaisen pilakuva, jossa sanomalehteä lukeva Kekkonen toteaa USA:n vaaleista: ”Sitä näyttää erällä olevan ongelmia”.⁴⁰⁰

Kolumnisti Neuvostoliitosta Yhdysvaltain vaaleja arvioimassa

Helsingin Sanomien Pajusen mukaan vähintään viileä vaihe idän ja lännen välisessä liennytyksessä on nyt mahdollinen. Etenkin Salt- ja Etyk-neuvottelut ovat todennäköisesti vaikeuksissa, vaikka Reaganin ulkopoliittiset puheet ovatkin hänen mielestään olleet vaihtelevia ja jopa ristiriitaisia. Pajunen muistuttaa Reaganin linjauksien muuttuneen kampanjoinnin alussa esitetystä Kuuban saarrosta lokakuuseen televisiopuheeseen tasapainosta Neuvostoliiton kanssa.⁴⁰¹ Pajunen löytää vaalien jälkeen lohdua Reaganin epäselvästä ulkopoliittisesta linjasta, jonka vielä vaalikampanjoinnin aikana hän näki olevan lähinnä taktikoivaa ääntenkalastelua. Ehkä Reagan on sittenkin maltillistunut.

Dagens Nyheterin kriittinen suhtautuminen Reaganiin jatkuu vaalien jälkeisen päivän pääkirjoituksessa. Santesson kirjoittaa ”monien, joiden ei pitäisi pelätä itsensä ilmaisemista olevan nyt vaiti”, kun taas ”toiset uskottelevat itselleen Reaganista voivan tulla hyvä presidentti”. Nämä vakuuttelevat hänen mukaansa, ettei tämän vanhaa retoriikkaa pidä ottaa tosissaan. Santesson nimittää tätä ”psykologiseksi syrjäytysmekanismiksi”, jossa paljon valtaa saanutta pelottavaa hahmoa ei enää kestä kutsua samoin todellisin kuvailuin. Pääkirjoituksessa kehoitetaan pahaenteisesti lukijoita muistelemaan, miten kansa puhui ”uudesta Nixonista”, kun tämä nousi valtaan.⁴⁰²

Presidentin vaihtumisen ohella senaatin valta vaihtui demokraateilta republikaaneille. Santesson analysoi, että vallanvaihdoksen taustalla olivat vaikutusvaltaiset taloudelliset ja uskonnolliset eturyhmät liberaalien vastaisine manipulaatioineen. Tuloksena on Reaganin riemu ensimmäisestä senaatin republikaanienemmistöstä sitten presidentti Dwight Eisenhowerin päivien.⁴⁰³ Liberaalille ja sitoutumattomalle, mutta vasemmistoon muun yhteiskunnan tavoin kallella olleelle, lehdelle kyseisten eturyhmien vaikutusvallan kasvu oli hyvin huolestuttavaa. Ruotsissa politiikanteko oli pääasiassa

³⁹⁸ Mainio 2018, 269.

³⁹⁹ ’Suomalaisarviot Reaganin valinnasta: Presidentin vaihtuminen lykkää liennytyspäätöksiä’, *HS*, 6.11.1980, 9.

⁴⁰⁰ Kari Suomalaisen pilakuva Kekkosesta seuraamassa Yhdysvaltain presidentinvaaleja sanomalehdestä, *HS*, 4.11.1980, 2 [pilakuva].

⁴⁰¹ Veikko I. Pajunen, ’Liennytyksen uhkaa pysähtyä – Reaganin ulkopoliittiset puheet ristiriitaisia’, *HS*, 6.11.1980, 21.

⁴⁰² Olof Santesson, ’USA: Dagen efter’, *DN*, 7.11.1980, 2 [pääkirjoitus].

⁴⁰³ Olof Santesson, ’USA: Dagen efter’, *DN*, 7.11.1980, 2 [pääkirjoitus].

julkisrahoitteista ja uskonto pidettiin politiikasta erossa. Lehden huolestuneille sanoille oli katetta, sillä vuonna 1974 Yhdysvalloissa oli tullut voimaan uusi kampanjarahoituslaki, joka hyväksyi ehdokkaiden rahoittajiksi laveasti ”poliittisen toiminnan komiteat” (”PAC”, ”political action committees”). Laki suosi erityisesti republikaaniehdokkaita suuryritystukijoihin.⁴⁰⁴

Mihinkään luotettavaan konservatiiviblokkiin Reagan ei voi Dagens Nyheterin mukaan kuitenkaan turvautua, sillä, Santessonin tarkentamattomat, kongressille vastikään tehdyt uudistukset ovat johtaneet kaaokseen poliittisessa päätöksenteossa. Lehden äärimmäisen kriittistä asennoitumista vastavastalittuun presidenttiin kuvaa hyvin Santessonin toteamus, että tätä kaaosta voi pitää jopa jonkinlaisena lohdutuksena tilanteessa, jossa Reagan on nousemassa Yhdysvaltain presidentiksi.⁴⁰⁵ Ainakaan uusi presidentti ei voi saada paljon tuhoa aikaan, sillä hänen toimiaan rahoittava kongressi on kaaoksessa.

Helsingin Sanomat turvautuu Yhdysvaltain vaalituloksen arvioinnissa itänaapurin apuun. Neuvostoliittolaisen APN-uutistoimiston tarkkailija Vladimir Lomeiko perkaa vaalitulosta lehden ulkomaansivulla näyttävällä paikalla julkaistussa kolumnissaan. Hän sysää vastuun tappiosta Carterille itselleen: ”tunnetun pelko osoittautui tuntemattoman pelkoa suuremmaksi”. Lomeikon mukaan Carter ei puolustanut Salt-sopimusta riittävästi. Erikoisesti neuvostoliittolainen kolumnisti selittää suomalaisille lukijoille amerikkalaisten mielialoja ja vähättelee väistyvän presidentin ulkopoliittisia saavutuksia kuten Camp Davidin rauhansopimusta.⁴⁰⁶

Kallenautio on kirjoittanut, että APN itse asiassa harjoitti propagandatyötä Helsingin toimistostaan yhteistoiminnassa Suomen tiedotusvälineiden kanssa.⁴⁰⁷ Lomeiko aloitti Helsingin Sanomien kolumnistina vuonna 1975 ja hänen palkkaamisensa oli osa suomalaisen yhteiskunnan vasemmistolaistumiskehitystä.⁴⁰⁸ Carterin kärkkään arvostelun rinnalla Reaganista Lomeiko tyytyy toteamaan ainoastaan, että hänen samanaikaiset puheensa rauhasta ja asemäärärahojen korotuksista ovat ristiriidassa.⁴⁰⁹ Lomeikon lehdessä esittämien näkemyksien tähdellisyyttä kuvaa hyvin Mainion toteamus, että niitä julkaistiin sisällön sijaan enemmän poliittisista syistä.⁴¹⁰

1980-luvulle tultaessa Neuvostoliiton tiedustelun ja suomalaisten omien neuvostokontaktien eli ”koti-tyrssiin” vaikutus oli tullut osaksi arkipäivää myös aikaisemmin Neuvostoliiton vaikutusta karttaneissa Helsingin Sanomien toimituksissa. Kun Lomeiko teki vierailun Helsinkiin, vaati Erkki

⁴⁰⁴ Patterson 2005, 87, 89.

⁴⁰⁵ Olof Santesson, ’USA: Dagen efter’, *DN*, 7.11.1980, 2 [pääkirjoitus].

⁴⁰⁶ Vladimir Lomeiko, ’Miksi Reagan voitti?’, *HS*, 8.11.1980, 27 [kolumni].

⁴⁰⁷ Kallenautio 2005, 317.

⁴⁰⁸ Salminen 1996, 71.

⁴⁰⁹ Vladimir Lomeiko, ’Miksi Reagan voitti?’, *HS*, 8.11.1980, 27 [kolumni].

⁴¹⁰ Mainio 2018, 300.

hänelle lehden toimitukselta suorastaan juhlavastaanottoa. Mainion mukaan Neuvostoliiton ja Suomen välisen ”liturgian” läpipääsemättömyyden vuoksi nuorilla urallaan etenemään haluavilla toimittajilla ei ollut käytännössä muita vaihtoehtoja kuin verkostoitua Neuvostonliiton Suomen suurlähetystön eli Tehtaankadulla kanssa. Hän nostaa esille, että esimerkiksi APN:n Helsingin toimiston työntekijöissä oli mukana neuvostovakoojia, joiden kohdistamat vihjaukset Suomen turvallisuuteen saivat ulko- ja turvallisuuspoliittista painoarvoa.⁴¹¹ Jensen-Eriksen, Mainio ja Hänninen muistuttavat, että vaikka valtaosa suomalaisten ja neuvostokontaktien välisistä tapaamisista ja ystävyysuhteista oli vaarattomia, pystyivät neuvostodiplomaatit- ja vakoojat pahimmassa tapauksessa tätä kautta vaikuttamaan Suomen sisäisiin asioihin.⁴¹²

Neuvostoliiton näkemyksiä tasapainottamaan Helsingin Sanomissa nostetaan esille kuitenkin myös yhdysvaltalainen näkökulma Reaganin voittoon ja hänen todennäköisesti neuvostokriittiseen ulkopolitiikkaansa presidenttinä. Määttänen haastattelee ohiolaista historian professoria John L. Gaddisia, joka on vuoden vierailevana luennoitsijana Helsingin yliopistossa. Gaddisin mukaan ydinasetaspaino USA:n ja Neuvostoliiton välillä on keskeinen, mutta toisaalta hän arvelee, että Neuvostoliitto tuskin pystyisi vastaamaan USA:n asevarusteluhaasteeseen omalla järjestelmällään. Neuvostoliitto ei myöskään saa häneltä sympatiaa ohjushankkeilleen, joihin lännen on hänen mukaansa vastattava. Lisäksi Gaddis muistuttaa suomalaisia lukijoita siitä, että Neuvostoliiton järjestelmä ei salli vapaata keskustelua kuten Yhdysvalloissa, vaan maan kova politiikka yksinkertaisesti jatkuu ilman vastalauseita.⁴¹³

Ruotsalainen näkökulma liennytyksen tulevaisuuteen

Kun Yhdysvaltain vaalit ovat ohi, käynnistyy Dagens Nyheterissä vaalituloksen pohdinta suurvaltasuhteiden näkökulmasta. Marraskuun puolivälin pääkirjoitus käsittelee Etyjin Madridin seurantakokousta.⁴¹⁴ Helsingin Etyj-kokouksen päätösasiakirja satoi Euroopan ja Pohjois-Amerikan valtioita poliittisesti, muttei juridisesti. Etyj-prosessin ensimmäinen seurantakokous järjestettiin Belgradissa 4.10.1977-9.3.1978 ja toinen, Yhdysvaltain vaalien jälkeen, Madridissa 11.11.1980-9.9.1983. Puolueettomien ja sitoutumattomien maiden ryhmässä Ruotsilla ja Suomella oli keskeinen rooli, sillä ne tavoittelivat suurvaltojen välille luottamusta ja aseidenriisuntaa. Kuitenkin jo Belgradin kokouksessa näkyi Yhdysvaltojen huoli Neuvostoliittoa suosivasta liennytyshetimitä ja Carterin

⁴¹¹ Mainio 2018, 384–386.

⁴¹² Jensen-Eriksen & Mainio & Hänninen 2019, 301.

⁴¹³ Sakari Määttänen, ’Ronald Reaganin voiton avaimet – Vierailleva amerikkalaisprofessori kertoo miksi Yhdysvallat siirtyi jyrkästi oikealle ja perustelee supervaltojen viileitä suhteita’, *HS*, 9.11.1980, 23.

⁴¹⁴ Olof Santesson, ’Möteskris i Madrid’, *DN*, 12.11.1980, 2 [pääkirjoitus].

ulkopolitiikka, jossa Itä-Euroopan maiden ihmisoikeudet korostuivat.⁴¹⁵ Carterin ulkopolitiikan ihmisoikeuspainotus perustui Helsingin päätösasiakirjan koreihin, joista ensimmäisessä kyse oli Euroopan turvallisuudesta ja ihmisoikeuksista.⁴¹⁶

Neuvostoliitolle kelpasi Helsingin sopimuksen takaus Euroopan rajoista, kun taas lännessä kiiteltiin lisääntyneestä liikkuvuudesta idän ja lännen välillä. Samalla kuitenkin Yhdysvaltain konservatiivit Reaganin johdolla paheksuivat Neuvostoliiton vaikutusvallalle Itä-Euroopassa tehtyjä myönnytyksiä ja maan saamia talousetuja.⁴¹⁷ Reaganin valinnan myötä Ruotsin ja Suomen haaveet suurvaltojen vuoropuhelusta vaikuttivat entistä etäisemmiltä.

Dagens Nyheterin mukaan Helsingin sopimus on näytellyt ”ainakin marginaalista osaa” siinä, millainen kehitys Euroopassa on ollut. Lehti kertoo, että erityisesti perheet ovat voineet yhdistyä blokkirajan ylitse, koska allekirjoittaneet osapuolet ovat tunteneet jokseenkin velvoittavaksi toteuttaa sopimuksen muotoiluja. Sopimus edellyttää myös, että osallistujat seuraavat Etyj-kokouksen suosituksia ja yrittävät kehittää niitä edelleen. Tämän olisi lehden mukaan pitänyt tapahtua jo Belgradin seurantakokouksessa ja sen odotetaan periaatteessa tapahtuvan Madridissa. Santessonin mukaan fakta kuitenkin on, että Helsingin sopimuksen noudattamisesta on tullut käytännössä vain syytöksien esittämistä Neuvostoliittoa ja sen liittolaisia vastaan ihmisoikeuksien polkemisesta.⁴¹⁸ Santessonin selvän vähättelevä suhtautuminen Helsingin Etyj-kokoukseen saa tukea hänen Salmiselle 1990-luvun puolivälissä antamastaan haastattelusta, jossa hän toteaa yleistävästi: ”ETYK:iä emme ihailleet niin kuin suomalaiset, koska se harmittavasti vahvisti kiistanalaisetkin rajat.”⁴¹⁹

Lehden mukaan on selvää, että USA haluaa käyttää tilaisuutensa hyväkseen asettaa Neuvostoliitto selkä seinää vasten Madridissa. Madridin seurantakokousta edeltäneen kaksi kuukautta kestäneen valmistelukokouksen aikana Neuvostoliitto on kuitenkin puurtanut vastaan ajatusta pidemmästä keskustelusta ”Helsingin mittojen” noudattamiseksi. Ruotsi on lehden mukaan todennut, että täytyy antaa tilaa tutkimukselle siitä, kuinka maat ovat soveltaneet Helsingin sopimusta. Ruotsin hallituksen tiedottajat ovat lehden mukaan mielellään kuvanneet ”meidän vaihtoehtomme” kompromissiksi kahden valtablokin välillä – ”jonkinlaiseksi klassiseksi ruotsalaiseksi keskitienreseptiksi”. Tällä viitataan 1950-luvun keskusteluun Ruotsin talouspolitiikasta keskitienä kommunismin ja kapitalismin

⁴¹⁵ Kallenautio 2005, 382–383.

⁴¹⁶ Neljä koria olivat: 1. Euroopan turvallisuus ja ihmisoikeudet, 2. itä-länsi-yhteistyö taloudessa, tieteessä, teknologiassa ja ympäristöasioissa, 3. kansainvälinen ihmisten ja ideoiden liikkuvuus, 4. jatkotapaamiset sopimuksen toteutumisen valvomiseksi ja mahdollisille lisäyksille sopimukseen. Powaski 1998, 198.

⁴¹⁷ Powaski 1998, 198–199.

⁴¹⁸ Olof Santesson, ’Möteskris i Madrid’, *DN*, 12.11.1980, 2 [pääkirjoitus].

⁴¹⁹ Salminen 1996, 254.

välillä. Tämä kuitenkin Santessonin mielestä yksinkertaistaa liikaa. Hänen mukaansa Ruotsin tarkoituksena on luoda suorastaan uusi toimielin hampaineen: poliittinen näyttämö, jossa tähän mennessä ulkopooliset pienet valtiot voisivat konkreettisella aseistariisuntatyöllään asettaa suurvalloille painetta tuottaen tuloksia.⁴²⁰ Dagens Nyheterissä esiintyy Helsingin Sanomien tavoin huolta, että suuremmat valtiot päättäisivät asioista keskenään, pienempiä kuuntelematta. Ruotsille ja Dagens Nyheterille ongelmallisena näyttäytynyt Etyj-prosessi ei kuitenkaan ollut sellainen ratkaisu ongelmiin, jollaisena Suomi ja Helsingin Sanomat sen esittivät.

Dagens Nyheter arvioi Ruotsin aloitetta kummankin suurvallan näkökulmasta. Amerikkalaisesta näkökulmasta eurooppalaiset aseistariisuntakysymykset irtoisivat aloitteen myötä Helsingin sopimuksen kontekstista. Aseistariisuntakysymyksessä saavutettu menestys olisi vaikea enää yhdistää lupauksiin ihmisoikeuksista. Neuvostoliitto taas on periaatteessa suhtautunut positiivisemmin eurooppalaiseen aseistariisuntakokoukseen, mutta Santessonin mukaan kysymys kuuluu, onko maa nyt luopunut vanhasta vaatimuksestaan tasapainosta Helsingin sopimuksen korien välillä. Lehti pohtii, haluaako Neuvostoliitto todella suuren tuloksiin tähtäävän kaikille avoimen aseistariisuntakokouksen, jossa se olisi altis kritiikille omaa varustautumistaan kohtaan.⁴²¹

Ruotsin aloitteen potentiaalisen menestyksen taustalla väijyy kuitenkin jo Reaganin varjo. Lehden mukaan on epäselvää, toteutuuko eurooppalainen aseistariisuntakokous lainkaan. Reaganin kiinnostus jo Helsingin kokouksen tuloksia kohtaan on ollut vähäistä. Aikana, jolloin huoli tulevaisuudesta kasvaa, täytyy Santessonin mukaan pienten valtioiden kuten Ruotsin kuitenkin painostaa.⁴²² Vaikka ruotsalaislehti esittää maalleen aktiivista roolia suurvaltasuhteiden parantamisessa, oli Helsingin Sanomilla tarjota jotain konkreettista: viiden vuoden takaisessa Etyj-kokouksessa edes hetken vallinnutta Helsingin henkeä. Ruotsalaispoliitikkojen aloitteet olivat sen sijaan jääneet suureksi osaksi vaille kansainvälistä vastakaikua.

Maailempolitiikan vastavirtauksista huolimatta suomalaispäättäjien ajatuksissa oli yhä vallalla liennytyshenkeä. Tästä konkreettinen esimerkki on Helsingin Sanomien pääkirjoitussivulla näyttävästi julkaistu Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen puheenjohtajan Kalevi Sorsan kirjoitus liennytyksen puolesta. Tekstiä kuvittaa valokuva Carterista ja Brezhnevistä allekirjoittamassa Salt II -sopimusta. Sorsan mukaan nyt on erityisen tärkeää vaikuttaa asioihin. Hän kirjoittaa, että aiemmin Helsingin Etyj-kokousta ja Salt II -sopimusta pidettiin hyvin arvokkaina, mutta sittemmin maailmanpoliittinen tilanne jälleen heikentyi. Hänen mielestään USA ja Neuvostoliitto tarvitsevat yhä

⁴²⁰ Olof Santesson, 'Möteskris i Madrid', *DN*, 12.11.1980, 2 [pääkirjoitus].

⁴²¹ Olof Santesson, 'Möteskris i Madrid', *DN*, 12.11.1980, 2 [pääkirjoitus].

⁴²² Olof Santesson, 'Möteskris i Madrid', *DN*, 12.11.1980, 2 [pääkirjoitus].

neuvotteluja, jottei tilanne maailmassa entisestään kärjistyisi. Sorsa jopa toteaa aiempiin poliitikko-kommentteihin verrattuna yllättävän painokkaasti, etteivät Yhdysvaltain uuden presidentin ehdotukset ole uskottavia, jos vanhoistakaan ei ole päästy sopuun.⁴²³ Hänen kriittiset näkemyksensä ovat linjassa lehden Reaganin ulkopoliittikkaa kohtaan tuntemaan skeptisyyden kanssa.

Sosialidemokraattijohtajan kirjoituksen päätyminen Helsingin Sanomien pääkirjoitussivulle on tuskin sattumaa. Mainion mukaan lehden päätoimittaja, sosialidemokraattisympatioista epäilty, Heikki Tikkanen vietti vapaa-aikaa Sorsan kanssa. Lehteä kohtaan esiintyi 1970-luvun lopulla ja 1980-luvulla syytöksiä SDP:n kannattamisesta. Syytöksille oli myös perusteita, sillä lehden johto antoi arvoa SDP:n kommunisminvastaisuudelle. Lisäksi kansallisesta edistyspuolueesta irrottautuminen ja puolueen kuihtuminen loivat poliittisen tyhjiön lehden toimitukseen. Lehti halusi olla sosiaalisesti valpas ja edistyksellinen ja nämä arvot toteutuivat sosialidemokraattien harjoittamassa politiikassa, vaikkei puolueen ja lehden välille mitään virallisia suhteita solmittukaan.⁴²⁴ Sorsa oli avainroolissa puolueensa siirtymisessä entisen puheenjohtajansa ja sodanaikaisen ulkoministerin Väinö Tannerin neuvostokriittisyydestä presidentti Kekkonen myötäilevälle ulkopoliittiselle linjalle, joten vuoden 1980 neuvostovaikutukselle alttiimmassa lehdessä oli myös hänen ulkopoliittisille näkemyksilleen käyttöä.⁴²⁵

4. Vaalien jälkeen

4.1 Päteviä miehiä, vaarallista ulkopoliittikkaa

Marraskuun lähestyessä loppuaan epäilykset Ronald Reagania kohtaan ovat yhä syvät Dagens Nyheterin sivuilla. Lehden pääkirjoituksen mukaan huolestuttava uusvanhoillinen sävy leimaa amerikkalaisista keskustelua Reaganin valtaannousua odoteltaessa.⁴²⁶ Reaganin nelipäiväinen tutustumisvierailu pääkaupunki Washington DC:hen on uutisoitu lehden ulkomaansivulla näyttävästi.

Yhdysvaltain kirjeenvaihtaja Kurt Mälärstedt kertoo, että vastavalittu presidentti ja uusi ensimmäinen nainen tekivät kohteliaisuuskäynnillään pääkaupunkiin suuren vaikutuksen. Esimerkiksi yhdysvaltalaiskolumnistit puhuvat uudesta aikakaudesta. Mälärstedtin mukaan ”ne, jotka tietävät asioista” odottavat Ronald ja Nancy Reaganista suunnannäyttäjiä elegantimmalle tyylille. Mälärstedt päättääkin

⁴²³ Kalevi Sorsa, 'Aseidenriisunnan perusedellytykset horjuvat', *HS*, 13.11.1980, 2 [alakerta]. Huom. marraskuun 13. päivän jälkeen seuraava Helsingin Sanomien numero ilmestyi vasta 4. päivä joulukuuta, sillä Suomessa oli lehtilakko 13.11.-3.12.1980 välisenä aikana.

⁴²⁴ Mainio 2018, 361–363.

⁴²⁵ Seppinen 2001, 582.

⁴²⁶ Olof Santesson, 'Greensboro, N.C.', *DN*, 19.11.1980, 2 [pääkirjoitus].

tekstinsä kaiken kampanjanaikaisen Reagan-kritiikkinsä jälkeen selvän ivalliseen virkkeeseen: ”Neljä seuraavaa vuotta tulee olemaan varmasti suurenmoista aikaa Washingtonissa.”⁴²⁷ Toisaalta ero uuden ja vanhan presidentin tyyliässä oli konkreettinen, sillä Jimmy Carter oli virkakautensa alussa pyrkinyt kehittämään presidentinvirkkaa epävirallisemmaksi ja maanläheisemmäksi.⁴²⁸

Herra Palme saapuu Washingtoniin

Joulukuun alussa lehti kertoo myös toisen merkittävän herran Washingtonin vierailusta: Ruotsin oppositiojohtaja Olof Palmen. Lehti uutisoi Palmen matkanneen USA:han tapaamisia ja neuvotteluja varten. Mälarstedt kertoo Palmen kehottaneen USA:n tulevaa johtajaa ottamaan etäisyyttä Latinalaisen Amerikan poliittiseen väkivaltaan ja painostukseen. Palmen oli määrä käsitellä kansainväliselle sosialidemokraattiselle kokoukselle pitämässä puheessaan ainoastaan talouden demokratisoitumiskehitystä. Kun hän luki Reaganin tiimin viesteistä jatkossa vähäisemmästä ihmisoikeuspainotuksesta USA:n ulkopoliitikassa, Palme näki puheen muokkauksen olevan paikallaan. Hän kertoo puheen olleen mahdollisuus kertoa ”meidän” Euroopassa pitävän Latinalaista Amerikkaa tärkeänä ja ”meidän” pitävän sitä tärkeänä myös USA:lle.⁴²⁹ Palme jatkaa sitä yleistävää ”me”-henkeä, jota Dagens Nyheterin toimituskin käyttää Reaganin valinnan vaikutuksia käsittelevissä pääkirjoituksissaan.

Puheessaan Palme muistutti, että amerikkalaiset presidenttiehdokkaat ilmaisivat vaalikampanjan aikana ihailua puolalaistyöläisten rohkeutta kohtaan. Hän kertoo odottavansa, että USA:n johtajat ilmaisevat samaa ihailuaan nyt myös Latinalaisen Amerikan köyhien ja sorrettujen rohkeutta kohtaan. Tällä olisi Palmen mielestä suunnaton merkitys, ei vähintään USA:n alueellisen vaikutusvallan vuoksi. Palmen lausunto on linjassa Ruotsin pitkäaikaisen kolmannen maailman valtioista välittävän kehityskaapolitiikan kanssa. Puolan tilanteesta Palme totesi, että olisi sosialidemokraateilta virhe sallia pientäkään epäilyä siitä, missä heidän sympatiansa ovat.⁴³⁰ Tällaista kannanottoa on esimerkiksi Kalevi Sorsan Helsingin Sanomien kirjoituksesta turha etsiä.

Mälarstedt tosin muistuttaa tekstissään, ettei USA:ssa ole kovinkaan monta sosialidemokraattia ja, ettei juuri nyt ole myöskään merkkejä siitä, että minkäänlainen sosialistinen liike pystyisi maassa vahvistumaan. Monella tapaa konservatiiviset yhdysvaltalaiset arvostavat yksilön oikeuksia ja suhtautuvat kriittisesti sosialistien suosimaan keskusvaltaan. Reaganin valinta presidentiksi on tästä kuvaava esimerkki. Ideologisesta vastatuulesta huolimatta Palmen toiminnan kansainvälinen suuntaus on Mälarstedtin mukaan harvoin ollut selvempi kuin nyt. Hän luettelee tämän Yhdysvalloissa käymiä

⁴²⁷ Kurt Mälarstedt, 'Reagans vecka i Washington – Han tog hela stan i famn', *DN*, 22.11.1980, 16.

⁴²⁸ Brauer 1986, 193.

⁴²⁹ Kurt Mälarstedt, 'Olof Palme i USA för möten och rådslag – Vädjan för Latinamerika', *DN*, 7.12.1980, 15.

⁴³⁰ Kurt Mälarstedt, 'Olof Palme i USA för möten och rådslag – Vädjan för Latinamerika', *DN*, 7.12.1980, 15.

keskusteluja ja vierailemia paikkoja – muun muassa juttutuokio Henry Kissingerin kanssa ja Harvardin yliopisto mainitaan.⁴³¹ Toisaalta Palme vain jatkoi Yhdysvaltain vierailullaan sitä Ruotsin ulkopolitiittista perinnettä, joka oli alkanut jo 1960-luvulla. Historiantutkija Jussi M. Hanhimäki on kirjoittanut, että 1960-luvulla Ruotsista tuli tunnettu kehitysavun puolestapuhuja ja hyvinvointivaltioajattelun viejä. Samalla maa kritisoi sekä USA:n että Neuvostoliiton valtapolitiikkaa juuri itsenäistyneissä Aasian ja Afrikan maissa.⁴³² Palmen huomio oli tällä kertaa Latinalaisessa Amerikassa.

Vain muutama päivä edellisen Palmesta kertovan juttunsa jälkeen Mälarstedt kysyy suurpiirteisesti: ”Minne maailma on menossa, Olof Palme?”. Viiden Yhdysvalloissa vietetyn päivän jälkeen oleskelu maassa on Palmen mielestä pelottavaa. Mälarstedt listaa Palmen pessimismin syiksi kehitysavun heikentymisen, edessä olevan kilpavarustelun jakson, kylmän sodan leviämisen riskin ja Yhdysvalloissa varmana pidetyn Neuvostoliiton hyökkäyksen Puolaan. Palme totesi kuitenkin tällä kaikella olevan häneen hyvin innostava vaikutus. Palme korostaa, ettei hänellä ole harhaluuloja, mutta hän näkee passiivisuuden ja synkkyyden tässä tilanteessa suurena virheenä.⁴³³ Palmen lausunnot muistuttavat aiempaa Dagens Nyheterin pääkirjoitusta, jossa kehoitettiin Ruotsia panostamaan aseistariisuntaan kiristyvästä maailmantilanteesta huolimatta. Vaikka ruotsalaislehti pyrki 1970-luvun, sekä ulkopuolelta että Bonnierin omistajasuvulta tulleiden, syytösten keskellä tekemään pesäeroa vasemmistoon, ovat vuoden 1980 lehden näkemykset varsin lähellä Ruotsin suurinta puoluetta. Toisaalta sosialidemokraattien pitkäaikainen ylivoimainen poliittinen menestys teki puolueesta olennaisen osan koko Ruotsin kansallista psyykettä, jolloin on vaikea arvioida, mitkä ajatukset ovat tarkoituksellisesti peräisin puolueelta.

Palmen mielestä Carterin johdonmukaisesti ajamat ihmisoikeudet pelottivat diktaattoreita, ja hän näkee nyt tehtäväksi yrittää vaikuttaa Washingtonin uuteen hallintoon kyseisen politiikan jatkamiseksi ja ylimenottiimin linjausten ehkäisemiseksi. Mälarstedtin mukaan Palme on taitava kansainvälisissä kysymyksissä, mikä ilmenee muun muassa diplomaattien hänestä esittämässä arvioissa: ”loistava”.⁴³⁴ Tämä loisteliaisuus on merkittävässä kontrastissa sen kanssa, että Suomen silloisen ulkopoliittisen johdon kuten ulkoministeri Paavo Väyräsen oli tyytyminen poliitikko- ja diplomaattipaamisiin lähinnä YK:n syyskuisen yleiskokouksen yhteydessä.⁴³⁵

Jos marraskuisessa Dagens Nyheterin pääkirjoituksessa Helsingin sopimuksen kuvattiin näytelleen ”ainakin marginaalista osaa” Euroopan kehityksissä, Helsingin Sanomissa Suomen

⁴³¹ Kurt Mälarstedt, ’Olof Palme i USA för möten och rådslag – Vädjan för Latinamerika’, *DN*, 7.12.1980, 15.

⁴³² Hanhimäki 1997, 100.

⁴³³ Kurt Mälarstedt, ’Palme efter fem dagar i USA: Skrämmande se pessimismen här’, *DN*, 11.12.1980, 12.

⁴³⁴ Kurt Mälarstedt, ’Palme efter fem dagar i USA: Skrämmande se pessimismen här’, *DN*, 11.12.1980, 12.

⁴³⁵ ’Eduskunnan ulkoasianvaliokunta New Yorkiin’, *HS*, 18.9.1980, 7.

itsenäisyyspäivänä 1980 esitetty näkemys on huomattavasti suurpiirteisempi: ”Helsingissä yli viisi vuotta sitten hyväksytty päätösasiakirja on tavallaan toisen maailmansodan rauhansopimus, eräänlainen kansainvälisen käyttäytymisen kultainen kirja sekä normisto rauhanomaista yhteistyötä varten.” Lehden mukaan pienille, puolueettomille ja sitoutumattomille maille asiakirja on tärkeä, mutta Neuvostoliiton ja USA:n tulisi kokea asiakirjan palvelevan niidenkin etua. Vasta tämä mahdollistaisi etenemisen esimerkiksi aseistariisunnassa.⁴³⁶

Joulukuun edetessä Helsingin Sanomissakin saa suurvaltasuhteiden ja liennytyksen ohella palstatilaa El Salvadorin kiristyvää tilanne, joka Dagens Nyheterissä mainittiin jo syyskuussa. Toimittaja Jukka Rislakin mukaan maltillisen linjan kannattajia poistetaan El Salvadorin sotilasjuntasta. Tilanteesta löytyy myös yhteys Suomeen, sillä Rislakki kertoo osan El Salvadorin demokraattisen vallankumousrintaman surmatuista ja siepatuista johtajista vierailleen edellisenä kesänä Helsingissä tuen toivossa. Rislakki kirjoittaa Carterin ”ihmisoikeuspolitiikasta” lainausmerkeissä. Hänen mukaansa El Salvadorin väkivaltainen tilanne on nimittäin ristiriidassa tämän politiikan kanssa, vaikka Carter selittääkin El Salvadorin juntan uudistusmielisten joutuneen turvautumaan väkivaltaan poliittisen paineen vuoksi.⁴³⁷ Carterin hallinnon kehuttu ihmisoikeuspolitiikka olikin suhteellista. Yhdysvaltalaishistorioitsija Howard Zinn on todennut, että myös Carter hyveellisistä puheistaan huolimatta tuki tarpeelliseksi katsomiaan sotilaallisia väliintuloja ulkomailla.⁴³⁸

Rislakki lukeutui taustaltaan Helsingin Sanomien kumoushenkisiin toimittajiin. Itse asiassa hän on historiantutkija Aleksi Mainion mukaan tyyppiesimerkki 1960-luvun lopulla poliittisen herätyksen kokeneista nuorista. Rislakki teki pro gradu -tutkielmansa Latinalaisen Amerikan sissiliikkeistä ja kuului aatteellisesti vasemmistolaisiin maailmanparantajiin.⁴³⁹ Tämä selittää Rislakin El Salvadorin tapahtumista esittämää huolta ja sen, miksi lehti on valinnut juuri hänet kirjoittamaan teemasta. Suomessa kuitenkin herättiin Ruotsia selvästi myöhemmin kehitysyhteistyön mahdollisuuksiin, mikä on todennäköinen syy lehden vähäisemmälle kiinnostukselle Latinalaisen Amerikan tapahtumista.⁴⁴⁰

Paluu vanhoihin huonoihin aikoihin

Kun vuosi 1980 kääntyy kohti loppuaan, Dagens Nyheterissä annetaan vähitellen muodostuvalle Reaganin hallinnolle tai Mälarstedtin sanoin ”roolilistalle” yllättäen tunnustusta. Mälarstedtin mukaan Reaganin hallinnon edustajat vaikuttavat olevan ideologien sijaan pragmaattisia

⁴³⁶ 'Ety-prosessin ongelmat ja lupaukset', *HS*, 6.12.1980, 2 [pääkirjoitus].

⁴³⁷ Jukka Rislakki, 'Salvadorin junta rakoilee – Oikeisto kiristää otettaan, USA-suhteet kriisissä', *HS*, 9.12.1980, 22.

⁴³⁸ Zinn 2005, 565.

⁴³⁹ Mainio 2018, 250.

⁴⁴⁰ Kallenautio 2005, 418–420.

ongelmanratkaisijoita ja individualistien sijaan pikemminkin joukkuepelaajia. Hallinnossa kerrotaan olevan kokemusta niin elinkeinoelämästä kuin politiikastakin.⁴⁴¹ Toisaalta samaan aikaan esille nostetaan todennäköisen ulkoministerin Alexander Haigin, ihmisoikeuksista piittaamattomia, lausuntoja,⁴⁴² jotka olivat selvässä ristiriidassa Ruotsin, voimakkaasti ihmisoikeuksia puolustavan ja suurvaltoja aggressiivisista otteista arvostelevan, pitkäaikaisen ulkopoliittisen linjan kanssa.⁴⁴³

Helsingin Sanomien Yhdysvaltain kirjeenvaihtajan Veikko I. Pajunen esittämät näkemykset Haigista ovat niin ikään hyvin negatiivisia. Tämä Naton asevoimien entinen Euroopan komentaja on hänen mukaansa ”kovaalinjaisen ulkopoliittikan kannattaja” erityisesti suhteessa Neuvostoliittoon.⁴⁴⁴ Pajunen kuvailee lähes runollisesti Haigin taustaa Yhdysvaltain historian käännekohtissa: ”Vietnam ja Watergate, Yhdysvaltain nykyhistorian kaksi romahdusvaihetta, jotka useimmat kansalaiset haluaisivat täysin unohtaa, ovat kuin menneisyyden pahaenteisinä haamuina palanneet Washingtoniin kummittelemaan.” Hänen mukaansa Haigin rooli Valkoisen talon neuvonantajana vuoden 1972 joulukuun Pohjois-Vietnamin pommitusten tukemisessa ja Nixonin ohjeistajana Watergate-skandaalissa herättävät kritiikkiä etenkin demokraattien keskuudessa. Pajunen kuvailee Haigin olleen Vietnamin sodan loppuvaiheessa ”Valkoisen talon johtava haukka”, joka kannatti kovempaa linjaa kuin mihin esimiehensä Kissinger oli valmis.⁴⁴⁵ Lehdessä palataankin Dagens Nyheterin tavoin muistoissa edellisten republikaanihallintojen huonoihin puoliin Helsingin Etyj-kokouksen hehkuttamisen sijaan.

Suomen tukalasta ulkopoliittisesta asemasta kertoo lehden neuvostoliittolaisen kolumnistin lisäksi uutinen Neuvostoliiton kommunistisen puolueen keskuskomitean tiedotuspäällikön Leonid Zamjatinin saapumisesta puhevierailulle Paasikivi-seuran lounaalle Helsingissä.⁴⁴⁶ Historiantutkija Jukka Seppisen mukaan Zamjatinin Suomen vierailu oli itse asiassa osa ulkoministeri Väyrysen profiilin nostoa, sillä tämä oli erikseen pyytänyt hänet Paasikivi-seuraan luennoimaan.⁴⁴⁷ Zamjatin toistaa Vladimir Lomeikon esittämää näkemystä, jonka mukaan Carterin arvaamattomuus aiheutti enemmän epätietoisuutta kuin Reaganin vaalivoitto.⁴⁴⁸ Zamjatinin kommentoinnin esille nosto vaikuttaa mielestäni Lomeikon kolumnin tapaan tarpeettomalta, sillä Helsingin Sanomien toimitus on koko

⁴⁴¹ Kurt Mälarstedt, 'Reagans rollista tar form – Lagspelare och problemlösare hellre än individualister', *DN*, 6.12.1980, 22.

⁴⁴² Kurt Mälarstedt, 'USA:s näste utrikesminister: 'Mänskliga rättigheter tjänar inte USA'', *DN*, 18.12.1980, 17.

⁴⁴³ Hentilä & Krötzl & Pulma 2002, 280.

⁴⁴⁴ Veikko I. Pajunen, 'Haig valittiin ulkoministeriksi', *HS*, 17.12.1980, 3.

⁴⁴⁵ Veikko I. Pajunen, 'Likapyykki taas esiin – Haigin taustalla Vietnam ja Watergate', *HS*, 18.12.1980, 27.

⁴⁴⁶ 'Zamjatin: Kylmä sota halutaan herättää eloon', *HS*, 20.12.1980, 26.

⁴⁴⁷ Seppinen 2001, 652–653.

⁴⁴⁸ 'Zamjatin: Kylmä sota halutaan herättää eloon', *HS*, 20.12.1980, 26.

vaalikampanjan ajan kritisoinut myös itse Carteria, vaikka näkikin hänet kahdesta huonosta vaihtoehdosta pienempänä pahana.

Puolan kireään tilanteeseen Zamjatin ei lehden mukaan puuttunut, jollei sellaiseksi katsota hänen esittämänsä näkemystä Afganistanista. Neuvostoliitto ei voi hänen mielestään suhtautua välinpitämättömästi, jos sen rajoilla yritetään muodostaa sitä kohtaan vihamielisiä hallituksia. Hänen mukaansa Neuvostoliitto myös kannattaa hyviä suhteita USA:han. Uutistekstin tuntemattoman kirjoittajan pisteliäs kommentti ”[m]itään myönnytyksiä amerikkalaisiin katsomuksiin päin ei esitykseen silti sisältynyt.” on kuitenkin paljonpuhuva.⁴⁴⁹ Neuvostoliiton näkökulmia ymmärtävien kirjoitusten rivien välistä on havaittavissa pinnan alla olevaa tyytymättömyyttä Suomen itänaapuria ja sen Yhdysvalloista esittämiä näkemyksiä kohtaan. Tätä havaintoani tukee myös historiantutkija Esko Salminen, jonka mukaan sitoutumattomaksi siirtynyt suomalaislehdistö Helsingin Sanomien johdolla itse asiassa jatkoi Neuvostoliiton arvostelua koko 1970-luvun, jos ei avoimesti niin ainakin peiteltysti.⁴⁵⁰

Dagens Nyheter arvioi Reaganin olevan Latinalaiselle Amerikalle suoranaisten uhka. Lehden mukaan Carter yrittänyt muuttaa politiikan, jossa Yhdysvaltain etu on ajanut Latinalaisen Amerikan edun edelle, vaikka hänen motiivinsa ovatkin olleet moraalisten lisäksi valtapoliittisia ja taloudellisia. Pääkirjoitustoimittaja Anders Mellbournin mukaan Carterin politiikka ei ole ollut johdonmukaista. Se on kuitenkin ollut merkityksellistä. Latinalaisen Amerikan oikeiston toiveikkuus Reagania kohtaan on helppo selittää. Koko poliittisen uransa ajan tämä on ollut läheisissä väleissä niihin piireihin, jotka ovat tukeneet ”pahimpia hallintoja” etenkin Keski-Amerikassa.⁴⁵¹

Pääkirjoituksessa jopa todetaan, että ”[p]aluulla vanhoihin huonoihin aikoihin voi olla joitain välittömiä seurauksia.” Mellbournin mukaan ”[a]inakin siellä, missä se ei ole suurpoliittisesti hengenvaarallista, täytyy presidentti Reaganin täyttää äärioikeistotukiryhmiensä odotukset. On suuri riski, että Latinalaisesta Amerikasta tulee susille heitettävä lihanpala.”⁴⁵² Lehden käyttämä poikkeuksellisen voimakas retoriikka kumpuaa Ruotsin ihanteista. Vaikka Latinalaisen Amerikan tapahtumat olivat maalle maantieteellisesti kaukaisia, aktiivinen YK-politiikka, kehitysavun edistäminen ja ruotsalais-tiedotusvälineiden ansiokas uutisointi toi kaukaistenkin maiden tapahtumat lähelle ruotsalaisia.⁴⁵³ Tuoreessa muistissa oli esimerkiksi Yhdysvaltain keskustiedustelupalvelu CIA:n salainen toiminta

⁴⁴⁹ 'Zamjatin: Kylmä sota halutaan herättää eloon', *HS*, 20.12.1980, 26.

⁴⁵⁰ Salminen 1996, 271.

⁴⁵¹ Anders Mellbourn, 'Där Reagan hotar', *DN*, 15.12.1980, 2 [pääkirjoitus].

⁴⁵² Anders Mellbourn, 'Där Reagan hotar', *DN*, 15.12.1980, 2 [pääkirjoitus].

⁴⁵³ Toisaalta historiantutkija Kari Selén on todennut purevasti Ruotsin kylmän sodan ulkopoliitikasta, että mitä kauempana konfliktit sijaitsivat, sitä reippaammin maa otti kantaa. Selén 1995, 55.

Chilen sotilasvallankaappauksen puolesta. Samanlaisen kehityksen nähtiin uhkaavan nyt myös muuta Latinalaista Amerikkaa.

Kirjeenvaihtaja Mälarstedt on nostanut Reaganin ulkoministerinimitystä käsittelevän tekstinsä otsikoksi provosoivasti sitaatin Haigin puoluekokouspuheesta, jossa tämä lausui, etteivät ihmisoikeudet palvele USA:n etua. Mälarstedtin mukaan Haig viittasi kommentillaan Latinalaiseen Amerikkaan. Haig oli todennut puheessaan, että Neuvostoliiton maailmanlaajuisen vallan tarkkailu on Yhdysvaltain tehtävä. Hän oli myös kertonut muistuttaneensa maansa eurooppalaisia ystäviä niiden aikojen olevan ohi, jolloin nämä saattoivat istua sivussa välillä haukkuen ja välillä kehuen sillä aikaa, kun Amerikka yksin kantoi heidän vapaudentaakkansa.⁴⁵⁴

Myös YK-suurlähettilään valinnassa Dagens Nyheterin huomio kiinnittyi vaikutuksiin Latinalaisessa Amerikassa. Mälarstedtin mukaan virkaan ehdolla oleva professori Jeane Kirkpatrick on puoluekanaltaan demokraatti. Kirkpatrick on kertonut, että hän jää puolueeseen myös republikaanihallinnon jäsenenä. Mälarstedt kuitenkin korostaa, että ulkopoliittisilta näkemyksiltään tämä ei ole Carter-demokraatti, vaan pikemminkin vahvan konservatiivinen.⁴⁵⁵ Kirkpatrick oli Carterin suurimpia kriitikkoja tämän presidenttikaudella. Yhdysvaltalaishistorioitsija H.W. Brandsin mukaan hän kuului uus-konservatiiveihin, jotka välittivät sosiaalisesta sisäpolitiikasta, mutta kannattivat kovaa ulkopoliitikkaa vielä enemmän. He vastustivat liennytyä ja ajoivat reaalipoliitikkaa idealismin sijaan. Kommunisminvastaisuus oikeuttaisi Yhdysvaltain tukemat oikeistodiktatuurit, sillä Neuvostoliitto liittolaisineen olisi niitä suurempi uhka koko maailmalle.⁴⁵⁶

Helsingin Sanomien Pajusen mielestä Reagan teki YK-suurlähettilään nimityksellään selväksi, että hän haluaa tarkastella uudelleen Yhdysvaltain linjaa YK:ssa. Kirkpatrick on kirjeenvaihtaja Pajusen mukaan ”tunnettu vanhoillisista ja kovan linjan ulkopoliittisista mielipiteistään”. Pajunen kertoo Kirkpatrickin arvostelleen kovin sanoin Carterin YK-ulkopoliitikkaa, joka Pajusen mielestä taas on ”tuloksellisesti noudattanut sovinnollista yhteistyölinjaa etenkin kolmannen maailman maiden suunnalla”.⁴⁵⁷ Hänen mukaansa Carterin sovinnollinen linja kolmatta maailmaa kohtaan korvataan nyt Reaganin oikeistolaisia kannattajia miellyttävällä tiukalla linjalla. Jos Ford on saanut lehdeksi aiemmin suitsutusta liennytysolepolitiikastaan, muistuttaa Pajunen nyt, ettei tämän tiukka linja YK:ssa tuottanut tuloksia.⁴⁵⁸

⁴⁵⁴ Kurt Mälarstedt, ”USA:s näste utrikesminister: ’Mänskliga rättigheter tjänar inte USA’”, *DN*, 18.12.1980, 17.

⁴⁵⁵ Kurt Mälarstedt, ’Kvinnlig professor Reagans röst i FN’, *DN*, 23.12.1980, 7.

⁴⁵⁶ Brands 2016, 215.

⁴⁵⁷ Veikko I. Pajunen, ’Kovan linjan edustaja USA:n YK-lähettilääksi’, *HS*, 23.12.1980, 3.

⁴⁵⁸ Veikko I. Pajunen, ’Reagan valitsi naisprofessorin YK-edustajaksi’, *HS*, 23.12.1980, 17.

Palme ja Kekkonen uuden vuoden kynnyksellä

Dagens Nyheterissä pääkirjoitustoimittajien ja kirjeenvaihtajien esittämiä maailmanpoliittisia huolia täydentää Palme, jonka näkemykset nostetaan lehdessä jälleen näyttävästi esille vuoden 1980 viimeisessä numerossa. Palme kertoo lehden haastattelussa olevansa sitä optimistisempi maailmantilasta, mitä enemmän hän saa tietoa ja uskovansa nykyistä paremman maailman luomiseen. Esteenä on hänen mukaansa ainoastaan poliittisen tahdon puuttuminen. Kasvava rauhanliike voi kuitenkin nousta tekijäksi, joka asettaa painetta poliitikoille ja pakottaa heidät vähitellen aseistariisuntaan johtaviin myönnytyksiin. Palme toteaa idealistisesti, että tällöin vapautuisi resursseja, joita voisi käyttää maailman nälänhädän poistamiseksi.⁴⁵⁹ Mielestäni on huomiota herättävää, että lehden toimitus on sijoittanut vuoden viimeisen lehden etusivulle rinnakkain täysin erilaiset valokuvat totisesta Reaganista ja jopa seesteisen hymyilevästä Palmesta. On kuin lehti haluaisi tietoisesti osoittaa lukijoilleen kaksi erilaista tulevaisuudenvisiota maailmalle.

Lehden sisäsivuilla on toimittaja Magdalena Ribbingin tulevaisuudenuskoa huokuva Palme-haastattelu kokonaisuudessaan. Ribbingin mukaan Palme suhtautuu hyvin kriittisesti tulevien amerikkalaisten vallanpitäjien, kuten Reaganin YK-suurlähettilään Kirkpatrickin, lausuntoihin. Palme alkaa listata haastattelussa faktoja atomipommin tuhovoimasta ja räjähdysten jälkeen tarvittavasta lääkärimäärästä uhreja auttamaan. Hänen mukaansa tästä ei ole ollut aiemmin sopivaa puhua. Sitä on kuvattu kauhupropagandaksi. Nyt ”tästä todellisuudesta” kuitenkin puhutaan ja rauhanliikkeen kasvu on lupaavaa.⁴⁶⁰

Ribbingin mukaan Palme ei halua erikseen kommentoida Reagania. Palme toteaa joidenkin tämän lausunnoista herättävän huolta, mutta hän haluaa odottaa mihin suuntaan uusi hallinto etenee. Siihen nähden miten konservatiiviset johtajat sekä Yhdysvaltoihin että Iso-Britanniaan oli juuri valittu, on mielestäni ironista, ettei Palme usko maailman oikeistotuuleen. Hän kuitenkin näkee eräänlaisen ”pelon oikeiston” leviävän, joka käyttää sekä sotilaallista voimaa että sosiaalista heikkoutta edetäkseen. Kyseinen liike on hänen mukaansa egoistinen ja rakentuu ihmisten pelkoon työttömyydestä tai kommunismista. Liike ei ole hedelmällinen tai johda mihinkään. Sen sijaan Palme toivoo rauhan- ja solidaarisuudentuulien puhaltavan. Haastattelun lopussa hän vielä painottaa, että jos luopuu toivosta ja antaa kaiken vain luisua, on ydinsota väistämätön. Tämän tiedostamisen pitäisi johtaa siihen, että

⁴⁵⁹ 'Olof Palme om världsläget: Jag blir alltmer optimistisk', *DN*, 31.12.1980 [etusivu].

⁴⁶⁰ Magdalena Ribbing, 'Palme optimist trots kapprustning och svält: 'Läget i världens löftesrikt'', *DN*, 31.12.1980, 6.

ihmiset sanovat päättäväisesti seis ”tälle hulluudelle” ja panostavat sen sijaan kilpajuoksuun kohti rauhaa.⁴⁶¹

Myös Helsingin Sanomissa maailman vakava tila huomioidaan, kun lehti käsittelee Suomen tasavallan presidentin Urho Kekkosen uudenvuoden puhetta. Lehti mukailee Kekkosta toteamalla, että vaikka kansainvälinen tilanne on synkkä, ”Suomen asema maailmassa on hyvä ja vakaa”. Presidentin puhe painottui tällä kertaa nimenomaan ulkopoliittikkaan ja maailmantilanteeseen, vaikka Yhdysvaltain vallanvaihdosta ei suoraan mainittukaan. Kekkonen totesi pelkän ydinaseiden olemassaolon olevan uhka koko ihmiskunnalle, mistä lehti kertoo olevansa samaa mieltä. Rajoitettukin ydinsota olisi tuhoisa Euroopalle. Suurissa vaikeuksissa oleva liennytyskehitys tulisi saada pian kääntymään parempaan suuntaan ja ”poliittinen ilmasto lämpenemään”. Tähän Suomi lehden mukaan myös tähtää muiden puolueettomien ja sitoutumattomien maiden kanssa.⁴⁶² Sekä ruotsalais- että suomalaislehdessä korostuu aloitteellisuus kansainvälisen tilanteen parantamiseksi, vaikka Reaganin myötä sen arvellaan olevan vaikeaa. Helsingin Sanomissa esitetty ulkopoliittinen analyysi on kuitenkin kuin ulkopuolisen, jolla ei olisi itsellään aktiivista roolia maailmantapahtumissa, tekemää, Dagens Nyheterin ja Palmén ”me”-henkeen verrattuna.

Ruotsalaista tasa-arvoa Afrikkaan ja Amerikkaan

Vuoden vaihduttua Mälarstedtin tekemät havainnot Reaganin hallinnosta eivät vastaa Palmén tai Dagens Nyheterin toiveita. Mälarstedtin mukaan Haigin senaattikuulemisten jälkeen on yllätyksettömästi selvää, että amerikkalainen ulkopoliittikka on hänen ja Reaganin alaisuudessa huomattavasti kova-ävisempää kuin Carterin ja ulkoministerien Cyrus Vancen ja Edmund Muskien.⁴⁶³ Dagens Nyheteristä huokuva negatiivisuus ei mielestäni ole yllättävää, sillä Yhdysvaltain tulevan presidentin ulkopoliittiset linjaukset olivat selkeässä ristiriidassa Ruotsin ja muiden Pohjoismaiden ulkopoliittikan kanssa, jossa korostettiin pienten valtioiden aktiivista roolia maailman asioiden hoitamisessa ja panostettiin YK-yhteistyöhön ja mertentakaisiin avustusohjelmiin.⁴⁶⁴

Presidentinvaihdoksen vaikutuksia analysoidaan lehdessä Latinalaisen Amerikan lisäksi Afrikassa. Carter oli asettanut pakotteita Etelä-Afrikan valkoista ylivaltaa kannattaneelle hallinnolle.⁴⁶⁵ Mellbournin toimittamassa pääkirjoituksessa arvioidaan, että apartheid-hallinto voi laskea hyvällä syyllä sen varaan, että Reaganin Valkoisen talon myötä he välttyvät painostuksilta rotuintegraatiosta ja

⁴⁶¹ Magdalena Ribbing, ”Palme optimist trots kapprustning och svält: ’Läget i världen löftesrikt’”, *DN*, 31.12.1980, 6.

⁴⁶² ”Kekkosen vakava uuden vuoden puhe antaa miettivistä”, *HS*, 2.1.1981, 2 [pääkirjoitus].

⁴⁶³ Kurt Mälarstedt, ”Haig godkänns som utrikesminister – USA:s politik mer aggressiv”, *DN*, 14.1.1981, 12.

⁴⁶⁴ Hilson 2008, 129.

⁴⁶⁵ Brands 2016, 214.

ihmisoikeuksista. Mellbourn katsoo myös suureksi riskiksi, että taloudelliset toimet Etelä-Afrikkaa vastaan pysähtyvät Reaganin hallinnon veto-oikeuteen YK:n turvallisuusneuvostossa.⁴⁶⁶ Hänen kirjoituksensa on linjassa Dagens Nyheterin historian kanssa, sillä lehti oli päätoimittajansa Herbert Tingstenin johdolla valaissut lukijoitaan Etelä-Afrikan apartheid-järjestelmän vääryydestä jo 1950-luvun alusta lähtien.⁴⁶⁷

Lehden esittämät huolet Etelä-Afrikan apartheidistä olivat luontevaa jatkoa Ruotsin esittämälle kritiikille Yhdysvaltain puutteellisesta tasa-arvosta. Ruotsilla oli aktiivinen rooli mustien kansalaisoikeusliikkeen tukemisessa. Esimerkiksi ruotsalaistutkija Gunnar Myrdalin yhdessä amerikkalaisten kanssa tekemällä tutkimustyöllä mustien sosiaalisista, taloudellisista ja poliittisista elinolosuhteista oli suuri vaikutus Yhdysvaltain korkeimman oikeuden vuoden 1954 päätökseen kieltää rotuerottelu amerikkalaisissa kouluissa. Historiantutkija Dag Blanckin mukaan Vietnamin sodan tavoin enemmistö ruotsalaisista suhtautui kriittisesti mustien Yhdysvalloissa saamaan kohteluun.⁴⁶⁸ Toisaalta tuon aikakauden väestöltään homogeenisemmässä Ruotsissa tällaiset eriarvoisuuskysymykset olivat lähinnä teoreettisia.⁴⁶⁹

Paasikiven opit Reagania ohjaamaan

Reaganin linjanvetoja odotetaan Helsingin Sanomissa huolestuneena ja näin tekevät lehden mukaan jopa Yhdysvaltain liittolaiset: ”[...] monet näyttävät toivovan, ettei vaalien voittaja Ronald Reagan presidenttinä edes yrittäisi täyttää vaalilupauksiaan, ei ainakaan kaikkia niitä ruudinhajuisia ulkopoliittisia julistuksiaan, jotka Yhdysvaltain liittolaistenkin mielestä tuntuvat enemmän uhkauksilta kuin lupauksilta.” Lehden mukaan Reaganin nimittämä hallinto näyttää kuitenkin ajavan juuri sellaista ulkopoliitiikkaa, josta hän vaalikampanjansa aikana puhui. Helsingin Sanomien mielestä Yhdysvaltain tuleva presidentti Neuvostoliittoa kritisoivine lausuntoineen ”[...] voi joutua vaikeuksiin yrittäessään soveltaa ulkopoliittisia näkemyksiään karuun todellisuuteen.” Lehti ottaa avukseen jopa J.K. Paasikiven opit Yhdysvaltain uutta hallintoa ohjeistaakseen.⁴⁷⁰

Jos kenraali Haigin valinnan ulkoministeriksi on tarkoitus osoittaa Yhdysvaltain sotilaallista voimaa, niin tässä tapauksessa ”[...] Reaganin ulkopoliitiikkaa ei ainakaan aluksi leimanne se maltillisuutta edellyttävä viisaus, jonka alkuna on tosiasioiden tunnustaminen.”⁴⁷¹ Lehti vihjaa, että Yhdysvaltain tuleva ulkopoliittinen johto kärsii valtioviisauden puutteesta: Neuvostoliitto on ja pysyy. Toisaalta

⁴⁶⁶ Anders Mellbourn, 'Slutet i Namibia', *DN*, 16.1.1981, 2 [pääkirjoitus].

⁴⁶⁷ Engblom 2002, 27.

⁴⁶⁸ Blanck 2016, 63–64, 81.

⁴⁶⁹ Hanhimäki 1997, 130–131

⁴⁷⁰ 'Reaganin hallitus ja tosiasioiden tunnustaminen', *HS*, 6.1.1981, 2 [pääkirjoitus].

⁴⁷¹ 'Reaganin hallitus ja tosiasioiden tunnustaminen', *HS*, 6.1.1981, 2 [pääkirjoitus].

historioitsija Henrik Meinander on todennut, että kun länsijohtajat allekirjoittivat vuonna 1975 Helsingin sopimuksen, myös he näkivät maailman kahtiajaon ja Neuvostoliiton pysyvinä.⁴⁷² Lehden näkemys heijastaa tuota itsestäänselvyyttä, jonka Reagan oli uuden republikaanihallintonsa myötä pöyristyttävästi kyseenalaistamassa. Helsingin Sanomien toimituksen mielestä Yhdysvaltain ei tulisi kasvattaa sotilaallista voimaansa, vaan pyrkiä liennytykseen Neuvostoliiton kanssa.

Brandsin mukaan Reagan pyrki Haigin valinnalla viestimään diplomatiasta, jonka takana on sotilaallista voimaa. Siinä missä liennytyksen arkkitehti Kissingerin aikana ulkoministeriöstä oli tullut merkittävä valtakeskus, liennytystä vastustaneen Reaganin mielestä ulkoministeriksi kelpaisi myös diplomatiassa kokematon sotilastaustainen⁴⁷³ henkilö. Samalla presidentin rooli Yhdysvaltain ulkopoliitiikan johtajana korostui.⁴⁷⁴

Helsingin Sanomien vaalienjälkeisissä ulkopoliittisissa kirjoituksissa analysoidaan paitsi Reaganin valinnan välitöntä merkitystä myös Euroopan ja Yhdysvaltojen edessä olevia ulkopoliittisia valintoja. Toimittaja Pentti Sadeniemen mukaan Nato-maiden liittolaisuussuhteet ovat joutuneet koetukselle. Tämän taustalla ovat Neuvostoliiton vaikutus Afganistanissa, Persianlahden sota Iranin ja Irakin välillä ja Puolan kiristynyt tilanne. Sadeniemen mukaan Länsi-Euroopalla ja Yhdysvalloilla on eri käsitykset asioista. Hän kirjoittaa, että Carterin ”tarpeettoman elehtivä ja epävakainen” politiikka hermostutti eurooppalaisia liittolaisia. Samalla hän pohtii, muuttuuko tilanne paremmaksi vain vallanvaihdon myötä, vai onko kyse itse asiassa rakenteellisemmasta hajanaisuudesta lännen sisällä. Vaikka Sadeniemen mukaan länsieurooppalaiset toivovat Neuvostoliiton otteen Puolasta heltiävän, he eivät mielellään lähtisi lähialueillaan ehkäiseviin sotilaallisiin operaatioihin, jotka tietävät tuhoisiksi. Sadeniemi jopa toteaa hätkähdyttävästi, että ”[...] viime kädessä Puola on Neuvostoliiton tunnustettua valtapiiriä, missä sotilaallinen puuttuminenkin olisi voimapolitiikan kannalta enemmän status quon palauttamista kuin muuttamista.”⁴⁷⁵

Sadeniemen mukaan Yhdysvallat mieluusti muistuttaa, että ”Helsingissä sovitussa liennytyksen peruskirjassa” on sitouduttu pidättäytymään väkivallalla uhkaamisesta myös omia liittolaisia vastaan. Sopimus ei toisin sanoen sisällä mitään Brezhnevin oppia⁴⁷⁶. Hänen mukaansa Yhdysvalloissa on kuitenkin saanut Helsingin sopimuksen allekirjoittamisen jälkeen jälleen jalansijaa ajatus tiukasta kilpailusta maailmanlaajuisesta vaikutusvallasta Neuvostoliiton kanssa. Tässä ajattelussa

⁴⁷² Meinander 2018a, 53.

⁴⁷³ Paitsi että Haig oli toiminut Naton Euroopan joukkojen komentajana, hän oli palvellut myös upseerina Korean sodassa kenraali Douglas MacArthurin rinnalla ja palkittu urheudesta Vietnam sodassa. Brands 2016, 246.

⁴⁷⁴ Brands 2016, 246–247.

⁴⁷⁵ Pentti Sadeniemi, ’Reagan perii riitaisen länsiliiton’, *HS*, 6.1.1981, 19.

⁴⁷⁶ Brezhnevin oppi sai alkunsa Tšekkoslovakian miehityksestä vuonna 1968. Jatkossa neuvostoarmeija pyrki säilyttämään, vaikka väkivalloin, Itä-Euroopan maissa vallinneet totalitaariset neuvostojärjestelmät. Salminen 1996, 109.

negatiivinen kehitys Neuvostoliiton liittolaismaassa, jolla Sadeniemi selvästi viittaa Puolaan, voisi heikentää USA:n asemaa. Länsi-Saksassa taas on havahduttu samanaikaisesti liennytyksen tarjoamiin mahdollisuuksiin. Sadeniemi toteaa piikitellen, että ”[o]n siis luonnollista, että innostus Neuvostoliiton Puolan-politiikkaa kohtaan laimenee samassa suhteessa kuin maantieteellinen etäisyys supistuu.”⁴⁷⁷ ”Innostus”-sanavalinta on mielestäni erikoinen, sillä vaikka Sadeniemi on selvän sarkastinen, kyse on Neuvostoliiton reunavaltioiden turvallisuudesta. Hän siis väittää esimerkiksi kovalinjaisempaa ulkopoliitiikkaa ajavien brittien olevan ”innostuneita” Neuvostoliiton aggressiivisesta Puolan-politiikasta.

Sadeniemen mukaan ei ole selvää, miten Reagan toimii tässä asetelmassa, mutta hänen ulkoministeriehdokkaallaan, entisellä Naton Euroopan komentajalla, Haigilla on Länsi-Euroopan pääkaupungeissa hyvä maine. Sadeniemi itse suhtautuu hyvin kriittisesti Yhdysvaltain tulevan hallinnon keskeiseen rooliin Euroopassa ja hän muistuttaa, että sekä Haig että Reagan syytävät Neuvostoliittoa laajentumispolitiikasta: ”[s]en mukaisesti heidän voi arvella odottavan liittolaisiltaan tukea omille toimilleen, joiden taustana on Yhdysvaltain maailmanlaajuinen eikä vain eurooppalainen etu.”⁴⁷⁸ Sadeniemi selvästi näkee, ettei Yhdysvaltojen etu välttämättä tarkoittaisi Euroopan etua. Reaganin ulkopoliitikassa voi pahimmillaan olla kyse Yhdysvaltain etupiiripolitiikasta, josta kirjeenvaihtaja Pajunen varoitti jo republikaanien puoluekokouksen aikaan. Euroopalle voikin tulla tarpeelliseksi irrottautua Yhdysvalloista ja ryhtyä ajamaan omaa ulkopoliitiikkaa, joka olisi Sadeniemen ja Helsingin Sanomien toiveissa liennyttävää.

Euroopan tulevia näkymiä pohtii myös Bonnin kirjeenvaihtaja Matti Klemola. Kun Länsi-Saksan sosialidemokraatit runsas vuosi aiemmin hyväksyivät puoluekokouksessaan Länsi-Euroopan Nato-maihin sijoitettavat yhdysvaltalaisohjukset, edellyttivät he samalla neuvotteluja asejärjestelmien rajoittamisesta Neuvostoliiton kanssa. Nämä niin kutsutut euro-ohjukset olivat maalle arka asia ilman asesääntelyä, sillä merkittävä osa ohjuksista tulisi sen maaperälle. Klemola muistuttaa, että kun presidenttinä oli Carter, nähtiin mahdollisuudet saada suurvaltojen välinen Salt II -sopimus lopulta Yhdysvaltain senaatin käsittelyyn hyväksi. Vaalit voittanut Reagan on kuitenkin ollut liennytystä vastaan. Länsisaksalaisten huolet varmisti tosiksi Yhdysvaltain tulevan puolustusministerin Caspar

⁴⁷⁷ Pentti Sadeniemi, 'Reagan perii riitaisen länsiliiton', *HS*, 6.1.1981, 19.

⁴⁷⁸ Pentti Sadeniemi, 'Reagan perii riitaisen länsiliiton', *HS*, 6.1.1981, 19.

Weinbergerin lausunto, jossa tämä totesi, ettei uusi hallinto pidä kiirettä Salt II -sopimuksen kanssa, vaan pyrkii itse asiassa neuvottelemaan sopimuksen uudelleen^{479, 480}.

Klemola kuvaa tilannetta ”pahimman pelättävissä olevan vaihtoehdon” toteutumiseksi: ”[...] ohjukset Eurooppaan, Salt-prosessi nurin ja liennytyks historiaan.” Sosialidemokraattien kovan sisäisen arvostelun kohteeksi joutunut liittokansleri Helmut Schmidt todennäköisesti yrittää taivutella Reagania maltillisemmalle linjalle, mutta Klemolan mielestä tämän mielipiteisiin lienee vaikea vaikuttaa. Niin eri mieltä hän on lähes kaikista turvallisuusperiaatteista.⁴⁸¹ Klemola ei kuitenkaan ollut omissa henkilökohtaisissa näkemyksissään amerikkalaisvastainen, sillä Mainion mukaan hän uutisoi länsimieliseen ja neuvostovastaiseen tapaan Reaganin presidenttikaudesta.⁴⁸² Todennäköisesti Klemolan esittämässä näkemyksessä oli kyse syvästä huolesta maailmanpoliittisen tilanteen kiristymisestä ja Reaganin potentiaalisesta roolista tässä kehityksessä.

Yhdysvaltain senaatissa Reaganin ulkoministerin nimitysprosessi eteni. Pajusen mukaan Haig sai senaatin kuulemisissa suosiota ”suorasukaisella esiintymisellään ja haukkamaisilla mielipiteillään”. Jopa Pajunen antaa Haigille tunnustusta. Tämä näkee ulkopoliittikan monimutkaisena kokonaisuutena, jossa joudutaan yhteensovittamaan useita erilaisia näkemyksiä, toisin kuin ”ulkopoliittisen kuvan kiivaimmat yksinkertaistajat”.⁴⁸³ Huonommankin ulkoministerivalinnan Reagan olisi voinut Helsingin Sanomien kirjeenvaihtajan mielestä tehdä, mikä taas on selvässä ristiriidassa lehden aiemman Paasikiveä mukailevan pääkirjoituksen kanssa. Pajusen näkemyksistä huokuu, että vaikka hän pitää tulevan Reaganin hallinnon ulkopoliittisten edustajien näkemyksiä vaarallisina, heidän ammatitaitoaan hän ei kyseenalaista.

4.2 ”Enemmän kuin tavallinen vallanvaihdos”

Konkreettisin ero Dagens Nyheterin uutisoinnissa Carterista ja Reaganista tulee esille, kun lehti käsittelee Carterin jättämää perintöä ja Reaganin ensimmäisiä ulkopoliittisia linjanvetoja presidenttinä. Lehden pääkirjoituksessa todetaan, että ”enemmistö Amerikan presidenteistä on ollut vähäisten kykyjen miehiä”. Suuret valtiomiehet ovat olleet pikemminkin poikkeus kuin sääntö Yhdysvaltain historiassa. Tällaiseksi poikkeukseksi lehti ei Carteria selvästikään nosta. Jälkimaailmalla saattaa

⁴⁷⁹ Brandsin mukaan Reagan ei kuitenkaan halunnut Weinbergerin nimittämällä viestiä sotaisuudesta, sillä uuden puolustusministerin tausta oli lähinnä budjettiosaamisessa Reaganin päiviltä Kalifornian kuvernöörinä, eikä esimerkiksi uuden ulkoministerin tavoin sotilaskokemuksessa. Weinbergerin tehtäväksi muodostui lähinnä jatkaa jo Carterin kaudella nousseiden puolustusmenojen kasvattamista. Brands 2016, 247.

⁴⁸⁰ Matti Klemola, 'Reaganin turvallisuuspoliittiset lausunnot huolettavat L-Saksaa', *HS*, 8.1.1981, 21.

⁴⁸¹ Matti Klemola, 'Reaganin turvallisuuspoliittiset lausunnot huolettavat L-Saksaa', *HS*, 8.1.1981, 21.

⁴⁸² Mainio 2018, 393.

⁴⁸³ Veikko I. Pajunen, 'Haig teki vaikutuksen senaattiin', *HS*, 10.1.1981, 39.

pääkirjoitustoimittaja Olof Santessonin mukaan olla ystävällisempi ja arvostavampi käsitys Carterista kuin aikalaisilla, mutta Santessonin mielestä ei pitäisi olla mahdotonta yrittää luoda hänestä jokseenkin järkevä ja oikeudenmukainen käsitys jo nyt. Jos Reaganin valtaannousu merkitsee todellista muutosta amerikkalaiselle vallankäytölle, on lehden mukaan sitäkin suurempi syy tutkia, miten Carter hoiti oman kautensa, jota lehti kuvailee jälleen lukijaa lähelle tuoden ”neljäksi vuodeksi uhkia ja mahdollisuuksia meille kaikille”.⁴⁸⁴

Carterin kiihkottomat jäähyväiset

Dagens Nyheter näkee Carterin keskeisimmiksi virheiksi, että tämä lupasi äänestäjille liikaa niin taloudesta kuin ulkopoliitikastakin. Santesson luonnehtii erityisesti Carterin ulkopoliitikkaa päämäärättömäksi ja epävarmaksi. Hän on altistunut omilta avustajiltaan tulleele paineelle. Turvallisuuspoliittinen neuvonantaja Zbigniew Brzezinski on valinnut johdonmukaisesti haukkamaisen linjan ja yhtenä Carterin ensimmäisistä tukijoista tällä on ollut ”ikävä kyllä” käytettävänä hyvin paljon vaikutusvaltaa. Toisaalta myös lehden suurimmat kehu tulevat ulkopoliitikasta. Santesson muistuttaa, että Carter huomioi ihmisoikeudet niin ”mustassa Afrikassa” kuin Latinalaisen Amerikan brutaaaleissa diktatuureissakin ja neuvotteli rauhansopimuksen Israelin ja Egyptin välille.⁴⁸⁵

Santesson painottaa, ettei Carterin nelivuotisella kaudella yhdysvaltalaisjoukkoja lähetetty sotaan. Hän jopa toteaa, että ulkopoliitikassa Carter on onnistunut oivaltamaan jotain uutta verrattuna aikaisempiin presidentteihin.⁴⁸⁶ Tätä huomiota tukee myös yhdysvaltalainen historiantutkija Carl M. Brauer. Hänen mukaansa kokemattomuus ja reaali politiikan vastainen ideologisuus auttoivat Carteria rohkeissa ulkopoliittisissa yrityksissä kuten Egyptin ja Israelin välisissä rauhanneuvotteluissa ja suhteiden normalisoimisessa Kiinaan.⁴⁸⁷ Brands on todennut, että Carterin tapa keskittyä yksityiskohtiin auttoi häntä suuresti erityisesti Lähi-idän monimutkaisen diplomatian hoidossa.⁴⁸⁸ Iranin vallankumous ja panttivankikriisi jättivät kuitenkin tumman varjon Carterin ulkopoliittiselle perinnölle.⁴⁸⁹

Santesson korostaa, että vaikka pääkirjoituksen kirjoitushetkellä kaikki viittaa huonontuviin suhteisiin suurvaltojen välillä, Carterin ansioita ei pidä unohtaa. Lehdessä analysoidaan, että Carterin ahdinko vaaleissa johtui siitä, etteivät amerikkalaiset hyväksyneet maailmanlaajuisen roolinsa

⁴⁸⁴ Olof Santesson, 'Carter lämnar scenen', *DN*, 19.1.1981, 2 [pääkirjoitus].

⁴⁸⁵ Olof Santesson, 'Carter lämnar scenen', *DN*, 19.1.1981, 2 [pääkirjoitus].

⁴⁸⁶ Olof Santesson, 'Carter lämnar scenen', *DN*, 19.1.1981, 2 [pääkirjoitus].

⁴⁸⁷ Brauer 1986, 205.

⁴⁸⁸ Brands 2016, 390.

⁴⁸⁹ Brauer 1986, 205.

heikkenemistä. Tämä oli jotain, mihin Carter yritti heidät, kylläkin kömpelösti, totuttaa.⁴⁹⁰ Dagens Nyheterin kirjoituksista voi päätellä, että sen toimituksessa uskotaan Yhdysvaltain hegemonian olevan jo takana.

Myös Helsingin Sanomien huomio kiinnittyy Yhdysvaltain uuden presidentin virkaanastujaisten alla väistyvän presidentin jäähyväisiin. Carter varoitti jäähyväispuheessaan kasvavasta ydinsodan vaarasta ja kehotti etsimään keinoja, joilla pystyttäisiin tehokkaammin valvomaan ja rajoittamaan ydinaseita. Pajusen mukaan kyseessä oli Carterin uran ”vakavin varoitus”. Samalla Pajunen kuitenkin sivaltaa, että ”Carter jätti [...] perinnökseen ydinasevalvonnan, jota hän ei itse pystynyt toteuttamaan.” Reaganin aikomuksena on aloittaa uudet Salt-neuvottelut vasta hamassa tulevaisuudessa. Toisaalta Carter varoitti puheessaan myös päättäväisistä ja hyvin rahoitetuista ”äärioikeistolaisista” yhdenasianliikkeistä, jotka Pajusen mukaan vaikuttivatkin kenties ratkaisevasti Carterin suur tappioon. Pajunen antaa Dagens Nyheterin Santessonin tavoin Carterille tunnustusta ihmisoikeuksien voimakkaasta ajamisesta. Samoin hän kiittää Carteria tämän jäähyväispuheen kiihottomuudesta.⁴⁹¹

Yksittäisiä kehuja lukuun ottamatta kirjeenvaihtaja Pajusen arvio Carterin virkakaudesta on kuitenkin koruton. Hänen mukaansa tämä lähtee Washingtonista yhtä ulkopuolisena kuin tulikin ja on vaarassa tulla muistetuksi vain historiankirjojen alaviitteenä. Toisaalta jo Carterin presidentiksi tulo oli saavutus, sillä ”[s]en [presidentinviran] hoitamiseen hänellä ei ollut juuri minkäänlaista edellytystä, koulutusta tai kokemusta.” Laivaston upseerina ja pähkinänviljelijänäkin Carterin menestys on ollut vain heikkoa tai keskinkertaista. Jos Santesson katsoo Carterin muovanneen uusiksi Yhdysvaltain ulkopolitiikkaa, niin Pajusen mukaan Carter toi jotain uutta myös sisäpolitiikkaan. Nämäkin kehut vaikuttavat kuitenkin happamilta: ”[h]än osoitti, että Valkoiseen taloon pääsee vähäisinkin eväin tekemällä vuosikausia sinnikkäästi ja täysipäiväisesti vaalityötä.”⁴⁹² Vaikka Helsingin Sanomien suhtautuminen Carteriin tämän viimeiseksi osoittautuneena virkavuotena on empaattinen, ei se arvioi häntä menestyksekkääksi presidentiksi.

Reaganin ensimmäinen näytös

Reaganin virkaanastujaisten jälkeisen Dagens Nyheterin pääkirjoitus on omistettu hänen virkakautensa ennakkointiin uuden presidentin näyttelijäntaustaan sopivalla otsikolla ”Reagan, ensimmäinen näytös”. Santessonin mielestä Reagan on määrittänyt kalleimmilla virkaanastujaisjuhlallisuuksilla koskaan uuden sävyn USA:lle. Lehdessä piikitellään runsaasti Reaganin virkaanastujaisten katsotulla

⁴⁹⁰ Olof Santesson, ’Carter lämnar scenen’, *DN*, 19.1.1981, 2 [pääkirjoitus].

⁴⁹¹ Veikko I. Pajunen, ’Carter jätti hyvätit varoittamalla sodasta’, *HS*, 16.1.1981, 24.

⁴⁹² Veikko I. Pajunen, ’Jimmystä uhkaa tulla historian alaviite – Väritön Carter lähtee jälkiä jättämättä’, *HS*, 17.1.1981, 23.

ylenpalttisuudella, todennäköisesti Ruotsin omien kuninkaallisten seremonioiden, kuten kruunajais-
ten, karsimisen vuoksi. Santesson kirjoittaa, että pinnallisista havainnoista on, että ”oikeastaan
alentunut” Hollywood on tehnyt sisääntulon Yhdysvaltain pääkaupunkiin.⁴⁹³ Jos Carterin vuoden
1977 virkaanastujaisia oli nimitetty ”kansan virkaanastujaisiksi”, niin Reaganin virkaanastujaisissa
vuonna 1981 oli paikalla hyvin varakkaita yhdysvaltalaisia.⁴⁹⁴

Kun tapahtumaa tarkastelee syvemmin, on Washingtonissa tapahtunut Santessonin mukaan ”enem-
män kuin tavallinen vallanvaihdos”. Hänen mukaansa kaikki huomaavat tämän enemmän tai myö-
hemmin. Carter ja Reagan ovat toki molemmat sanoneet haluavansa palauttaa Yhdysvaltojen suuruu-
den ja amerikkalaisten uskon itseensä muita parempana kansana. Heidän näkemyksensä Yhdysvaltain
suuruudesta kuitenkin eroavat merkittävästi: kun entiselle presidentillä kyse oli moraalista, uudelle
presidentille kysymys on tyylistä, markkinoista ja sotilaallisista muskeleista.⁴⁹⁵ Dagens Nyheter ar-
vosti selvästi entisen presidentin näkemystä enemmän, olihan se lähempänä myös Ruotsin omia ihan-
teita ihmisoikeuspainotuksineen.

Pääkirjoituksessa painotetaan, että mitä Reagan voi todella saada aikaan presidenttinä on ”luonnolli-
sesti mahdotonta” sanoa. Santesson kuitenkin viittaa lehdessä aiemmin julkaistuun kirjoitukseen⁴⁹⁶,
jossa käsiteltiin Reaganin persoonallisuustyyppiä poliittispsykologisen presidenttitutkimuksen asian-
tuntijan kuvailemana. Reagan kuvattiin kirjoituksessa selvästi passiivispositiiviseen tyyppiin kuulu-
vana, minkä Santesson arvioi voivan kuulostaa monien korvissa rauhoittavalta. Hänen mielestään
”tähän aseistariisuvaan, miltei hieman leppoisaan kuvaan Reaganista mukavana setänä Valkoisessa
talossa Eisenhowerin tapaan” täytyy kuitenkin suhtautua varoen.⁴⁹⁷

Santessonin mukaan Reagan on joissakin kysymyksissä hyvin itsepäinen. Voi olla ajattelematonta
aliarvioida Reaganin tunnetta, että hän on saanut kansalta vahvan mandaatin muutosten ajamiseen.
Tällä Santesson viittaa aiemmin esittämäänsä huoleen siitä, että Reagan ryhtyy toteuttamaan kam-
panjassaan kuuluttamaansa kovaa ulkopoliittikkaa. Ulkopoliittikan osuus Reaganin virkaanastujaispu-
heessa oli tosin silmiinpistävän lyhyt. Selvästi kriittiseen maailmanpoliittiseen tilanteeseen ja näke-
määnsä Reaganin amatöörimäisyyteen viitaten lehden pääkirjoitus päättyy kainoon toiveeseen:
”Kunpa Reagania ei asetettaisi kovempaan koetukseen kuin mitä hän itse odottaa.”⁴⁹⁸

⁴⁹³ Olof Santesson, 'Reagan, scen ett', *DN*, 21.1.1981, 2 [pääkirjoitus].

⁴⁹⁴ The Reagans 2020c.

⁴⁹⁵ Olof Santesson, 'Reagan, scen ett', *DN*, 21.1.1981, 2 [pääkirjoitus].

⁴⁹⁶ Kurt Mälarstedt, 'Hur blir Reagan?', *DN*, 17.1.1981, 11.

⁴⁹⁷ Olof Santesson, 'Reagan, scen ett', *DN*, 21.1.1981, 2 [pääkirjoitus].

⁴⁹⁸ Olof Santesson, 'Reagan, scen ett', *DN*, 21.1.1981, 2 [pääkirjoitus].

Helsingin Sanomat on otsikoinut Reaganin virkaanastujaisten jälkeisen pääkirjoituksensa pessimistisesti ”Reagan perii Carterin ongelmat”. Lehden mukaan yhdysvaltalaiset kyllästyivät taloudellisiin ongelmiin ja ulkopoliittisiin nöyryytyksiin, joten he äänestivät Carterin sijasta Reagania. Lehden pääkirjoitus näkee kuitenkin selvästi kirjeenvaihtaja Pajusta optimistisemmin amerikkalaisten ja aikaisten suhtautuvan Carteriin kenties liian ankarasti: ”[u]lkopuoliset ja jälkipolvet saattavat arvioida Carteria toisin kuin tämän päivän amerikkalaiset.” Esimerkiksi ihmisoikeuksien korostaminen auttoi Latinalaisen Amerikan sorrettuja – tässä suomalaislehden toimitus jakaa idealistisempien ruotsalaisten virkaveljiensä näkemyksen.⁴⁹⁹

Reaganista Helsingin Sanomat on hyvin huolissaan. Se näkee uuden presidentin edustavan ajatuksiltaan Franklin D. Rooseveltiä edeltäneitä Yhdysvaltoja. Korkean ikänsä vuoksi Reagan voi vieläpä pyrkiä lunastamaan kampanjansa konservatiiviset lupaukset nopeasti. Lehden mukaan ”maailma odottaa”, miten hän suhtautuu Carterin jäähyväispuheessaan mainitsemiin ihmisoikeuksiin, ympäristönsuojeluun ja aseistariisuntaan. Niiden mahdollinen laiminlyöminen saa lehdeltä ankaran varoituksen. Voimapolitiikan käyttäminen turvallisempaan maailmaan pyrkimiseen on hyvin vaarallista ydinaseiden aikakaudella. Lehti täten itse asiassa myöntää, että Reaganin päämäärät voivat olla tavoiteltavia, mutta keinoista niiden toteuttamiseksi se on täysin eri mieltä.⁵⁰⁰

Pääkirjoitus kuuluttaa Reaganilta Helsingin henkeä Amerikan suuruuden sijaan: ”[...] on syytä toivoa hartaasti, että uusi presidentti Reagan ’Yhdysvaltain suuruuden palauttamisesta’ puhuessaan on tarkoittanut todellista suuruutta: malttiin, neuvotteluihin ja yhteistyöhön nojautuvaa politiikkaa kansainvälisen järjestyksen palauttamiseksi.”⁵⁰¹ Lehti näkee ylevästi Suomen ulkopoliitiikan menestyksen, paitsi Paasikiven opin myös Etyj-prosessin, voivan toimia ohjekirjana Yhdysvaltain uudelle presidentille.

Rikollinen, valehteleva ja huijaava neuvostojohto

Jos Carterin jäähyväispuhetta ja tapaa pitää se kuvataan Dagens Nyheterissä elegantiksi, tyylikkääksi ja arvokkaaksi, niin presidentti Reaganin ensimmäistä lehdistötilaisuutta kuvataan aivan eri sanankääntein. Kirjeenvaihtaja Mälarstedtin mukaan Carter oli jäähyväispuheessaan käsitellyt ydinaseuhkaa, maailman ehtyviä resursseja ja ihmisoikeuksia,⁵⁰² kun taas Reagan hyökkäsi ensimmäisessä lehdistötilaisuudessaan voimakkaasti Neuvostoliittoa vastaan. Mälarstedtin mukaan Reagan

⁴⁹⁹ ’Reagan perii Carterin ongelmat’, *HS*, 21.1.1981, 2 [pääkirjoitus].

⁵⁰⁰ ’Reagan perii Carterin ongelmat’, *HS*, 21.1.1981, 2 [pääkirjoitus].

⁵⁰¹ ’Reagan perii Carterin ongelmat’, *HS*, 21.1.1981, 2 [pääkirjoitus].

⁵⁰² Kurt Mälarstedt, ’Värdigt avsked av Carter’, *DN*, 16.1.1981, 13.

suorastaan kiihtyi Kremlin kritisoinnissa.⁵⁰³ Brands on kirjoittanut, että yhdysvaltalaismedia halusi Reaganin ensimmäisessä tiedotustilaisuudessa testata kysymyksillään, olisiko hänen Kremlin vastainen linjansa presidenttinä yhtä kova kuin kampanjansa aikainen. Reagan teki lausunnoillaan selväksi: oli.⁵⁰⁴

Reaganin kovat lausunnot ovat esillä aina Dagens Nyheterin etusivua myöten, jossa tämän kerrotaan kuvanneen Kremlin johtajia miehiksi, jotka antavat itselleen oikeuden tehdä rikoksia, valehdella ja huijata edistääkseen omia päämääriään.⁵⁰⁵ Mälarstedtin mielestä Reaganin lausunnot voi nähdä viimeisimpänä vaiheena amerikkalaisten neuvostovastaisten hyökkäysten kiihtymisessä. Tämä alkoi hänen mukaansa siitä, kun ulkoministeri Haig syytti päivää aiemmin omassa lehdistötilaisuudessaan Neuvostoliittoa maailmanlaajuisen terrorismin tukemisesta.⁵⁰⁶

Mälarstedt kirjoittaa, että Reaganin ensimmäinen lehdistötilaisuus osoittautui paitsi retoriikaltaan myös piirteeltään erilaiseksi kuin kolmen edeltäjänsä vastaavat. Nopeimpien ylösnousijoiden, heilutelijoiden ja huutajien sijaan kysymykset saivat esittää kättään nostaneet. Tilaisuudesta tuli Mälarstedtin mukaan rauhallinen ja rento, minkä hän arvelee olevan jälleen merkki paljonpuhutusta ”uudesta tyylistä” Valkoisessa talossa.⁵⁰⁷ Tämä Mälarstedtin näkemys korostaa jo esivaaleista tuttua risiriitaa Reaganin ilmaisemien tiukkojen mielipiteiden ja hänen elekieleltään maltillisten esiintymistensä välillä. Tutkija Markus Kantola on kirjoittanut, että Reaganin valinnan voi tulkita osoittaneen miellyttävän persoonan korostumista presidentinvaaleissa Watergate-skandaalissa ryvettyneen Nixonin jälkeen. Reaganin eduksi voi lukea hänen itseironiansa, empatiakykynsä ja kohteliaan käytöksensä kulmikkaaseen Nixoniin ja totisiin Fordiin ja Carteriin verrattuna.⁵⁰⁸

Dagens Nyheterin Santesson analysoi, että Reaganin tiukan neuvostokriittinen esiintyminen on täysin poikkeuksellista amerikkalaiselle valtionpäämiehelle.⁵⁰⁹ Hänen Neuvostoliitosta käyttämänsä kieli oli ankarinta sitten demokraattipresidentti Harry S. Trumanin.⁵¹⁰ Jo vaalikampanjansa aikana Reagan oli toistuvasti korostanut, että Yhdysvallat on poikkeuksellinen kansakunta, joka kestäisi ja lopulta voittaisi kommunismin kaltaiset tyrannimaiset järjestelmät ja levittäisi demokratian ihanteita ympäri

⁵⁰³ 'Skarpt utfall mot Sovjet', *DN*, 30.1.1981, [etusivu]; Kurt Mälarstedt, "Reagan trappar upp mot Kreml: 'Sovjet ljuger och luras'", *DN*, 30.1.1981, 10.

⁵⁰⁴ Brands 2016, 279.

⁵⁰⁵ 'Skarpt utfall mot Sovjet', *DN*, 30.1.1981, [etusivu].

⁵⁰⁶ Kurt Mälarstedt, "Reagan trappar upp mot Kreml: 'Sovjet ljuger och luras'", *DN*, 30.1.1981, 10.

⁵⁰⁷ Kurt Mälarstedt, "Reagan trappar upp mot Kreml: 'Sovjet ljuger och luras'", *DN*, 30.1.1981, 10.

⁵⁰⁸ Kantola 2017, 150–151.

⁵⁰⁹ Olof Santesson, 'I väntan på Reagan' *DN*, 31.1.1981, 2 [pääkirjoitus].

⁵¹⁰ Brauer 1986, 250.

maailman.⁵¹¹ Santesson myöntää, että moni jakaa sisimmässään tämän neuvostokritiikin myös Yhdysvaltain ulkopuolella. Helsingin Sanomien tavoin siis myös Dagens Nyheterin pääkirjoituksessa annetaan tunnustusta Reaganin hyvää tarkoittavista ulkopoliittisista päämääristä. Harvalla on kuitenkaan samanlaista asemaa julistaa tätä kritiikkiä kuin Yhdysvaltain presidentillä. Reaganin kovista ulkopoliittisista linjauksista hämmentyneenä Santesson kysyykin, mitä hän haluaa saada aikaan.⁵¹² Suurvaltojen valtaviin ydinasearsenaalien maailmassa lehden huoli Yhdysvaltain tuoreen presidentin kovan retoriikan vaikutuksista on todellinen.

Myös Helsingin Sanomissa Haigin ja Reaganin kovat äänenpainot Neuvostoliittoa kohtaan on noteerattu laajasti. Haigin lehdistötilaisuus uutisoidaan näyttävästi pääuutissivun tekstillä, jota kuvittaa valokuva Haigista etusormi pystyssä Yhdysvaltain ulkoministeriön symboli taustanaan. Kirjeenvaihtaja Pajusen mukaan Yhdysvaltain ”uusi kovanaamainen ulkopolitiikka” keskittyy terrorismin torjuntaan ihmisoikeuksien sijaan. Haigin mielestä Neuvostoliitto tukee terrorismia ja tämä tulee jatkossa kytkeä mukaan neuvotteluihin ydinaseiden valvonnasta.⁵¹³ Pajunen näkee, että Haig virallisti Reaganin kampanjanaikaisen linjan, jossa kaikki Neuvostoliiton kansainväliset toimet kytketään Salt-neuvotteluihin.⁵¹⁴

Dagens Nyheterissä Mälarstedt kysyy, onko uuden hallinnon kommenttien myötä tapahtunut paluu kylmään sotaan. Mälarstedt vastaa omaan kysymykseensä, ettei välttämättä, mutta hän kuvailee tilannetta ”kunnon pikkupakkasiksi”. Sekä Dagens Nyheterissä että Helsingin Sanomissa katsotaan kylmän sodan jo päättyneen Helsingin Etyj-kokoukseen. Reaganin ja Haigin nähdään kovilla lausunoillaan puhaltavan kylmän sodan hiilloksiin uutta liekkiä. Mälarstedtin mukaan jopa Washingtonin vahvasti neuvostokriittiset tutkijat näkivät Reaganin menneen liian pitkälle, kun tämä puhui neuvostojohdon harjoittamista valheista, rikoksista ja petoksista kommunistisen maailmanvallankumouksen saavuttamiseksi. Mälarstedtin mukaan Reagania kohtaan ei kuitenkaan kohdistu Yhdysvalloissa vahvaa painetta sen kovalinjaisen ulkopolitiikan suunnan muuttamiseksi, jonka hän on valinnut. Ainoastaan sanavalintoja ja taktiikkaa saatetaan kyseenalaistaa. Mälarstedt toteaaakin selvästi mennyttä haikaillen, että ”amerikkalaisissa tuulissa on tänä päivänä hyvin vähän liennytyttä”.⁵¹⁵

Helsingin Sanomien tuomio Haigin ja Reaganin avaavista peliliikkeistä on ruotsalaislehteäkin ankarampi. Mielestäni tämä on myös luonnollista – olihan Suomi tämän ”valheiden, rikoksien ja petoksien

⁵¹¹ Patterson 2005, 200.

⁵¹² Olof Santesson, ’I väntan på Reagan’ *DN*, 31.1.1981, 2 [pääkirjoitus].

⁵¹³ Veikko I. Pajunen, ’USA syytti Neuvostoliittoa terrorismin tukemisesta’, *HS*, 30.1.1981, 3.

⁵¹⁴ Veikko I. Pajunen, ’Haig kovana Neuvostoliitolle – USA:n ulkoministeri syytti Moskovaa ’terrorismin tukemisesta’’, *HS*, 30.1.1981, 23.

⁵¹⁵ Kurt Mälarstedt, ’En köldknäpp som värmer’, *DN*, 31.1.1981, 16.

harjoittajan” rajanaapuri. Helsingin Sanomien mukaan Yhdysvaltain uusi presidentti ja ulkoministeri näyttävät suorastaan kilpailevan kovimmasta neuvostokritiikistä. Lehti yleistää, että ”maailman” olisi pitänyt saada kuulla Haigilta perusteita Neuvostoliittoa terrorismista syyttävälle lausunnolleen. Lehti ei kuitenkaan pidä Haigin ja Reaganin ensiesiintymisiä yllätyksenä, vaan pikemminkin vahvistuksena heidän ”yksisilmäisyydestään”. Se syyttää parivaljakkoa kaksinaismoralismista, sillä nämä näkevät Yhdysvaltain toiminnan aina isänmaallisena ja vapaan maailman puolustamisena, kun taas Neuvostoliiton toiminnan rikollisena maailmanvalloituksena.⁵¹⁶ Helsingin Sanomien toimitus ei tätä Yhdysvaltain uuden ulkopoliittisen johdon näkemystä selvästikään jaa, ja, jos toisaalta jakaisikin, se tuskin kertoisi tästä Neuvostoliiton vieressä olevan puolueettoman maan johtavan sanomalehden pääkirjoituksessa 1980-luvun alun Suomessa valinneessa varovaisessa ilmapiirissä.

Pajunen kirjoittaa, että Reagan toki esitti samanlaisia näkemyksiä usein vaalikampanjansa aikana syrjäisissä kaupungeissa, mutta nyt kyseessä oli valtakunnantason valmisteltu puhe.⁵¹⁷ Jos esimerkiksi ulkomaantoimituksen päällikkö Olli Kivinen arvioi vielä ennen vaaleja, etteivät Reaganin kampanjan aikaiset puheet olleet sellaisia, joista ei voisi peräännyä, nyt hänen arvellaan selvästi menneen liian pitkälle. Mikäli Reaganin ulkopoliittikka perustuu näin ”yksipuoliseen ajatteluun”, on lehden mukaan vaikea uskoa, että suurvallat pääsisivät neuvotteluihin tulokseen rauhasta ja turvallisuudesta. Jännitys voi päinvastoin vain kiristyä.⁵¹⁸ Lehden esittämästä kritiikistä heijastuu mielestäni toisen maailmansodan jälkeisen Suomen ulkopoliittikan perusajatus siitä, että Neuvostoliiton keskeiseen maailmanpoliittiseen asemaan on sopeuduttava, eikä sen haastaminen ole realistista, saati turvallisuuspoliittisesti järkevää. Juuri tällaista Neuvostoliiton avoimesti haastavaa ulkopoliittikkaa Yhdysvaltain uusi presidentti Ronald Reagan vuonna 1981 ryhtyi kuitenkin ajamaan. Huolet tämän seurauksista olivat niin Ruotsissa kuin erityisesti Neuvostoliiton rajanaapurissa Suomessa suuret.

5. Päätelmät: Askel tuntemattomaan

Dagens Nyheterin ja Helsingin Sanomien ulkopoliittisesta uutisoinnista vuoden 1980 Yhdysvaltain presidentinvaaleista huomaa, etteivät kylmän sodan aikana kulissien takana Yhdysvaltain suojelusta nauttinut Ruotsi ja avoimesti Neuvostoliiton kanssa YYA-sopimuksessa ollut Suomi pitäneet Yhdysvaltoja liittolaisenaan tai edes läheisenä kumppaninaan. Lehtien uutisointi kuitenkin myös eroaa toisistaan. Siinä missä Helsingin Sanomat uutisoi Jimmy Carterin tappiosta ja Ronald Reaganin voitosta lähinnä suurvaltojen välisen kamppailun näkökulmasta, Dagens Nyheter kysyy myös mitä Carterin

⁵¹⁶ 'USA:n johtajien mustavalkoiset avauspuheet', *HS*, 31.1.1981, 2 [pääkirjoitus].

⁵¹⁷ Veikko I. Pajunen, 'Presidentti Reagan jyrisi alkajaisiksi Neuvostoliitolle', *HS*, 31.1.1981, 25.

⁵¹⁸ 'USA:n johtajien mustavalkoiset avauspuheet', *HS*, 31.1.1981, 2 [pääkirjoitus].

presidenttikausi on merkinnyt, ja mitä Reaganin tuleva presidenttikausi mahdollisesti merkitsee ”meille” eli ruotsalaisille. Helsingin Sanomien vaaliuutisoinnista tulee etäinen vaikutelma, kun taas Suomea turvatummassa geopoliittisessa asemassa olleen Ruotsin pää-äänenkannattaja on tyyliältään kantaa ottavampi.

Taustoiltaan lehdet olivat sekä samanlaisia että erilaisia. Rudolf Wallin perustaman Dagens Nyheterin omistajat ja puoluekannat vaihtelivat läpi vuosikymmenten, kun taas Helsingin Sanomat pysyi tiukasti Erkköjen lehtimogulisuvun omistuksessa. Suomalaislehti muuntautui jo 1940-luvulla Edistyspuolueen tukijasta liberaaliksi ja sitoutumattomaksi sanomalehdeksi. Tutkimusajankohtani Dagens Nyheter, Bonnierin vaikutusvaltaisen suvun omistama, liberaali ja sitoutumaton sanomalehti, oli hyvin paljon Helsingin Sanomien kaltainen, vaikka lehtien kehityskulut erosivatkin toisistaan merkittävästi. Kumpaankin lehteen vaikutti vahvasti myös ympäröivän yhteiskunnan muutos sodanjälkeisestä porvarillisuudesta 1960- ja 1970-lukujen vasemmistolaisuuteen, vaikka ne tietoisesti välttelivätkin suoria kytkeitä vasemmistoon. Lehtien aiempi edistysmielisyys sai seurakseen sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ihanteita. Nämä yhteiskunnalliset pohjavireet näkyvät myös vuoden 1980 lehtien sivuilla, kun lehtien toimittajat kauhistelevat ”äärioikeistolaista” ja ”taantumuksellista” Reagania.

Samalla tavoin Ruotsin ja Suomen lehdistön sisä- ja ulkopoliittiset taustavaikuttajat olivat erilaisia. Ruotsalaislehdistössä ei ollut nähtävissä itsesensuuria toisin kuin aluemenetyksien, YYA-sopimuksen ja tasavallan presidentin Urho Kekkosen varjostamassa suomalaislehdistössä. Helsingin Sanomat säilytti muuhun kylmän sodan aikaiseen suomalaislehdistöön verrattuna varsin vapaan journalistisen otteen, joka oli suureksi osaksi amerikkalaisystävällisen ja länsimielisen Erkköjen suvun ansiota. Suomalaisen lehdistön lippulaivakaan ei kuitenkaan välttynyt Neuvostoliiton painostukselta, joka vaikutti Aatos Erkon toimintaan huomattavasti vanhempia Erkköjä, Eeroa ja Eljasta, enemmän. Tutkimissani vuoden 1980 lehdissä huomasin silti pinnanalla olevaa neuvostovastaisuutta muun muassa neuvostoliittolaisten USA-käsitysten kritisoinnissa ja joidenkin kirjeenvaihtajien ja toimittajien yleisestä suomalaisesta ulkopoliittisesta ”liturgiasta” poikkeavissa kirjoituksissa. Lehdessä haastatellaan Reaganin voitosta jopa yhdysvaltalaisprofessoria, joka oli vuoden vierailevana luennoitsijana Helsingin yliopistossa. Hän saa täysin vapaasti ilmaista kritiikkiään Neuvostoliitosta ja kehua maansa vapaata keskustelukulttuuria.

Ruotsin ja Suomen puolueettomuudet erosivat merkittävästi toisistaan, mikä ilmenee myös maiden suurimpien sanomalehtien sivuilta. Vuoden 1980 Helsingin Sanomat korostaa Etyj-prosessin merkitystä suurvaltasuhteiden suunnannäyttäjänä nyt ja tulevaisuudessa, kun taas Dagens Nyheter näkee Etyjin roolin lähinnä jonkinlaisena suuntaviivana Euroopalle. Toisaalta ruotsalaislehti ei näe

kuitenkaan Reaganin ja republikaanien negatiivista suhtautumista Etyj-prosessiin myönteisesti. Vaikka Ruotsilla ei ollut Suomen tavoin huolenaan pitkää maarajaa Neuvostoliiton kanssa, pyrki maan poliittinen johto tekemään omia turvallisuuspoliittisia aloitteita suurvaltasuhteiden liennyttämiseksi. Näitä aloitteita Dagens Nyheter nostaa esille osin kritisoiden ja osin kehuen. Toisin kuin Suomi ja vuoden 1975 Helsingin Etyj-kokous ne eivät kuitenkaan saaneet merkittävää vastakaikua maailmalta.

Kumpikin lehdistä näkee suurvaltojen väliselle liennytykselle olevan enemmän tarvetta kuin koskaan. 1970- ja 1980-lukujen vaihteen maailma oli monella tapaa kuilun reunalla: Afganistanissa oli käynnissä Neuvostoliiton hyökkäys, Iranissa panttivankikriisi kesti yli vuoden ja huoli Puolan joutumisesta Neuvostoliiton aggression kohteeksi Unkarin ja Tšekkoslovakian tapaan oli todellinen. Tämän kaiken taustalla lehtien pääkirjoituksissa toistuu lisääntyvä pelko ydinsodasta, joka suurvaltojen välissä oleville puolueettomille maille olisi muitakin suurempi kohtalonkysymys. Erityisesti Neuvostoliiton sotilaallinen varustautuminen Suomen lähialueella Kuolan niemimaalla ja Yhdysvaltojen ja Naton huoli tästä uhkaavasta kehityksestä tuovat lehtien pelolle todentuntua. Sekä Ruotsin oppositiojohtaja Olof Palme että Suomen tasavallan presidentti Kekkonen nostavat vuoden 1981 uudenvuoden kannanotoissaan konkreettisesti esille suurvaltojen ydinasearsenaalien valtavan tuhovoiman. Dagens Nyheter ja Helsingin Sanomat jakavat kirjoituksissaan heidän huolensa ja yhdistävät tämän epäsuorasti Reaganin valtaannousuun.

Lehdet jännittävät sivuillaan niin väistyvän Carterin hallinnon kuin muodostettavan Reaganin hallinnon ”haukkojen” ja ”kyyhkyjen” välistä kamppailua. Voimapolitiikan päästessä valloilleen pienillä puolueettomilla valtioilla ei juuri olisi sananvaltaa. Reaganin puheet ”Amerikan suuruudesta” eivät kumpaakaan lehteä miellytä, sillä kylmän sodan maailmassa sen nähdään tarkoittavan Ruotsin ja Suomen poliittisen toimintatilan kapenemista. Helsingin Sanomien mukaan se voisi pahimmillaan merkitä etupiirijattelun paluuta vuosien 1939 ja 1945 kauhukuvineen, jolloin suuret valtiot päättivät pienempien puolesta näiden tulevaisuudesta.

Toisaalta ruotsalaislehdestä kuultaa suomalaislehteä suurempi huoli kolmannen maailman valtioista. Lehti pelkää etenkin Latinalaisen Amerikan väkivaltaisuuksien pahenevan, kun valta Valkoisessa talossa vaihtuu. Reaganin valinta voi merkitä paluuta vanhoihin huonoihin aikoihin, jolloin Yhdysvallat suoritti esimerkiksi salaisia operaatioita Chilen sotilasvallankaappauksen mahdollistamiseksi. Suomalaislehdessä taas peilataan vaaliasetelmaa ja vaalitulosta enemmän Länsi-Euroopan, erityisesti Länsi-Saksan, ulkopoliittisiin linjanvetoihin. Selittävinä tekijöinä näille eroavaisuuksille ovat Ruotsin tausta kolmannen maailman kehitysavun edelläkävijänä ja toisaalta Suomen oman ulkopoliitiikan

läheisyys Länsi-Saksan sosialidemokraattien lanseeraaman uuden idänpolitiikan kanssa (Ostpolitik). Siinä missä Ruotsilla oli varaa panostaa yleismaailmalliseen hyvinvoinnin parantamiseen, Suomen katse oli tiivistä Euroopan turvallisuudessa ja maan pitkässä itäraajassa Neuvostoliiton kanssa.

Lisäksi lehdet eroavat suhtautumisessaan aiempiin republikaanihallintoihin. Jos ruotsalaislehti näkee selvästi Vietnamin sotaan viitaten myös Richard Nixonin ja Gerald Fordin republikaanihallinnot huonossa valossa, tehdään suomalaislehdessä selkeämpi erotus vanhan ja uuden republikaanipuolueen välille. Tarjosihan Nixon Suomelle tukea Etyj-prosessin läpiviemiselle ja seuraaja Ford selkänöjaa Helsingin huippukokouksen onnistumiselle. Ruotsilla ei vastaavia positiivisia kokemuksia edellisistä republikaanihallinnoista ollut, vaan pikemminkin huonoja muistoja Ruotsin ja Yhdysvaltojen välien tulehtumisesta Vietnamin sodan kiihtymisen aikaan. Toisaalta kumpikin lehdistä näkee Reaganin vaikutuksen republikaanipuolueeseen haitallisena paitsi ulkopoliittisesti myös arvokonservatiivisesti. Edistysmieliset lehdet näkevät puolueen tulleen suorastaan kovalinjaisten konservatiivien kaappamaksi ja niin Helsingin Sanomat kuin Dagens Nyheterkin kaipaavat takaisin sovittelevana ja maltillisena muistamaansa Fordia. Muuttunutta republikaanipuoluetta ja lehtien vierasta suhtautumista siihen kuvastaa, että sekä ruotsalais- että suomalaislehdessä Reaganin republikaaneja kuvaavat termit ja käsitteet, kuten ”uusoiikeisto” ja ”uuskonservatiivit”, hakevat vielä muotoaan ja niitä käytetään epäjohdonmukaisesti.

Dagens Nyheterin uutisoinnin linja on idealistisempi, jossa halutaan korostaa kehitysmaiden haastavan tilanteen parantamisen tärkeyttä suurvaltakamppailun keskellä, kun taas Helsingin Sanomien linja on realistisempi, jossa kuulutetaan edes suurvaltojen välille jonkinlaista keskusteluyhteyttä. Tämä Ruotsin ja Suomen välinen ajatteluero nousee esille myös, kun lehdet uutisoivat maiden kärkipoliitikkojen ulkopoliittisista näkemyksistä. Jos suomalaispoliitikkojen huomio oli sosialidemokraattijohtaja Kalevi Sorsaa myöten kohdistettuna Euroopan rauhaan, oli Dagens Nyheterissä useaan otteeseen haastatellun Palmén katse Latinalaisen Amerikan julmuuksissa. Toisaalta kun suomalaisten kärkipoliitikkojen kuten ulkoministeri Paavo Väyrysen Yhdysvaltain vierailut hoidettiin rutiininomaisesti New Yorkin syyskuisen YK:n yleiskokouksen yhteydessä, oli Palmelle levitetty Yhdysvalloissa lähes punainen matto Henry Kissingerin tapaamisineen ja Harvardin yliopistossa vierailuineen.

Suomalaislehdessä esiintyy huomattavasti ruotsalaislehteä enemmän Neuvostoliiton näkökulmia Yhdysvaltain presidentinvaaleihin paitsi Moskovan kirjeenvaihtajan teksteissä myös suoraan neuvostoliittolaisen kolumnistin kirjoituksissa, jotka esitellään lukijoille näyttävästi. Syy on Suomen geopoliittisessa asemassa ja poliittisessa ilmapiirissä, jotka erosivat Ruotsista merkittävästi. Neuvostoliiton

näkemyksiä esitellään tasavertaisina Yhdysvaltain kanssa, vaikka maiden yhteiskunnat ja kansalaisten vapaudet erosivat toisistaan perustavanlaatuisella tavalla.

Dagens Nyheterin ja Helsingin Sanomien vuoden 1980 Yhdysvaltain presidentinvaaleista kertovat tekstit tuovat myös paljon esille tuon ajan ruotsalaisista ja suomalaisista yhteiskunnista. Monarkistisia seremonioitaan suuresti karsineen Ruotsin johtava sanomalehti ihmettelee Reaganin virkaanastujaisien mahtipontisuutta, kun taas 80-vuotiaan Kekkonen johtaman Suomen suurin sanomalehti päivittelee 69-vuotiaan Reaganin korkeaa ikää. Kumpikin lehti näkee Yhdysvaltain tiedotusvälineiden uutisoinnin presidentinvaaleista etenkin esivaalien aikaan sirkusmaisena ja vauhkona. Amerikkalaisten julkisuuskeskeisyys vaikuttaa vievän vaaleissa päähuomion, kun lehdet haluaisivat keskittyä asiakysymyksiin kuten suurvaltasuhteisiin. Suomettuneisuussyytöksien keskellä olleen suomalaisen lehdistön pää-äänenkannattaja arvostelee erikoisesti yhdysvaltalaisia kollegojaan joukkokäyttäytymisestä ja mielipiteiden samansuuntaisuudesta. Vaikuttaakin siltä, että Helsingin Sanomat näkee Reaganin iän esille nostamisessa ja Yhdysvaltain mediakentän arvostelamisessa tilaisuuden harjoittaa niitä kriittisen journalismin ideaaleja, joita 1970–1980-lukujen vaihteen Suomessa oli mahdoton toteuttaa. Kaiken Yhdysvaltain arvostelun keskellä maassa nähtiin olevan jotain sellaista, mikä Suomesta puuttui.

Ruotsalais- ja suomalaislehtien uutisoinnista saa usein vaikutelman, että ne tietäisivät paremmin kuin amerikkalaiset itse, mitä nämä presidentiltään haluavat. Osin tämä johtuu varmasti mielipidetiedusteluista havaituista amerikkalaisten omista pessimistisistä näkemyksistä vaalien kumpaakin pääehdokasta kohtaan. Usein tämä kumpuaa kuitenkin lehtien omista liberaaleista, edistysmielisistä, asenteista Reagania ja toivottua konservatiivisempaa näyttäytyntä Yhdysvaltoja kohtaan. Reaganista kirjoitetaan tutkimieni lehtien sivuilla selvästi aliarvioiden ja etenkin Dagens Nyheterissä sarkastisesti ja jopa alentuvasti. Toisaalta samalla lehti kehottaa lukijoitaan toistuvasti ottamaan hänet tosisaan, sillä vaikka ”me” eli ruotsalaiset emme Reagania ymmärtäisi, hänen kannatuksensa Yhdysvalloissa on korkeaa. Reagania ei tarvitse, eikä pidäkään, kannattaa, mutta syyt hänen suosionsa taustalla olisi syytä ymmärtää.

Tavallisen vaalien tapahtumauutisoinnin rinnalla ruotsalaislehdessä käydään suoranaista varjokampanjaa Reaganin pysäyttämiseksi ja samalla tarjotaan Carterille Atlantin takaa kuvitteellisia ruotsalaisia neuvoja, jotta tämä parantaisi asemiaan. Suomalaislehti taas on vaalien aikana valmis tinkimään jopa liennytyksen ihanteistaan, kun se nostaa esille hyviä esimerkkejä Carterin neuvostovastaisista toimista presidenttinä. Tärkeintä on, ettei koko uraansa kommunismin ja Neuvostoliiton vastustajana luonut Reagan nousisi presidentiksi. Kumpikin lehdistä vaikuttaa vaalikampanjoinnin aikana

odottavan sitä hetkeä, jolloin amerikkalaisille paljastuu ”todellinen Reagan”, joka ”luutuvine mielipiteineen” on niille ilmeinen. Toisaalta Reaganin esittämät lukuisat totuus pohjaltaan kyseenalaiset näkemykset, kiistanalaiset mielipiteet ja huolimattomat heitot antavat lehdille mielestäni myös aihetta niiden skeptisyyteen. Lisäksi erityisesti Yhdysvaltain nousevan kristillisen oikeiston avoin tuki Reaganille oli vierasta uskonnon politiikasta erossa pitäneille evankelisluterilaisille Ruotsille ja Suomelle.

Sekä Dagens Nyheter että Helsingin Sanomat näkevät ulkopoliittisten kriisien keskellä kamppailevan Carterin heikoksi Yhdysvaltain presidentiksi, mutta ne katsovat, ettei Yhdysvaltain ongelmista voi syyttää yksin häntä. Carter on esimerkiksi ansiokkaasti puolustanut ihmisoikeuksia, pitänyt Yhdysvaltain joukot poissa sotatantereilta ja luonut rauhaa Lähi-itään Israelin ja Egyptin välille. Lisäksi hän ainakin pyrki Salt II -prosessilla edistämään aseistariisuntaa suurvaltojen välillä. Carterin koventuneet ulkopoliittiset puheet ja linjaukset nähdään ruotsalais- ja suomalaislehdissä lähinnä osaksi Reaganin vastaista vaalikampanjaa, josta on mahdollista palata vaalien jälkeen liennytykseen.

Yhdysvaltain loistonpäivät ovat lehtien mukaan jo takana ja eurooppalaisten, kuten Länsi-Saksan, tulisi ottaa enemmän vastuuta maailmanpolitiikasta. Helsingin Sanomille tämä tarkoittaisi myös väliin parantamista Neuvostoliittoon eli jotain, mikä oli täysin vastakohtaista Reaganin poliittisille tavoitteille. Toisaalta kun lehdet kirjoittavat Euroopan tulevasta ulkopoliittisista valinnoista Yhdysvaltain vaalien jälkeen, ne eivät näe maitaan aktiivisina poliittisina toimijoina, vaan pikemminkin ulkopuolisina tarkkailijoina Euroopan laidalla. Joskin aseistariisuntaan liittyviin palveluksiin on kumpikin maa ilmaissut halukkuutensa. Helsingin Sanomilla on esittää Reaganille jopa valmista konseptia Helsingin hengestä, jos tämän uusi hallinto vain tunnustaisi tärkeimmän tosiasian eli Neuvostoliiton pysyvän maailmanpoliittisen roolin. Jos ruotsalaislehden kehitysmaahuolien taustalla on selvästi Ruotsin kunniakas historia kehitysavun edelläkävijänä, niin suomalaislehden pääkirjoituksista suurvalta-politiikasta on havaittavissa jopa suoranaista itsekehua Paasikiven opeista ja Etyj-kokouksen menestyksistä. Niistä voisi olla opittavaa Yhdysvaltain uudelle kovalinjaiselle presidentille.

Voimakkaista Reagan- ja Carter-kritiikeistään huolimatta puolueidensa esivaaleissa pääehdokkaita haastaneet republikaani George Bush ja demokraatti Edward Kennedy eivät saa ruotsalais- ja suomalaislehdiltä sen enempää kannatusta. Siinä missä Bush nähdään nuorempana, mutta vain nimellisesti Reagania maltillisempana ehdokkaana, Kennedyn ongelmaksi katsotaan erityisesti yksityiselämän kolhut. Hänen ei nähdä lunastavan veljiensä Johnin ja Robertin luomia suuria odotuksia. Carterin ja Reaganin vieroksuntansa vuoksi erityisesti Dagens Nyheter ottaa positiivisessa valossa esille vaalien riippumattoman ehdokkaan, ruotsalaistaustaisen, John Andersonin. Lisäksi kumpikin lehdistä

suhtautuu myönteisesti republikaanien esivaalien ja puoluekokouksen yhteydessä julkisuuteen palanneeseen Fordiin. Koska nämä vaihtoehdot eivät osoittautuneet realistiseksi, kannattavat lehdet selvästi, joskin vastentahtoisesti, Carterin jatkokautta. Tämän valinta ainakin takaisi maailmanpoliittisen jatkuvuuden.

Lehdet antavat rivien välistä viitteitä siitä, että ne itse asiassa ymmärtävät Reaganin, vanhoista lännen elokuvista kumpuavia, idealistisia pyrkimyksiä turvallisempaan maailmaan. Lisäksi ne pitävät Reaganin optimistista luonnetta ja rauhallista esiintymistyyliä miellyttävänä harmaaseen ja vakavaan Carteriin verrattuna. Silti ne näkevät hänen ulkopoliittisen retoriikkansa ja ensimmäisen lehdistötilaisuutensa myötä myös ulkopoliittisen linjansa suurvaltojen valtaviin ydinasearsenaalien leimaamassa maailmassa suorastaan vaarallisena. Kyse ei ollut amerikkalaisvastaisuudesta, vaan lehtien aidosta huolesta suurvallan muuttuneesta suunnasta ja tämän vaikutuksesta maailmanpolitiikan tasapainoon ja lopulta myös Ruotsin ja Suomen ulkopoliittiseen asemaan.

Sekä Dagens Nyheter että Helsingin Sanomat näkivät kylmän sodan jo päättyneen suurvaltojen liennytykseen. Liennytyksprosessin tyrmänneen Reaganin voitto vaikutti kyseenalaistavan tämän näkemysten. Ronald Reaganin valinta Yhdysvaltain presidentiksi näyttäytyi lehdille epätoivottavana askeleena tuntemattomaan, jonka seurauksia ei vielä tammikuussa 1981 tiedetty.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

Lähteet:

Dagens Nyheter (DN), 1.1.1980–31.1.1981.

Helsingin Sanomat (HS), 1.1.1980–31.1.1981.

Tutkimuskirjallisuus:

Agrell, Wilhelm, ”Den neutrala bundsförvanten – svensk-amerikanska säkerhetsrelationer i medgång och motgång”. Teoksessa Åsard, Erik (toim.) *Det Blågula Stjärnbaneret. USA:s Närvaro och Inflytande i Sverige*. Carlsson: Tukholma, 2016, 189–210.

Birgersson, Bengt Owe, ”Vår Egen Tid”. Teoksessa Birgersson, Bengt Owe & Hadenius, Stig & Molin, Björn & Wieslander, Hans, *Sverige efter 1900. En modern politisk historia*. Bonnier Fakta: Tukholma, 1984, 279–309.

Blanck, Dag, ”Svenska uppfattningar om USA under två århundraden”. Teoksessa Åsard, Erik (toim.) *Det Blågula Stjärnbaneret. USA:s Närvaro och Inflytande i Sverige*. Carlsson: Tukholma, 2016, 39–84.

Boller, Jr., Paul F., *Presidential Campaigns. From George Washington to George W. Bush*. Oxford University Press: New York, 2004.

Brands, H.W., *Reagan. The Life*. Anchor Books: New York, 2016.

Brauer, Carl M., *Presidential transitions. Eisenhower through Reagan*. Oxford University Press: New York, 1986.

Critchlow, Donald T., *American Political History. A Very Short Introduction*. Oxford University Press: Oxford, 2015.

Engblom, Lars-Åke, ”Tidningar dör men pressen lever (1945–1958)”. Teoksessa Gustafsson, Karl Erik & Rydén, Per (toim.), *Den svenska pressens historia. 4. Bland andra massmedier (efter 1945)*. Ekerlid: Tukholma, 2002, 20–133.

Fischer, Thomas & Aunesluoma, Juhana & Makko, Aryo, ”Neutrality and Nonalignment in World Politics during the Cold War”, *Journal of Cold War Studies* 18:4 (2016), 4–11.

Gustafsson, Karl Erik, "I datorernas värld (efter 1975)". Teoksessa Gustafsson, Karl Erik & Rydén, Per (toim.), *Den svenska pressens historia. 4. Bland andra massmedier (efter 1945)*. Ekerlid: Tukholma, 2002, 248–369.

Hadenius, Stig, *Svensk Politik under 1900-talet. Konflikt och Samförstånd*. Tiden/Athena: Tukholma, 1996.

Hadenius, Stig, "1980-talet". Teoksessa Birgersson, Bengt Owe & Hadenius, Stig & Molin, Björn & Wieslander, Hans, *Sverige efter 1900. En modern politisk historia*. Bonnier Fakta: Tukholma, 1984, 310-329.

Hanhimäki, Jussi M., *Scandinavia and the United States. An Insecure Friendship*. Twayne cop.: New York, 1997.

Henriksson, Karin, *Ronald Reagan. Elämäkerta*. Suomentanut Erkintalo, Paula. Minerva: Helsinki, 2016.

Hentilä, Seppo & Krötzl, Christian & Pulma, Panu, *Pohjoismaiden historia*. Edita: Helsinki, 2002.

Hilson, Mary, *The Nordic Model. Scandinavia since 1945*. Reaktion: Lontoo, 2008.

Holmila, Antero & Roitto, Matti, *Rooseveltista Trumpiin. Yhdysvaltain ulkopolitiikka ja kriisit 1900-luvun alusta tähän päivään*. Docendo: Jyväskylä, 2018.

Jensen-Eriksen, Niklas & Mainio, Alekski & Hänninen, Reetta (toim.) *Suomen suurin. Helsingin Sanomat 1889–2019*. Siltala: Helsinki, 2019.

Johannesson, Eric, "Med det nya på väg (1858–1880)". Teoksessa Gustafsson, Karl Erik & Rydén, Per (toim.), *Den svenska pressens historia. 2. Åren då allting hände (1830–1897)*. Ekerlid: Tukholma, 2001, 126–235.

Jonsson, Sverker, "Dagens Nyheter fall 1974–1983". Teoksessa Teoksessa Gustafsson, Karl Erik & Rydén, Per (toim.), *PS till den Svenska pressens historia*. NORDICOM-Sverige: Göteborg, 2006, 151–172.

Jonsson, Sverker, "Tv förändrar världen (1958–1975)". Teoksessa Gustafsson, Karl Erik & Rydén, Per (toim.), *Den svenska pressens historia. 4. Bland andra massmedier (efter 1945)*. Ekerlid: Tukholma, 2002, 134–247.

Kallenautio, Jorma, *Suomi kylmän rauhan maailmassa. Suomen ulkopoliittikka Porkkalan palautuksesta 1955 Euroopan unionin jäsenyyteen 1995*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1042. Suomen Kirjallisuuden Seura: Helsinki, 2005.

Kantola, Markus, *Jakautunut kansakunta. Yhdysvaltojen poliittinen historia Richard Nixonista Barack Obamaan*. Gaudeamus: Helsinki, 2017.

Kuisma, Markku, ”Esipuhe: Mahti, jonka kaikki tiesivät, mutta jota kukaan ei tuntenut”. Teoksessa Jensen-Eriksen, Niklas & Mainio, Alekski & Hänninen, Reetta (toim.) *Suomen suurin. Helsingin Sanomat 1889–2019*. Siltala: Helsinki, 2019, 7–13.

Larsson, Hans Albin, ”Det demokratiska Sverige 1914–”. Teoksessa Larsson, Hans Albin et al., *Boken om Sveriges historia*. Forum: Tukholma, 1999, 265–334.

Leino-Kaukiainen, Pirkko & Nygård, Toivo & Salokangas, Raimo, ”Helsingin Sanomat”. Teoksessa Tommila, Päiviö (toim.), *Suomen lehdistön historia 5. Hakuteos Aamulehti-Kotka Nyheter. Sanoma- ja paikallislehdistö 1771–1985*. Kustannuskiila: Kuopio, 1988, 130–133.

Lundström, Gunilla, ”En värld i rubriker och bilder (1897–1919)”. Teoksessa Gustafsson, Karl Erik & Rydén, Per (toim.), *Den svenska pressens historia. 3. Det moderna Sveriges spegel (1897–1945)*. Ekerlid: Tukholma, 2001, 22–141.

Mainio, Alekski, *Erkon kylmä sota. Helsingin Sanomat Moskovan varjossa*. Kustannusosakeyhtiö Siltala: Helsinki, 2018.

McKay, David H., *American politics and society*. Wiley-Blackwell: Hoboken, New Jersey, 2018.

Meinander, Henrik (a), ”Det långa 1900-talet”. Teoksessa Meinander, Henrik & Karonen, Petri & Östberg, Kjell (toim.) *Demokratins drivkrafter. Kontext och särdrag i Finlands och Sveriges demokratier 1890–2020*. Svenska litteratursällskapet i Finland: Helsingfors, 2018, 25–64.

Meinander, Henrik (b), ”Inrikes utrikespolitik. Dubbelspiel, finlandisering och demokratins gränser”. Teoksessa Meinander, Henrik & Karonen, Petri & Östberg, Kjell (toim.) *Demokratins drivkrafter. Kontext och särdrag i Finlands och Sveriges demokratier 1890–2020*. Svenska litteratursällskapet i Finland: Helsingfors, 2018, 295–324.

Molin, Björn, ”Efterkrigstiden”. Teoksessa Birgersson, Bengt Owe & Hadenius, Stig & Molin, Björn & Wieslander, Hans, *Sverige efter 1900. En modern politisk historia*. Bonnier Fakta: Tukholma, 1984, 179–278.

Nordmark, Dag, ”Liberalernas segertåg (1830–1858)”. Teoksessa Gustafsson, Karl Erik & Rydén, Per (toim.), *Den svenska pressens historia. 2. Åren då allting hände (1830–1897)*. Ekerlid: Tukholma, 2001, 18–125.

Patterson, James T., *Restless Giant. The United States from Watergate to Bush v. Gore*. Oxford University Press: New York, 2005.

Petersson, Birgit, ”Tidningar som industri och parti (1880–1897)”. Teoksessa Gustafsson, Karl Erik & Rydén, Per (toim.), *Den svenska pressens historia. 2. Åren då allting hände (1830–1897)*. Ekerlid: Tukholma, 2001, 236–342.

Powaski, Ronald E., *The Cold War. The United States and the Soviet Union 1917-1991*. Oxford University Press: New York & Oxford, 1998.

Ruotsila, Markku, *Sydänmaiden kapina. Donald Trump, amerikkalainen konservatismi ja äärioikeiston nousu*. Gaudeamus: Helsinki, 2018.

Rydén, Per, ”Guldåldern (1919–1936)”. Teoksessa Gustafsson, Karl Erik & Rydén, Per (toim.), *Den svenska pressens historia. 3. Det moderna Sveriges spegel (1897–1945)*. Ekerlid: Tukholma, 2001, 142–265.

Salminen, Esko, ”Sitoutumattomuuden ja laajenevan informaation aika 1950–1980”. Teoksessa Tommila, Päiviö (toim.), *Suomen lehdistön historia 3. Sanomalehdistö sodan murroksesta 1980-luvulle*. Kustannuskiila: Kuopio, 1988, 141–306.

Salminen, Esko, *Vaikeneva valtiomahti. Neuvostoliitto/Venäjä Suomen lehdistössä 1968–1991*. Edita: Helsinki, 1996.

Salokangas, Raimo & Tommila, Päiviö, *Sanomia kaikille. Suomen lehdistön historia*. Edita: Helsinki, 1998.

Selén, Kari, ”Kuninkaan vallasta kansanvaltaan”. Teoksessa Hautamäki, Jaakko & Nordgren, Elisabeth & Selén, Kari & Stenius, Yrsa (toim.) *Ruotsi. Tuntematon naapurimme*. Painatuskeskus: Helsinki, 1995, 11–72.

Seppinen, Jukka, *Mahdottomasta mahdollinen. Suomen tie Euroopan unioniin*. Gummerus: Helsinki, 2001.

Sundin, Staffan, ”Bonniers vs Tingsten 1957–1959”. Teoksessa Gustafsson, Karl Erik & Rydén, Per (toim.), *PS till den Svenska pressens historia*. NORDICOM-Sverige: Göteborg, 2006, 121–140.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli, *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi: Helsinki, 2009 (5. painos).

Zinn, Howard, *A People’s History of the United States. 1492 – present*. HarperCollins: New York, 2005.

Åsard, Erik, ”Svensk politik – alltjämt ’svensk’ eller alltmer ’amerikansk’?”. Teoksessa Åsard, Erik (toim.) *Det Blågula Stjärnbaneret. USA:s Närvaro och Inflytande i Sverige*. Carlsson: Tukholma, 2016, 245–275.

Muu tutkimusaineisto

Fiasco, Yle Teema: Prologue Projects, Metro Goldwyn Mayer Television, Leon Neyfakh (podcast), Lizzie Bank (ohjaaja), suom. Tiina Kinnunen, 2021. *Historia. Iran-Contra-skandaali. 1/6: Iranin panttivankikriisi*.

Kummisetäni & Kekkonen, Yle Teema. FranckDoc, 2020.

The Reagans (a), Yle Teema: Yhdysvallat, 2020. *Historia. Ronald Reaganin Amerikka. 1/4 Hollywoodin kasvatti. Part 1 The Hollywood Myth Machine*.

The Reagans (b), Yle Teema: Yhdysvallat, 2020. *Historia. Ronald Reaganin Amerikka. 2/4 Konservatiivinen arvomaailma. Part 2 The Right Turn*.

The Reagans (c), Yle Teema: Yhdysvallat, 2020. *Historia. Ronald Reaganin Amerikka. 3/4 Uudet tuulet. Part 3 The Great Undoing*.